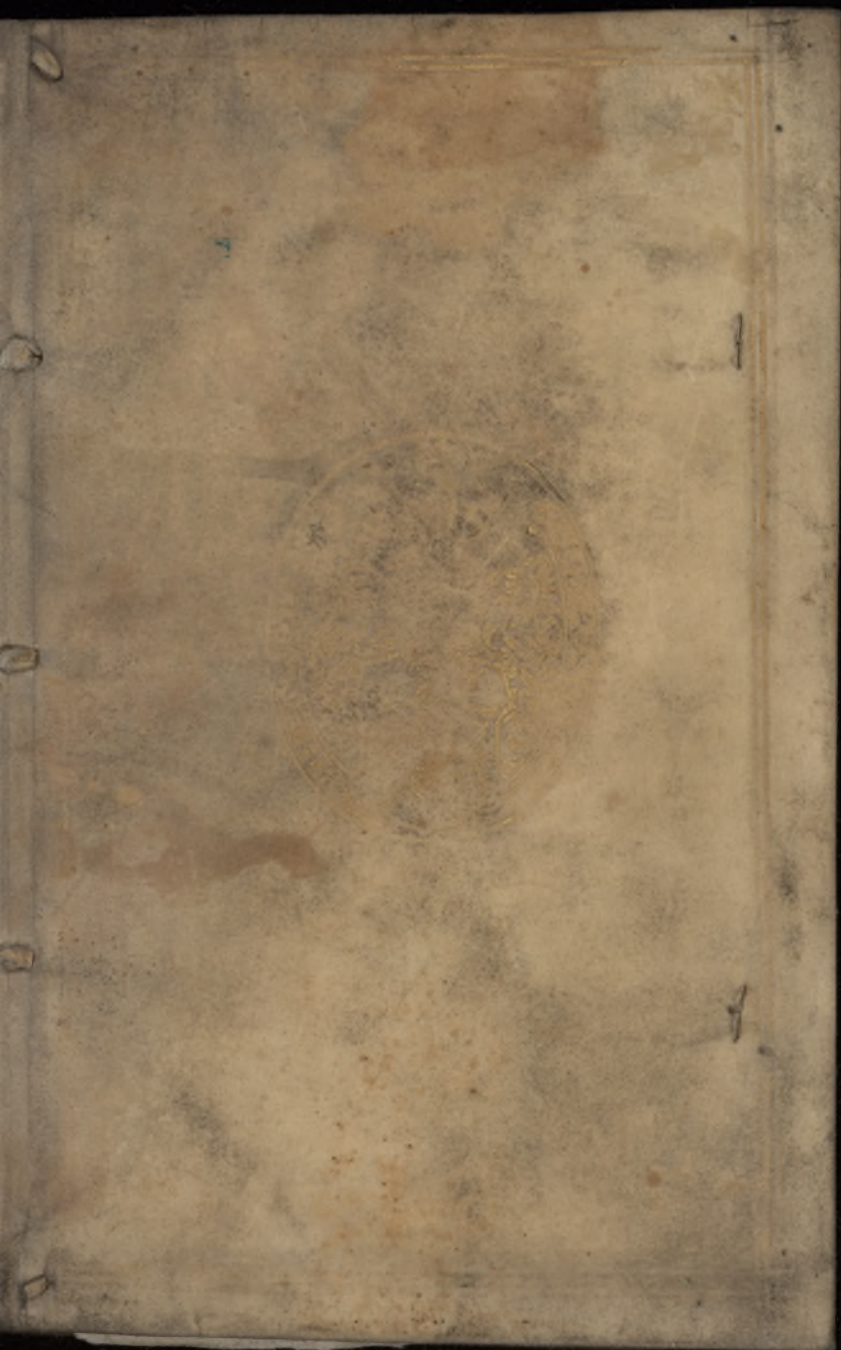

CI

Ec

Cu

10

F

801

7

M. TULLI
CICERONIS
OPERA OMNIA,
QVÆ EXSTANT.

Editio ad Manutianam, & Brutinam
conformata.

*Cum Annotationibus, & Castigationibus, quæ ex
variis doctorum virorum scriptis selectæ, suis
quæq; Tomis adiectæ sunt.*

FRANCOFVRDI
Apud Andreæ Wecheli heredes,
Claudium Marnium, & Ioann. Aubrium.
M D X C.

WIMB
Opole

203 st

LECTORI BENEVOLO

SALVTEM.

CVM pro perpetuo nostro in rem literariam publicam amore & studio, quicquid ad eam iuuandam & promouendam pertinere videbatur, id pro virili nostra semper in medium contulerimus: quod qui ex officina Typographica nostra hactenus prodierunt, & in dies (sine inuidia dictum cupimus) prodeunt boni omne genus auctores Græci & Latini testatum opinor, vel nobis tacentibus faciunt: & vnus M. Tullius Cicero desiderari videretur, cuius eleganti aliqua editione politioris doctrinæ studiosorum ani-

)(ij

CICERONIS

DE A. O. M. N. I. A.

Q. V. E. E. X. S. T. I. T.

Edidit M. Tullius Cicero

compositum

non est innotuit, & C. Tullius Cicero

scripsit de A. O. M. N. I. A.

quod T. Cicero scripsit

284
Alc VI II 65 C

EPISTOLA

mos, à quibus is vehementer expetebatur, atque adeò flagitabatur, magis nouo hoc beneficio & magis, demereri possemus: eaque ad superiorem nostram in commune collocatam operam fieret domesticae laudis accessio: oblatam hanc eius quam nacti sumus, ornandae Sparta occasionem non putauimus nobis esse pratermittendam, aut iuuentutis studia retardanda. Quamobrem docti, & in hoc auctore diu multumque, ut publicus consensus est, cum laude versati viri consilium secuti, rectè à nobis factum iri existimauius, si auctorem omni praedicatione maiorem ita emitteremus, ut, praeter editionis elegantiam & ornatum, quae ad nos proprie spectabant, usus etiam eius lectori, per alium, qui id in se suscipere vellet, commodior aliqua redderetur. Ad quod praestandum accomodatior ratio, eius sententia, nulla visa est, quàm si doctorum, & huius & superioris

AD LECTOREM.

rioris aetatis virorum sedulò peruolutatis scriptis, delectus aliquis eorum haberetur, quae ab illis in M. Tullio animaduersa, ad hunc vel à verbis vel à sententia restituendum & adiuuandum facerent. Non enim est, non est hic adeò cuius peruius noster linguae Latinae parens, & ad intelligendum facilis, atque opinionis errore multi sibi finxerunt. Ea quidem, quae summa semper habita est in Oratore virtus, orationis perspicuitas, in eo praesertim elucet: sed ubi aut iniuriae temporum, aut incuriae librariorum, aut importunorum & temerariorum hominum uesania nihil in eum licuit. Cuiusmodi pestes in nullos non scriptores grassatae, fidem superat quantam, quàm latè in M. Tullij scripta stragem dederint. Quod quia pluribus ostendere, aut rem nimis cognitam amplificando augere, non nostrum est onus: quod causam continet, id, cuiusmodi sit, nescius

EPISTOLA

ne sis, paucis accipe. Exemplum eius Ciceronis editionis imitandum operis nostris proponere primum visum est, in qua emendanda & perpolienda maximè Paulli Manutij, magnam etiam partem Ioann. Michaelis Bruti elaboravit industria. Oras paginarum, seu margines varietate lectionum onerare, ea ratione non est visum, quia id ne fieret doctissimis placere intelligebamus, qui, libero campo ingenia lectorum decurrere si sinerentur, consultius id multo, & verò quo quisque ingenuus magis, eo ei gratius fore dicerent & acceptius. Præterea nec omnia, quæ id secutis eò includenda fuissent, angustia loci pati poterant ut includerentur: præsertim cū non satis sit, quid docti viri de huius aut illius loci constituenda lectione sentiant, indicasse, nisi in difficiliorib. præsertim etiam facti illorum ratio subiiciatur, quod fieri vno aut paucis verbis non potest.

Quam-

AD LECTOREM.

Quamobrem huic argumento dandus fuit suus & certus locus, qui sub extremum quenque Tomum aptissimus esse est visus. Vbi nec quæcunque dici potuerunt tamen aut debuerunt, dicta sunt. immensæ id enim, & longioris temporis, quàm rationes nostræ patiebantur, operæ fuisset. sed quæ ex varia lectione in hoc suscepta, magis necessaria cū ad sententiæ explicationem, tum etiam interdum ad orationis elegantiam & venustatem in eo versanti videbantur, ea duntaxat excerpta sunt. In quo hoc etiam æquitati datum est, ut nemo ex hoc albo excluderetur eorū, quos, in manibus cū essent, contulisse aliquid ad hoc opus aut fatendum erat, aut turpiter & iniuste dissimulandum. Neque castigandi hic tantum labor fuit. sed cū eo consilio is adhibeatur auctoribus, ut illi intelligantur, si quando in recta etiam & sine vitio quæ esset scriptura, obscurior

ORDO

)(iiij

EPIST. AD LECT.

mens scriptoris latebat in verbis, ut plerumque fit, & qui ei commoda interpretatione facere praevaleret, aliquis occurrebat, in lucro id positum, nec repudiandum visum est. Verbis quinetiam ipsis eorum, unde illa petebantur, non modo non fuit religio ubi in eorundem sententiis referendis aut explicandis, verum etiam quantum hae scriptiois ratio pati potuit, studiosè id quaesitum & arreptum est: ut praeter laborem in colligendo, iudicium in seligendo, industriam in digerendo, nihil sibi deposcere neque possit, neque velit, qui, in eo, à nobis inductus, operam suam publico navavit. Cuius si instituti nostri rationem probari eruditis intellexerimus, inchoata haec dumtaxat esse faciemus ut sentiant ij, ad quos nostrorum laborum fructum pervenire praesertim optamus, boni, & humanioris Musae cultores omnes.

Vale.

ORDO

ORDO ET NUMERVS
OMNIUM M. TVLLI Ciceronis operum.

TOMVS I.

M. TVLLI Ciceronis Historia per consules descripta, & in annos LXIV. distincta, per Franc. Fabricium Marcoduranum.

Rhetoricorum ad C. Herennium lib. III.
De inuentione Rhetorica lib. II.
De Oratore ad Q. Fratrem lib. III.
De claris Oratoribus lib. I. qui inscribitur Brutus.

Orator ad Brutum.

Topica ad C. Trebatium Iuriconsultum.

Partitiones Oratoriae.

De optimo genere Oratorum.

TOMVS II.

Orationum volumen primum.

Oratio pro P. Quintio.

Pro Sex. Roscio Amerino.

((v

Pro Q. Roscio Comædo.
Verrinæ septem.
Pro M. Fonteio.
Pro Aulo Cæcina,

T O M V S III.

Orationum volumen secundum.

Pro lege Manilia.
Pro Aulo Cluentio Auito.
Agrariæ in Rullum tres.
Pro C. Rabirio perduellionis reo,
In L. Catilinam quatuor,
Pro L. Muræna.
Pro L. Flacco.
Pro P. Sylla.
Pro A. Licinio Archia poeta.
Postreditum suum ad Quirites.
Post reditum in Senatu.
Pro domo sua ad Pontifices.
De Haruspicum responsis.
Pro Cn. Plancio.

T O M V S IIII.

Orationum volumen tertium.

Pro P. Sextio.
In Vatinius.

Pro

Pro M. Cælio.
Pro L. Cornelio Balbo.
De prouinciis consularibus.
In L. Pisonem.
Pro T. Annio Milone.
Pro C. Rabirio Postumo.
Pro M. Marcello.
Pro Q. Ligario.
Pro rege Deiotaro.
In M. Antonium Philippicæ x i i i i.
Declamationes duæ. vna C. Sallustii nomi-
ne, inuehentis in Ciceronem:
Altera Ciceronis, illius criminationi re-
spondentis.

T O M V S V.

Epistolarum, quæ ad Familiareis inscribun-
tur, lib. x v i. quorum octauus solas
M. Cælii ad Ciceronem complecti-
tur.

T O M V S VI.

Epistolarum ad T. Pomponium Atticum,
lib. x v i.
Ad M. Brutum lib. i.
Ad Q. Fratrem lib. i i i.

T. Pomponii Attici vita, per Cornelium
Nepotem.

T O M V S VII.

Lucullus, qui est Academicarum quæstio-
num editionis primæ liber secundus.
Academicarum quæstionum editionis se-
cundæ liber primus ad Varronem.
De Finibus bonorum & malorum lib. v.
Tusculanarum quæstionum lib. v.

T O M V S VIII.

De Natura Deorum lib. iiii.
De Diuinatione lib. ii.
De Fato lib. i.
De Legibus lib. iiii.
De Vniuersitate.
Q. Tullii Ciceronis de petitione consulatus
ad M. Tullium fratrem.

T O M V S IX.

De Officiis lib. iiii.
Cato Maior, seu de Senectute.
Lælius, seu de Amicitia.

Para-

Paradoxa Stoicorum sex.
Somnium Scipionis ex libro sexto de Re-
publica.

T O M V S X.

Fragmenta ab Andrea Patritio & Carolo
Sigonio collecta.

Parabola geometrica
Sextum sequens ex libro sexto de Re-
publica

T O M V S X

Fragmenta ab Andrea Pantio & Carolo
Sigonio collecta

WILLIAM

ONTIS HISTO

DE CONSVLLS DE

LAURENTIUS

LAURENTIUS

M. TVLLII CI-
CERONIS HISTO-
RIA PER CONSVLES DE-
scripta, & in annos LXIV. distincta,
per Franciscum Fabricium
Marcoduranum.

ILLVSTRI ET GE-
NEROSO COMITI, D. HER-

MANNO A NOVA AQVILA ET
Moers, Domino in Betbur, &c. Domino
suo clementis.

FRANCISCVS FABRICIVS
Marcoduranus s. d.

VETERI consuetudine institutoq;
maiorum sit, Comes illustris, ut,
qui scripta sua in apertum refe-
runt, ea magnis & illustribus vi-
ris inscripta & dicata emittant. Sic Plinii de
naturali historia libri in Titi; Plutarchi Apo-
phthegmata in Traiani; Oppiani *ἀλυστὰ* in An-
tonini Imperatoris nomine iam olim apparuerūt,
atq; ut hæc doctorum virorū monumenta Prin-
cipum illorum splendore etiamnum ornantur: sic
eorum nomen vicissim horum lumine illustratur.
neq; enim Musæ ingrata esse, aut beneficii imme-
mores consueverunt: sed patronis suis & bene me-
ritis gratiam cumulatè persolunt. Bene autem
de illis merentur, non solum qui ipsi res memo-
ria dignas scriptis mandant, verum etiam qui

4
 alios ad promouenda bonarum artium studia prae-
 miis & honoribus excitant. Quae in re tua, Illu-
 stris Comes, fama sic lucet, ut non qui eam cele-
 bret, assentator; sed qui non celebret, maleuolus
 sit existimandus. Dedit hoc tibi natura, ut beni-
 gnè facere omnibus velis: fortuna ut possis: do-
 ctrina, ut ad eos iuuandos & ornandos, qui se illis
 artibus, in quibus ipse excellis, dedidere, studium
 tuum libentissime conferas. Haec in ceteris laudi-
 bus, quae tibi cum ab aliis permultis, tum à litte-
 ratorum natione potissimum contribuuntur, fa-
 miliam ducit, nec immerito. etenim si rectè à ve-
 teribus usurpatum est, homines ad Deos nulla re
 propius accedere, quàm bene merendo; certè, quò
 latius virtus hac diffunditur, eò illustriorem ma-
 ioremq; illam & esse, & haberi, necesse est. Quis
 vero est, qui fructum eius liberalitatis, qua eru-
 diti & studiosi litterarum subleuantur, non ad
 eos tantum, quibus benigne fit, pertinere, sed &
 inde latius serpere, atq; adeò ad uniuersum genus
 hominum manare, non intelligat? Ego quidem,
 etsi libenter agnosco & fateor, ingenium in me
 admodum esse exiguum, natura tamen, qua duce
 ad litterarum studium accessi, incitor & impel-
 lor, ut, si quid in me est facultatis, quotidianis
 studiis & vigiliis partum, id foras emanare, com-
 muniq; utilitati inservire velim: cuius rei docu-
 menta

menta cum superioribus annis in Lysia, Plutar-
 cho, Orosio, Terentio & Cicerone dedissem: hoc
 tempore me operam eloquentiae & linguae latinae
 studiosis non inutilem nauaturum putavi, si Cice-
 ronis historiam, quam aliquot annis collectam
 domi asseruabam, illustri tui nominis titulo coh-
 onestatam emitterem. Etsi verò non est mode-
 stiae meae, de hoc labore gloriosius quicquam prae-
 dicare: hoc tamen dicere hic apud te, Comes Illu-
 stris, non dubitabo: me, cum viderem ceterorum
 scripta, quae de Ciceronis vita sunt in manibus, &
 absque temporum distinctione leguntur, quasi ta-
 bulas bene pictas lumine carere, historiam illius à
 die natali exorsum, ad supremum usque vitae diem
 ita pertexuisse, ut Fastos Consulares secutus, eam
 in annos LXIV. digesserim. qua ratione effe-
 ctum est, ut non solum in Rhetoricis & Philoso-
 phicis libris, verum etiam in epistolis fere omni-
 bus singula ad ea tempora, quibus à Cicerone scri-
 pta sunt, reuocarim. In Orationibus vero me
 operae pretium facturum, & lectoris gratiam in-
 iturum putavi, si non tantum annos, quibus ha-
 bita sunt, iudicarem, sed & argumenta verbis
 paucis, & tamen perspicuis demonstrarem. Qua-
 rum rerum lectione cum tibi pro singulari amo-
 re, quo litteras, litteratosq; omnes complecteris
 & foues, non ingratam fore sperarem, facere

6 EPIST. DEDICAT.

*non potui, quin hunc librum cum illustri nominis
tui inscriptione diuulgarem. Quod si tu quoque
rectè factum indicaueris, tuag, benenolētia com-
probaueris, facilius cursus in iis deinceps erit, quæ
in optimis vtriusque lingua scriptoribus partim
inchoata, partim effecta habemus. Tua certè be-
nignitatis aura prosequente fiet, ut industria no-
stra difficultates illas, quibus sæpè retardari so-
let, facile euadat. Vale. Dusseldorpii, Idi-
bus Septem. Anno à Christo nato*

MDLXIX.

FRAN-

FRANCISCVS FABRI-
CIVS MARCODVRANVS

LECTORI S.

VM variæ sint voluntates eorum,
qui se ad scribendum applicant, om-
nes in eo laudandos puto, quod
sua industria & labore dum studio-
sos discendi non modò viui ac præ-
sentes, sed & post mortem litterarum monumētis
erudire volunt, non paucis quibusdam, sed vniuer-
so hominum generi, quantum in ipsis est, prodesse
student, neque enim artes vllas, quibus exculti
homines à feritate ad mansuetudinem transferun-
tur haberemus, nisi singulari Dei optimi maximi
beneficio, & primis temporibus illis, quibus rerum
bonarum quasi lumina accēsa fuerunt, extitissent,
qui eas vtiliter ad hominum vitam inuentas litte-
ris consignarent, & Patruum nostrorum memoria,
cū bonæ disciplinæ omnes crassiss occultatæ, &
circumfusæ tenebris latebant, fuissent, qui eas in
lucem reuocarent, & non tam ab obliuione, quàm
ab interitu sempiterno vindicarent, & hac deniq;
atate essent, qui olim inuentas, & post longam in-
termissionem reuocatas artes in veterem dignita-
tem restituerent, atque ad summam elegantiam
perpolirent. Quorum industriæ curriculum, quā-
do in iisdem rebus nunquam elaboratur, sed diner-
sis studiis homines semper ducuntur, ut in sensibus

* A iij

alios dulcia, alios subamara delectare videmus: eorum ego studium optime poni, maximosque fructus efferre censeo, qui in veterum scriptorum monumentis illustrandis omnem operam, curam & diligentiam consumunt. Cum enim constet, in promptuque sit, studiorum nostrorum hunc finem esse, ut & pectus maximarum rerum varietate, sapientissimisque præceptis compleamus, & linguam lectissimorum verborum copia ad sensa mentis rectè ornateque enuntianda instruamus: non puto quenquam tam vecordem esse, qui hæc aut in Phocidis Parnaso, aut in Bæotia Helicone à Musis quarum illic domicilia esse dicuntur, petenda existimet. In veterum Græcorum & Latinorum scriptis sunt fontes illi, unde non solum utriusque linguæ cognitio, sed & omnium rerum bonarum scientia est haurienda. Ex horum vbertate quicquid apud posteros boni est, quod commendationem habeat, emanavit. hinc illa ceu riuulorum facta deductio est. Quapropter qui fontes hos longe liquidissimos, unde non solum purius, sed & affluenter multò quàm è riuis, hauritur vepribus & dumetis septos atque interclusos purgant & aperiunt, ne illi de vniuersa natione eorum, qui non modo litterati esse, sed & verè sapere volunt, merentur optime. Sed ut in agricultura labor, qui fertili agro impenditur, fructuosior est eo, qui in minus bono, aut etiam sterili ponitur: sic, cum neque scriptorum eadem sit bonitas, neque utilitatis, quæ ex illis capitur, paria momenta inueniantur: certè, quò scriptor excellentior atque vberior est, eò studii, quod in eum confertur, maior & præstantia, & utilitas erit

erit. Et si verò suam cuique laudem tribuere libenter soleo, nec est meum, qui ingenio admodum exiguo, & iudicio pertenui sum, temerè de veterum scriptis pronunciare: quia tamen viris summo ingenio, iudicioque acerrimo præditis ita non solum hoc tempore, sed & iam olim persuasum esse video, M. Tullium Ciceronem in omni doctrinæ genere, & eloquentiæ laude tantum præstare, ut post homines natos eiusmodi nemo, apud Latinos quidem certe, vnquam fuerit, his etiam temporibus talis nullus inueniatur, nec in posterum tanta excellentia in quoquam sperari posse videatur: ab horum virorum iudicio discrepare, mihi nefas esse arbitror. Quare cum Ciceronis immortalis ingenii sit beatissima vbertas, ut Quintiliani verbis utar, eiusque libri sint non modo linguæ latinæ, & eloquentiæ, verum etiam rerum innumerabiliū thesauri copiosissimi, qui vel aureū illud flumen, cum inimicæ vetustatis iniuria, cum imperitorum hominum incuria sædatum & impeditum, quasi retandam suscipiunt, vel abditos in eius libris thesauros commonstrant & patefaciunt, eorum laborem optimè impendi fructuosissimumque esse cū semper iudicassem, hoc tempore manifesto comperio. Lumen verò historiæ tam necessarium ad huius rei partes sustinendas animaduerti, ut qui illo destituti ad Ciceronis explicationem aggrediuntur, eos non tantum scripta illius nihil illustrare sed & locis non admodum obscuris, tanquam in crassissimis tenebris sædissimè labi videā. & iure quidem: etenim cum historia sit, ut verissimè à Tullio ipso dictum est, lux veritatis, & nuntia vetustatis: fieri non po-

test, vt sine eius cognitione veritatem rerum vetustarum, & à nostra memoria remotarū (cuiusmodi sunt ea omnia, quæ interpretis operam in Ciceronis scriptis requirunt) quisquam perspiciat, nedum aliis patefacere atque enodare possit. Contra qui à memoria temporum, hominum, rerumque gestarū instructi ad summi Oratoris interpretationem accesserunt, hi mirabiles vtilitatis fructus studiosis attulerunt. Nec alia causa est, cur exiguis fragmentis explicationem Pediani in paucas Orationes Ciceronis magnam molem Commentariorum preponderari cōperiamus, nisi quod in illis cōmemoratio antiquitatis est perpetua, in hac res veteres nunquā fere attinguntur. Sed de interpretatōe sententiam nostrā in præfatione Commentarii in Ligarianā superiore anno exposuimus: nunc de huius libri instituto aliquid dicendum.

De vita Ciceronis Tullium Tironem, & Corneliū Nepotem libros scripsisse ac reliquisse, testes locupletes sunt Asconius & Gellius. Inuenitur præterea, in vetusto libro de viris illustrib. vita Ciceronis breuiter cōprehensa, quā Plutarchus copiosius conscriptam in Parallela sua inclusit. Eam Leonardus Arretinus cū è græco in latinū conuertere cœpisset, atq; animaduerneret, Plutarchum multa, vt ipse ait, prætermittere, quæ ad summi viri splendore vel maxime pertinerēt, Plutarcho, eiusq; interpretatione omissa quæ vel apud latinos, vel apud græcos de vita, moribus, & reb. gestis Ciceronis legerat, plenius, non vt interpres, sed arbitrato suo descripsit. Hic Arretini libellus quasi è Plutarcho expressus in manibus vsq; eo fuit, donec Achilles Bo-

chius

chius ex græco bono latinū fecit non omnino bonum, qui simulac græca intelligere cœpi, displicuit, feciq; aliquot annis vota, vt melior, interpretatio, quæ Cicerone & Plutarcho digna esset, prodiret. Sed cū optando nihil me consequi viderē, haud secus ac si vota nūcupassem, nō fecissem, ea pro tenui mea facultate & copia mihi persoluenda esse duxi. Itaq; ex Plutarcho vitā Ciceronis ita, vt ab eo scripta fuit, statim cōueri, & quicquid ab aliis vtriusq; linguæ scriptoribus, quod cum illis aut conueniret, aut discreparet, de Cicerone memoriæ proditū notaueram, in Annotationes conieci: quibus illa etiā comprehendendi, quæ à Plutarcho in præteritis relicta erant. Exiit tum Ciceronis vita ex ipsius libris potissimum collecta, nec ineleganter conscripta à Christofo Ploys Pannonio. cumq; iam illud, qd ego confecerā typographo daturus essem, ecce tibi affertur Egnatius Sebastiani Corradi: cuius accuratam diligentiam ita probaui, & amplexus sum, vt nō eo labore studiosis litterarū opus nō esse æquissimo animo pateret. nec fore vnquam putauī, vt eum quisquam requireret, cum præsertim non ita multo post Ciceronianus Petri Rami (cui me Luteriæ Parisiorū operā dedisse nō pœnitet) subsecutus esset. Relicta igitur historia M. Ciceronis, vacuo à quotidianis prælectionib. tēpore, cuius perquā exigua facultas nobis datur, alias res agere cœpi. Sed fecit tandē non solum ardens desiderium studiosæ iuuentutis, verū etiam grauis auctoritas magnorum virorū, qui me historiam Ciceronis alia & cōmodiore, vt ipsi iudicabant, ratione tractasse, quàm ceteros, cognouerant, vt vereretur, ne si diutius eam

amitterem, bonum nomen supprimerem. Cum autem historiam hanc opinione gratiorem omnibus accidisse cognouissem, ita ut breui tempore ex magna multitudine exemplorum nulla superesse librarius diceret: librum ab initio recognoscere, ac nonnulla quæ in mentem veniebant, addere cœpi. est enim ea ratio horum Commentariorum, ut in iis dies semper aliquid afferat, quod cum illo loco accedat. multa etiam sunt, quæ posterioribus cogitationibus limentur politius. ad quam rem cum nunc in tanta librarii festinatione vacui temporis satis non habeam, si quid requireretur, alio tempore, modò vita suppediter, farcietur. Placet enim Hesiodium illud in iis, quæ à Deo utenda accepimus, ut ea maiore mensura indies reddamus. Vale, lector, & Quinctiliani illud memineris:

Ille se profecisse sciat, cui Cicero
valde placebit.

M. TVL-

M. TVLLII CICE-
RONIS HISTORIA, PER
CONSVLES DESCRIPTA, ET IN
ANNOS LXIV. distincta, per Franc. Fabri-
cium Marçoduranum.

M. TVLLIVS. M. F. M. N.
COR. CICERO.

O c modo Orator noster, cuius historiam descripturi sumus, Romanorum more nominatur, atque hæc singula primùm explicabimus. M. id est Marcus, prænomen eius est, quod à patre, maximus natu filius de more habuit. TVLLIVS, proprium & gentile eiusdem nomen est: fuit enim è Tullia gente antiquissima, lib. 2. de legibus. Patrem Ciceronis ex regio Volscorum genere fuisse, in Eusebii Chronicis legimus. Et Plutarchus scribit, nonnullos eius genus referre ad Tullum Attium, nobilem Volscorum regem. Hinc Silius Italicus libro octauo:

Tullius ætatas raptabat in agmina turmas,
Regia progenies, & Tullo sanguis ab alto:
Indole proli quanta iuuenis, quantumq; daturus
Ausonie populis ventura in secula ciuem!
Ille super Gangem, superexauditus & Indos
Implebit terras voce, & furialia bella
Fulmine compestet lingua, nec deinde relinquet
Par decus eloquii cuiquam sperare nepotum.

M. F. Marci filius. habuit enim Cicero noster patrem M. Tullium, qui cum esset infirma valetudine, in Arpinati villa ferè ætatem egit in litteris, lib. 2. de legib. Eum fullo-niam fecisse, ac vites oleasque semper coluisse, Q. Calenus 25 in maledica oratione apud Dionem lib. 46. ait. Patrem hunc Cicero in petitione consularis, annos iam natus XLIV. amisit, ut Asconius scribit. vide epist. 5. lib. 1. Att.

M. N. Marci nepos. nam & autus eius M. Tullius Cicero nominatus fuit, eoque viuo se natum ait, lib. 2. de legibus. De eodem lib. 3. ita scribit, Et auus quidem noster singulari virtute in hoc municipio quoad vixit, restitit M. Grattidius, cuius in matrimonio sororem, auiam nostram habebat, ferenti legem tabellariam. Is quoque est, de quo Caesar lib. 2. de Oratore, M. Cicero, inquit, senex, huius viri optimi, nostri familiaris pater, nostros homines similes esse Syrorum venalium dicebat: ut quisque optimè Græcè sciret, ita esse nequissimum. COR. Cornelia nomen est tribus, ablatiu casus, ut sit, ex Cornelia. ex tribus autem xxxv. aliquam necesse erat, cuiuscunque ordinis esset, ciuis Romanus obtineret. atque à tribu, in qua censebantur, ciues etiam significabantur, Asconius in Verrinam secundam. Cicero autem cum reliquis Arpinatibus in tribu Cornelia censebatur, Liuius lib. 38.

CICERO. Cicerones à cicere appellatos fuisse satis constat: itaque dictum esse illum, qui primus hoc nomen inuenit, à nasi figura. Auctor est Plutarchus. Apud Priscianum quoque Grammaticum lib. 2. legitur, eum, qui primus hoc nomen habuit, ab habitu faciei nominatum esse. Plinius vero lib. 18. cap. 3. ait, Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum cognomina prima inde esse, ut quisque aliquod optime genus fereret.

Anno post Romam conditam DCXLVII, ante Christum natum, CIII. Consules fuerunt,

Q. SERVILIUS CÆPIO, C.
ATILIVS SERRANVS.

HIS Consulibus ante diem III. Nonas Ianuarii M. Cicero natus est, Gellius libri 15. capite 28. His quoque Consulibus quibus L. Crassus legem Seruiliam suaserit, se natum esse, ipse Cicero in Bruto scribit. Idem III. Non. Ianuar. natalem suum vocat, epist. 5. libri 7. & epist. 41. libri 13. ad Atticum. Verba Plutarchi sine causa in dubium vocantur: qui de Ciceronis natali ita scribit, τεχθῆναι δὲ Κικέρωνος λέγουσιν ἡμέραν πέμτην τῶν νεῶν καλεσθῆναι, id est, Editum in lucē Ciceronem ferunt tertio die Kalendarum nouarum, siue, post

post diem tertium Kalendarum Ianuarii. quo genere loquendi non quartus, sed tertius dies Ianuarii significatur, ut sit tertio die post Kalendas, connumeratis ipsis Kalendis. Sic Liuius lib. 30. ait. Hannibalem post sextum decimum annum ex Italia decessisse: qui venit in Italiam anno, ut Liuius numerat, ab V. C. DXXXII. decessit anno DCLVII. Rectè igitur Paullus Iurifcon. in L. Anniculus. D. de verb. signif. Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum, neutro inquit, sermone vndecim dies significatur. Sic enim legendum ex Pandectis Florentinis, non, utroque sermone: ut perperam Alciatus, Budæus, Valla & Corradus legerunt. Apud Plutarchum omnem dubitationem tollit id quod sequitur: ἐν ἡνὼν οἱ ἀρχόντες διορίζονται, καὶ θύουσιν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας, id est, quo die nunc magistratus pro Principe faciunt, & vota nuncupant. de quo die Caius in L. Si caluitur. D. de verb. signif. Post Kalendas Ianuarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur. ubi tertium diem Ianuarii intelligendum esse hæc verba Capitolini in Pertinace ostendunt: Denique ante tertium Nonarum diem, Votis ipsis, milites Maternum Lasciuum, senatorem nobilem, ducere in castra voluerunt. Votis ipsis, id est, ipso votorum die, quomodo ludis gladiatoribus, & similia à Latinis dicuntur. De iisdem votis Spartianus in Hadriano: In grauescente valetudine per somnium periit ipsis Kalendis Ianuariis. Quare ab Hadriano votorum causa est lugeri vetitus. & Vopiscus in Tacito, Diuorum templum fieri iussit, in quo essent statuæ principum bonorum, ita, ut iisdem Natalibus suis, Parilibus, Kalendis Ianuariis, & Votis libamina ponerentur.

30 Mater Ciceronis, quæ ipsum, ut Plutarchus scribit, sine ullo dolore peperit, fuit Heluia, ut ab Eusebio & Paulo Diacono in supplementis Eutropanis rectè nominatur: nam apud Plutarchum Οὐλκίαν μέδος est pro Ἑλκίαν, quod nomen in eiusdem Quaestionibus Romanis emendatè legitur. quo de in Annotationibus in Orosio lib. 5. cap. 15. Habuit mater Ciceronis sororem, quæ C. Aculeoni equiti R. nupsit: quem L. Crassus dilexit ex omnibus plurimum, ut est lib. 2. de Oratore, ubi Aculeonem Crassus apud M. Perpernam iudicem contra Gratidianum defendisse dici-

tur, de eodem ipse Crassus lib. 1. Nonne, inquit, videtis equitem R. hominem acutissimo omnium ingenio, sed minimè ceteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum viuit, semperque vixit, ita tenere ius ciuile, vti, cum ab hoc discerferis, nemo de iis, qui peritissimi sunt, antepontatur? Huius igitur Aculeonis filii Ciceronis cōsobrini fuerunt, quibus cum se in pueritia bonis disciplinis operam dedisse, ipse testatur initio lib. 2. de Orator. Ex his fuit C. Vifellius Varro, vir doctus in primis: qui iuris ciuilis à patre Aculeone traditam tenuit disciplinam, in Bruto. De eodem in Orat. De 10 prouinciis cōs. Ante quam ad sequentem annum transeo, admonebo adolescentes studiosos, his consulibus natū esse Cn. Pompeium pridie Kal. Octobris, quod Velleius lib. 2. & Plinius lib. 37. cap. 2. disertè scribunt: cuius rei obseruatione facillimè diiudicari potest, quot annos natus Pompeius res singulas gesserit, honorè sive consecutus sit. id quod 15 tam varie ab auctoribus scriptum est, vt maior discrepantia vix inueniatur.

Anno urbis DCXLIIX, Ciceronis II. COSS.

fuerunt,

P. RUTILIUS RUFVS,
CN. MALLIUS.

Hic est P. Rutilius Stoicus, homo doctissimus, & Panatius auditor, de quo Cicero in Bruto, lib. 3. de officiis, & nos inferius. Alterum consulem Cn. Mallium voco, quoniam sic quoque appellatur in antiquo marmore Neapoli: vnde Georgius Fabricius legem ædificantium descripsit, de quo Cic. pro Plancio, Populus R. Q. Catulo in summa familia nato, sapientissimo & sanctissimo viro præposuit Cn. Mallium non solum ignobilem, verum sine virtute, sine ingenio, vita etiam contempta. Idem scribit pro Murena. Sed apud historicos, qui hunc consulem victum a Cimbris scribunt, magna varietas in nomine & prænomine inuenitur, de qua Sigonius in Fastis. Hoc anno Q. Seruilio Capioni proconsuli imperium rogatione C. Norbani Tribuni pl. abrogatum est, qua de causa seditio in vrbe excitata fuit. de qua Cicero lib. 2. de Ora. vnde L. Cottam & T. Didium Norbani 25

hani collegas fuisse, cognoscimus. Sed Capio damnatus est. eiusque bona publicata sunt. Liuius lib. 63. & Asconius in Cornelianam, vbi mendosè impressum est, Tulerat autem eam maximè, propter similitudines cum Q. Cæcilio. est enim legendum, cum Q. Seruilio, vel cum Q. Capione.

Anno urbis DCXLIX. Ciceronis III. COSS.
fuerunt,

C. MARIUS II. C. FLAVIUS
FIMBRIA.

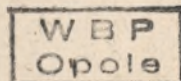
C. MARIUS iterum Consul Kalendis Ianuarii de Iugurtha triumphauit, Plutarchus in Mario, Sallustius in Iugurthino. C. Fimbriam Cicero pro Plancio inter eos numerat, qui cum Tribuni pleb. esse non potuissent, Consules facti sunt. De eius eloquentia idem in Bruto. His Consulibus C. Cassius L. F. Longinus Tribunus pl. plures leges ad minuendam nobilitatis potentiam tulit. in quibus hæc etiam, vt quem populus damnaasset, cuius imperium abrogasset, in 10 Senatu ne esset, Asconius in Cornelianam. Hoc anno C. Lusius tribunus milit. Marii sorore natus, pudicitiam cum eriperet Trebonio, siue C. Plorio militi, interfectus ab eo est, cui vim afferebat. quem cum Marius scelere solum periculo liberasset, ac coronasset, non parum adiumenti ea res 15 illi ad tertium Consulatum attulit. auctor Plutarchus in Mario, & Apothegmatis. Cicero pro Milone, Valerius lib. 6. cap. 1. Quinctilianus lib. 3. cap. vlt.

Anno urbis DCL. Ciceronis IV. COSS.
fuerunt,

C. MARIUS III. L. AVRELIVS
ORESTES.

MARIUS hunc Consulatum in apparatu belli Cimbrici (quod Cicero de prouinciis cōs. Gallicum vocat, & Mario extra ordinem decretum fuisse ait) consumsit, vt scribit Velleius lib. 2. vbi addit his cōs. Cn. Domitium Tribunum pleb. legem tulisse, vt sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet. cuius meminit Suetonius in 30

*B

Nerone, & Cicero Agraria secunda his verbis: De sacerdotis Cn. Domitius Tribunus plebis vir clarissimus tulit, quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi vocaretur: ab ea parte qui esset factus, is a collegio cooptaretur. de eadem lege Domitia idem in Cornelianam apud Asconium. ubi illud quoque legimus, Domitium tribunum M. Silanum consularem hominem vexauisse. Orestes in magistratu mortuus fuit. itaque Marius à Gallia Romam profectus comitia consularia habuit, quibus ipse consul quartum creatus est, Plutarchus in Mario.

Anno urbis DCLII. Ciceronis V. COSS.
fuerunt,

C. MARIUS IIII. Q. LVTATIVS
CATVLVS.

Hoc anno Marius Teutonos & Ambronas ad aquas Sextias prope Massiliam deleuit, Strabo lib. 4. Orosius lib. 5. cap. 16. ut alios mittam, de quibus in Orosium scripti. Q. Catulus pater est, de cuius dicendi genere multa Cicero in Bruto. Interfectus est à Marianis anno DCLXVI. Eodem anno M. Antonius Orator, qui triennio post, suo nimirum anno, consul fuit, prætor maritimos prædones in Ciliciam persecutus fuit, ut est in epitoma Liuiana libro 68. Atque hanc rem ipse Antonius intelligens, lib. 1. de Oratore inquit, Cum proconsule in Ciliciam proficiscens Athenas venissem, complures tum ibi dies sum propter nauigandi difficultatem commoratus. Corradus non animaduertens, proconsulem dici etiam, qui ante consulatum cum imperio consulari in prouinciam mittitur, scripsit M. Antonium post consulatum in Ciliciam profectum. Tu lege commentarium nostrum in Ligarianam. Atque hic est Antonius ille triumphalis vir, cuius filiam à prædonibus captam fuisse, Plutarchus in Pompeio tradit. unde Cicero pro lege Manilia: An ignoratis, ex Miseno eius ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublato: in cuius loci interpretatione doctissimus Hotomanus perperam hunc Antonium cum eius filio, qui curator

ora

ora maritimæ fuit, ut infra demonstrabimus, confundit. His consulibus Archiam poetam Romam venisse, Cicero in oratione pro eo habita scribit: & addit, illum sibi à prima pueritia principem ad suscipiendam & ad ingrediendam rationem suorum studiorum extitisse. Vfus enim fuit Cicero puer Græcis doctoribus, quod ipse in epist. ad M. Titinnium referente Suetonio de claris Rhetoribus ita scripsit: Equidem memoria teneo pueris nobis primum Latine docere cœpisse L. Plotium quandam: ad quem cum fieret concursus, quoddam studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolabam mihi idem non licere. Continebatur autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant Græcis exercitationibus ali melius ingenia posse.

15

Anno urbis DCLII. Ciceronis VI.
COSS. fuerunt,

C. MARIUS V. M. AQUILLIVS.

MARI in quinto Consulatu Collega fuit Manius Aquilius. Hinc Antonius apud Ciceronem libro 2. de Oratore ait, se in Aquillii causa Marium crebro appellando collegam ei suum commendasse. Aquillium Marii in quinto Consulatu collegam aduersus fugitiuos in Siciliam missum, bellumque seruile, Athenione duce interfecto, confecisse, Diodorus Siculus libro 36. scripsit. in cuius excerpta historia ab Henrico Stephano Latine edita hic Consul C. Acilius per mendum vocatur. Apud Ciceronem quoque Agraria 2. male scriptum est, Sicilia ciuitatibus bello fugitiuorum M. Anlius etiam mutuum frumentum dedit, ubi M. Aquilius scribendum. ut initio Verrinæ septimæ, Nos post id bellum, quod M. Aquilius confecit, sic accepimus: nullum in Sicilia bellum fugitiuorum fuisse. Aquilius deinde causam de pecuniis repetundis dixit: eumque M. Antonius acriter defendit, ut Liuius libro 70. Cicero libro 2. de Oratore, & Verrina septima testantur. Idem pro Flacco: M. Aquillium patres nostri multis auaritiæ criminibus, testimoniisque conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum gesserat, iudicio liberauerunt. Eodem pertinet illud pro Pontico

*B ij

teio: Quam multa M. Aquillius audiuit in suo iudicio? Accusauit Aquillium L. Fufius, vt Cicero in Bruto scribit. itaque rectè nunc lib. 2. de officiis legitur: In accusando etiam M. Aquillio L. Fufii cognita inuitria est. vbi prius Manlio, corruptè scriptū erat. C. Marius c. os. V. & Q. Lutatius procos. Cimbros in Venetia ad Athesim Veronæ fluium vicerunt, de qua victoria Orosius noster lib. 5. cap. 16. Sic Marius influentes in Italiam Gallorum maximas copias repressit; vt ait Cicero de prouinciis c. os. atque Italiam obsidione liberauit. Idem post redit. ad Quirites. Meminit pro Rabirio, 19 & in Catilin. 4. Q. Catulus de manubiis Cimbricis porticum in palatio in area M. Fuluii Flacci fecit, Cicero pro domo.

Anno urbis DCLIII. Ciceronis VII. COSS. fuerunt,

C. MARIUS VI. L. VALERIUS
FLACCVS.

HORVM consulum frequens est mentio apud Cicero-
nem pro Rabirio, in Bruto, in Catilinam, & in Antonium.
Quibus L. Appuleius Saturninus seditionem mouit: is enim cum anno superiore Tribunatus competitor A.
Nonium (de quo nomine vide Annotationes nostras in cap.
17. lib. 5. Orosii) adiunxerat C. Mario occidisset, eaq; ratione
Tribunus pleb. iterum factus, legem Agrariam per vim tulisset, in quam à singulis senatoribus iurari voluit, Q. Metello
Numidico, qui vnus in eam iurare noluit, diem dixit.
Metellus autem, cui patriæ salus dulciior, quàm conspectus erat, de ciuitate maluit, quàm de sententia dimoueri: & C.
Mario sextum consuli, & eius inuictis legionibus, ne armis confugeret, cedendum esse duxit, Cicero pro Balbo, pro Sextio, & in Pisonem. Sed cum idem Saturninus C. Memmium
candidatum consulatus interfecisset, operamque daret, vt C. Seruilius Glaucia prætor consul fieret. S. factum est, vt consules viderent, ne quid respublica detrimenti
caperet. Itaque Saturninus & Glaucia statim sunt interfecti, Cicero pro Rabirio, in Catilin. 1. Philip. 8. & in Bruto. Saturnini caput Rabiriū quendam Senatorem per conuiuia
circum-

circutulisse, Auctor de viris illustribus scribit. Quare postea Cicerone consule C. Rabirius accusatus fuit à T. Labieno, cuius patruus Q. Labienus cum Saturnino occisus fuerat, Cicero pro Rabirio, Orosius lib. 5. cap. 17. A Saturnino latæ sunt leges Appuleiæ: in quibus fuit illa, qua Saturninus C. Mario tulit, vt in singulas colonias ternos ciueis Romano facere posset, de qua Cicero pro Balbo.

Anno urbis DCLIV. Ciceronis VIII. COSS. fuerunt,

M. ANTONIUS, A. POSTUMIUS
ALBINVS.

De his Cicero in Orat. post. reditum ad Quirites, Nunquam de Q. Metello C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius homo eloquentissimus cum A. Albino collega Senatum aut populum est cohortatus. Hoc tamen anno Metellus vnus tribuni pl. rogatione ab exilio reuocatus est, epist. 9. lib. 1. Famil. Tribunus
fuit Q. Calidius, auctore Valerio lib. 5. cap. 2. Calidii lege Q. Metellum in ciuitatem restitutum fuisse, Cicero quoque pro Plancio ait. Eodem anno Tribunus pl. fuit Sex. Titius, homo sediciosus & turbulentus: cui Antonius Consul restitit, vt ipse narrat lib. 2. de Oratore, vbi de testimonio suo in Titium reum agit. fuit enim hic Titius accusatus & condemnatus, quod L. Saturnini imaginem domi suæ habuisset, vt scribit Cicero pro C. Rabirio, & Valerius lib. 8. cap. 1. qui ait eum lege Agraria gratiosum fuisse. est ergo is, de quo Obsequens in Antonii & Albini Consulatu hæc scribit, Sex.
Titius (Sextius in Obsequente mendosè legitur) tribunus pleb. de agris diuidendis populo, cum repugnantibus collegis, pertinaciter legem ferret, corui duo numero in alto volantes, ita pugnaverunt supra concionem, vt rostris vnguibusque lacerarentur. Haruspices sacra Apollinis litanda, & de lege, quæ ferebatur, super sedendum pronuntiarent. Vnde emendandus est locus Ciceronis lib. 2. de legib. corruptus adhuc in omnibus libris, etiam Manutianis postremis. Sic enim legitur: Quid religiosius, quàm cum populo, cum plebe agendi ius aut dare, aut non dare? quid, leges

non iure rogatas tollere, vt etiam decreto collegii, vt Liuias consilio Philippi consulis & auguris? in codice manuscripto pro, vt etiam, legitur, vt etiam, tu, vt Titiam, reponere. nam in eodem libro, Leuias pro Liuias scriptum est. His consulibus C. Claudium Pulchrum, eum, qui septimo anno post consul fuit, ædilem curulem fuisse, ex Plinii lib. 8. cap. 7. cognoscimus. Eum magnificentissima ædilitate functum esse, Cicero lib. 2. de Officiis ait. De eodem in Verrem 6. C. Claudius, cuius ædilitatem magnificentissimam scimus fuisse, vñs est hoc Cupidine tam diu, dum forū Diis immortalibus, populóque Romano habuit ornatum.

Anno urbis DCLV. Ciceronis IX.

COSS. fuerunt,

Q. CÆCILIVS METELLVS NEPOS,
T. DIDIVS.

Ab his Consulibus lata est lex Cæcilia Didia, ab vtriusque nomine dicta, cuius meminit Cicero pro domo, Philip. 5. epist. 9. libri 2. Att. vbi vulgo Cæliam Didiam, sicut pro Sextio, Aciliam Didiam mendosè legitur. Huius legis duo capita fuerunt: Vnum, ne diuersis de rebus lex ferretur: Alterum, vt leges trinundino promulgarentur, auctor Cicero locis iam citatis. Manutius in libro de legibus, duas leges Cæciliæ Didias fuisse affirmat, quem lege. Hoc ex iconio addendum, Huius Metelli consulis filium fuisse Metellū Nepotem eum, qui cum Cicerone inimicitias gessit, quem Herbestus nescio quis, errore non ferendo, eundem cum patre facit.

Anno urbis DCLVI. Ciceronis X.

COSS. fuerunt,

C. CORNELIVS LENTVLVS, P. LICINIVS. CRASSVS.

P. Crassus, pater est M. Crassi, de cuius censura ad ann. DCLXIV. de interitu ad ann. DCLXVI. infra dicemus. Eius fuit domus Ciceronis, vt est in Sallustii Inuectiua. Eodem anno Censores in Tabulis Capitolinis inueniuntur, L. Valerius

Ierius Flaccus, & M. Antonius de quibus Valerius Max. libri 2. cap. quarto, Cicero initio libri tertii de Oratore scribit, Antonium Censorem imperatoris manubus rostrata ornasse.

Anno urbis DCLVII. Ciceronis XI. COSS.

fuerunt,

CN. DOMITIVS AHENOBARBUS,
C. CASSIVS LONGINVS.

De hoc Domitio Cicero pro Domo, Cn. Domitium, inquit, nos pueri Consulem, Censorem, Pontificem Max. vidimus. De eius Tribunatu dixi ad annum DCL. Censor fuit anno DCLXI. post Tribunatum pontifex maximus populi suffragio creatus fuit, vt est in epitoma Liuiana lib. 67. De eodem Cicero in Bruto, Hoc, inquit, loco ipsum Domitium non relinquo. nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono satis in eo fuisse orationis atque ingenii, quo & magistratus personam, & consularem dignitatem tuetur. His Consulibus Ptolemæum regem Cyrenarum, cui cognomen Apioni fuit, mortuum testamento heredem populum Romanum reliquisse, Obsequens & Cassiodorus scribunt. Cicero contra Rullum 2. Ascribit idem auctori Corinthios agros opimos & fertiles, & Cyrenenses, qui Apionis fuerunt.

Anno urbis DCLVIII. Ciceronis XII.

COSS. fuerunt,

L. LICINIVS CRASSVS, Q. M. V. CIVS SCAEVLA.

De his Cic. Verr. 4. Halæfini pro multis & magnis suis, maiorumque suorum in rempublicam nostram meritis atque beneficiis, suo iure nuper L. Licinio, Q. Mucio co. s. cum haberent inter se controuersias de senatu cooplando, leges ab senatu nostro petuerunt. Idem libro 3. de Officiis, Etse pro ciue qui non sit ciuis, rectum est non licere. quam tulerunt legem sapientissimi Consules Crassus & Scaeuula. Hæc legem Liciniam & Muciam vocat in Bruto, qua accerti-

nam de ciuitate quaestionem venisse, ait pro Balbo. de eadem pro Cornelio maiestatis reo, Legem Liciniam & Muciam de ciuibus regundis duo Consules omnium, quos vidimus, sapientissimi tulerunt. in quem locum Asconius plura scribit. Crasso Gallia prouincia obuenerit, in ea quæ rem gessit, de qua Cicero lib. 1. de Inuentione, & in Pisonem. Q. Mucius in Asia legatum habuit P. Rutilium Rufum, qui Consul fuerat anno DCLVIII. & quia publicanis nihil agere in Asia permisit, eorum conspiratione in iudicium vocatus, ab equitibus, qui tum iudicabant, damnatus est, ut scripti in cap. 17. libr. 5. Orosii. Meminit eius Cicero passim, lib. 1. de Oratore, in Bruto, pro Fonteio, in Pisonem, lib. 3. de Natura Deor. & alibi. His consulibus Prætor fuit, suo anno C. Claudius Ap. F. Pulcher, ut est in Verrina 4.

Anno urbis DCLIX. Ciceronis XIII.
COSS. fuerunt,

C. COELIVS CALDV8, L. DOMITIV8
AHENOBARBV8.

CORLIVM hunc inter novos homines numerat Cicero pro Murena. Eundem non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendisse, ut ad summos honores perueniret, ait in Ver. 7. De eodem Crassus lib. 1. de Orat. Quis non videat, C. Coelio æquali meo magno honori fuisse homini nouo illam ipsam, quamcunque habuit, in dicendo mediocritatem? Hac de causa meminit eius in Bruto. Eundem clarissimum ac fortissimum adolescentem Quaestorem non esse factum, ait pro Plancio. vbi male, Q. Cælius legitur. L. Domitius prætor Siciliam obtinuerat, atque seueritatis exemplum in pastorem, qui aprum venabulo percusserat, ediderat, quod ex Ciceronis Verrina 7. Valerius in cap. 3. lib. 6. transtulit.

Anno urbis DCLIX. Ciceronis XIII.
COSS. fuerunt,

C. VALERIV8 FLACCVS, M.
HERENNIV8.

M. Herennius is est, qui in consularis petitione L. Philippum

superavit. de quo Cicero in Bruto. Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus latinè & diligenter loquentibus, numeratus est: qui tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summa etiã eloquentia L. Philippum in cõsularis petitione superavit. & pro Murena, Quis L. Philippum, summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio superari posse arbitratus est? Totum annum domi fortisque tranquillum fuisse, Obsequens scribit.

10

Anno urbis DCLXI. Ciceronis XV. COSS.
fuerunt.

C. CLAVDIV8 PVLCHER,
M. PERPERNA.

Hic C. Claudius Ap. F. dicitur à Cicerone Verrina 4. Alii non male, C. F. appellare videntur: ut sit P. Clodii patruus, quem consulem fuisse, Cicero in Cæliana ostendit. Claudii collega in fragmentis Capitolinorum Fastorum M. Perperna vocatur. *Περπέρνας*, idem nominatur à Dione lib. 41. vbi de ipsius morte scribit. Hoc anno Censor cum Cn. Domitio fuit L. Crassus. cuius Censuræ Cicero in libris de Oratore aliquoties mentionem facit. Hoc etiam tempore clarissima illa M. Curii & M. Coponii causa apud Centumviro8 à duobus consularibus atque æqualibus L. Crasso & Q. Scæuula defensa est, paullo ante quàm Cicero in forum venit, ut testatur ipse pro Cæcina. Meminit eiusdem lib. 1. & 2. de Oratore, & in Bruto. vnde causam talem fuisse cognoscimus. Coponius in Testamento postumum heredem scripserat: ei quæ, si ante quàm in tutelam suam veniret, mortuus esset, Manium Curium substituerat. cum postumus natus non esset, M. Coponius heres legitimus ad se hereditatem pertinere contendit, negauit quæ Scæuula Coponii patronus, nisi postumus & natus & antequàm in suam tutelam veniret, esset mortuus, heredem eum esse posse, qui postumo & nato & mortuo esset substitutus. Crassus, qui Curium defendebat, contendit, testatorem hac mente fuisse ut si filius non esset qui in tutelam veniret, Curius heres esset, id quæ omnibus probauit.

* B v

Anno urbis DCLXII. Ciceronis XVI.
COSS. fuerunt,

L. MARCIUS PHILIPPVS,
SEX. IULIUS CAESAR.

L. PHILIPPVS is est, quem à M. Herennio prius supe-
ratum fuisse, diximus. de eodem Cicero lib. 3. de Officiis. L.
Philippus Q. F. magno vir ingenio, in primisq; clarus gloria
ri solebat, se sine ullo munere adeptum esse omnia, quæ ha-
berentur amplissima. Hic annus decimus sextus terminus
est pueritiæ Ciceronis: in qua, vt Plutarchus scribit, cum eas
artes, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet,
disceret, ingenium eius ita eluxit, tantumq; nominis & glo-
riæ inter pueros habuit, vt eorum parentes, visendi Cicero-
nis, cognoscendæque celebratæ celeritatis in discendo gra-
tia, ad ludum venirent. Pueri quoque honoris gratia Cice-
ronem medium deducebant. de quo honore Plutarchus in
Præceptis ciuilibus, & Ouidius lib. 5. Fastorum:

Et medius inueniunt, non indignantibus ipsis

libat: interior, si comes vnus erat.

Laudat etiam Plutarchus indolem Ciceronis, ac plane
ipsum eiusmodi natura fuisse ait, qualem Plato lib. 5. de Rep.
in Philosopho & homine docili requirit. vbi Socrates ita
concludit, *ἐκείνῳ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσαντι ἐπιθυμητὴν εἶναι,*
ἢ τὸ μὲν, ἢ τὸ εἶ, ἀλλὰ πάλαι, id est, Igitur & philosophum dice-
mus sapientiæ amatorem esse, nō vnus alicuius, sed vniuer-
sæ. Puer Cicero, cum poesi in primis delectaretur, Pontium
Glaucum tetrametris composuit, quem sua etiamnum æta-
te exstitisse Plutarchus ait. Æschylus *ὁ πρὸ Ποντίου Γλαύκου* à
Strabone, Athenæo, & aliis citatur.

Hoc anno tribunus pleb. M. Liuius Drusus, cum senatui
priscum restituere cuperet decus, & iudicia ab equitibus, qui
tum lege Sempronia iudicabant, ad eum transferre ordi-
nem, in iis ipsis, quæ pro senatu molebatur, senatum habuit
aduersarium, inquit Velleius lib. 2. Cum igitur vehementius
inueheretur in causam Principum consul Philippus, Drusi-
que tribunatus, pro senatus auctoritate susceptus, infringi-
iam ac debilitari videretur, ludorum Romanorum diebus,
quos à pridie Non. vsque ad Idus Septemb. fuisse, ex veteri

Kalea-

Kalendario cognoscitur, Crassus se cum C. Cotta, & P. Sul-
picio in Tusculanum contulit. quo cum primum Q. Scæ-
uula & M. Antonius, deinde Q. Catulus & C. Iulius Cæ-
sar venissent, habita fuit disputatio de Oratore, quam Cice-
ro postea tribus libris complexus est, seq̃ue tum adhuc pue-
rum fuisse, ait lib. 13. ad Att. Idibus Septembris senatus fre-
quens vocatu Drusi in Curiam venit: ibique permulta vehe-
mentissima contentione animi, ingenii, virium à L. Crasso
dicta sunt: dicenti latus condoluit, ludorūque multus conse-
cutus est: ex quo cum cohorruiisset, cum febris domum rediit,
dieque septimo est lateris dolore consumptus, Cicero lib. 1. &
3. de Oratore. Drusus quoque, sociis & Italicis populis spe-
ciuitatis Romanæ sollicitatis, cum è foro cinctus immensa
multitudine reuertisset, in atrio domus suæ cultello percus-
sus, qui affixus lateri eius relictus est, intra paucas horas de-
cessit, Velleius, & Liuius lib. 70. Cicero quoque libro 3. de
Natura ait, Drusum domi suæ ferro à Q. Vario interfectum
esse. & pro Milone, Tribunus pleb. M. Drusus occisus est: ni-
hil de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta
à senatu est. Petiit eodem tempore tribunatum pl. C. Cotta
is, qui anno post Rom. cond. DCLXXVIII. Consul cum L.
Octauio fuit: sed paucis diebus post mortem Crassi depul-
sus per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore
mensibus eiectus est è ciuitate, libro 3. de Oratore. Reus e-
nim lege Varia factus, venit in iudicium: cumque res suas
extulisset, & equites palam infectatus esset, antequam sen-
tentia de ipso ferrentur, vrbe cessit, Appianus libro 1. Crasso
mortuo, Cotta pulso, Cicero in forum venit. vt ipse testatur
in Bruto. Vnde cognoscitur, M. Tullium anno sequente,
cum iudicia bello Italico intermissa essent, sumpta virili to-
ga in forum venisse. Deducebantur enim tum in forum ado-
lescentes à patre, vel à propinquis, vt essent fori auditores,
& sectatores iudiciorum, qua de re Tacitus in Dialogo de
Oratoribus. meminit Cicero pro Cælio, & epist. 10. lib. 13.
Famili. Filius etiam, qui togam virilem sumebat, à patre &
propinquis in forum deducebatur, vt Plutarchus in Bruto
de Cassii filio scribit, vt togam virilem *αὐδρεῖον ἱματίον* ap-
pellat Dio lib. 45. eandem *ἰσθίον αὐδρεῖον* vocat. Hanc to-
gam Latini etiam puram, & Græci *δῶρεον* nominant.

Dabant eam suis liberis Romani decimo sexto fere anno. Sic enim Suetonius in Augusto: Quadrimus patrem amisit: duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit: quadriennio post, virili toga sumpta, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est, 5 quamquam expertus belli propter ætatem. Sic M. Tullius suo filio, quo auctus fuit Cæsare & Figulo cos. anno DCLXXXIX. togam purā dedit Lentulo & Marcello cos. Anno DCCIV. epist. 1. lib. 1. & epist. 20. lib. 9. ad Att. Adolescentes eo ipso die, quo togam virilem sumebant, in Capitolium ascendisse, 10 argumento est, quod Valerius libri quinti ca. 4. de M. Cotta scribit, de quo Dio lib. 36. Hoc anno multis prodigiis bellum Italicum significatū fuit: quæ Sifenna initio belli Marfici exposuit, auctore Cicerone, lib. 1. de Diuinat. Eadem referuntur ab Obsequente, & Orosio lib. 5. cap. 18. Tum haruspices Italici belli funesta illa principia non obscurē prædixerunt, Cicero de harusp. resp.

Anno urbis DCLXIII. Ciceronis XVII. COS.
fuerunt,

L. IULIUS CÆSAR, P. RV-
TILIUS LEPIDUS.

HORVM Consulum Cicero lib. 1. de Diuinat. his verbis 25 meminit: Quinetiam memoria nostra templum Iunonis Sospitæ L. Iulius, qui cum P. Rutilio Consul fuit, de senatus sententia refecit ex Cæcilie Balearici filie somnio, & paulo post, Cæcilie Q. filie somnio modo, Marfico bello, templum est à senatu Iunoni Sospitæ restitutum. Nam his Cō- 30 sulibus, ut Paterculus scribit, ortum est bellum, quod, quia à Marfis primum commotum fuit, Marficum est dictum, ut Strabo libro 5. scribit, atque ita vocatur à Cicerone etiam Philip. 8. & orat. 2. contra Rullum. ubi idem, sicut & Ver- gina quarta, pro Cluentio, pro Archia, & de Haruspicum 35 resp. Italicum nominatur. Idem à Cicerone pro Fonteio, Sociale; à Diodoro, Plutarcho, & Appiano, Μαρκικός & συμμαχικός πόλεμος dicitur. Defecerunt eo bello finimi ac vicini, ut Cicero pro Sulla ait. Tu vide Orosium nostrum

cap.

cap. 18. lib. 5. Gestum est hoc anno & proximo sequente ab ipsis Consulibus. Hinc Cicero pro Fonteio, Recordamini quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Caro, quos Cn. Pompeius habuerit. Atque de his duobus 5 annis intelligendum, quod Cicero in Bruto scribit, Erat Hortensius in bello primo anno miles, altero tribunus militum. Hoc tempore, ut ibidem Cicero ait, iudicium exercebatur vna lege Varia. Tulerat eam Q. Varius aduersus intercessionem collegarum annitentibus equitibus, ut quærere- 10 tur de iis, quorum opera consiliove socii contra populum R. arma sumisissent, Afcionius in orat. pro Scauro, Valerius lib. 8. cap. 6. Appianus lib. 1. cuius libri mendose Κοιντον βαλὲται pro Q. Varo edunt. Sed cum multi Varia lege inique dam- narentur, crebræque defectiones Italicorum nunciaren- 15 tur, tunc ob eius tristitiæ occasionem senatus decreuit, ne iudicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur, inquit Afcionius pro Cornelio. Tum Cicero, ut ipse in Bruto ait, quotidie & scribens & legens & commentans, oratoriis ta- men exercitationibus contentus non erat. Quare, cum i- 20 dem, auctore Quintiliano libr. 10. cap. 3. in disputationibus de Oratore iudicium suum cum Crassi auctoritate coniun- xerit, non dubium est, quin ipse Tullius suas exercitationes libr. primo de Oratore sub Crassi persona ita significauerit: In quotidianis cogitationibus equidem mihi adolescentu- 25 lus proponere solebam, illam exercitationem maximè, ut aut verbis propositis quàm maximè grauib, aut oratio- ne aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem com- prehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quam maximè possem lectis pronuntiarem. Postea mihi 30 placuit, eoq; sum usus adolescens, ut summorum Oratorum Græcas orationes explicare: quibus lectis hoc assequabar, ut cum ea quæ legerem græcè, latinè redderem, non solum optimis verbis vterer, & tamen vsitatis, sed etiam exprime- rem quædam verba imitando, quæ noua nostris essent, dum- 35 modo essent idonea. Tum igitur Cicero admodum adoles- centulus, ut est libr. 2. de natura Deorum, Arati carmina de cælo stellisque conuertit, quorum fragmenta exstant. Ma- rium quoque illis temporibus, cum Scauula viueret, qui de eo dixit, Canescit sæclis innumerabilibus, scripsit. cuius à se

scripti meminit lib. 1. de legib. lib. 1. de Diuinat. & lib. 12. ad Att. De Mario aliter Corradus: quem lib. 1. de legibus refellit. Extremo hoc anno L. Iulius Cæsar cos. legem Iuliam de ciuitate tulit: qua lege ciuitas est sociis & Latinis data, vt Cicero pro Balbo ait.

Anno urbis DCLXIIII. Ciceronis XVIII.
COSS. fuerunt,

C. POMPEIUS STRABO,
L. PORCIUS CATO.

Hoc anno primum senatores cum equitib. Ro. lege Plotia iudicant, cuius Cicero pro Cornelio meminit, & Asconius eum locum interpretans, scribit his consulib. M. Plautium Siluanum tribunum pl. eam legem tulisse. Tulit idem legem Plotiam de vi, de qua Cicero pro Milone, de Harusp. respon. & alibi. De eodem hoc anno Cicero in Bruto, iam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus, excesserat. ego autem iuris ciuilibus studio multum operæ dabam Q. Scæuulæ P. F. qui quanquam nemini se ad docendum dabat, tamen consulentibus respondendo studiosos audiendi dicebat. Atque hic est Q. Mucius Augur, ad quem sumpta virili toga Cicero à patre ita erat deductus, vt quoad posset, & liceret, à senis latere nunquam discederet; quod ipse in Lælio scribit. Sed cum Q. Scæuula Augur, qui cum L. Metello Consul fuit Anno urbis DCLXXVI. in monumentis antiquis Q. F. dicatur, videndum, an patris prænomen in Ciceronis libris sit deprauatum. nam Scæuulam Pontificem, quem Corradus & alii viri docti significari putant, intelligi non posse, inde constat, quod Cicero se ad Pontificem, non nisi Augure mortuo contulit. Augur autem non solum hoc, verum etiam sequente anno superstes fuit, ac tum Ciceroni sermonem Lælii de amicitia exposuit, vt è Lælio M. Tullii perspicuum est. De eodem Augure Cicero hæc Philippica VIII. Ego Q. Scæuulam Augurem memoria teneo bello Marsico, cum esset summa senectute & perdita valetudine, quotidie simulatque luceret, facere omnibus conuenienti sui potestatem, neq; cum quisquam illo bello vidit in lecto: senexque & debilis primus veniebat in curiam. Plutarchus scribit, Ciceronem bello Marsico aliquandiu sub Sylla militasse.

tasse. Apud Syllam legatum se fuisse, cum ille hoc anno ante oppidum Nolam florentissima Samnitium castra cepit, ipse Cicero lib. 1. de Diuinatione scribit, de hac sua militia etiam Philip. 12. hæc memoriæ prodidit: C. Pompeius Sex. F. consul me præsentem, cum essem tiro in eius exercitu, cum P. Vertio Catone duce Marforum inter bina castra collocutus est. Hoc anno censores fuerunt P. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar. quibus censoribus nullam populi partem esse censam, Cicero ait pro Archia.

Anno urbis DCLXV. Ciceronis XIX.
COSS. fuerunt,

L. CORNELIUS SULLA,
Q. POMPEIUS REXVS.

De hoc anno Cicero in Bruto, Atque huic anno proximus Sulla consul, & Pompeio fuit, tum P. Sulpicii in Tribunatu quotidie concionantis, totum genus dicendi penitus cognouimus. Sulpicium ab optima causa profectum, Caioque Iulio consulatum contra leges perenti resistentem, longius, quam voluit, popularis aura prouexit, ait idem de Resp. Harusp. Dissidebat enim capitali odio à Q. Pompeio consule, quicum coniunctissimè & amantissimè vixerat, in Lælio: cumque auctore Mario perniciosas leges (quas per vim laras Sulla dicebat, vt est Philipp. 8.) promulgaret, ac Pompeii consulis filium, Sullæ generum occidisset, Sulla cum exercitu in urbem venit, ex eaque Sulpicii & Marii factionem expulit, Liuius lib. 77. & alii, tum Sulla P. Sulpicium oppressit, eique ferro erepta vita est, Cicero in Catilin. 3. & lib. 3. de Oratore. Marius primo senile corpus paludibus demersus, occultauit: deinde ad infirmorum ac tenuissimorum hominum Minturnis misericordiam confugit: inde nauigio per paruo, cum omnes portus terrasque fugeret, in oras Africæ desertissimas peruenit, ait Cicero pro Sextio. historiam pleniorē apud Plutarchū, Appianum, Velleium, & in epitoma Liuii inuenies. De eodem Cicero post reditū ad Quirites, C. Mariū egomet dicere audiuit, tum se fuisse miserum, cum careret patria, quā obsidione liberauisset: cum sua bona possideri ab inimicis, ac diripi, audiret: cū adolefcentem

filium videret eiusdem socium calamitatis: cum in paludibus demersus cōcursu ac misericordia Minturnensium corpus ac vitam suam conseruasset: cum parua nauicula traictus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops supplexq; venisset. & in Pisonem, C. Marium Italia seruata ab illo demersum in Minturnensium paludibus, Africa deuicta, ab eodem expulsum & naufragum vidit. Dum hæc in Italia geruntur, interim Mithridates rex Ponti, Ariobarzane & Nicomede amicis populi R. o. exactis Cappadocia atq; Bithynia, Asiam intrauit, vnaq; die tota Asia tot in ciuitatibus, 10 vno nuncio, atque vna literarum significatione ciues Rom. necandos trucidandosq; denotauit, inquit Cicero in Manilianæ, scribit Liuius lib. 78. Valerius libr. 9. cap. 2. Plutarchus in Sulla, Appianus in Mithridatico. Atque hæc est illa vniuersorum ciuium Romanorum per tot vrbes vno puncto 15 temporis misera crudelisque cædes, quam Cic. pro Flacco nominat. Hanc verò crudelitatem Mithridatis in togatos P. Rutilius Rufus, cum à rege Mitylenis oppressus esset, vestis mutatione vitauit, vt est in orat. pro Rabirio Postumo. Idem in Manilianæ ait, Mithridatem tum legatum populi 20 Rom. consularem vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necasse. Intelligit autem M. Aquillium consulem anni DCLII. de quo præter Appianum Iustinus lib. 38. & Athenæus lib. 5. Dipnosoph. Cicero etiam hac de causa M. Aquillii mentionem facit Tuscul. 5. Vrbs Rhodus 25 sola tum in fide mansit, atque oppugnata fuit, vt est in epitoma Liuii lib. 78. Vnde Cicero in Verr. 4. ait, Rhodios prope solos bellū illud superius cum Mithridate gessisse, omnesq; eius copias, acerrimumque impetum mœnibus, littoribus, classibusque suis excepsisse. Eodem tempore, cum princeps 30 Academiæ Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugisset, Romamque venisset, totum ei se Cicero tradidit, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus, vt ipse in Bruto ait. Hinc Plutarchus scribit Ciceronem, cum e pueris excessisset, Philonem Academicum audiuisse: quem inter Clitomachi discipulos Romanis imprimis & propter doctrinam admirabantur, & propter morum mansuetudinem diligebant. Philonem igitur Cicero lib. 1. de Natura Deor. inter eos philosophos numerat,

fat, à quibus institutus fuit. de eodem in Lucullo, Jam Clitomacho Philo noster operam multos annos dedit. Philone autem viuo patrociniū Academiæ non defuit. Phædrus quoq; Ciceroni, cum puer esset, antequam Philonem cognouisset, valde, vt philosophus, probatus fuit, epist. 1. lib. 13. Famil. Merito igitur lib. 1. de Natura scripsit, nō mediocrem se à primo tempore ætatis in philosophiæ studio operam curamq; cōsumpsisse, in quo hoc etiam commorabatur attentius, quod sublata iam esse in perpetuum ratio iudiciorum 10 videbatur, vt ait in Bruto. Hoc etiā anno, vt iam retulimus, Q. Mucius Augur Lælii de amicitia sermonem, habitum ab illo paucis diebus post mortem Africani Aquillio & Tuditano consulibus anno DCLXIII. Ciceroni exposuit. Augure mortuo Cicero se ad Q. Scæuulam pontificem contulit, 15 cui Reip. & senatus principi cum operam daret, peritus iuris euasit, vt Plutarchus scribit. Vnde Atticus li. 1. de legib. Tullium his verbis affatur: Nam à primo tempore ætatis iuri studere te memini, cum ipse etiam ad Scæuulam ventitaret: neq; vnquam mihi visus es ita te ad dicendum dedisse, vt ius 20 ciuile contemneres. & Brutus de claris Orat. Tu mihi videris tantum iuris ciuilis scire voluisse, quātum satis esset Oratori. Q. Scæuula pontifex, seu, vt Appianus eum nominat, Μάκης Σκαύλας ὁ τὴν μετρίστην Παιδείαν ἱερῶν νόμων ἱερῶν ἄνδρ', is est, quem supra consulem cum L. Crasso fuisse anno ab v. c. 25 delviii. scripsimus, de cuius morte dicemus ad annū DCLXXX.

Anno vrbs DCLXVI. Ciceronis xx.

COSS. fuerunt,

CN. OCTAVIUS, L. COR-

NELIUS CINNA.

30

Hoc anno Cinna consul, cum perniciosas leges per vim ferret, vrbe à Cn. Octauio collega pulsus est, Liuius lib. 79. vnde Cicero in Catil. 3. Cn. Octavius consul armis ex vrbe collegam suum expulit. omnis hic locus acertis corporum, 35 & ciuium sanguine redundauit, atque ita bellum Octavianum commotum est: cuius meminit Cicero lib. 1. de diuina & li. 2. de Natura Deorum, Tum, inquit, stellis iis, quas Græci cometas, nostri crinitas vocant, quæ nuper bello Octavianum magnarum fuerunt calamitatum prænuntiæ. vide Pli-

*C

nium lib. 2. cap. 25. Dissensionis inter Octauium & Cinna meminit Cicero etiam de haruspicum respon. Cinna vrbe pulsus, corruptum Ap. Claudii exercitum in potestatem suā redegit, vt Liuius lib. 79. scripsit, Ap. Claudio. P. Clodii patri, imperium hoc tempore abrogatum fuisse, Cicero pro domo ait. Tum Marius cum reliquis exsulibus ex Africa accersitus, cum in vrbe recepti essent, eā velut captam caedibus & rapinis vastarunt, qua de re Orosius lib. 5. cap. 19. & ego in eum locum. Hinc Cicero post red. in senatu ait, C. Marium reditu suo senatum cunctum parē deleuissē. Tum Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius trium ætatum oratores tres sunt crudelissimē interfecti, Cicero in Bruto. Et Marius quidem Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit: postea verò ciuili bello victor iratus, necessariis Q. Catuli deprecantibus non semel respondit, moriatur. Idē Tullius lib. 5. & Cotta lib. 3. de Natura Deor. Cur tot ciuitatis principes à Cinna interemti? cur omniū perfidiosissimus C. Marius Q. Catulum præstantissima dignitate virū mori potuit iubere? M. Antonii in iis ipsis rostris, in quibus ille Remp. cōstantissimē consul defenderat, quæque censor imperatoris manubiis ornat, positum caput illud fuit, à quo erant multorum ciuium capita cōseruata, lib. 3. de Oratore. & Tullius lib. 5. Cinna collegæ sui consulis Cn. Octauii præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris nobilissimorum hominum, quorum virtus fuerat domi militiaq; cognita, M. Antonii omnium eloquentissimi quos audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimē humanitatis, salis, suauitatis, leporis. de his omnibus vide procemium li. 3. de Orat. de P. Crasso Cicero pro Sextio, In qua ciuitate ipse meminissē patrem huius M. Crassi, fortissimum virum, ne videret victorem viuis inimicum, eadem sibi manu vitam exhaustisse, qua mortē sæpe hostibus obtulisset. de eodem pro Scauro, & ibi Asconius. Hoc anno M. Tullius Moloni Rhodio Romæ dedit operā, & actori summo causarum, & magistro, vt ait in Bruto. de quo Molone Plutarchus in Cic. & Cæsare, Strabo libro 14. Quinctilianus lib. 3. cap. 1. & Suetonius in Iulio Cæsare. Molonem Rhetorem studia M. Giceronis acuisse, ait etiā Valerius Max. lib. 2. cap. 1. Circa hoc tempus Cicero adolescens commentarios Rhetoricos de Inuentione inchoatos & rudes

des edidit, quod ipse initio lib. 1. de Oratore, & Quinctilianus lib. 3. significant.

Post hunc annum triennium fere vrbe sine armis fuisse, Cicero in Bruto ait, quo Sulla bellum Mithridaticum gerente, de quo Plutarchus & Appianus, Cinnanæ Marianæque partes Italiam obsederunt, vt scribit Velleius.

Anno igitur ab V. C. DCLXVII. Ciceronis XXI.

COSS. fuerunt,

C. MARIUS VII. L. CORNELIUS CINNA II.

MARIUS, quem Cicero pro Plancio, duabus ædilitatis acceptis repullis, septies cōsulem esse factum, ait, editis multis sceleribus Idibus Ianuarii decessit. Liuius lib. 80. de eius morte sic Cicero lib. 3. de Natura Deor. Cur Marius tam feliciter septimum consul domi suæ senex est mortuus? Marius suffectus est L. Valerius Flaccus, pater illius Flacci, pro quo Ciceronis oratio extat. Huic, cum à Cinna missus, vt Sullæ ad bellum Mithridaticum succederet, in Asiam traiecisset, consuli portas tota Asia clausit, Cicero pro Flacco. Anno sequente idem à C. Fimbria legato suo consularis interfectus est, Velleius lib. 2. Liuius 82. Strabo 13. Hoc anno censes in tabulis Capitolinis inueniuntur, L. Marcius Philippus, M. Perperna. quorum Verrina tertia in lege Verris mentio fit ita: Qui de L. Marcio, M. Perperna censoribus redemerit, eum socium ne ei admittito. de Marcio item Cicero pro domo ait, L. Philippus censor auunculum suum præterit in recitando senatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea Rep. in qua se illis ipsis temporib. censore esse voluisset. Hi sunt superiores illi censes, quibus Archia cum L. Lucullo quæstore fuisse in Asia, Cic. pro Archia ait. Lucullus enim hoc tempore quæstor in Asia permultos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit, vt Cic. in Luculli principio scribit. Lucullum verò in Græcia fuisse ante, quàm Sulla eo veniret, ex Plutarchi Sulla cognoscitur. Sulla quoque ex Asia decedente, Lucullus ibi mansit, vt infra dicemus.

Proximo biennio, quo comprehenditur annus vrbis DCLXVIII. & DCLXIX. Ciceronis XXII. & XXIII. Consules à se creati Rēp. tenuerūt,

*C ij

M. T. CICERONIS
L. CORNELIVS CINNA, CN.

PAPIRIVS CARBO.

Qua ratione M. Tullius hoc triennium quo vrbs fere sine armis fuit, traduxerit, ipse in Bruto his verbis exponit: Ego, inquit, hoc tempore omni nocte & dies in omnium doctrinarum meditatione versabar, et cum Stoico Diodoto: qui cum habitauisset apud me, mecumque vixisset, nuper est domi meae mortuus. à quo cum in aliis rebus tum studiosissime in Dialectica exercebar; quae quasi contracta & astricta eloquentia putanda est: sine qua etiam tu Brute, iudicauisti, te illam iustam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam esse putant, consequi non posse. haec tenus Cic. qui hunc Diodotum lib. 1. de nat. Deor. primo loco numerat inter eos philosophos, à quibus institutus fuit. de eodem in Lucullo: Diodoto quid faciam Stoico? quem à puero audiui, qui mecum viuit tot annos. qui habitat apud me, quem & admiror, & diligo, & ep. 16. lib. 13. Fa. Domi meae cum Diodoto Stoico, homine, meo iudicio, eruditissimo, multum à puero fuit. eiusdem meminit ep. 4. l. 9. Fa. de quo loco etiam Adriani Turnebi, & Petri Rami, praceptorum meorum, quos ut ipsorum dignitas poscit, honoris gratia nomino, sententiae aliquando non nihil discreparunt: res tamen ipsa ex vera huius nominis scriptura, quam Victorius, Manutius, & Lambinus, viri doctissimi à vetustis libris ediderunt, iam extra controuersiam est. De eodem Cicero Tuscul. 5. Diodorus Stoicus caecus multos annos nostrae domi vixit. is vero, quod credibile vix esset, cum in philosophia multo etiam magis assidue, quam antea versaretur; & cum fidibus Pythagoreorum more uteretur; cumque ei libri noctes & dies legerentur (quibus in studiis oculis non egebat) tum, quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometriae munus tuebatur, verbis praecipiens discipulis, unde, quod quamque lineam ducerent. Mortuus fuit Caesare & Bibulo coss. anno ab v. c. d. cxxiii. Cornelius Tacitus in dialogo de Oratoribus ait, Ciceronem apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philosophiae partes praeitus hausisse. Addit Cicero in Bruto: Huic ego doctore, & eius artibus variis atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoris nullus dies vacuus esset. commentabar declamans saepe cum M. Pisonem, & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie idque faciebam

ciebam multum etiam latinè, sed graecè saepius: vel quod graecae oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter latinè dicendi afferebat: vel quod à graecis summis doctorebus, nisi graecè dicerem, neque corrigi possem, neque doceri. Ciceronem ad Praeturam usque graecè declamasse, auctor est Suetonius de claris Rhetoribus. Circa hoc tempus Cicero; cum Aratum iam Romanum hexametris versibus edidisset, in Xenophontis Oeconomico lusit, ut scribit Hieronymus in praefatione in Eusebii Chronica. Ipse Cicero secundo libro extremo de officiis ad filium, viginti annos natum ita scribit: Has res commodissime Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro: qui Oeconomicus inscribitur: quem nos ista fere aetate cum essemus, quae es tu nunc, è graeco in latinum conuertimus. Diuisit autem Cicero unum Xenophontis librum in tres, ut Seruius in primum Georgicorum testatur. Quin etiam libros Platonis Cicero hoc genere tractatos edidit, inquit Fabius lib. 10. cap. 5. Timaei pars cum maximo bono studiosorum utriusque linguae exstat. Protagoram ab eo conuersum fuisse, Hieronymi, Prisciani & Donati testimoniiis tantummodo scimus. Id tamen Ciceronem potius extremo tempore aetatis quam hoc fecisse, putamus. Carbo in secundo consulatu Quaestor fuit C. Verres, Cic. Verrina tertia. Tum Sulla, pace cum Mithridate facta, Asiam in quadraginta quatuor regiones distribuit, auctore Cassiodoro. Cum autem Sulla omnes Asiae ciuitates pro portione in prouincias descripsisset, vectigal quoque iis, quod aequaliter penderent, descripsit, Cic. pro Flacco, & epist. 1. lib. 1. ad Q. fratrem. Sed Sullam in Italiam reuocauit Resp. ait pro lege Manilia.

Anno urbis d. c. lxx. Ciceronis xxxiii.

COSS. fuerunt,

L. CORNELIVS SCIPIO ASIATICVS,
C. NORBANVS FLACCVS.

Horum Consulū meminit Cic. pro Quinctio. ubi etiam C. Valerium Flaccum imperatorem hoc anno in Gallia vltiore fuisse ait. cuius Flacci mentionem Caesar lib. 1. de bello gallico facit. Scipionis Quaestorē M. Pisonem, de quo paulo ante, fuisse ex Verrina tertia cognoscitur. Hoc tempore tum ultus ille pro recuperanda Rep. ortus est, de quo Cic. in

* C iij

Bruto. Nam Sulla compositis transmarinis reb. in Italiam venit, & C. Norbanum prælio vicit, de quo diximus in cap. 20. lib. 5. Orosii: Tum Gn. Pompeius adolescentulus priuatus, exercitum difficili Reipub. tempore confecit, eique præfuit, & rem optimè ductu suo gessit, Cic. in Maniliana. eodem pertinet illud in Philip. 5. Pompeius ad L. Sullæ maximum imperium, victoremq; exercitum accessit, vide Plutarchum & alios. Sulla verò cum Scipione inter Cales & Theanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragiis populi, & de iure ciuitatis, legis inter se conditiones contulerunt, inquit Cic. Philippica. 12. sed cum res cōuenire non posset, & Sulla Scipionis castra oppugnaturus esset, vniuersus exercitus consulis signa ad Sullam transtulit, Scipio, cum interimi posset, dimissus est. hæc Liuius lib. 85. Itaq; Scipio fluctibus Reip. expulsus Massiliæ postea in exilio vixit, Cic. pro Sextio. Hoc anno Capitolium incensum fuit, cuius memi- Cic. in Catil. 3. & Dionysius Halicarnassensis li. 4. Tu lege Plutarchum in Sulla, & Augustin. cap. 24. li. 2. de Ciuit. Dei.

Anno urbis DCLXXI. Ciceronis XXV.

COSS. fuerunt,

CN. PAPIRIUS, CARBO III.

C. MARIUS C. F.

HORVM consulum mentio est apud Ciceronem contra Rullum. Hoc anno, cum à Marianis vrbs etiam nū teneretur, L. Damasippus prætor ex voluntate C. Marii, consulis, cum Senatum contraxisset, omnem, quæ in vrbe erat, nobilitatem trucidauit, Liuius libro 86. Tunc interfectus fuit C. Carbo consulis frater, de quo Cicero epist. 21. lib. 9. Famil. Perit tum quoque P. Antistius Cn. Pompeii socer, de quo Cicero in Bruto, & Q. Scæuula pontifex maximus, quem Liuius lib. 86. scribit in vestibulo ædis Vestæ occisum fuisse. Hinc Cicero lib. 3. de Natura deor. Temperantiæ, prudentiæque specimen ante simulacrum Vestæ pontifex max. est Q. Scæuula trucidatus. meminit eiudem lib. 3. de Orat. 35 Tandem Sulla, fuso Carbonis exercitu, in urbem venit, eoq; tempore eius immanis crudelitas in ciues exstitit, de qua Cicero lib. 2. de Officiis, & Orosius libri 5. cap. 21. Tum Cn. Pompeius in Siciliam cum imperio à Senatu missus Carbonem

bonem consulem captum interfecit, Liuius lib. 89. Plutarchus in Pompeio, & alii, de quo Cicero epist. 21. lib. 9. Fam. Hoc verò, qui Lilybæi à Pompeio nostro est interfectus, improbius nemo, meo iudicio, fuit, atque ita Pompeius Siciliam multis vndique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicauit, Cicero in Maniliana. Eodem tempore L. Licinius Murena, pater eius, quæ Cicero defendit, à Sulla cum duabus legionibus in Asia relictus, bellum Mithridaticum renouauit: de quo Appianus in Mithridatico. Murena verò Mithridatem vehementissimè vigilantissimèq; vexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit, ut ait Cic. pro Murena. & addit filium viro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in victoria fuisse. Lucullum autem questuræ diuturnum tempus, Murena bellum in Ponto gerente, in Asiæ pace cōsumsisse, idem in Lucullo scribit. Extremo hoc anno Sulla effecit, ab Interrege ut Dictator diceretur, ait Cicero epist. 18. lib. 9. ad Att. quomodo id effecerit, copiosè Appianus, & Plutarchus scribunt Interrex fuit L. Valerius Flaccus, de quo Cicero orat. 3. contra Rullum, Omnium legum iniquissimam, dissimillimamq; legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus Interrex de Sulla tulit, ut omnia, quæcunq; ille fecisset, essent rata. de eadem lege lib. 1. de legib. Nihil credo magis illa iusta est, quam Interrex noster tulit, ut Dictator, quem vellet ciuium, indicta causa impune posset occidere. Itaque Sulla Dictator, qui tum sine dubio habuit regalem potestatem, ut est in orat. de Harusp. resp. omnes, quos oderat, morte multabat, pro Ligario. De proscriptione Sullana Orosius noster cap. 21. lib. 5. Et si autem Sulla Dictator post C. Marium & Cn. Papirium fuit, ut ait Cicero orat. 3. contra Rullum: consules tamen creati permisit.

Anno urbis DCLXII. Ciceronis XXVI.

COSS. fuerunt,

35

M. TVLLIUS DECVLA, CN.

CORNELIUS DOLABELLA.

De his consulibus Cicero orat. 2. contra Rullum, De quibus vendendis S. C. facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio eos. Sulla Dictator hoc tempore rebus nouis Reip. statum con-

* C. iij

firmavit, ut est in epitoma Liuiana 89. Recuperata Rep. & legibus atque iudiciis constitutis, Cicero ad causas & priuatas & publicas adire cepit, in Bruto. Itaque his consulis, ut Gellius li. 15. cap. 28. scribit, M. Cicero causam priuatam pro Quinctio apud Aquillium Gallum iudicem dixit. Præterea in Eusebii Chronico ita legitur, xxvi. anno ætatis Cicero Quinctium defendit. Idem cognoscitur ex ipsa causæ expositione, quæ talis est. Sex. Næuius ante biennium, Scipione & Norbano cos. cum P. Quinctius prid. K. Februar. in Galliâ profectus esset, à P. Burrieno prætore possessionem bonorum Quinctii, à quo sibi pecuniam deberi, & vadimonium desertum dicebat, ex edicto postulauit, missus in possessionem Næuius, cum bona absentis Quinctii dies xxx. possedisset, ea proscribi iussit. Tum Sex. Alphenus procurator Quinctii auctionem impedire conatur, seque paratum esse iudicio absentem defendere profitetur. Næuius postulat, ut Alphenus iudicatum solui satisdet, quod cum ille recusaret, eoque nomine Tribunos appellasset, conuenit, ut Idibus Septem. Quinctium sibi Alphenus promitteret. Venit Romam Quinctius ad vadimonium. Næuius annum & sex menses, hoc est ab Idibus Septem. Scipione & Norbano cos. usque ad Idus Martias huius anni, nihil petit. Tum demum in ius vetum ad P. Dolabellam Prætorem ibi Næuius petit, ut Quinctius iudicatum solui satisdaret, quod cum is recusaret, Dolabella decreuit, ut Quinctius aut satisdaret, aut sponsonem faceret, si bona sua ex edicto possessa non essent. Sponsonem facta, C. Aquilius Iudex datus est, apud quem Cicero contendit, Quinctii bona ex edicto à Næuii possessa non esse. Vides igitur aperte Quinctii causam hoc anno à M. Tullio defensam esse post Idus Martias, nam quod Cicero ait, rem iacuisse in controuersis biennium: Oratorum more elatè dictum est, & si quis velit calumniis Næuii rem in biennium ductam fuisse, hoc quidem certè omnes fateri necesse est, post idus Sept. quæ hoc anno, non quæ Sulla & Metello cos. anno insequente fuerunt (ut Corradus res nescio quas agens scripsit) hanc causam actam esse. Quod verò & Corradus opinatur, & non nemo affirmat, Quinctium defensum post Dictatorem Syllam, eo quod Cicero dicat, Emisti bona Sex. Alpheni L. Sulla Dictatore vendite, leue admodum est, cur enim in iudi-

iudicio priuato hoc eloqui ausus non fuisset? aut quis præstabit, ab Oratoribus omnia dicta, vel eo modo acta fuisse, quo postea scripta sunt & edita?

Sulla dictatore Cicero iterum se Moloni, qui legatus ad senatum de Rhodiorum præmiis venerat, operam dedisse, ait in Bruto. Hoc quoque tempore Cn. Pompeius, bello in Africa maximo confecto, victorem exercitum deportauit, ut ait Cicero pro lege Manilia. intelligit autem bellum gestum cum Domitio, & Hierta Numidiæ rege, quo de Oro-
sius libro 5. cap. 21. atque ex Africa Pompeius adhuc eques triumphauit. Miror autem Eutropium scribere Pompeium tunc quartum & vigesimum annum egisse, cum M. Tullius equalis fuerit, ut ex Ciceronis Bruto & Velleio notum est, & nos supra admonuimus. Eodem tempore L. Sulla Murenam ex Asia reuocauit, ut ait Cic. in Maniliana. Murena reuersus amplissimè atque honestissimè ex prætura triumphauit, in Orat. pro Murena.

Anno urbis DCLXXXIII. Ciceronis xxvii.

cos. fuerunt,

20 L. CORNELIUS SULLA FELIX II.
Q. CAECILIUS METELLUS PIUS.

Hoc v. m. Consulum meminit Cicero Verrina tertia, & Gellius lib. 15. cap. 28. vbi scribit, Ciceronem his consulibus
25 Sex. Roscium parricidii reum defendisse, & addit, Fenestellæ errorem notatum fuisse à Pediano, quod scripseret Ciceronem sexto & vigesimo ætatis Anno pro Sex. Roscio dixisse. Quem Fenestellæ errorem Corradum, aliosque viros doctos potius amplecti, quam Asconii & Gellii auctoritatem sequi, equidem miror: cum præsertim Quinctilianus
30 libro 12. cap. 6. scribat, Ciceronem sex & xx. annos natum pro Sex. Roscio dixisse, eos verò ante III. nonas Ianuarii huius anni natus non fuit. Egit tamen opinor, hanc causam in principio anni. Nam, ut ex oratione ipsa intelligitur, in
35 lege de proscriptione erat, ut anno superiore ad Kal. Iunias proscriptiones venditionesque fierent: Roscius autem pater aliquor post menses Romæ occisus est: cæque res quadriduo ad Chrysogonum in castra Sullæ Volaterras (quod oppidum obsessum Sulla in deditionem accepit. Liuius

lib. 89.) delata est. Bona Roscii tanquam proscripti, ideòque occisi, vt Plutarchus tradit, Sulla hastæ subiecit, & Chryso-
gonus eius libertus duob. millibus nummum emit, cum iam
proscriptionis metio nulla fieret, cum etiam, qui antea me-
tuerant, rediret, ac iam defunctos sese periculis arbitrareren-
tur. Sed cum filius idemq; heres Roscii bona patris ita ven-
dita esse ægrè ferret, eaq; sexagies esse demonstraret, Sulla
coargui se grauitur tulit, & Roscii filii nomē opera Chryso-
goni de patricidio deferendū curauit. Cū Roscii patrociniū
ob Sullæ metum nemo susciperet, adolescens ab omnib. de-
fertur, ad Cic. confugit: quē amici quoq; ad reum defenden-
dum cohortabantur, cum aliud splendidius aut præclarius
gloriæ initium habere non posset. Cic. igitur adolescēs con-
tra L. Sullæ dominantis opes Sex. Roscium Amerinum de-
fendit, lib. 2. de Offic. Defensionis capita tria sunt: in primo
patricidii crimē falso obiectum fuisse Roscio, multis argu-
mentis conuincit: secundum est de audacia duorū Roscio-
rum, Capitonis & Magni. in quos crimen ita confert, vt eos
multis suspicionib. arguat. tertium est de Chrysogoni potē-
tia, quam inuidiosè infectatur. Victor in causa, magna in
admiratione fuit, vt Plutarchus ait ipse verò in Bruto sic scri-
bit: Itaq; prima causa publica pro Sex. Roscio dicta tantum
commendationis habuit, vt non vlla esset, quæ non nostro
digna patrociniū videretur. Roscio contra Chrysogonum
defenso Ciceronem Athenas secessisse, atq; inde post trien-
nium Romam reuertisse, in Eusebii Chronico scriptum est.
vnde illud Caleni apud Dionē lib. 46. manasse videtur, *καὶ τὸ
τρίαινον ἐν Ῥώμῃ* quib. verbis significat, M. Tuli-
um eloquentiæ gratia triennium Athenis vixisse. & certè
si Roscio defenso statim in Græciā profectus esset, quod Plu-
tarchus quoq; putauit, triennium ibi vixisset. Id verò, cū secus
ipse in Bruto scribat, nos etiā hæc tēporib. aliter diuidemus.

Mitylenas hoc tempore in Asia expugnatas fuisse in Li-
uiana epitoma lib. 89. scriptum est. expugnauit eas M. Ther-
mus: in qua expugnatione Iulius Cæsar, auctore Suetonio, 35
corona ciuica donatus est. Atque ita vrbs & natura, & situ,
& descriptione ædificiorum & pulchritudine in primis no-
bilis, belli lege ac victoriæ iure populi Rom. facta est, Cice-
ro Orat. 2. contra Rullum.

Anno

Anno vrbs DCLXXXIII. Ciceronis XXVIII.

COSS. fuerunt,

P. SERVILIUS VATIA ISAVRICVS,

A. P. CLAVDIUS PVLCHER.

5 Hos Consules in hunc annum Sulla contra voluntatem
populi, qui ipsum creabat, renuntiandos curauit, & Dictatu-
ra se abdicauit, Appianus lib. 1. Orofius lib. 5. ca. 22. Ap. Clau-
dius P. Clodii inimici Ciceronis pater fuit, vnde in Orat.
10 de harusp. respons. P. Seruilius collega patris eius nomina-
tur. Hoc tempore Cicero antequam in Græciam profectus
fuit, Arretinæ mulieris libertatem contra Cottam homi-
nem disertissimum defendit. Sulla adhuc viuus, vt ait pro Cæ-
cina. Erat eo tempore in Cicerone summa gracilitas & in-
15 firmitas corporis, procerum & tenue collum: qui habitus,
& quæ figura non procul abesse putatur à vitæ periculo, si
accedit labor, & laterum magna contentio. eòque magis, vt
ipse in Bruto scribit, hoc eos, quibus erat carus, commoue-
bat, quòd omnia sine remissione, sine varietate, vi summa
20 vocis, & totius corporis contentione dicebat. itaque cum
eum & amici & medici hortarentur, vt causas agere desi-
steret, ipse autem quoduis periculum adire, quàm à spera-
ta dicendi gloria discedere, mallet: censeret tamen remissio-
ne & moderatione vocis, & commutato genere dicendi se
25 & periculum vitare posse, & temperatius dicere: vt consue-
tudinem dicendi mutaret, eam sibi causam in Græciam
proficiscendi fuisse ait in Bruto. itaque cum esset biennium
versatus in causis, Roma est profectus huius anni æstate, vt
ex sequentibus cognoscetur. Cum venisset Athenas, sex mē-
30 seis cum Antiocho veteris Academiæ nobilissimo & pru-
dentissimo philosopho fuit: studiumque philosophiæ nun-
quam intermissum, à primæque adolescentia cultum, &
semper auctum, hoc rursus summo auctore & doctore re-
nouauit, vt ipse in Bruto testatur. ideòque lib. 1. de Natura
35 Deor. Antiochum inter eos philosophos numerat, à quibus
institutus fuit. de eodē lib. 1. de legibus: Vir iste fuit prudens,
& acutus, & in suo genere perfectus, mihiq; vt scis, familia-
ris. Plutarchus quoq; in Cicerone à nobis conuerso, ita scri-
bit: Cū Athenas venisset, Antiocho Ascalonitæ operam de-

dit: eiusque copia quidem & lepore dicendi delectabatur: sed quæ ab ipso in philosophia nouabantur, ea minimè probabat: iam enim Antiochus à noua Academia defecerat: & relicta Carneadis secta, commutatoque instituto, vel euidentia & sensibus victus, vel, vt nonnulli aiunt, ambitione & contentione cum Philonis & Clitomachi discipulis adductus, Stoicorum decreta ferè defendebat. Antiochus igitur, vt Cicero in Lucullo testatur, appellabatur quidem Academicus, sed erat, si per pauca mutauisset, germanissimus Stoicus. Didicerat apud Philonem tam diu, vt constaret diutius didicisse neminem: & scripserat de Academica secta acutissimè, eamque non acrius accusauit in senectute, quàm antea defensusauerat. Plura in Lucullo Ciceronis, & Plutarchi. Athenis Cicero Epicureos quoque, Phædrum, & Zenonem frequenter cum Attico audiuit, vt ait lib. 2. de finib. Meminit Tuscul. 3. & Acad. 1. Hic annus x x. est post M. Antonii & A. Postumii consularum: ad quem Lucullorum ædilitas à Plinio lib. 8. cap. 7. refertur. eam verò magnificentissimam fuisse, Cic. lib. 2. de Officiis scribit. Hac ego coniectura ductus, L. Luculli magistratus, quos Cic. initio Luculli recenset, ita cōstituo, vt hoc anno ædilis, Bruto & Mamercus cōs. prætor fuerit, sequenti Africam obtinuerit, atque inde Octauio & Cotta cōs. ad consularum petitionem redierit.

Anno urbis DCLXXV. Ciceronis XXIX.

COSS. fuerunt,

M. AIMILIUS LEPIDVS, Q. LV-
TATIVS CATVLVS.

Hic consilibus Sulla in agro Cumano mortuus, ac Romam perlatus cum magna pompa in campo Martio sepultus est, quod præter cæteros Appianus lib. 1. copiosè narrat. Primus autem è patriciis Cornelius Sulla igni voluit cremari, lib. 2. de legibus. Post Sullæ mortem dissensio inter consules orta est, cum Lepidus Sullæ acta rescindere tētare, & Catulus ei resisteret. vide Orosium nostrum libri 5. cap. 22. Hinc Cicero in Catil. 3. Dissensit M. Lepidus à clarissimo & fortissimo viro Q. Catulo. attulit non tam ipsius interitus reipubl. luctum, quàm ceterorum. Vbi verò M. Tullio de Sullæ morte Athenas allatum est, vt Plutarchus scribit, cum iam

iam corpus eius exercitationibus confirmatum meliore habitu esse cœpisset, & vox ita conformata esset, vt cum auditu suavis ac plena, tum ad corporis constitutionem moderatè accommodata esset, motus & precibus literisque amicorum, quæ Roma frequentes ad ipsum afferebantur, & cohortatione Antiochi, vt rempubl. capefferet, dicendi vim ceu instrumentum rursus excoluit, ciuilemque facultatem excitauit. Itaque primum, vt ipse in Bruto scribit, Athenis apud Demetrium Syrum, veterem & non ignobilem dicendi magistrum studiosè exercebatur. post totam Asiam peragrauit cum summis oratoribus, quibuscum exercebatur ipsis lubentibus: quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, quem Plutarchus Menippum Carem nominat, Cic. cum tota Asia illis temporibus disertissimum fuisse iudicat. vnde Strabo lib. 14. καὶ τὸ αὐτὸν δ' αὐτὸν ἀξιόλογος γὰρ ἦν ὁ ῥήτωρ Μένιππος κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν. Κατόνως ἐπὶ καλοῦ ῥήτορος ὃν μέγιστα ἐπαγγέλλων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ῥητόρων, ὃν ἡ ἀράσσοντο, Κικέρων, ὡς φησὶν ἐν τῇ γρηγορῇ αὐτῶν συγγραφῇ. Σενοκλεί, καὶ τοῖς κατὰ αὐτοὺς ἀκροατοῖσι. id est, Fuit ibi patrum nostrorum memoria nobilis magister dicendi Menippus cognomento Catocas: quem Cicero ex Asiaticis oratoribus, quos audiuit, maximè laudat, vt est in quodam ipsius libro: vbi cum cum Xenocle, atque illius ætatis oratoribus comparat. de Xenocle, Adramytteno, cui Cic. quoque operam dedit, idem Strabo libro 13. Erat cum Cicerone tum etiam Æschylus Cnidius, assiduissimè autem Dionysius Magnes. quibus non contentus, Rhodum venit, seque ad eundem, quem Romæ audiuerat, Molonem applicauit, cum actorem in veris causis, scriptorémque præstantem, tum in notandis animaduertendisque vitiis, & instituendo docendoque prudentissimum. is dedit operam, vt nimis redundantem Oratorem nostrum, & superfluentem iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentem coerceret, auctor ipse in Bruto. De Apollonio Molone, inquit Plutarchus, traditum est memoria, cum Latinæ linguæ rudem rogasse Cic. vt græcè declamaret, in quo cum ideo illi obtemperasset, quod putaret, se ita melius corrigi posse: ceteri omnes admiratione obstupesciti, certatim de Cicerone, aliisque alio gloriosius prædicabat: Apollonium

neque orante Cicerone lætitiā prae se tulit, & cum perorasset, defixus in cogitatione diu sedit, quod ubi Ciceronem agere ferre sensit, hæc eius vox erupit: Te equidem, M. Tulli, collaudo & admiror: sed me Græcorum fortunæ miseret, cum videam doctrinæ & eloquentiæ laudem, quæ sola nobis reliqua erat, per te ad Romanos translata esse. Rhodi Cic. Posidonium Philosophum etiam audiuit, ut Plutarchus scribit Posidonius enim cum esset Apamienſis è Syria, Rhodi vixit, teste Strabone lib. 14. Hunc familiarem suum vocat Cic. lib. 1. de finib. Eundē lib. 1. de Natura inter eos numerat, à quibus in philosophia institutus fuit. Præterea in libro de Fato ita scribit, Quædam etiam Posidonius (pace magistri dixerim) comminisci videtur.

Anno urbis DCLXXVI. Ciceronis xxx.

COSS. fuerunt,

D. IVNIUS BRUTVS, M. AMILIUS LEPIDVS LIVIANVS.

Hos Consules ex interregno iniisse, argumento est oratio Philippi apud Sallustium, de quibus Cicero in Bruto, 10
Iisdem ferè temporibus D. Brutus, is qui consul cum Mamerco fuit, homo & Græcis doctus literis & Latinis. Mamerco Æmilii Lepidi cōsulis meminit Valerius lib. 7. cap. 7. Hoc anno, cum duo consules clarissimi fortissimi que essent, Pompeius adhuc eques contra Sertorium ad bellum maximum formidolosissimumque suasu L. Philippi pro consule missus est. quo quidem tempore, cum esset non nemo in Senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro consule, Philippus dixisse dicitur, Non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere, ait Cicero in Maniliana. Idem Philip. 11. Pompeio Sertorianum bellum à Senatu priuato datum est: cum L. Philippus pro consulibus se eū mittere dixit, nō pro consule. Scribit idem Plutarchus in Pompeio: Comparato exercitu, hosteis in ceruicibus iam Italiæ agentis ab Alpibus in Hispaniam submo- 15
uit, Galliamque recepit, ut ipse apud Sallustium ad senatum scribit. Vnde Cicero in Maniliana ait, Pompeium per Galliam legionibus Romanis in Hispaniam iter Gallorum interuentione perfecisse.

Hoc

Hoc quoque anno M. Tullius se recepit è Græcia, biennio post quam eō profectus erat, non modo exercitior, sed prope mutatus. nam & contentio nimia vocis sedederat, & quasi deferbuerat oratio, lateribusque vires, & corporis mediocris habitus acceſſerat, ut ipse in Bruto testatur. Cum autē Cicero, auctore Plutarcho, magna spe erectus, ad remp. summo studio raperetur, ardor eius oraculo quodam repressus est. Nam cum Delphos profectus Apollinem consulisset, quānam via ad summam gloriam peruenire posset, oraculum editum est, Suam naturam, non multitudinis opinionem ducem vitæ sequeretur. Quapropter Romam reuersus primo timide vixit, & dubitanter ad honores accessit, nec vllō in numero habitus, sed Græculus atque otiosus appellatus fuit: quæ nomina infimis & sordidis hominibus in promptu esse, atque in ore consueuerunt. Ut verò & innata honorum cupiditate ductus, & patris atque amicorū cohortatione incitatus, se totum patrociniis tradidit, nō iā pedetentim principē locū petiit, sed statim eluxit, ceterisque oratoribus longè præstitit. Hactenus Plutarchus, ut à me ante annos octo conuersus fuit, ubi quod Græculum atque otiosum dixi, qui Plutarcho est Γραγκὺς καὶ ὀλιανὺς, secutus sum auctoritatem nostri oratoris, qui pro Sextio inquit, Græculum se atque otiosum putari voluit: studio literarum se subito dedit. Solent autem Romani uti appellatio- 20
ne Græci probri loco, cum ignobilitatem obiciunt, ut Zonaras scribit.

Anno urbis DCLXXVII. Ciceronis xxxi.

COSS. fuerunt,

CN. OCTAVIVS, C. SCRIBONIVS CVRIO.

De his Cicero in Bruto, Cn. Sicinius, cum tribunus pl. Curionem & Octauium consules produxisset, Curioque multa dixisset, sedente Cn. Octauio collega, qui deuinctus erat 35
fasciis, & multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus: nunquam inquit, Octavi, collegæ tuo gratiam referes; qui nisi se suo more iactauisset, hodie te istic muscæ comedissent. Videntur autem consules à Sicinio producti fuisse, cū id egit, ut Tribunitia potestas populo redderetur,

Alconius in Diuinat. in Verrem. Cn. Octavius M. filium, optimum atque humanissimum virum, familiarem suum, nominat Cic. lib. 2. de finib. His consulibus Cicero, ut ipse in eodem Bruto ostendit, cum vnum annum reuersus ex Asia, causas nobilibus egisset, Quæsturam petiit, cum C. Cotta, qui anno insequenti consul fuit, consulatum, Hortensius Ædilitatem peteret. Quæstorius comitiis, quæ Tributa fuisset epist. 31. lib. 7. Famil. cognoscitur, Cicero quæstor in primis cunctis suffragiis est factus, in Orat. in Pisonem. Idem Verrina septima ait, se ita quæstorem factum fuisse, ut sibi honorem illum tum non solum datum, sed etiam creditum, ac commissum putaret. In causis iis, quas Cicero ex Asia reuersus, ante Quæsturam egit, numero orationem pro Q. Roscio Comædo, id quod proposita constitutione causæ planum faciam. Res igitur, ut ex orationis fragmento colligitur, ita se habet. C. Fannius Chærea seruū suum Panurgum communem cum Roscio ea lege fecit, ut is à Roscio arte histronica institueretur, quæstusque inter eos communis esset. Institutum artificio comico Panurgū Q. Flavius Tarquinienis quidam interfecit. In hanc rem Fannius cognitor à Roscio datus fuit, qui Flaviū iudicio DAMNI INIURIA DATI Roscii nomine persequeretur, non secus atque si res sua esset. Lite contestata, Roscius sine Fannio cum Flauio decidit H. s. centum millibus. Deinde C. Pifone teste & arbitro, Roscius Fannio pro opera, pro labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, certam pecuniam dedit hac conditione, ut si quid Fannius pro sua parte serui interempti à Flauio exegisset, partem eius dimidiā Roscio dissolueret. Post triennium Fannius, qui diceret se à Flauio nihil abstulisse, Roscium cum eo de tota re pro societate decidisse, Roscium in ius vocauit, & H. s. quinquaginta millia, dimidiam scilicet partem eius pecuniæ, quam Roscius à Flauio abstulerat, petiit, & sponsione Roscium lacesiuit, Ni sibi ille H. s. 1000. deberet. Datus igitur Iudex à Præatore fuit C. Pifo cum hac formula, Si parer Roscium Fannio H. s. 1000. debere. quod Cic. enumeratione causarum debitionis falsum esse docet: neque societatis nomine quidquam à Roscio peti posse probat. Corradus Ciceronem hanc causam egisse Cn. Pompeio & M. Crasso coss. anno post hunc sexto

sexto inde putat, quod tum C. Pifo prætor fuerit. sed fallitur, qui ex Iudice priuato prætorem facit. Falluntur quoque illi, qui Roscium Comædum ante Amerinum defensum inde putant, quod post Amerini defensionem Cicero in Græciam statim fuerit profectus. Hoc tempore Q. Roscium fuisse defensum, ex oratione cognoscitur, in qua Roscium Sullano tempore cum Flauio decidisse & quadriennio post causam actam esse aperte significatur. Hoc anno in Hispania aduersus Sertorium acerrima illa prælia & maxima Sucronense & Duriense commissa sunt, quorum meminit Cicero pro Balbo. tu vide Plutarchum in Pompeio.

Anno urbis DCLXXVIII. Ciceronis XXXII.

COSS. fuerunt,

L. OCTAVIUS, C. AVRE-

LIVS COTTA.

Da his Cicero in Verrem 3. Cum L. Octavius, C. Autellius coss. ædes sacras locauissent, neque potuissent omnia facta tecta exigere, neque ii prætores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos, M. Cæsius: factum est S. C. quibus de factis rebus cognitum & iudicatum non esset, uti C. Verres, P. Cælius prætores cognoscerent, & iudicarent, ubi vides, C. Sacerdotem, cui Verres in prætura urbana & Siciliensi successit, hoc anno prætorem urbanum fuisse, qui cum sequenti Siciliam obtinuerit, & Cicero ante Verrem Quæstor in Sicilia fuerit, prætor Sex. Peducæo, suspicionem Corradi, qui Ciceronem hoc anno Quæstorem urbanum, & in sequenti in Sicilia fuisse putauit, falsam esse omnes vident. Hic est igitur Siciliensis annus, qui M. Tullium quæstorem exceperit, ut ipse in Bruto scribit. Cum autem bini quætores in Sicilia singulis prætoribus essent, Lilybætanus & Syracusanus: Cicero Lilybætanus quæstor fuit, ut Alconius scribit, & Cicero ipse pro Plancio ostendit. Idem Alconius scribit, Ciceronem Quæstorem in Sicilia fuisse prætor Sex. Peducæo. ipse verò in orat. Post reditum in Senatu ait, se patri M. Curtii quæstorem fuisse. Accidebat autem sæpe, ut vnus quæstor duorum prætorum esset, ut Gruchius lib. 2. de Comitiis docet. De Quæstura Ciceronis Plutarchus ita scribit, Quæstor creatus & sortitus prouin-

*D

ciam Siciliam, cum in difficultate annonæ, atque inopia
rei frumentariæ magnus frumenti numerus Romam ef-
set mittendus, Siculos initio offendit: post, ubi diligentiam,
iustitiam & comitatem eius experti fuerunt, maiores illi ho-
nores, quam ulli unquam prætori tribuerunt. De eadē ipse
in oratione pro Plancio. Non vereor, ne quis audeat dicere,
vilius in Sicilia quæsturam aut gratiorem, aut clariorē fuisse.
frumenti in summa caritate maximum numerum misera-
ram: negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipi-
bus liberalis, sociis abstinens, omnibus eram visus in omni
officio diligentissimus, excogitati quidā erant à Siculis ho-
nores inauditi. & in Verr. 7. Sic obtinui quæsturam in pro-
vincia Sicilia, ut omnium oculos in me unum coniectos ar-
bitraretur: ut me, quæsturamque meam quasi in aliquo orbis
terræ theatro, versari existimarem: ut omnia semper, quæ
iucunda videtur esse, non modò his extraordinariis cupidita-
tibus, sed etiam ipsi naturæ ac necessitati denegare. Idem
Verrina 2. ait, Siculos in quæstura suæ innocentia, abstinen-
tiæque periculum fecisse. Eo tempore, ut Plutarchus scribit,
multi Romani adolescentes, claris parentibus atque hone-
sto loco nati, apud Siciliæ prætorem accusati sunt intempe-
rantia, & neglectæ disciplinæ militaris, quos Cicero magna
commendatione defendit & conseruauit.

Anno urbis DCLXXIX. Ciceronis XXXIII.

COSS. fuerunt,

L. LICINIUS LVCVLLVS, M. AV-
RELIVS COTTA.

HIS Consulibus Cicero, annuo munere quæsturæ ex-
pleto, è Sicilia prouincia decessit. Habuit tum orationem
Lilybæi, in qua Siculis multa benignè promisit, ut Asconius
scribit. Decedebat autem ea spe, ut sibi populum Rom. ultro
omnia delaturum putaret. ac cum casu diebus iis itineris faci-
endi causa, Puteolos fortè venisset, concidit pænè, cum
ex eo quidam quæsisset, quo die Roma exisset, & nunquid in
ea esset noui, quod ipse pro Plancio narrat, & Plutarchus in
vita scribit. Cum è Sicilia se recepisset, iam videbatur fa-
cultas illa dicendi esse perfecta, & habere maturitatem quæ
dam suam, ut ait in Bruto. Fuit hoc anno Tribunus pleb. L.
Quinctius,

Quinctius, homo maxime popularis, & ad inflammandos
animos multitudinis accommodatus: qui conciones quoti-
die seditiosas & turbulentas habebat, Cicero pro Cluentio.
Hunc acta Sullæ rescindere, ac reipubl. statum mouere &
perturbare conantem Lucullus consul ab incepto deduxit,
auctore Plutarcho in Lucullo. Hinc Macer apud Sallustium,
Lucullus quantis animis ierit in L. Quinctium, vidistis.
Idem Quinctius patronus fuit Oppianici, qui hoc anno,
Verre prætor urbano, condemnatus est, Cicero pro Cluen-
tio, & Asconius in Verrinā 2. Verrem his consulibus præto-
rem urbanum fuisse, cognoscitur etiam Verrina septima.
ubi Cicero inquit, Nemo tam rusticanus homo L. Lucullo
& M. Cotta cos. Romæ ex illo municipio vadimonii caus-
sa venit, quin sciret, iura omnia populi Romani nutu atque
arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari.

Hoc etiam tempore M. Antonius gratia Cottæ consulis
& Cethegi factione in senatu, curationem nactus, totius or-
ræ maritimæ, Siciliam & prouincias omnes depopulatus
est, & ad extremum inferens Cretensibus bellum, re malè
gesta, morbo interijt, Asconius in Verr. Liuius lib. 97. Florus
lib. 3. cap. 7. Meminit Velleius & Cicero Verr. 4. Vbi M. An-
tonii infinitum imperium dicit. Hic Antonius pater fuit M.
Antonii Triumviri, qui in Plutarchi Antonio κατ'εργας men-
dosè pro Κορυνης nominatur. Tum quoque Metellus & Pom-
peius in Hispania ab obsidione Calagurii oppidi depulsi,
coacti fuerunt diuersas regiones petere, Metellus ulterio-
rem Hispaniam, Pompeius Galliam, auctore Liuius lib. 93.
Itaque tum exercitus Pompeii hyemauit in Gallia, cum M.
Fonteius prætor eam prouinciam obtineret, ut Cicero pro
Fonteio ostendit.

Anno urbis DCLXXX. Ciceronis XXXIV.

COSS. fuerunt,

M. TERENCEIVS VARRO LVCVL-
LVS, C. CASSIVS VARVS.

DE his Cicero pro Cluentio, Sed quæro à vobis, num
istam legem ex isto S. C. L. Lucullus consul, homo sapien-
tissimus tulerit: nū anno post M. Lucullus & C. Cassius? Eo-
dem Verrina tertia, M. Terentium & C. Cassium nominat, à

*D ij

quibus lex frumentaria Terentia & Cassia lata fuit, de qua Cicero Verrina quinta, & septima. fuit enim M. Lucullus, frater L. Luculli, in Terentiorum familiam adoptatus. Eodem Macedoniam euenisse, Eutropius libr. 6. scribit. Hinc Cicero in Verr. 4. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incōmodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quid Lucullus, qui tū in Macedonia fuit, melius hæc cognouit, quam tu Hortensi, qui Romæ fuisti? Hoc anno bellum in Italia à gladiatoribus duce Spartaco excitatum est, quod Cicero in Maniliana Seruile vocat. de quo scripsi in ult. caput. libr. 5. Orosii. Eodem tempore L. Lucullus, qui consul anno superiore contra Mithridatem profectus erat, ad Cyzicum urbem exercitum eius fame ferrōq; deleuit, auctore Liuiolib. 95. Nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia constitisset, eamque urbem sibi Mithridates Asiæ ianuam fore putauisset, qua effracta & reuulsa, tota pateret prouincia; perfecta ab Lucullo hæc sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorum defenderetur, ut omnes copiæ regis diurnitate obsidionis consumerentur, ait Cicero pro Murena. eandem rem pro lege Manilia & pro Archia commemorat.

Anno urbis DCLXXXI. Ciceronis XXXV.

COSS. fuerunt,

L. GELLIUS POPLICVLA, CN. CORNELIUS LENTVLVS CLODIANVS.

De his Cicero in Verr. 4. Itaque in Senatu continuo Cn. Lentulus, & L. Gellius (Lucullus impressi libri Ciceronis mendosè habent, cum, L. Gellius in vetustis rectè legatur) Consules faciunt mentionem, placere statui, si Patribus conscriptis videretur, ne absentes homines in prouinciis rei fierent rerum capitalium. Idem in orat. pro Balbo aliquoties nominantur. In quarta verò in Verrem, M. Lollius Palicanum Tribunum plebis. hoc anno fuisse, cognoscimus. quem laborasse, ut Tribunicia potestas populo restitueretur, Asconius in Verrinam primam scribit. De eodem Cicero in Bruto, Aptior, inquit, etiam Palicanus auribus imperitorum. Hoc anno Lucullus Mithridatem in Pontum persecutus, cum legionibus Romanis patefecit, qui ante populo Rom.

Rom. ex omni aditu clausus fuerat, ut ait Cicero pro lege lege Manilia, & pro Archia.

Anno urbis DCLXXXII. Ciceronis XXXVI.

COSS. fuerunt,

C. AVFIDIUS ORESTES, P. CORNELIUS LENTVLVS SVRA.

ORESTES gentis Aureliæ cognomen est: sed hic Orestes à Cn. Anfidio adoptatus, ut Cicero pro domo ait, Cn. Aufidius Orestes dictus fuit. Cn. Orestem, cum Tribunus plebis. esse non potuisset, consulem factum, ait Cicero pro Plancio. Idem prætor urbanus fuit anno urbis DCLXXVI. ut ex Valerio libr. 7. cap. 7. apparet. P. Lentulus cum Catilina coniurauit, atque à Cicerone Consule in carcere strangulatus fuit, ut inferius dicemus. Vnde Sura cognomen inuenerit, Plutarchus in Cicerone hoc modo exponit: Cum Sullanis temporibus quæstor magnam vim pecuniæ publicæ consummisset atque perdidisset, Sulla id agrè ferens, rationem ab eo in Senatu exegit. tum ille negligenter & cum contemptu progressus, rationem se redditurum negauit, suram autem præbiturum, ita ut pueri consueissent, cum in pilæ lusione deliquissent. Hinc Sura cognominatus fuit. Sura enim Romanis est ea, quæ Græcis *κρημν* dicitur. Hactenus Plutarchus. Bellum seruile iam tertium annum cum Spartaco gerebatur, cum M. Crasso prætori id mandatum, & sex mensibus confectum fuit, ut Appianus libro primo extremo scribit. itaque Crasso tum permissum Plutarchus ait, ut ouans urbem iniret. Hinc Cicero in Pisonem: Crasse pudet mei. quid est, quod confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantoperè decerni volueris à senatu? Exercitum eodem tempore ex Hispania in Italiam Pompeius reduxit, & quinque millia fugitiuorum, qui è prælio aufugerant, interfecit, atque ad senatum, auctore Plutarcho, scripsit, Crassum acie gladiatores fudisse, se bellum radiciter sustulisse. Hinc Cicero in Maniliana: Testis est iterum, & sæpius Italia, quæ cum seruili bello tanto periculosèque premeretur, ab hoc auxilium absente expetinit: quod bellum expectatione Pompeii attenuatum atque imminutum est, aduentu sublatum ac sepultum. Huius belli con-

fecti gloriam Cicero pro Sextio quoque ad Pompeium his verbis transfert: Qui etiam seruitia virtute victoriâque domuisset. Ultimo huius anni die pridie, quam cōsulatum iniret, Pompeius etiamnum eques Romanus ex Hispania procos. triumphauit, vt Velleius libro 2. scribit, de quo triumpho Cicero pro lege Maniliâ, Quid tam incredibile, quàm vt iterum eques Romanus ex Senatusconsulto triumpharet?

Anno urbis DCLXXXIII. Ciceronis XXXVII.

COSS. fuerunt,

M. LICINIUS CRASSVS, CN. POMPEIUS MAGNVS.

POMPEIUM ex S.C. legibus solutum consulem ante factum, quàm vllum alium magistratum per leges capere licuisset, Cicero in Maniliana testatur. Numerus de aetate Pompeii apud Appianum mendo caret: respicit enim tempus anni superioris, quo Pompeius ante natalem suum cōsulatum petiuit. M. Tullius iam post quæsturam in plurimis causis, & in principibus patronis quinquennium ferè versatus erat, vt ipse in Bruto scribit, fuitq; in admiratione, quòd ab iis, quorum causas agebat, nulla dona aut munera, auctore Plutarcho, accipiebat. In iis causis fortasse fuerunt M. Tullii, & L. Varenii, quas Cic. scriptas edidisse testimonio Quinctiliani & Prisciani cognoscitur. In primis autem, vt Plutarchus ait, Cic. enituit, cum C. Verrem hoc anno in iudicium vocauit. nam in patrocinio Siciliensi maximè in certamen venit designatus Ædilis, cum designato consule Hortensio, quod ipse in Bruto scribit. Tenuerat Verres ex prætura Siciliam prouinciam per triennium, atq; in ea fuerat libidinosè, auarè, crudelitèq; versatus. quare cum tandem hoc anno L. Metellus ei succederet, repetundarum reus à Siculis postulatus est: qui omnes, præter Syracusanos & Mamertinos, M. Tullium, illo tempore florentem defensionib. amicorū, ad accusandum descendere compulerūt, iam pridem illis necessitudine copulatum, quòd quæstor in Sicilia fuisset, & decedens multa iis benignè promississet, vt Afconius ait. Natus iam erat Cicero annos xxxvi. quod tempus legitimū erat adilitatis petendæ. Certè P. Scipio Africanus

canus minor, cum annos natus xxxvi. adilitatem peteret, cōsul à populo dictus est, Lilius lib. 50. Velleius 2. Adilitatem igitur suo anno petens Cicero, prior designatus est cunctis suffragiis populi, in Orat. in Pisonem. Sulcepto patrocinio Siciliensi, extitit Q. Cæcilius Niger, domo Siculus, vt Afconius scribit, Plutarchus ait, hominem libertinum fuisse, & Iudaicæ religioni obnoxium, vnde Cicero in eum dixit, Quid Iudæo cum Verre? Romani autem porcum non castratum Verrem nominant. In Plutarchi libris, in quibus legitur, Βίβλην οὐ Παιδαίον τὸν ἐν τῇ μηδρίῳ χεῖρον ἡγεῖσθαι, negatio deest, & restitui debet, τὸν μὴ ἐν τῇ μηδρίῳ, alioqui falsum esset, quod Plutarchus scribit, idque duos Interpretes viros doctissimos, non animaduertisse, miror. Cæcilius igitur cōtendebat, se potius accusatorem constitui oportere, has afferens causas: vnam, quòd à Verre læsus, iure illi inimicus esset: alteram, quòd cum quæstor eius fuisset, crimina sciret: tertiam, quòd Siculus pro Siculis ageret. Hinc, quia in publicis quæstionibus, vt est lib. 1. ad Herennium, legibus cauerur, vt ante, si reo commodum sit, iudicium de accusatore fiat, vtrum illi liceat accusare, necne: diuinatione accusatorum Ciceronis & Cæcilii facta est, tum Cicero primam Verrinam de accusatore constituendo dixit: in qua hac vsus est diuisione: spectandum, à quo maxime agi velint ii, quorum de vltione quæritur, à quo minimè velit is, qui accusatur, auctor Quinctilianus lib. 7. cap. 5. Visito Cæcilio, & accusatione ad se delata, Cicero, cum inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies cx. & cum L. Tullio fratre patruele totam prouinciam colligendis literis in Verrem, & denuntiandis testimoniis peragrasset diebus quinquaginta, Romam reuersus, cum videret id agi, vt à M. Glabrione prætore, & ab iis iudicibus, qui tunc erant, ad alium annum, aliūque prætorem res tota transiret, eripereturque sibi reus patrocinio Hortensii ac Metelli, qui tunc Consules fuerant, hoc commentus est rationis, vt orationem longam prætermitteret, neq; in criminibus declamatione cummandis tēpus absumeret, sed tantummodò citaret testes ad vnumquodq; crimen expositum, & eos Hortensio interrogandos daret, inquit Afconius. Vnde Quinctilianus lib. 6. cap. 6. Cicero summo consilio videtur in Verre vel contra

here tempora dicendi maluisse; quam in eum annum, quo erat Q. Hortensius consul futurus, incidere. Cōsiliū suū ipse Cicero Verrina secunda copiosè exponit. quæ præterea exhortationem continet iudicū ad verè iudicandum; minæ quoque in aduersarios diriguntur, omnia tentantes ad corrumpeudum iudiciū. quā oratione ipse Verrina tertia hoc se assecutum fuisse ait, vt vna hora, quā cœpit dicere, reo spem iudicii corrumpeudi præcideret. primo autem die magno testium numero citato, alter dies amicis Verris & defensoribus non modò spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis abstulit. nam, vt Asconius scribit, arte Ciceronis ita est fatigatus Hortensius, vt nihil, contra quod diceret, inueniret. Itaque nobis, ait Cicero in Oratore, pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius. dicendi enim facultatem Cicero Hortensio nullam dedit nihil ipse dicendo, ait Asconius. & Plutarchus, τὸν εἰλκεν αὐτὸν ἐν τῷ λόγῳ, ὥστε αὐτὸν τὸν μὴ εἰπεῖν. vbi aliquando ἔξ αὐτοῦ corruptum esse, atque pro eo ἔξ ὑποκρίσεως commodius legi posse putauī. sed Adrianus Turnebus (cuius nomen, vt magistrī de me optimè meriti, mihi nunquam nisi honoris causa vsurpandum est) anno superiore literis significauit, τὸν μὴ εἰπεῖν, esse quodam modo abdica-
ta eloquentia. Hæc prima actio, cuius quasi procœmium tantum literis mandatum est, quæ Verrina secunda numeratur, nouem diebus transacta est, Verrina tertia: eaq; Verres conuictus sua sponte in exsiliū decessit, Asconius. in quo exsilio illum consensuisse, donec à Triumuiris post Cic. mortem proscripius periret, auctor est Lactatius lib. 2. cap. 4. & Seneca in Suasoriis lib. 1. Proscriptum Verrem ab Antonio traditur, quod Corinthiis se ei cessurum negauisset, Plin. lib. 34. cap. 2. Reliquas Verrinas quinque Cicero non dixit; sed, cum veller omnem vim & rationem accusandi in vno reo ostendere, quinque hos libros domi scriptos edidit: quos pro qualitate criminum diuidens, antea actis vnum dedit, crimini repetundarum quatuor, vnum de iure dicundo, alterum de re frumentaria, tertium de signis, quartum de suppliciis, Asconius. Hi sunt quinque contra Verrem secundæ actionis libri, de quib. Fabius lib. 11. c. 2. & Tacitus in dialogo de Oratorib. Cicero etiā in Oratore Verrinam 6. quartum

tum Accusationis appellat. Itaque in primo accusationis libro, quæ est, Verrina tertia, Cicero antea acta, id est ea crimina, quæ Verres ante præturā Siciliensem in quaestura, legatione, & prætura urbana commisit, exponit. In secundo Accusationis libro, quæ est Verrina quarta, explicantur crimina in Sicilia, in iure dicundo commissa. Tertius liber est de frumenti criminibus, eaq; oratio frumentaria à veteribus Grammaticis nominatur. Quartus liber, seu Verrina sexta, est de signis. Quintus & vltimus, de suppliciis. Verre damnato, vt Plutarchus tradit, cum Cicero litem ei tricies H. S. assignasset, malè audiuit, quasi pecunia accepta, de multa remisisset. Apud Plutarchū ἑξ ὀμηνίης πέντε μυριάδης, est tricies sestertium: siquidem ἑξ ὀμηνίης πέντε μυριάδης est, decies H. S. vt idem in Antonio testatur. Verum Budæus in libris de Asse & in Commentariis censet in Plutarchi libris verbum τετρακισίων, aut aliud deesse. Sestertium quadringenties à Verre tantum repetitum esse, Asconius scribit. His cos. tribuniciam potestatem restitutam esse, Sallustius in Catil. scribit, idem est in epitoma lib. 97. apud Velleium lib. 2. & Plutarchum in Pompeio. Hinc Q. Cicero lib. 3. de legib. ait, Pompeium nostrum cæteris rebus omnibus semper amplissimis summisque effero laudibus; de tribunicia potestate taceo: nec enim reprehendere libet, nec laudare possum. Post iudicia à Sulla constituta, senatus iam ex lege Cornelia per decem annos turpiter iudicauerat, ita vt iudiciorum leuitate ordo quoque alius ad res iudicandas postularetur. hoc igitur anno L. Aurelius Cotta prætor legem ad populum tulit, vt senatores cum equitibus & tribunis ærariis iudicarent. Cicero Verrina prima, & Asconius in eandem. Liuius lib. 97. & Velleius 2. Eodem anno Censores fuerunt Gellius Poplicola, & Cn. Cornelius Lentulus. de quibus Cicero pro Cluentio. Lentuli censoris meminit etiam Verrina septima, pro Flacco, & pro domo.

Anno urbis DCLXXXIII. Ciceronis XXVIII.

cos. fuerunt,

Q. HORTENSIVS, Q. CECILIVS
METELLVS CRETICVS.

De his consulibus Cicero pro Cluentio; Tum interim
*D v

Hortensio Metello cos. ut hunc Oppianicum aliud agētem ac nihil eiusmodi cogitantem ad hanc accusationem detraheret, inuito despondit ei filiā suam. Hoc anno Cicero ædilis curulis fuit. ædiles autem αὐτὸς εὐὸς ὧν πρότερον ἔργων, ἱερῶν καὶ ἐπιμελητῶν καλῶνται, id est, ab vna parte sui muneris 5 quasi curatores ædium dicti sunt, Dionysius Halicarnassensis lib. 6. ubi addit eos à Græcis ἀρχονόμενοι dici, quod magnam illis partem similes sint. de ædilitate sua Cicero Verrina septima ita scribit: Nūc sum designatus ædilis: habeo rationem, quid à populo Ro. acceperim: mihi ludos sanctissimos 10 maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo plebiq̃ue Rom. ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineræq̃; esse faciendos: mihi sacrarum 15 ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam: ob earum rerum laborem & solitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam posteritatemq̃ue prodendam. hinc etiam pro 20 Marena, se ædilem trinos ludos fecisse, ait. Idem libro 2. de Officiis, pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragiis adeptus esset suo anno, exiguum sumptū ædilitatis suæ fuisse tradit. Aduexerunt tum & attulerunt Siculi multa ex insula ad Ciceronem ædilem. quorū ille nihil in suum 25 quæstum contulit: tantum liberalitate hominum ad annonam leuandam usus est, auctore Plutarcho. Collega Ciceronis in ædilitate fuit M. Cæsonius, ut ipse Verrina secunda, & Asconius testantur. Scio Paullum Manutium in Asconium scribere, hunc magistratum cum Tullio non Cæsonium, sed C. Antoniū gessisse. verum vnde id didicerit, equidem ignoro. Hoc anno Lucullus urbem ex Tigranis regno cepit, cuius meminit in Maniliana Cicero. Cum enim pridie nonas Octobris magnum numerum hostium exigua manu ad Tigranocertam vicisset, deinde urbem cepit. Plutar- 35 chus in Lucullo, Dio libro 35. Eodem anno M. Puppius Piso de Hispaniis triumphauit, Cicero in Pisonem, & Asconius. His quoque consulibus templum Iouis in Capitolio, quod incendio consumptum ac resectum erat, à Q. Catulo dedi-

dedicatum est, Cassiodorus, & Liuius lib. 98. Tacitus lib. 19. Plinius lib. 7. cap. 43. Cicero etiam Verrina sexta, Q. Catulum appellans, Capitolium magnificentius esse restitutum, quā fuerit, ait. Circa idem tempus M. Tullius pro Fonteio 5 dixisse videtur. Tenuerat is provinciam Galliam prætor per triennium ut supra ad annum DC LXXIX. annotaui. Reuersus autem Romam repetundarum reus factus est à Gallis, quod Fonteio prætor oppressa ære alieno provincia fuisset: quæstum ipse ex viarum munitione fecisset, & portorium vini instituisset. Accusauit eum M. Platorius, subscrip- 10 tore M. Fabio. defendit M. Cicero circa hoc tempus, cum iam equites cum senatoribus ex lege Aurelia iudicarent, quod Orationis verba ostendunt. Sequitur oratio pro A. Cæcina: cuius tempus incertum, argumentum verò tale est: 15 M. Fulcinius Tarquinienfis Cefennix vxori moriens, vsum fructum omnium bonorum suorum legauit, ut frueretur vñā cum filio hærede instituto. Filio mortuo, & auctione bonorum constituta, Cefennia fundum ex iis bonis emere de sententiā amicorum constituit. idque negotium Sex. 20 Æbutio dedit. cui fundus, pecunia Cefennix emptus, fuit additus. Cefennia cum non multo post A. Cæcinæ nupsisset, eumque hæredem fecisset, decessit. Tum Æbutius fundum illum, quem mandato Cefennix emerat, suum esse dixit. Itaque constitutum fuit, quo die in rem præsentem ve- 25 niretur, ut cum Cæcina de fundo esset deiectus, interdictum à prætorē postularer. Verum Æbutius fundo occupato, Cæcinam in eum ingredi conantem, coactis armatisque hominibus per vim aditu ingressuque prohibuit. Repulsus Cæcina interdictum de armatis hominibus à Dolabella prætorē 30 impetrauit, ut vnde deiectus esset, eò restitueretur. Æbutius restituisse se dixit: in eamque rem sponsio facta est. de qua Recuperatores à prætorē dati, cognouerunt. Tota quæstio definitionis est, An interdicto de vi teneatur etiam is, qui non deiecit de fundo, sed ab eius ingressu prohibuit de qua 35 re Cicero in Oratore: Tota mihi causa pro Cæcina de verbis interdicti fuit: res inuolutas definiendo explicauimus, ius ciuile laudauimus, verba ambigua distinximus.

Anno urbis DCLXXXV. Ciceronis XXXIX.

COSS. fuerunt,

L. CÆCILIUS METELLUS,

Q. MARCIUS REX.

De his consulibus Cicero in Pisonem: Audent nunc o furia de tuo dicere, cuius fuit initium ludi compitalicii, tum primum facti post L. Metellum & Q. Marcium cos. contra auctoritatem huius ordinis. Ita enim recte Paulus Manutius nomina mendosa restituit. Idem Manutius hoc anno epistolā 4. libri 1. ad Atticum scriptam putat: in qua de L. Ciceronis morte agit. Hoc anno P. Clodius Luculli exercitū in Nisibis urbis obsidione sollicitauit, auctore Dione lib. 35. vnde Cicero de Haruspicum resp. Post exercitu L. Luculli sollicitato, fugit illinc.

Anno urbis DCLXXXVI. Ciceronis XL.

COSS. fuerunt,

C. CALPURNIUS PISO,

M. ACILIUS GLABRIO.

Hi consules nominantur à Cicerone libro 12. ad Att. & Philippica secunda, quibus C. Triarius legatus Luculli à Mithridate victus fuit, vt Dio, Plutarchus & Appianus scribunt, qui addunt, cecidisse tum centuriones c. l. tribunos xxi. & castra Romanorum à Mithridate capta fuisse. Hæc est illa calamitas, quam Cicero in Maniliana tantam fuisse ait, vt eam ad aures L. Luculli imperatoris non ex prælio nūcius sed ex sermone rumor afferret. hic in ipso illo malo, grauissimaq; belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incōmodis mederi fortasse potuisset, vestro iussu coactus, quod imperii diuturnitati modum statuendū veteri exemplo putauistis, partem militum, qui iam stipendiis confecti erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. hæc enus Cicero. Confectis stipendiis erant milites Valeriani, *καὶ οἱ τὴν ἀρχὴν ἀπέδωκεν*, vt Dio loquitur, qui addit, turbam etiam tum factam, cum milites Acilium consulem, qui vt Lucullo succederet, missus erat, aduentare audiuerunt. atque Acilius Glabrio est, quem Cicero in Maniliana Lucullo successisse ait. Huc pertinent verba illa Sallustii, quæ ex li. 5. histor.

histor. apud Priscianum lib. 18. leguntur: Legiones Valerianæ, comperto lege Gabinia Bithyniam & Pontum consuli datam, se missos esse. Fuit enim hoc anno tribunus pl. A. Gabinius: qui, cum piratæ non solum maria, verum etiam oras maritimas suis latrocinii infestas redderent, vt præter historicos Cicero in Maniliana ait, de vno imperatore cōtra prædones constituendo legem initio sui tribunatus promulgauit. vnde idem post reditū in senatu de Gabinio inquit, Qui in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulisset, profecto & egestate & improbitate coactus, piraticam ipse fecisset. Tum Hortensius in senatu contra Gabinium grauius, ornateq; dixit. Q. Catulus, cum ex populo Rom. quæreret, si in vno Pompeio omnia ponerent, si quid eo factum esset, in quo spem essent habituri, cepit magnum suæ virtutis fructum ac dignitatis, cum omnes vna propè voce, in eo ipso se spem habituros esse dixerunt. hæc Cicero pro lege Manilia. vbi ait etiam, Pompeium hoc bellum piraticum, quod ipse cum Sallustio maritimum nominat, extrema hyeme apparasse, ineunte vere suscepisse, media æstate cōfecisse. Inter Gabinii collegas fuit L. Roscius Otho, quem Cicero pro Murena ait restituisse equestri ordini non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. Tulit enim hoc anno tribunus pl. legem, vt equitibus Rom. in theatro quatuordecim gradus proximi assignarentur, auctor L. ius lib. 99. & Dio libro 36. de eadem lege Asconius in Cornelianam ita scribit: Roscia est, qua L. Roscius Otho biennio ante confirmauit, vt in theatro equitibus Romanis xxi. ordines spectandi gratia darentur. Meminit eiusdem Tacitus lib. 15. Horatius in Epodo, & epist. 1. li. 1. & Iuuenalis Saty. 3. Tu vide Xylandrum in Annotationibus in Plutarchi Ciceronem, in quas ea transtulit, quæ ante biennium ad ipsum pro nostra amicitia miseram. Eodem anno, cum magnus ambitus esset, C. Cornelius tribunus pl. is, qui biennio post maiestatis reus à Cicerone defensus est, legem de ambitu tulit: in qua grauissimis pœnis crimen hoc sanxit. quare senatus consulibus mandauit, vt huic rei moderarentur, qui tum legem tulerūt, auctore Dione, vt eorum, qui ambitus conuicti essent, nemini aut magistratū gerere, aut in senatu esse liceret, addita etiam multa pecuniaria. Hæc est lex Calpurnia de ambitu,

quam seuerissimè scriptam fuisse, Cicero pro Murena ait. Indicta erant tum comitia, ante quæ ut Dio scribit, nihil scire licebat: sed cum interim candidati multa nefaria facerent, cædēsque fierent, senatus decreuit, ut antequam lex de ambitu lata esset, comitia ne haberentur, & consulibus præsidium daretur. excitauit etiam turbas Cornelius, ut Dio & Asconius scribunt, ob quas cum dilata comitia essent, Cicero ter prætor primus centuriis cunctis renunciatus est, ut ipse in Maniliana testatur. Licebat autem ei præturam petere hoc tempore biennio post ædilitatem. vide epist. 25. libri 10. 10 Famil. in præturæ petitione competitorum illustres multos cum haberet, prætor primus designatus est, auctore Plutarcho. ipse præterea in Bruto, se & prætorem primum & incredibili populi voluntate esse factum ait, idem in Pisonem confirmat. Cicero igitur prætor primus, id est primo 15 loco factus fuit ex octo illis, qui tum fiebant. Prætores cum Cicero designati septem hi fuerunt, Q. Voconius Naso, M. Platorius, C. Flaminius, C. Orchinius, C. Aquillius Gallus, P. Cassius, & C. Antonius, Cicero pro Cluentio, & Asconius. De comitiis prætoris agit Cicero epistola 8. & 9. 20 libr. 1. Att. quæ hoc anno scriptæ fuerunt. in nona, candidatos omnibus iniquitatibus exercitos fuisse testatur. Extremo huius anni mense, a. d. IV. id. Decem. (quem diem Tribuni spl. ineundo magistratui sollemnem fuisse, ex Liuius & Dionysio patet) C. Manilius tribunatu inito, post pau- 25 culos dies subnixus libertinorum & seruorum manu legem tulit, ut libertinis in omnibus tribubus suffragium esset, auctor Asconius in Cornelianâ & Milonianam. atq; hoc Dio li. 36. ita scribit, τὸ ἔθνος τῶν ἀπελευθέρων ἐν τῇ ἐρχομένῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ποτὶς ἐσπύον, πύρρον δὲ δόσας πινὰς ἐκ τῶ ὀμίλου, ψηφισαμένοι μετὰ τῶν ἐλευθέρων αὐτῶν σφῆς ἔδωκεν. quorum verborum sententia, à docto interprete non satis bene expressa, hæc est, Manilius libertinis extremo anni die sub vesperam comparatis nonnullis è multitudine, lege lata dedit, ut cum patronis suis suffragia ferrent. 35

Anno urbis DCLXXXVII. Ciceronis XLI.

Coss. fuerunt,

M. AIMILIVS LEPIDVS,

L. VOLCATIVS TVLLVS.

Hos

Hos cōsules nominat Cicero in Catil. & pro Sulla, quibus ipse Kalend. Ianuarii præturam inuit, quam hoc anno gessit. Indicat Asconius in Cornelianam, Sequenti, inquit, anno M. Lepido, L. Volcatio eos. quo anno prætor Cicero 5 fuit, reum Cornelium duo fratres Cominii lege Cornelia de maiestate fecerūt. Indicat idem Cicero pro Cælio: Fuit assiduus mecum prætor me: nō nouerat Catilinam: Africam tū prætor ille obtinebat, secutus est annus: causam de pecuniis repetundis. Quare si Catilina causam de pecuniis repetundis 10 anno sequente Cotta & Torquato eos dixit, ut ex Asconio, & oratione pro Sulla cognoscitur: hoc anno, quo ille Africā obtinuit, Cicero prætor Romæ fuit. quod Dio exponens res gestas huius anni disertè scribit, Prætor Cicero quæstioni de pecuniis repetundis præfuit, ut ipse pro Rabirio Postumo 15 ita confitetur. Accusauit de pecuniis repetundis, iudex fedi, prætor quæsiui. & pro Cornelio: Postulatur apud me prætorem primum de pecuniis repetundis. Idem ostendit pro Cluentio: ubi quæstionem de pecuniis repetundis suam vocat. Iudicia Cicero, ut Plutarchus scribit, visus fuit castè inter- 20 grege exercere. De Licinio Macro idem memoria proditum ait, eum, qui & ipse multum in ciuitate poterat, & Crasso patrone utebatur, cum de pecuniis repetundis apud Ciceronē prætorem accusatus esset, & iudices adhuc sententiās ferrent, fretum sua potentia & studio amicorum domum abiisse, & 25 caput statim torondisse, sumptaq; veste pura tanquam victorem in forum reuertisse. sed cum Crassus in vestibulo occurrens, eum omnibus sententiis damnatum esse, dixisset, reuersum decubuisse, atque ita decessisse, aiunt. quæ res Ciceroni ut qui iudicia magna cum diligētia exerceret, gloriam 30 peperit. hæc Plutarchus. Valerius Maximus libri 9. cap. 12. rem paullo aliter narrat. Cicero autem epist. 3. libr. 1. Att. quā hoc anno prætor scripsit, Nos, inquit, hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transigimus: cui cum æqui fuissēmus: tamen multo maiore fructū ex populi 35 existimatione illo damnato cepimus, quā ex ipsius. hæc absolutus esset, gratia cepissemus. Meminit in eadem epistola comitiorum Q. Fratris quibus ille ædilitatē petisse videtur. K. Ianu. huius anni C. Manilii lex de libertinis S. C. damnata fuit, auctore Dion. Tū Manilius, ut Pōpcii gratiā colligeret,

legem promulgauit, vt Pompeio, qui tū in Cilicia belli maritimi reliquias persequeretur, Bithynia, Phrygia, Lyconia, Galatia, Cappadocia, Cilicia, Colchis, Armenia minor cum omni apparatu belli piratici, & copiis omnibus, quæ sub Lucullo meruerant, bellumque Mithridaticum, quod Lucullus iam annis septem gesserat, committeretur, Plutarchus in Pompeio, Appianus in Mithridatico, Diolibro 36. Hanc legem promulgatam Q. Catulus & Hortensius viri consulares de more dissuaserunt, Cicero prætor suavit oratione, quæ pro lege Manilia exstat, qua bellum Mithridaticum & genere necessarium, & magnitudine periculosum, Cn. Pompeio, in quo summa esset scientia rei militaris, virtus, auctoritas, & felicitas, transmittendum esse persuasit. Eodem anno A. Cluentius Auitus beneficii à T. Atio accusatus, à Cicero prætor apud Q. Voconium defensus fuit. Veneno sustulisse cum alios nonnullos, tum Oppianicum vitricum suum arguebatur. sed Cicero antequam ad hoc crimen veniat, Cluentium longa defensione primum de falsa infamia purgat. Cum enim Oppianicus ante annos octo Lucullo & Cotta eos. vt supra demonstrauius, à Cluentio accusatus & condemnatus esset, defensor eius L. Quinctius rem in inuidiam adduxit, cum diceret, pecuniam in iudicio fuisse versatam: & cum incertum esset ex qua parte esset profecta, populus Rom. non credidit ab Oppianico datam, quia damnatus erat, & errore multorum in falso crimine Cluentius fuit, vt scribit Asconius in Ver. 2. Hoc tempore Ciceronem etiam pro M. Fundanio, & Q. Gallio dixisse, Carolus Sigonius in Fragmentis Ciceronis annotauit: sed de oratione pro Gallio dissentio. M. Ciceronem etiam, cum prætura fungeretur, scholam M. Antonii Gniphonis frequentasse, Tranquillus de illustribus Grammaticis auctor est. Cum P. Vatinius, patronus asper, & magistratuum contemptor, strumis oppletum collum haberet, ac coram à Cicero prætor aliquid peteret, idque ille non concederet, sed diu deliberaret, dixit: ea de re se, si prætor esset, nihil dubitaturum. cui Cicero, At ego tantæ ceruices non habeo. Extremo mense huius anni, cum Ciceroni iam biduum aut triduum præturæ superesset, Manilium quidam furti apud ipsum postulauit. Studebat Manilio populus, quod propter Pompeium, cui amicus erat, accusari videre-

videretur. cum igitur Manilius vnum diem petisset, ac Cicero tantum insequentem dedisset, populus indignè tulit: quod mos esset, vt decem minimum dies prætores reis darent. quare productus in concionem à tribunis pleb. ibique accusatus, cum rogasset, vt audirent, dixit, Se, qui in reos semper, quantæ leges permitterent, comis & humanus fuisset, indignum iudicasse, non eundem se Manilio præstare, itaque ei diem, quem vnum prætor in seu potestate haberet, dedita opera præstiniuisse: cum non sit ei, qui rei causam adiuuare velit, ad alium magistratum iudicium reicere. hac oratione animi populi ita commutati sunt, vt Ciceronem laetis acclamationibus prosecuti, rogarent, vt Manili patrociniū susceperet, quod ille præsertim ob Pompeium absentem cupidè recepit: magnaque vi orationis in studiosos potentia paucorum & Pompeii inuidos inuectus est. Hactenus Plutarchus. Dio autem de eadem re in hanc sententiam scribit: Cum homines nobiles Manilio accusationem comparassent, isque in hoc incumberet, vt dies sibi prorogaretur, Cicero prætor, & quæstionis iudex præter alia, quæ contra Manilium fecit, vix in postero diem iudicium distulit, anni & præturæ exitum prætexens, quod cum multitudo indignè ferret, in concionem venit. coactus a tribunis pleb. senatumque insectatus, Manilii causam defensurum se promisit. Sed quo minus hoc iudicium fieret, Dio tumultum in causâ fuisse ait. quem breui expediam. Comitibus consularia hoc anno habente L. Volcatio Tullo, consules designati fuerunt P. Autronius Pætus, & P. Cornelius Sulla. designatos iam L. Cotta, & L. Torquatus lege Calpurnia de ambitu, de qua diximus, accusarunt & damnarunt, atque ad se magistratum transtulerunt vt Cicero in orat. in toga candida, Asconius, Sallustius & Dio testantur. Cicero quoque lib. 2. de Finib. ait, L. Torquatum adolescentulum eripuisse P. Sullæ consulatum, & ad patrem suum retulisse. Eodem tempore Catilina, cum de prouincia Africa decessisset petiturus consulatum, pecuniarum repetundarum reus factus, prohibitus fuit petere, auctore Sallustio & Asconio. Tum contra Rem. coniurauerunt pauci; in quibus à Sallustio P. Autronius, L. Catilina & Cn. Piso numerantur. Dio & Suetonius illis addunt P. Sullam, nec dissentit Liuius li. 101. quo nomine Sulla post annos quatuor

tuor à L. Torquato accusatus, ab Hortensio & Cicerone defensus fuit. Hi circiter nonas Decemb. consilio cōmunicato, parabant in Capitolio K. Ian. Cottam & Torquatū cos. interficere. eare cognita, in nonas Feb. consiliū cædis transtulerunt. sed neq; tū cædes facta est, quod Catilina signum cōs iuratis prius, quàm parati essent, dederit, Sallust. & Asconius.

Anno urbis DCLXXXVIII. Ciceronis XLIII.

COSS. fuerunt,

L. AVRELIVS COTTA, L. MAN-
LIVS TORQVATVS.

HORM consulum meminit Cicero Agraria secunda, & in Catil. 3. his verbis: Memoria tenetis, Cotta & Torquato cos. complures in Capitolio turre de cælo esse percussas, cum & simulacra Deorum immortalium depulsa sunt, & statuz veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. tantus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus. &c. Eadem prodigia Cicero in secundo de consulatu Vraniam Musam narrantem fecit versibus elegantissimis, qui exstant lib. 1. de Diuinat. de iisdem Obsequens, & Dio lib. 37. M. Tullius ex prætura in prouinciam ire noluit, ut ipse pro Murena testatur: sed cum anno sequente consulatū petere cogitaret, hoc tempore prensabat. qua de re ait in epist. 1. lib. 1. ad Att. quam hoc anno ante comitia consularia Attico scripsit. His consulibus Cicero C. Cornelium de maiestate apud Q. Gallium prætorē quatrduo defendit, quas actiones in duas orationes collatas edidit, auctore Asconio, apud quem reliquæ orationum exstant. Eodē anno, ut Dio lib. 37. scribit, C. Papius tribunus pl. legem tulit, ne quis peregrinus in vrbe esset. Hinc Cicero lib. 3. de officiis: Malē etiam qui peregrinos vrbibus prohibent, eosq; exterminant, ut Pennus apud patres nostros, Papius nuper. hanc legem Papiam nominat idē pro Archia. eandem intelligit in Agraria prima, cum inquit: Simillime atque in illa lege, qua peregrini Roma eiciuntur, Glaucippus excipitur. Hoc quoq; anno Catilina accusatus est repetundarum à P. Clodio adolescente, Cicero pro Cælio, & Asconius. Reo de pecuniis repetundis Catilinæ aduocatus fuit Torquatus consul, pro Sulla. Clodius accusator à Catilina pecuniam accepit, ut turpissimē præuaricaretur, de Harusp. resp.

Anno

Anno urbis DCLXXXIX. Ciceronis XLIII.

COSS. fuerunt,

L. IVLIVS CÆSAR, C. MAR-
CIVS FIGVLVS.

Hos consules nominat Cicero pro Sulla. idem se filiolo auctum scribit lib. 1. ad Att. Quia verò annus XLIII. legibus Romanis cōsularis fuit, ut Cicero Phil. 5. ostendit, ideo Cicero hoc anno consulatum petiuit. de quo pro Cælio inquit: Deinceps fuit annus, quo ego consulatum petui. In consulatus petitione sex competitores Cicero habuit, P. Sulpicius Galbam, L. Sergium Catilinam, C. Antonium, L. Cassium Longinum, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. de quibus Asconius in orat. in tog. cand. & Q. Cicero de petitione cons. in his patricii duo fuerunt, P. Galba, & L. Catilina. de quibus Cicero pro Murena: Etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patriciis, altero improbissimo atque audacissimo, altero modestissimo atq; optimo viro peterē, superavi tamen dignitate Catilinā, gratia Galbam. Cum autē in dies licetia ambitus augetetur propter præcipuā Catilinæ & Antonii audaciam, censuerat senatus, ut lex ambitus aucta etiam cum pœna ferretur. cui rei cum Q. Mucius Orestinus tribunus pl. intercessisset, grauiter senatu intercessionem ferente, Cicero surrexit, atque in coitionem Catilinæ & Antonii inuectus est, habita oratione in toga candida. Vtebatur enim hoc tempore magistratū petens candida toga, quā Polybius li. 10. τὴν δὲ νῦν λαμπρὰν nominat. Eā orationem, cuius fragmenta apud Asconium exstant, Quintilian. lib. 3. cap. 9. vocat librum in competitorēs, quem vituperationem cōtinere ait, & tamen in senatu esse habitum loco sententiæ. Catilina iam conuocatis iis, quibus maxima necessitudo, & plurimum audaciæ inerat, consilium suum exposuerat. quod per Fuluiam in vulgus prolatum, in primis studia hominum accendit ad consulatū mandandum M. Tullio Ciceroni, ut Sallustius scribit. Itaque, ait Asconius, Cicero consul omnium consensu factus est: Antonius pauculis centuriis Catilinam superauit. & ipse in Pisonem: Me cuncta Italia, me omnes ordines, me vniuersa ciuitas non prius tabella, quàm voce priorem consulem declarauit. item Agraria secunda: Est

*E ij

illud amplissimum, quod hoc honore ex nouis hominibus
 primū me multis posthabitis affecistis, quod prima petiti-
 one, quod anno meo: sed tamen magnificentius, atq; ornatius
 esse illo nihil potest, quod meis comitiis non tabellam
 vindex tacitæ libertatis, sed vocem viuam præ vobis indicem
 5 vestrarum erga me voluntatum ac studiorum tulistis. itaque
 me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illivestri cō-
 cursus, neq; singulæ voces præconum, sed vna voce vniuersus
 populus Rō. consulem declarauit. Hoc anno Ciceronem Q.
 Gallium de ambitu defendisse vt putem, Afconias facit: qui
 10 in orat. in toga candida scribit, postea defensum esse Galliū.
 Prætor fuerat anno superiore: hoc verò tempore de ambitu
 accusatus fuit, quod, prætura candidatus cum esset, gladi-
 atorium dedisset, auctor Afconius. Eodem anno illud memo-
 ria dignum accidisse Dio scribit, quod is, qui Sullæ iussu Lu-
 15 cretium occiderat, & alius, qui multos proscriptos interfe-
 cerat, rei inter sicarios facti, & condemnati sunt, auctore in-
 primis Iulio Cæsare, vbi L. Bellienum, & L. Luscium signifi-
 cari, ex Afconio in orat. pro Ligario scripsi. vbi Cicero ait,
 Sullanam crudelitatem à C. Cæsare esse vindicatum. Cæsar
 20 enim hoc anno in exercenda de sicariis quæstione eos quo-
 que sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata
 ciuium Romanorum capita pecunias ex ærario acceperant,
 auctore Suetonio. Eas verò pecunias M. Catonem quæstorē
 anno superiore, Cotta & Torquato cons. etiam exegisse,
 25 Plutarchus in Catone scribit. Neque solum hoc præter opi-
 nionem multitudinis accidisse Dio ait, verum etiam quod
 Catilina, qui permultos à Sulla proscriptos occiderat, in iu-
 diciū adductus & absolutus fuit. atque hoc est illud iudi-
 cium, in quo Catilinæ Torquatū non adfuisse, cum adef-
 30 sent ceteri, Cicero pro Sulla dicit. Catilinam à L. Lucullo
 reum inter sicarios factum post repulsam, Afconius scribit.
 Fuit hoc anno censor L. Aurelius Cotta, vt Plutarchus in Ci-
 cerone ostendit. itaq; L. Cotta homo censorius dicitur, pro
 domo sua. Extremo huius anni mense P. Seruius Rullus tri-
 35 bunus pl. inito magistratu legem agrariam promulgauit, vt
 decemviri summo cum imperio crearentur, qui in sua pote-
 state Italiam totam, Syriam vniuersam, eaq; omnia, quæ vir-
 tute Pompeii recens imperio Romano adiecta erant, habe-
 rent;

rent; venderent quidquid publicum populi Rō. esset: iudi-
 carent de omnibus, de quibus ipsi vellent, exules eicerent,
 colonias deducerent, pecuniam ex ærario caperent, milites,
 quot opus haberent, conscriberent, & alerent. Hæc capita
 5 legis agrariæ Plutarchus in Cicerone recenset: ipse in ora-
 tionibus plura habet, sed quæ ad hæc pertineant.

Anno urbis DCXC. Ciceronis XLIV.

COSS. fuerunt,

10 M. TVLLIVS C I C E R O, C.
 ANTONIVS.

KAL. Ianuarii Cicero se Remp. accepisse plenam solici-
 tudinis, plenam timoris, in qua nihil esset mali, nihil aduersi,
 quod non boni metuerent, improbi exspectarent, ait Agrar.
 15 2. Nam tribuni pl. vt Dio scribit, nacli Antonium cos. mori-
 bus sibi simillimum, partim liberos eorum, qui à Sulla pro-
 scripti, honorum petitione priuati erunt, ad magistratus ad-
 ducebant, partim P. Pæto, & Cornelio Sullæ, qui cum ipso
 damnatus fuerat, senatoriam dignitatem restituebant, atq;
 20 vt magistratus gerere possent, permittebant: alii nouas ta-
 bulas proponebant, alii legem ferebant de agris diuidendis
 per Italiam, & ditiones, quæ populi R. imperio parebant.
 Hactenus Dio. Multa Antonius, collega Ciceronis, in Rep.
 moliebatur, fauebat legi agrariæ, & Catilinæ familiaris ab
 25 eius consiliis non erat alienus. quod Cicero pro Sextio & in
 Pisonem, Sallustius, Plutarchus & Dio significant. erat enim
 inflatus Catilina Antonii promissis, pro Murena. Hunc igitur
 Cicero patientia & obsequio suo primum mitigauit, atque
 ita de lege agraria cœpit agere. Kalendis Ianuarii inito con-
 30 sulatu senatum & bonos omnes legis agrariæ, maximarum-
 que largitionum metu liberauit, vt ipse in Pisonem ait. Tum
 primam orationem consularem habuit in senatu, ep. i. lib. 2.
 ad Att. atq; hæc est oratio prima contra Rullum, cuius pars
 exstat, in qua disputat contra venditionem rerum publica-
 35 rum, emtionem agrorum, & deductionem coloniarum. Hæc
 oratione, Plutarchus, auctores legis ita perterritos fuisse, ait,
 vt nihil contra dixerint. cum deinde iidem consules in con-
 cionem vocarent, Cicero populo R. disceptatore vt non du-
 bitauit: sed, cum senatum se sequi iussisset, progressus, secun-

*E 3

dam orationem consularem ad populum de lege Agraria dixit: in qua legem Seruiliam antiquandam esse suadet, quod per eam Rullus simulatione largitionis tyrannidem constituit: cum & decemviris creandis libertatem populo eripiat, & in agrorum venditione atque emptione, coloniarumque deductione tyrannicam potestatem ipsis permittat. Hac oratione Plutarchus ait Ciceronem non modo legem eiecisse, verum etiam tribunos in desperationem reliquorum, quae moliebantur, coniecisse. Huc accesserunt duae orationes breues, quasi *de lege Agraria* legis Agrariae, ut scribit ad Atticum epist. 1. li. 2. 10 harum una, quae contra Rullum ad populum tertia legitur, breuissima exstat, qua se defendit contra accusationem tribunorum, qui Ciceronem gratificantem Sullanarum assignationum possessoribus, Agrariae legi obistere criminati erant. Ita factum est, ut Cicerone dicente, legem Agrariam, hoc est, 15 alimenta sua abdicauerint tribus, ut Plinius lib. 7. cap. 30. ait. Quanta vis dicendi & elequentia in Cicerone fuerit, Plutarchus in eo quoque declaratum fuisse ait, quod in illius consulatione circa spectacula euenit, L. Roscius Otholegē Theatralium Pisonem & Glabrionem eos. tulerat, ut supra demonstrauimus. quam plebs ad ignominiam suam pertinere censuit: 20 ideoque Roscium in theatro sibilis cōsecrata est, cum equites contra illum plausu exceperunt. sublato deinde maiore hinc sibilo, inde plausu, conuicia, & tumultus tota cauea cōsecutus est. quo audito, M. Tullius in theatrum venit, & populum 25 in aedem Bellonae euocatum reprehendendo & admonendo castigauit. Hanc orationem consularem tertiam de Othone appellat lib. 2. ad Att. qua effectum est, ut Roscio theatralis auctori legis plebs ignouerit, & notatam se discrimine sedis ex quo animo tulerit, ut Plinius lib. 7. cap. 30. testatur: Plutarchus verò scribit, plebem ex aede Bellonae in theatrum reuersam, Othoni magnum plausum dedisse, & de ornando viro equestri ordini nihil cōcessisse. Quarta oratio consularis pro Rabirio exstat, sed imperfecta. Vnde orta haec causa fuerit, diximus supra ad annum DCCLII. quo Saturninus occisus 35 fuit. hoc verò tempore C. Iulius Caesar T. Labienum subornauit, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret, ut Suetonius scribit, & Dio pluribus verbis lib. 37. Est autem perduellio summum imminuta maiestatis crimen. de quo Duumviri à popu-

à populo creati, quaerere solebant. quod vetus lex apud Liuium libro 1. ostendit. Itaque C. & L. Caesares Duumviri in hac causa creati, non à populo, ut moris erat; sed à praetore, quod non licebat, Rabirium condemnarunt, ut Dio 5 scribit. C. Caesar, auctore Suetonio, forte iudex in reum ductus tam cupidè condemnauit, ut ad populum prouocanti nihil æquè ac iudicis acerbitas profuerit. Populo appellato, comitia centuriata, quibus de perduellione iudicari solebat, in campo Martio habita sunt: ubi consul Cicero C. 10 Rabirium defendit, tum quod senatus imperio paruisset, tum quod fidem publicam non violasset, quam Marius sine S. C. dare non potuisset. De hac causa in Pisonem haec dixit: Ego in C. Rabirio perduellionis reo x l. annis ante me consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra inuidiam, atque defendi. de eadem in Oratore: Ius omne retinendae maiestatis Rabirii causa continebatur, ergo in omni genere amplificationis exarsimus. Quinta oratio consularis fuit de proscriptorum filiis, hi sunt, quos Plutarchus in Cic. scribit, lege Cornelia honoribus exclusos, cum neque 20 infirmi, neque pauci essent, populum concitasse: ac iuste quidem Sullae tyrannidē accusasse, verum alieno tempore rempublicam perturbasse. Dictator enim Sulla non solum inimicos suos proscripsit, sed eorum etiam filios petendorum honorum iure lege lata priuauit. auctores sunt Plutarchus in Sulla, Paterculus li. 2. & Dionysius Halicarnassensis lib. 8. qui addit illis etiam aditum in senatum obstructum fuisse, itaque petentibus illis, ut lege Cornelia abrogata, capessendorum honorum potestas sibi fieret, Cicero consul restitit. qua de re Quintilianus libro 11. cap. 1. & Cicero in Pisonem: Ego adolescentes 30 bonos & fortes, sed viros ea conditione fortunae, ut si essent magistratus adepti reip. statum conuulsuri viderentur, meis inimicitiis, nulla senatus mala gratia, comitiorum ratione priuauit. Hinc Plinius Ciceronem appellans, Te orante, inquit, proscriptorum liberos honores petere puduit. Sextam orationem consularem M. Tullius ad Atticum numerat, quam habuit, cum prouinciā in concione deposuit. Prouincias senatus consulis lege Sempronia decieuerat Macedoniā, & Galliam cisalpinam. Macedoniā ut Dio scribit, Cicero, Galliam Antonius erat sortitus. cōmutatis deinde prouinciis, Cicero *E iiij

pro illa hanc recepit, acceptamq; in concione deposuit, hinc in Pisonem, Ego inquit, prouinciam Galliā senatus auctoritate, exercitu, & pecunia instructam, & ornatam, quā cum Antonio communicauī (commutauī fortasse rectius) quod ita existimabam tempora reip. ferre, in concione deposui, reclamante populo Ro. Interim L. Sergius Catilina arma per Italiam locis opportunis parabat, pecuniam sua aut amicorum fide sumptam mutuam, Fāsulas ad C. Manlium centurionem portabat: deniq; plurimos cuiusq; generis homines adscisciebat, & in proximum annum consulatum petebat, vt Sallustius scribit. cum omnia, vt consul designaretur, Catilina moliretur, nihilq; intentatum relinqueret, M. Tullio referente placuit senatui, vt ad poenam quæ ambitus crimini constituta erat, decem annorum exsilium lege ad populum lata, adderetur. hæc Dio. Legem de ambitu se consulem tulisse, Cicero quoque pro Murena aliquoties significat. item in Vatiniū: Atq; illud etiam audire à te cupio, quare, cum ego legem de ambitu ex S. C. tulerim, sine vi tulerim, saluis auspiciis tulerim, salua lege Ælia & Fufia, tu eam esse legem nō putes? vetabat eadem lex, biennio, quo quis peteret, petiturusve esset gladiatores dare, nisi ex testamento præstituta die, vt ibidem, & pro Sextio ait. Cum Catilina, vt Dio tradit, hanc legem Tulliam contra se ex S. C. latam putaret, manum quandam comparauit, & Ciceronem cum aliis nonnullis principibus in campo comitiis interficere conatus est, vt ipse confestim designaretur. Edicta comitia consularia fuisse videntur in ante diem xii. Kalend. Nouemb. qui nominatur in Catil. i. sed, cum pridie eius diei Cicero Catilinæ cōsilia ad senatum detulisset, factum est S. C. ne postero die comitia haberentur, vt de iis rebus in senatu agi posset. Itaque postridie, inquit Cicero pro Murena, frequenti senatu Catilinam excitaui. atque eum de iis rebus iussi, si quid vellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. atque ille, vt semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit, atq; induit, tum enim dixit, duo corpora esse Reip. vnū debile infirmo capite, alterum firmū sine capite: huic, cum ita de se meritū esset, caput se viuo non defuturum. Hactenus Cicero. idem est apud Plutarchum. Eo die, id est, decimo octauo ante, quam primā Catilina-

Catilinariam Cicero dixit, vt Asconius in Orat. in Pisonem, scribit, factum est S. C. vt viderent consules, ne quid respublice detrimenti caperet. de quo Sallustius, & Plutarchus qui addit, hoc S. C. facto, Ciceronem res externas Q. Metello commisisse, ipsi urbem curæ fuisse, idem Cicero epist. 2. lib. 5. Famil. significat. Comitiiis, quod homines iam tum coniuratos, vt pro Murena testatur, in campum deduci sciebat, descendit in campum cum firmissimo præsidio fortissimorum virorum, & cum illa lata insignique lorica, vt omnes, boni animaduenterent, & cum in metu & periculo consulem viderent, id quod est factum, ad opem præsidiumq; eius concurrerent. Tectus igitur præsidio firmo amicorum, Catilinæ tum, & Autronii copias & conatum repressit, vt ait pro Sulla. & in Catil. i. Cum proximis comitiis consularibus me consulem in campo, & competitores tuos interficere voluisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum præsidio & copiis, nullo tumultu publicè concitato. Lorica qua tectus Cicero in campum descendit, meminerūt Plutarchus, & Dio. His comitiis Catilina repulsam iterum tulit: consules declarati sunt, D. Iunius Silanus, & L. Licinius Murena. Cum igitur nihil, inquit Dio, Catiline proderet, iussit coniuratos noctu in domum quandam conuenire. Fuit ea domus M. Porci Læcæ, in quam coniuratos nocte ea, quæ cōsecuta est posterum diem nonarum Nouemb. Catilinæ denunciatione conuenisse, Cicero pro Sulla ait. tum Catilinæ dies exeundi, tum ceteris manendi cōdicio, tum descriptio totam per urbem cædis atque incendiorum constituta est. quod à Cic. Orat. i. & 2. in Catil. & à Sallustio explicatur. Dixit ibi Catilina, paullulum esse sibi etiam tum moræ, quod Cicero viueret, reperti sunt duo equites Romani, qui sese illa ipsa nocte paulò antè lucem Ciceronem in suo lectulo interfecturos pollicerentur, Orat. i. in Catil. Alter eorum C. Cornelius à Sallustio & Cicerone pro Sulla nominatur. ei Sallustius L. Vargunteium addit, qui senator non eques fuit, Plutarchi libri Marcium & Cethegum habent. Dio neutrius nomen expressit. Cum autem Cicero per Fuluiam de dolo, qui parabatur, vix dum etiam cætu illo dimisso, certior factus esset, domum suam maioribus prædiis muniuit atque firmavit: exclusit eos, quos Catilina mane

ad ipsum salutatum miserat, Cicero in Catil. 1. Sallustius, Plutarchus, Appianus & Dio. v. 1. Idus Nouemb. Cicero senatum in Iouis Statoris ædem, quæ erat initio viæ Sacræ, quæ ad Palatium ascenditur conuocauit. Venire eodem Catilina, cique nullus senator assidere voluit, vt Plutarchus scribit. Cicero in Catil. 1. & 2. ait principes ordinis senatorii partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam atque inanem reliquisse. Tum M. Tullius consul, siue presentiam eius timens, siue ira commotus, orationem habuit luculentam, atque vtilem reipubl. quam postea scriptam edidit, ait Sallustius. Hæc est prima oratio in Catilinam, & septima consularis, qua Catilinam emisit, epist. 1. libr. 2. ad Att. Ego, inquit in Pisonem, L. Catilinam, eadem senatus, interitum vrbis non obscure, sed palam molientem, egredi ex vrbe iussit, vt à quo legibus non poteramus, mœnibus tuti esse possemus. Plutarchus: Cicero cum vrbe exire iussit: oportere enim inter se, qui verbis, & illum, qui armis rempub. gereret, murum interesse. Catilina igitur nocte intempesta cum trecentis armatis, lictoribus & fascibus imperii insignibus adhibitis, ex vrbe in Manliana castra profectus est. Postridie, quàm Catilina profugit, Cicero orationem ad populum habuit, quam octauam consulem numerat epist. 1. libr. 2. ad Att. & est secunda Catilinaria, in qua Orator gratulatur populo & reipub. quòd Catilina ex vrbe sit profectus: atque ad confirmandos animos bonorum ciuium, & infringendos coniuratos vtriusque partis copias inter se comparat. Postquàm Romæ compertum fuit, Catilinam in castra Manliana profectum esse, senatus Catilinam & Manlium hostes iudicauit. decreuit præterea, vbi consules delectum haberent, Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturaret, Cicero vrbis præsidio esset, auctore Sallustio. Catilina iam bellum gerente, cum eius socii in vrbe relictis nondum essent deprehensi, Cicero Murenam consulem designatum defendit, vt ex ipsa oratione & pro Flacco apparet. Accusarunt eum de ambitu Ser. Sulpicius, M. Porcius Cato, & Cn. Postumius. Sulpicius competitor eius fuerat, & repulsam tulerat. Catonem Plutarchus in eius vita scribit iurasse, accusaturum se quemcunque pecuniam populo dare cognouisset: ideoque Murenæ nomen ab eo delatum esse, quòd is pecunia

cunia effecisset, vt consul cum Silano designaretur. Defenderunt Murenam Q. Hortensius, M. Crassus, & M. Cic. qui, cum Hortensium eloquentiæ laude tum florentem superare contenderet, nullam partem noctis conquieuit, vsque eo vt nimis curis & vigiliis afflictus, inferior, quàm ille, in actione visus fuerit. hæc Plutarchus in Cicerone, vt ego iam pridem conuerteram, vbi quod alii *mut* addunt, alii *aut* *pro* *aut* *pro* legunt, nullo modo probare possum. Interim P. Lentulus Sura legatos Allobrogum, qui Romam questum de auaritia magistratum venerant, sollicitauit, eosque in Galliam ad suos ciues cum literis misit. Cicero omni re, opera Q. Fabii Sanga patroni ciuitatis Allobrogum, cognita, L. Valerio Flacco, & C. Pomptinio prætoribus imperauit, vt in ponte Mului per insidias Allobrogum comitatus deprehenderent. Igitur 11. nonas Decembr. cum aduesperasceret occultè eo profecti, tertia ferè vigilia exacta, Allobroges cum comitatu & literis comprehenderunt, atque ad Cicero- nem, cum iam dilucesceret, deduxerunt. 11. Nonas Cicero principes coniurationis ad se venire iussit, & senatum in eadem Concordiæ vocauit. Ibi T. Vultureii, & Allobrogum indicii coniuratio omnis patefacta est. Introductis in Senatum indicibus, Cicero constituit C. Cosconium, M. Messalam, P. Nigidium, Ap. Claudium, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent. quod ipse pro Sulla refert. Tum Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius, & Caparius ex S. C. in custodiam sunt traditi. quæ Cicero in Catil. 3. Sallustius, Plutarchus, Appianus & Dio pluribus verbis exponunt. Eo die senatus Ciceroni togato, non vt multis, bene gesta, sed vt nemini, conseruata reipub. testimonium dedit, & singulari genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit, in Orat. in Pisonem. eiusdem supplicationis mentio est Catil. 3. & 4. Philip. 2. & 14. pro Sulla, & epist. 4. libr. 15. Famil. Sub noctem progressus in concionem Cicero, populo, qui frequens aderat, quid in Senatu actum erat exposuit ea oratione, quæ tertia in Catilinam exstat, & nona Consularis numeratur, epist. 1. libr. 2. ad Att. E concione Cicero, vt Plutarchus scribit, in domum vicini à populo deductus fuit, eo quòd domi eius in operto sacra Bonæ deæ à mulieribus & Vestalibus fle-

rent. ibi tum peracto sacrificio, cum ignis in araiam exstinctus putaretur, magna flamma è cineribus in altum sublata fuit. quo ostento aliarum mentes perculsa fuerunt. Vestales Terentiam Ciceronis coniugem maritum adire, atque dicere iusserunt, Quæ de patriæ salute agere instituisset, ea exsequi ne dubitaret. Ostenti huius mentio est quoque in Dionis historia libro 37. Postero die, pridie nonas Decemb. indicibus præmia constituta fuerunt, ut Cicero in Catilin. 4. indicat. Nonis Decemb. cum Cicero consul intelligeret, paratos esse, qui Lentulum & Cethegum eriperent, dispositis præsidis, & senatu convocato retulit, quid de iis fieri placeret, qui in custodiam traditi erant. Primus D. Iunius Silanus, quia consul designatus erat, sententiam rogatus, extremum supplicium in eos decrevit. ei assensu sunt deinceps multi, donec ad Ti. Neronem sententiæ dictio peruenit. hunc censuisse Appianus ait, ut comprehensi in vinculis haberentur, quoad Catilina bello profligatus esset. Cæsar deinde prætor designatus censuit, eos publicatis bonis in vinculis per municipia habendos. Huic sententiæ, ait Plutarchus, cum & æquitatis plena, & ab homine eloquentissimo dicta esset, momēti Cicero non parum addidit: surrexit enim, atque in utranque partem disseruit, partim illam Silani, partim hanc Cæsaris sententiam defendens. quibus verbis summam quartæ orationis in Catilinam comprehendit. in qua Cicero de duabus sententiis contrariis ita disputat, ut non obscure in seueriorem Silani inclinet. atque hæc est decima oratio Consularis: quam in senatu nonis Decemb. habitam fuisse, ipse epist. 1. lib. 2. ad Att. scribit, ut satis mirari nequeam, Silium & Curionem affirmare, illam orationem vix ad Catonem, Appianum & Dio tradunt. Plutarchus ait, Q. Lutatium Catulum primum contradixisse. Inde M. Porcius Cato tribunus pl. designatus, adhuc admodum adulescens, præne inter ultimos rogatus sententiam, tanta vi animi atque ingenii inuectus est in coniurationem, ut ardore oris orationem omnium lenitatem suadentium societate consilii suspectam fecerit. sic impendentia ex ruinis incendiisque urbis, & commutatione status publici pericula exposuit, ita consulis virtutem amplificauit, ut vniuersus senatus

natus in eius sententiam transfret. hæc Velleius, tu lege Ciceronem pro Sextio. Facto igitur S.C. in Catonis sententiam, supplicium de Lentulo, Cethego, Statilio, Gabinio, Capario in carcere sumptum est. Atque ita M. Cicero suis consiliis, suis laboribus, sui capitis periculis, sine tumultu, sine dilectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis, atque confossis, incensione urbem, internectione ciues, vastitate Italiam, interitu tempus. liberauit, in orat. pro Sulla. Ad vesperum, cum Cicero, ut Plutarchus scribit, per forum se domum suam reciperet, non iam silentio ciues, neque ordine illum deducebant: sed quocunque accesserat, omnes eum vocibus & plausu excipiebant, & seruatores ac conditores patriæ appellabant, in foribus lampades & faces accensæ vicos & angustias clarissima luce collustrabant, pro tectis mulieres stabant, ut eum virum honorarent & spectarent, qui clarissimis viris comitatus tanto splendore per forum ascenderet. Atque hæc facta sunt nonis Decemb. quas Cicero semper in ore habebat, ut scribit Brutus ad Att. Vide epist. 9. lib. 1. Fam. epist. 16. lib. 1. & epist. 1. lib. 10. ad Att. In consulatu M. Tullius legem quoque de legationibus liberis tulit, ne, sicut antea, infinitum, sed annuum tempus earum esset, lib. 3. de legibus. Quæstor Ciceronis eo s. fuit. T. Fadius, post red. in senatu. Antonii quæstor fuit P. Sextius, pro Sextio. Eodem anno Cicero consul L. Luculli currum triumphalem præne in urbem introduxit, in Lucullo itaque Murenæ consulatum petenti exercitus totus Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat, præsto affuit, pro Murena. Eodem consule referente, primum decem dierum est supplicatio decreta Cn. Pompeio Mithridate interfecto, confectoque Mithridatico bello in orat. de provinciis eo s. Hactenus consulatum Ciceronis descripsimus. de quo M. Crassus ita dixit, Se, quod esset senator, quod ciuis, quod liber. quod viueret, Ciceroni acceptum referre. quoties coniugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties se beneficium eius videre, epist. 11. lib. 1. ad Att. Maxime verò consulatum hunc Cn. Pompeius probauit, qui, ut Ciceronem primum decedens ex Syria vidit, complexus & gratulans, eius beneficio patriam se visurum esse dixit, Philip. 2. idem vir abundans bellicis laudibus Ciceroni multis

audientibus hoc tribuit, ut diceret, frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse, nisi eius in rempubl. beneficio, ubi triumpharet, esset habiturus, libr. 1. de Officiis. Ciceronem præterea Q. Catulus princeps senatus, & auctor publici consilii frequentissimo senatu parentem patriæ nominavit, in Pisonem. Neque solum Catulus, verum etiam multi alii sæpe in senatu Ciceronem patrem patriæ nominarunt, ut ipse testatur pro Sextio. in his Plutarchus numerat Catonem. de quo Appianus: Cum Cato Ciceronem patrem patriæ appellasset, populus acclamavit: atque, ut quibusdam placet, hæc appellatio primum Ciceroni tributa, inde ad Imperatores peruenit. Hinc Iuuenalis Satyra 8. Roma parentem, Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit. & Plinius lib. 7. cap. 10. M. Tullium sic affatur: Salve primus omnium parens patriæ appellate. De Cicerone L. Gellius vir clarissimus in contione dixit, si ille consul, cum fuit, non fuisset, rempub. funditus interitura fuisse, post red. ad Quirites. Idem ciuicam coronam Ciceroni debere à republ. dixit, in Pisonem, vide Gellium lib. 5. cap. 6. Cum extremis diebus anni huius noui tribuni pl. qui a. d. 1. v. Id. Decembr. magistratum inibant (ut supra ad annum DCLXXXVI. demonstrauimus) res eas, quas Cicero consul gesserat, vexare ceperent, ille P. Sextium Capua accersit cum eo exercitu, quem secum habebat: cuius aduentu tribunorum conatus sunt retardati, Cicero pro Sextio. Hos tribunos Plutarchus Metellum, & Bestiam nominat: sed L. Calpurnius Bestia tribunatu iam v. Id. abierat, quod Manutius & Corradus ex Sallustio monuerunt. Quinctus autem Metellus Nepos nouus tribunus pridie Kalend. Ianuarii Ciceronem consulem abeuntem magistratu contionis habendæ potestate priuauit, cuius iniuria Ciceroni tamen honori summo fuit. nam cum ille nihil ei, nisi ut iuraret permitteret, magna voce iurauit verissimum pulcherrimumque iusiurandum: quod populus item magna voce ipsum verè iurasse iurauit, epist. 2. lib. 5. Famil. iurauit autem se patriam conseruasse, ut Plutarchus & Dio scribunt. & ipse Cicero in Pisonem. Ego, inquit, cum in contione abiens magistratu dicere, à tribuno plebis prohiberer, quæ constitueram; cumque is mihi tantummodò, ut iurarem permitteret; sine ulla dubitatione

tionem iuravi; rem publicam atque hanc urbem mea vnus opera esse saluam, mihi populus Romanus vniuersus illa in contione non vnus diei gratulationem, sed æternitatem immortalitatemque donauit, cum meum iusiurandum tale atque tantum iuratus ipse vna voce & consensu approbavit. quo quidem tempore is meus domum fuit è foro reditus, ut nemo nisi qui mecum esset, ciuium esse in numero videretur. huius frequentia, qua abiens consulari domum fuit reductus, mentio est in epist. 13. lib. 1. ad Att.

10

Anno urbis DCXCI. Ciceronis XLV.

COSS. fuerunt,

D. IVNIUS SILANVS, L. LICINIVS MURENA.

15 Ab his Consulibus lata fuit lex Iunia Licinia, qua, ut leges trinundino die promulgarentur, pœna adiecta cauebatur, Cic. Philip. v. Vbi lex Cæcilia & Didia? ubi promulgatio trinundinum? ubi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia? eiusdem legis meminit in Vatinius, & ad Atticum epist. 9. lib. 2. & epist. 15. lib. 4. Initio huius anni Catilina in agro Pistorienti à C. Antonio procōsule cum exercitu cæsus est, Sallustius, Dio lib. 37. Liuius lib. 103. Vicit eum prælio M. Petreius legatus Antonii. de quo Cicero pro Sextio. Vincto Catilina Antonius laureatos fasces, ut Obsequens scribit, in Macedonia iam prouinciã tulit. cui per triennium deinde præfuit. Quia verò Antonius in fascib. insigni a laurea præferebat, imperator appellatus erat. qua de re scripsi in Ligarianam. Itaque Cic. epist. 5. lib. 5. Fam. qua Antonio T. Pomponium Atticum in Græciam proficiscentem hoc anno commendauit, Imperatori adscribit, quod Paulus Manutius sine causa miratur. nam & Dio lib. 37. aperte tradit, Antonium ob victoriam de Catilina, quamquam cæsorum numerus infra legitimum esset, Imperatorem appellatum fuisse. Metellus tribunus pleb. a. d. 1. 1. non. Ianuar. ut est epist. 2. lib. 5. Famil. cum agere cœpisset, non in senatu, ut vir doctus annotauit, sed ad populum, ἐν τῷ δήμῳ, ut Dio loquitur, (fuisse autem diem comitalem vetus Kal. ostendit) tertio quoque verbo orationis suæ Ciceronem appellabat, cum clamaret, non licuisse ei, Lentulum, Cethegum, & reliquos ciues.

indicta causa necare. atque hoc crimen verbo Ciceroni, se
senatui intendebatur, auctore Dione. Cicero Metello forti
animo restitit, & orationem Metellinam contra cōcionem
Metelli scripsit, cum ille prior scripsisset, epist. 10. lib. 1. & e-
pist. 12. lib. 3. ad Att. Meminit Quintilian. lib. 9. cap. 3. Gel-
lius lib. 18. cap. 17. Priscianus lib. 9. & 10. Tunc etiam Metel-
lus Celer, qui Galliam provinciam pro consule obtinebat,
ad Cicerorem misit, epist. 1. lib. 5. Famil. querens Nepotem
fratrem suum ab eo oppugnatum, cui Cicero epistola secun-
da responderet. Hoc anno ex indicio L. Vettii equitis R. qui
de Carilina sociis in urbe remanserant partim præsentes,
partim cum citati non respondissent, damnati sunt, ut Dio
scribit. in his fuerunt P. Autronius, Ser. Sulla, L. Vargunteius,
M. Porcius Laeca, C. Cornelius quos Cicero in orat. pro Sul-
la nominat. damnati sunt lege Lutatia de vi publica, quod
inducant hæc verba Ciceronis pro Caelio: Quam legem Q. Ca-
tulus armata dissensione civium, reip. extremis penē tem-
poribus tulit: quæque lex, sedata illa flamma consulatus
mei, fumantes reliquias coniurationis exstinxit. Tum L.
Torquatus, qui P. Cornelio Sullæ consulatum ante triennium
eripuerat, eiusdem nomen de duplici coniuratione detulit.
de priore, quæ L. Tullo, M. Lepido cōs. inita fuit, Q. Hortē-
sius; de posteriore Cicero, qui illam anno superiore oppres-
serat, defendit oratione illa, quæ pro P. Sulla exstat. quam
hoc tempore, condemnatis aliis coniuratis, habitam esse, il-
la verba argumento sunt: Severitatem iudiciorum, quæ per
hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate ac
misericordia mitigare. Huc accedit, quod homines docti
tribunum illum, quem Cicero ad lugendos coniuratos ex
illis relictum videri ait, Metellum nepotem esse non sine
causâ putant. Eodem tempore, cum Sulla reus esset, domum
Cicero in palatio emit, ut Gell. scribit lib. 12. c. 12. Domus em-
pta à se meminit epist. 10. lib. 1. ad Att. quam scripsit mense
Ianuario anni sequentis, quare non dubito, quin extremo
huius anni mense, cum Q. Fufius Calenus tribunatum pleb.
iniisset, Cicero scripserit epist. 6. lib. 5. Famil. ad P. Sextium,
qui, cum anno superiore C. Antonii consulis quaestor fuisset,
hoc anno pro quaestore cum eodem in Macedonia erat. vide orat. pro Sextio. Cn. Pompeius, confecto iam bello Mi-
thridatico

thridatico, literas publicè miserat: in quibus, quod gratu-
lationem de rebus à se in urbe gestis prætermiserat, Cicero
cum eo expostulat epist. 7. lib. 5. Fam. P. Clodius Ap. F. adole-
scens audax & insolens Pompeiæ vxoris C. Cæsaris amore
captus, extremo hoc anno cum Bonæ deæ in domo Cæsaris
pro populo fieret, in opertum cum veste muliebri venit: spe-
rans se, quod imberbis esset, clam ingressum, ad Pompeiam
peruenturum. Sed dum in amplis & laxis ædibus oberrat, ab
Aureliæ matris Cæsaris ancilla conspicitur, nomēque ro-
gatus, cum se Auram pedisequam Pompeiæ querere dixisset,
ex voce agnoscitur, & à mulieribus in cubiculo ancil-
læ, cum qua domum ingressus erat, deprehenditur, atque
foras eiicitur, ut Plutarchus in Cicerone & Cæsare scribit.
Cicero in Orat. de harusp. respons. ait illum ancillarum be-
neficio emillum esse. tu vide epist. 10. & sequentes libr. 1. ad
Atticum.

Anno urbis DCXCII. Ciceronis XLVI.

COSS. fuerunt,

M. P V P I V S P I S O, M. V A L E -

R I V S M E S S A L A.

P. Clodii facinore patefacto, à Virginibus & Pontifici-
bus id nefas est decretum: Cæsar deinde vxori nuntium re-
misit, & Clodium tribunum pl. accusavit, auctore Plutarcho
in Cæsare. Accusatorem Clodii Cicero de harusp. resp. Len-
tulum nominat. Clodium incesti crimine à tribus Lentu-
lis accusatum fuisse, Valerius lib. 4. cap. 2. tradit. De Clodii
iudicio vide epist. 13. lib. 1. ad Att. in eo M. Tullius testis pro-
ductus, cum Clodius crimen ita refelleret, ut diceret, se illa
nocte non Romæ, sed longè ab urbe Interamnæ apud Cassi-
nium Scholam fuisse, Cicero contra pro testimonio dixit, illum
ad se domum venisse, & de quibusdam rebus egisse. id quod
verum erat, Plutarchus, Cicero pro domo, & Milone, ibi-
demque Alconius, Quintilianus lib. 4. cap. 2. Valerius lib.
8. cap. 5. Absoluto Clodio Cicero cum eo idibus Maii in se-
natu contendit, epist. 13. libr. 1. ad Att. Hoc anno Q. Tullius
Cicero M. frater prætor fuit: cumque prætores provincias
sortirentur, Q. Ciceroni Asia obtigit, epist. 12. libr. 1. ad Att.
Obtinuit eam provinciam per triennium cum L. Valerio

Flacco successisset, vt ex orat. pro Flacco intelligitur. Eodem anno Censores creatos fuisse, & lustrum condidisse, ex lib. 1. ad Att. & Dionis lib. 7. satis notum est. Hi Onuphrio sunt, P. Seruilius Isauricus, & Mam. Æmilius Lepidus. Ante hos Censores Ciceronem pro Archia dixisse, hæc orationis, quæ ex tanto numero Interpretum nemo adhuc exposuit, arguunt: Est enim obscurum, proximis censoribus hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem quæstore fuisse in Asia, primis Iulio & Crasso nullam populi partem esse censam, L. Iulium Cæsarem, & P. Licinium Crassum censores fuisse, primos post datam ciuitatem Archiæ, anno DCLIV. diximus. Tercio anno post, L. Marcius Philippus & M. Perperna censores lustrum LXXVI. fecerunt, quo tempore Archias in Asia fuit cum Lucullo quæstore, qui per multos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit, Cicero in Lucullo. Censura deinde intermissa fuit vsque ad annum vr̄bis DCLXXXIII. quo L. Gellius, Cn. Lentulus lustrum LXXVII. fecerunt, cum Lucullus in Asia bellum contra Mithridatem administraret. atque hi Censores proximi ante Ciceronis consulatum censum egerunt. Nam qui Corra & Torquato cōs. creati fuerunt, propter dissensionem abdicarunt: illi autem, qui anno insequenti iis successerunt, intercedentibus tribunis pl. nihil agere potuerunt, auctor Dio lib. 37. Itaque M. Tullius post consulatum ante censores, qui hoc anno creati fuerunt, A. Licinium Archiam, cui Gracchus quidam ciuitatis controuersiam mouerat, defendit illa oratione, quæ exstat. in qua primò, cum ciuem esse, probat: deinde reliqua oratione ornat, vt ciuitate Romana dignum esse demonstret. Corradus ex epist. 13. libr. 1. 30 ad Att. putat, Ciceronem pro Archia dixisse Metello & Afranio cōs. sed qui, quod inchoauit, nondum perfecit, nihil scripsisse videri potest. Hoc anno Pompeius tertium triumphum de Mithridate, Tigrane, plurimisque regibus, ac gentibus per biduum 111. & prid. Kalend. Octobr. vt est 35 in Fastis Capitol. egit. trium triumphorum Pompeii mentio est lib. 2. de Diuinat. de iisdem Cicero pro Balbo. Cuius tres triumphus testes essent, totū orbem terrarū nostro imperio teneri. Eodē anno C. Cæsar, cum resset in Hispania prætor, populum

populum Gaditanum summis ornamentis affectit, controuersias sedauit, iura ipsorum permisso statuit; & inueteratam quondam barbariam ex Gaditanorum moribus disciplināq; deleuit, vt Cicero in eadem oratione testatur. Tum quoque C. Pomptinius, qui anno superiore in Galliam vltiorem ex prætura missus erat, Allobrogas domuit, vt copiose Dio lib. 37. narrat. Meminit Cicero in Orat. de Prouinciis cōs. & Liuius lib. 103. nonis Decemb. Cicero ad Att. scripsit epist. 14. lib. 1.

10

Anno vr̄bis DCCXIII. Ciceronis XLVII.

cōs. fuerunt,

Q. CÆCILIVS METELLVS,
C. LELIUS, L. AFRANIVS.

15 De his consulibus Cicero libro 1. ad Att. Primis huius anni mensibus Tullius in vr̄be fuit, epist. 15. & 16. lib. 1. ad Att. effecitque ne Q. fratri in Asia succederetur, epist. 1. lib. 1. ad fratr. L. Flavius tribunus pleb. legē Agrariā auctore Pōpeio promulgauit de agris diuidendis militibus Pompeii, & plebi, de qua Cicero lib. 1. ad Att. & Dio lib. 37. qui scribit Metellum consulem tum à Flauio in carcerem ductum fuisse, vnde Cicero epist. 1. lib. 2. ad Atticum. nunc consule in carcere incluso, P. Clodius, vt idem Dio scribit, tribunatus cupidus primum tribunos quosdam submisit, qui legem ferrent, vt patriciis quoque eius magistratus capiendi potestas esset, quod vbi non persuasit, patriciatum eiurauit, atque in concionem progressus, ad plebem transiit. In hanc sententiam Dio. Cicero verò epist. 15. libri primi ad Atticum ita scribit: C. Herennius tribunus pleb. ad plebem P. Clodium 30 tradidit: idēq; fert, vt vniuersus populus in campo Martio suffragium de re Clodii ferat. addit Dio: Clodius tribunatum statim perit: sed creatus non est, Metello ei resistente: qui & propinquus Clodii erat, & ea, quæ ille agebat, non probabat. prætendebat verò adoptionem more maiorum non esse factam: quia plebeius, nisi lege Curiata, fieri nemo posset, apud Dionem ἐν τῇ εἰς φορὰ τοῦ στρατηγικοῦ νόμου, mendose est pro τῷ παρατάκτῳ, quod ex lib. 19. cognoscitur. vbi, τῷ ἰς φορὰν τῷ παρατάκτῳ de Clodii adoptione agēs dicit. Clodio igitur τῷ frater Metelli, & cōcōs senatus

*F ij

principi Cn. Pompeio sententiā dicenti, acerrimē vna voce ac mente restitit. Cicero de harusp. resp. Metellus etiam consul incipientem furere Clodium atque conantem, sua se manu interfectorum, audiente senatu dixit, pro Caelio. Idibus Martiis huius anni Cicero Commentarium consulatus sui Græcē compositum ad Atticum misit, epist. 16. lib. 1. Misit eundem Rhodum ad Posidonium, ut ornatius de iisdem rebus scriberet. ille verò rescripsit, se illud cum legeret, non modò non excitatum esse ad scribendum, sed etiam planē perterritum, epist. 1. lib. 2. ad Att. Ciceronem *ἐν τῷ πρῶτῳ* 10 *ἔργῳ* Plutarchus in Cæsare adducit. Scripsit etiam Cicero de consulatu suo versibus tres libros. Tertium poema expectato, inquit epist. 16. lib. 1. ad Att. & epist. 3. lib. 2. Sed me *ἡ νῦν ἡμετέρα* mea illa commouet, quæ est in libro ter- 15 tio. Libro etiam primo de Diuin. Q. frater plures versus ab Vrania Mûsa in secundo de consulatu pronuntiatos commemorat, quorum tres ex libris consulatus Ciceronis Laetantius adducit lib. 3. cap. 17. De Prognosticis, quæ Atticum propediem expectare iubet, epist. 1. lib. 2. quid dicam non habeo. Certè quæ lib. 1. de Diuinatione ex Ciceronis 20 prognosticis adducuntur, Aratea sunt, atq; *Διογενεῖος* Græcè exstant. Priscianus quoque lib. 10. 16. & 18. Ciceronem in Prognosticis citat. verum, quos adducit versus, ex Arato expressi sunt. Post Idus Martii huius anni Cicero aliquamdiu ruri fuit. Romam autem à Pompeiano se recepit a. d. 25 11 11. Id. Maii, epist. ult. lib. 1. ad Att. Kalend. Iunii Antium profectus fuit, epist. 1. lib. 2. ad Att. Hoc anno Q. Metellus Nepos prætor portoria Italiæ lege lata sustulit, auctore Dione. de portoriis Italiæ sublatjs, Cicero epist. 16. lib. 2. ad Att. Sub idem tempus, ut Dio scribit, Faustus Sullæ F. in honorem patris munus gladiatorum, & magnificum epulum populo dedit: balneas etiam cum oleo gratuito præbuit. Hoc munus Faustum testamento patris debuisse, Cicero pro Sulla ait. Hoc est Fausti adolescentis nobilissimi epulum magnificentissimum, ex quo Vatinius famem 35 suam expleffe, Cicero in interrogatione ait. Hoc anno conspiratio inter tres principes ciuitatis facta est, Cn. Pompeiū, M. Crassum, & C. Cæsarem, de qua Cicero libro secundo ad Atticum.

Anno

Anno urbis DCXCIII. Ciceronis XLVIII.

COSS. fuerunt,

C. IVLIVS CÆSAR, M. CALPVR-
NIVS BIBVLVS.

5 CVM C. Antonio C. Octavius in Macedonia anno superiore successisset: ut cognoscitur epist. 1. lib. 2. ad Att. Antonius hoc anno lege Lutatia de vi accusatus est à M. Caelio, ut est in Orat. pro Caelio. Antonium apud Cn. Lentulum 10 Claudianum (sic lego ex libris olim impressis) reum factum esse à Q. Fabio Maximo, Cicero in Vatinius demonstrat, sed, an de eodem crimine Caelius & Maximus accusari, mihi non constat. Hoc Dio lib. 38. scribit, Antonium de Catilinæ coniuratione in iudicium adductum, propter malè 15 administratam prouinciam condemnatum fuisse. Cicero verò pro Caelio ait, Antonio nocuisse opinionem maleficii cogitari. Antonius condemnatus, in Cephallenia exsulauit, auctore Strabone lib. 10. nec à M. Antonio patris filio cum alijs exsulis restitutus fuit. Philip. 2. De sua defensione 20 Cic. pro domo ita inquit: Hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quædam de republ. quæ mihi visa sunt, ad illius miseri causam pertinere; hæc homines improbi ad quosdam viros fortes longè aliter, atque à me dicta erant, detulerunt: 25 hora nona, illo ipso die, tu es adoptatus. Hinc Suetonius in Iulio: Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum eius frustra iam pridem à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horaque nona traduxit. Transit Clodius ad plebem adoptione, quæ 30 arrogatio dicitur. adoptatus fuit à P. Fonteio. contra quam adoptionem Cicero pro domo sua disputat. de eadem Suetonius in Tiberio: P. Clodius ob expellendum vrbe Ciceronem plebeio homini, atque etiam natiu minori in adoptionem se dedit. In hac adoptione Cæsar legem Curiatam tulit, Pompeius in auspicio fuit, epist. 7. & 12. lib. 2. ad Att. & de harusp. resp. Tullius mense Aprili & Maio extra urbem Antii, in Pompeiano, Formiano, & Arpinati in literis vixit: ibique epist. quartam & sequentes vsque ad 18. lib. 2. ad Atticum misit. At tunc deinde in Epirum profecto, Cicero se Romam 35

*F iij

recepit, & ea, quæ in sequentibus epistolis leguntur, ad Atticum scripsit. Consiliis publicis nullis, ut est epist. 23. intererat, totumque se ad forensem operam laborumque contulerat. Tum A. Thermus bis Cicerone defendente absolutus est, pro Flacco. Tum quoque L. Valerius Flaccus, qui ex prætura, quam Cicerone consule gesserat, Asiam provinciam obtinuerat, à D. Lælio repetundatum accusatus, à Q. Hortensio & M. Cicerone defensus est. Ciceronis oratio exstat: de Hortensii defensione vide epist. ult. lib. 2. ad Att. Hoc anno P. Vatinius, qui in Dionis libris Περικλῆος *Ativios* nō sine 10 mendo nominatur, tribunus pl. Cæsari consuli in omni re obscurus est, eaque gessit, quæ à Cicerone in interrogatione in Vatinium reprehenduntur. Lege Vatinia Cæsari data in quinquennium fuit Gallia citerior cum Illyrico, & tribus legionibus, quibus Senatus Galliam vltiore cum 15 alia legione adiecit, Dio lib. 38. Plutarchus, Suetonius, & Orosius lib. 6. c. 7. In hoc imperio Cæsar Ciceronem sibi legatum esse volebat, lib. 2. ad Atticum epist. 19. & epist. 8. A Cæsare, inquit, valdè liberaliter inuitor in legationem illam, sibi ut sim legatus. & de provinciis eos. Me, ut sibi essem 20 legatus, non solum suasisit, verum etiam rogavit. Consul Cæsar leges multas tulit, quæ ab ipso Iulix sunt appellatæ. de quibus Dio lib. 38. & Cicero de haruf. resp. Tum, leges Iulias contra auspicia latas, & hic & in concionibus dicere. Tulit præterea, ut ager Campanus iis, qui ternos pluresve 25 liberos haberent, diuideretur, Suetonius & Velleius. Curatores etiam, qui agros diuiderent, constituit Vigintiuirios ex iis, qui plurimos honores gessissent, atque ad eam rem quam maximè idonei essent, auctore Dione initio libri 38. Suetonius quoque in Augusto, XXuiros agrum Campanum 30 plebi Iulia lege diuississe, ait. In his fuit Colconius, quo mortuo Cicero in eius locum inuitatus fuit, epist. 19. lib. 2. ad Att. in iisdem fuit Cn. Tremellius Scrofa, quo de Varro lib. 1. de re rust. cap. 2. nominat eisdem Frontinus, & Plinius lib. 7. cap. 52. Sed Cicero XXuiratum repudiavit, quod Quintilianus lib. 12. cap. 1. scribit, & ipse epist. 2. lib. 9. ad Atticum de Cæsare inquit, Repudiari se totum, magis etiam quam olim in XXuiratu, putabit: ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi 35 fuisse

fuisse inimicum, ut ne honorem quidem à se accipere vellem. Paterculus quoque in commemoratione exsuli Ciceronis addit: Hoc sibi contraxisse videbatur Cicero, quod inter XXuiros diuidendo agro Campano esse noluisse. Hic 5 scrupulum iniicit oratio de provinciis eos. in qua Cicero ait, se à Cæsare fuisse rogatum, ut quinqueuiratum acciperet, eumque se obstinatione quadam sententiæ repudiassse. præterea quinqueuiri nominantur, epist. 7. lib. 2. ad Att. Sunt viri doctissimi, in rebus Romanis cognoscendis diu 10 multumque versati, qui scribunt Cæsarem ad æstimationem agri Campani XXuiros creasse. ac præterea quinq, qui æstimatum diuiderent. Dant illi quidem testem in hanc rem Dionem: sed verba, quibus hoc demonstratur, in græca eius historia inuenire equidem adhuc nulla potui. Comitibus tribunitiis P. Clodius Pulcher tribunus pl. factus fuit o- 15 pera Cæsaris, ut scribit Dio, & Plutarchus in Cæsare. Et si autem Pompeius Clodium omni cautione, fœdere, ex- 20 ceratione deuinxerat, nihil in tribunatu contra Ciceronem esse facturum, ut est pro Sexrio: ille tamen in fide non mansit: sed tribunus pl. factus, continuo se in Cicerone con- 25 uertit. qua de re dicemus, si prius illud admonuerimus. hūc tertium fuisse annum imperii Q. Ciceronis in Asia. quo ad duos priores adiuncto, M. Cicero epistolam illam pulcher- 30 rimum, quæ est prima lib. 1. ad fratrem, misit, in qua omnia præcepta bene administrandæ provinciæ ita persequitur, ut amplius nihil requiri possit. Eiusdem anni vltimis men- 35 sibus scripsit epistolam secundam ad fratrem, ut ex ipsa cognoscitur.

Anno urbi DCXCV. Ciceronis XLIX.

COSS. fuerunt,

L. CALPURNIVS PISO CÆSO-
NINVS, A. GABINIVS.

30 PRÆTORES huius anni à Suetonio in Iulio nominan- 35 tur duo, C. Memmius, & L. Domitius. C. Memmii præto- rem ex lege Licinia & Iunia edixisse, ut Vatinius ad esset die tricesimo, Cicero in Vatinium ait: Piso, & Gabinius sunt duo funesti, non consules, sed latrones atque euersores reip. quos suis coloribus Cicero multis locis depinxit: ut in Orat.

*F. iij

post reditum, pro domo, pro Sextio, de prouinciis eos in
Pisonem, & alibi. His consulibus sedentibus, inspectatibus,
atque adeo adiuuantibus M. Tullius conseruator patriæ à
sceleratissimo tribuno pleb. in exsiliu eiectus est. Clodius
enim, vt Dio lib. 38. scribit, sperans, facile se Ciceronem op-
pressurum, si prius senatum, equites & plebem sibi concilia-
uisset, quattuor leges, populares illas quidem, sed reipubl.
perniciosas, initio huius anni, quod Cicero in Pisonem si-
gnificat, tulit: vnā, vt frumentum populo gratis daretur:
alterā, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi lice-
ret, de cælo seruaret: tertiam de collegiis restituendis, no-
uisque instituendis, quartā, ne quem Censores in se-
nato legendo præterirent, neque qua ignominia afficerent,
nisi qui apud eos accusatus; & vtriusque Censoris senten-
tia damnatus esset. hæc Aconius in Pisonianā, Dio lib. 38. 15
& Cicero passim. Alias deinde rogationes idem Clodius
vno eodemque tempore promulgauit, vnā de prouinciis
consulum nominatim, alterā de Ciceronis perniciē, vt
ait pro Sextio. Pactus enim cum Consulibus, Gabinio Sy-
riam, Babylonem, Persas; Pisoni Achaia, Thessalia, 10
Græciam, Macedoniam, omnemque Bæotiam dedit. Ci-
cero De prouinciis, & in aliis Orationib. Ad Ciceronis per-
niciem lex illa pertinebat, qua tulit, Qui ciuem Rom. inde-
mnatum interemisset, ei aqua & igni interdiceretur: cu-
ius verbis etsi non nominabatur Cicero, tamen solus pete-
batur, inquit Paterculus libr. 2. idemque scribit Dio libr. 25
38. atque iccirco Tullius hoc priuilegium appellat. vide O-
rat. pro domo. Reus igitur Cicero, vt Plutarchus scribit, ve-
stem mutauit, & sordidatus populo supplicauit. Tum Clo-
dius illi omnibus vicis occurrebat stipatus hominibus con-
tumeliosis & temerariis; qui petulanter mutationem ve-
stis, & habitum Ciceronis exagitantē, multisque locis lu-
to & lapidibus in eum coniectis, supplicationes impedia-
bant. Cum Cicerone tamen primum omnis ferē ordo eque-
ster vestem mutauit: eūque nobilissimi adolescentes nu-
mero ad xx. millia sordidati, deprecatores eius salutis, comi-
tabantur. Deinde cum senatus frequens conuenisset, vt ve-
stem tanquam in publico luctu mutandā censeret, id-
que consules veraret, & Clodius cum armis ad curiam ver-
saretur,

saretur, senatores non pauci ē senatu, vestibus discissis & cla-
more sublato, se proripuerunt. Hactenus Plutarchus. Dio
lib. 38. tradit, equites in Capitolium tunc conuenisse, atque ad
consules & senatum misisse legatos non solum ē suo ordine,
5 verum etiam Senatores duos, Q. Hortensium, & C. Curio-
nem, qui pro Cicerone deprecarentur. Vnde Cicero pro
Sextio ait, Cum incredibilis in Capitolium multitudo ex
tota vrbe, cunctaque Italia conuenisset, vestem mutandā
omnes, meque omni ratione defendendum putarunt. erat tum
10 senatus in æde Concordiæ, & Gabinium consulem, Pisonem
absente, orabat. equites quoque R. & omnes boni veste mu-
tata se pro Ciceronis capite ad pedes Gabinii proiecerunt,
quorum precibus ab illo repudiatis, vir incredibili fide, ma-
gnitudine animi, constantia, L. Mummius ad senatum de
15 rep. retulit, senatusque frequens vestem pro Ciceronis salute
mutandā censuit, pro Sextio. Dio hunc Mummiū vocat
L. Ninnium Quadratum, & scribit, eum populo auctorem
fuisse, vt tãquam in aliqua publica calamitate vestem pro sa-
lute Ciceronis mutaret. Pro me, inquit Cicero post reditū
20 ad Quir. senatus, hominumque præterea viginti millia vestē
mutauerunt. Sed consules edixerunt, vt ad suum vestitum
senatores redirent. vide orationes post reditum, pro domo,
pro Sextio, & in Pisonem. Tum Gabinius L. Ælium Lamiam
equestris ordinis principem relegauit, quod Dio libro 38. di-
25 cit, οὐ τὸ πολιεύειν ἐξήλασε. meminit Cicero post redit. in sena-
tu, pro Sextio, in Pisonem, & epist. 16. lib. 11. Famil. Itaque
Cicero non solum à cōsulibus, verum etiam à Cn. Pompeio
proditus, & derelictus, maluit vrbe cedere, quàm bonorum
vitam seruis armatis obicere, quod ipse in orationibus non
30 semel testatur. Habebat domi lux Mineræ signum, idque
longo tempore religiosissimè coluerat. Cum autem ex vrbe
discessurus esset, hoc signum in Capitolium delatum ibi de-
dicauit, & subscripsit, MINERVAE CVSTODI VRBIS, Plu-
tarchus & Dio. Hæc est illa Minerva custos vrbis: de qua Ci-
35 cero epist. 25. libri 12. famil. & libro 2. de legibus. Dio lib. 45.
Αδελφὸν Φυλακίδου nominat. Discedentem M. Tullium om-
nes boni flentes profecuti sunt, vt ipse pro domo ait. Cef-
sisse vrbe Ciceronem puto mense Martio extremo. nam, vt
ex Plutarchi Casare, & primo Commentario de bello Gal-

acta urbana. Cicerone expulso, Clodius legem promulgavit de Ptolemaeo rege Cypri, ut bona eius publicarentur, & regnum in provinciae formam redigeretur: idque negotium M. Catoni mandatum est, quo de Cicero saepe, Plutarchus in Catone, Appianus lib. 2. Dio lib. 38. Kal. Iunii, ut est in oratione pro Sextio, decrevit Senatus frequens de Ciceronis reditu, dissentiente nullo, referente L. Mummio tribunopl. intercessit Aelius Ligus. Pompeius quoque illo tempore se accusans, ut Plutarchus scribit, quod Ciceronem prodidisset, de illius reditu, amicorum opera adiutus, agere coepit. Resistente Clodio, placuit Senatui, nihil in rep. decernere, nulla de re agere, nisi Cicero ab exilio revocaretur. Hinc Cicero pro Sextio: Omnia senatus reiiciebat, nisi de me primum consules retulissent, & in Pisonem: An tum eratis consules, cum quacunque de re verbum facere coeperatis, aut referre ad senatum, cunctus ordo reclamabat; ostendebatque, nihil esse vos acturos, nisi prius de me retulissetis? de eadem re vide epist. 24. lib. 3. ad Att. Initur deinde consilium de interitu Cn. Pompeii, ait Cicero pro Sextio. quam rem Aconius in Milonianam sic exponit: Cum III. Idus Sext. Pompeius in senatum venisset, dicitur seruo P. Clodii sicam excidisse eaque ad Gabinium consulem delata, dictum est, seruo imperatum a P. Clodio, ut Pompeius occideretur. Pompeius statim domum rediit, ex eo domi tenus. & Cicero pro Milone: Comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta est confitenti sica de manibus, caruit foro Pompeius postea, caruit senatu, caruit publico. Huc pertinet illud paradoxo 4. Ante senatum tua sica deprehensa est, & in Pisonem: Deprehensus cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constabat. Meminit etiam pro domo. Quarto Kalend. Nouembris octo tribunipl. de Ciceronis reditu legem promulgarunt: iisdemque referentibus P. Lentulus eos designatus, praestantissimam de Cicerone sententiam dixit, pro Sextio, post red. in senatu, & epist. 23. lib. 3. ad Att. Thessalonica Cicero se Dyrrhachium recepit: ibique v. 1. Kal. Decembr. scripsit ad Terentiam epist. 1. lib. 14. famil. & partem epistolae 22. lib. 3. ad Att. pridie Kal. Decemb. inde misit ad Terentiam epist. 3. lib. 14. & ad Atticum

cum epist. 23. lib. 3. & deinceps quatuor reliquas eiusdem libri. Exierunt deinde paludati in provincias consules, Pilo in Macedoniam, Gabinus in Syriam, Cicero pro Sextio. 1111. Idus Decemb. novi tribunipl. T. Annius Milo, P. Sextius, C. Sestilius, M. Cispus, T. Fadius, M. Curtius, C. Messinius, Q. Fabricius, Sex. Atilius Serranus, & Numerius Quinctius, magistratum inierunt, pro Sextio, & post reditum in senatu.

Anno urbis DCXCVI. Ciceronis L.

COSS. fuerunt,

P. CORNELIUS LENTULUS

SPINTHER, Q. CAECILIUS

METELLUS NEPOS.

15 PRÆTORES eodem anno fuerunt, L. Caecilius, M. Calpurnius, C. Septimius, Q. Valerius, P. Crassus, Sex. Quinctilius, C. Cornutus, & Ap. Claudius Pulcher, Cicero post reditum in senatu. Kalendis Ianuarii P. Lentulus simulac de solenni religione retulerat, nihil humanarum rerum sibi prius, quam de Cicerone agendum iudicavit. cum priiceps rogatus sententiam L. Cotta dixit, nihil de Cicerone actum esse iure, nihil more maiorum, nihil legibus: propterea que lege illi opus non esse: verum Pompeius censuit, ut ad senatus auctoritatem populi beneficium adiungeretur. atque eo die contestata res esset, nisi Sex. Atilius tribunuspl. non ausus intercedere, noctem sibi ad deliberandum postulasset. Hæc Cicero post redit. ad Quirites, pro domo, pro Sextio. & lib. 3. de legibus. Postea res acta est in senatu, alia nulla. & cum variis rationibus impediretur, voluntate tamen perspecta senatus, 30 causa ad populum v. 11. Kal. Febr. fuit delata, quo die Clodiani, eade in foro maxima facta, flumine sanguinis reditu Ciceronis intercludendum putaverunt, post reditum ad Quirites, & pro Sextio. Clodius enim, ut Dio lib. 39. scribit, illo die, cum lex ad populum ferretur, acceptis a fratre Appio 35 gladiatoribus, quos ille in funere Marci propinqui sui daturus erat, impetu in multitudinem facto, multos vulneravit, multosque occidit. Tum in foro tribunipl. vulnerati fuerunt, & Q. Cicero inter cadauera tanquam occisus iacuit, Plutarchus, & Cicero pro Sextio. Crudelissimæ cædis eo tempore

in foro facta, mentio est etiā in Miloniana. Clodium Milonem de vi postulauit: sed in iudicium non adduxisse Dio scribit, quod nondum creati essent Quæstores, per quos iudicium sortitionem fieri oporteret, Neposq; Prætori edixisset, ne quod iudicium, ante quam iudices sorte deligerentur, fieri pateretur. Quæstores autem, nisi habitis prius comitiis ædilitiis, quibus hac de causa mora potissimum afferebatur, creari non poterant. In hanc sententiam Dio: Cicero verò in Sextiana ait, consulem, prætorem, tribunum pl. noua noui generis edicta proposuisse: ne reus adesset, ne citaretur, ne quaereretur, ne mentionem omnino cuiquam iudicium, aut iudiciorum facere liceret. quo pertinet illud de harusp. responsi. Restiterunt etiam, ne causam diceret. Quare, cum Milo videret iudicia esse sublata, ne Clodius omnia vi posset efficere, curauit, inquit idem post redit. in senatu. Emit enim gladiatores, vt Dio scribit. de quibus Cicero lib. 2. de officiis: Sed honoris summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus emptis reipub. causa, quæ salute nostra continebatur, omnes P. Clodii conatus furorēque compressit. Senatus autem multo antè, quàm lex de Ciceronis reditu fuit lata, gratias agendas censuit ciuitatibus iis, quæ M. Tullium ciuem optimè de rep. meritum recepissent, pro domo, in Pisonem, Parad. 4. & Plutarchus. Idē decreuit, vt qui prouincias cum imperio obtinerent, qui quæstores legatiq; essent, salutem & vitam Ciceronis custodirent, pro Sextio. Idē ad M. Tullii salutem auxilium omnium ciuium cuncta ex Italia, qui temp. saluam esse vellent, implorauit, in Pisonem. Factum enim S. C. fuit, vt literis cōsularibus cuncta ex Italia omnes, qui temp. saluam vellent, conuocarentur, pro Sextio, post redit. in senatu, & pro domo. Cum igitur Ciceronis capitis seruandi causa Romā vno tempore quasi signodato Italia tota conuenisset, Lentulus consul senatum frequentissimum in Capitolium cōuocauit, in Pisonem, & post redit. in senatu. Ibi tum in templo Iouis opt. max. Q. Metellus Nepos cos. qui Cicero vel maximè ex magnis contentionibus reipub. fuerat inimicus, permotus cum auctoritate senatus, tum P. Seruiliū incredibili grauitate dicendi, absens cum M. Tullio rediit in gratia, post red. in senatu pro Sextio, & de prouinciis cos. hic cum mirissimam orationē in senatu habuiss-

habuisset, Cicero ad eum misit epist. 4. lib. 5. Fam. in qua studium & auxilium eius implorat. Illo verò die, cum ceteri senatores, magistratusq; omnes in Capitolio adessent, Cn. Pompeius de scripto sententia dicta, vni Cicero patriæ conseruata testimonium dedit: cuius sententiam frequentissimus senatus, vno P. Clodio dissentiente, secutus, M. Tullium ab exsilio reuocauit, post redit. in senatu, pro Sextio & pro Milone. de hoc S. C. in æde Iouis Mariana facta, Cicero lib. 1. de Diuinat. & Valerius lib. 1. cap. 7. Faciebat eodem die ludos in theatro consul, quò cum ipse & senatores spectatum è senatu venissent, S. C. illud de Ciceronis reditu factū frequentissimo theatro, incredibili clamore & plausu cōprobatum est, pro Sextio, & lib. 1. de Diuinat. Post die de Ciceronis salute P. Lentuli consulis, Cn. Pompeii cæterorumq; principum, in his P. Seruiliū, & L. Gellii celeberrimæ & grauissimæ conciones fuerunt, post redit. ad Quirites, & in senatu, pro Sextio, in Pisonem. Eodemque die decretum in Curia fuit, populi ipsius Rom. & eorum, qui ex municipiis cōuenerant, admonitu; ne quis de cælo seruaret; ne quis moram ullam afferret. si quis aliter fecisset, eum planè euersorem Reip. fore, idque senatum grauissimè laturum: & vt statim de eius facto referretur, addidit etiam senatus illud: nisi diebus quinque, quibus agi de Cicerone potuisset, esset actum, rediret in patriam dignitate omni recuperata. decreuit eodem tempore senatus, vt iis, qui ex tota Italia salutis M. Tullii causa conuenerant, agerentur gratiæ, atque vt iidem ad res redeunt, vt venirent, rogarentur, pro Sextio, post red. in senatu, & in Pisonem. Legem deinde omnes magistratus, præter Appium prætorem, duosque tribunos pleb. N. Quinctium & Sex. Atilium, ex S. C. promulgarunt, in Pisonem. Cum ferendæ legis dies, qui fuit pridie Non. Sextil. venisset, & Lentulus consul, idemque lator legis comitæ centuriati in campo Martio haberet, P. Clodius legem de more dissuasit, quòd Dio libro 39. planè scribit, & Cicero pro domo ita significat: Illa fuit pulchritudo populi Rom. illa forma, quam in campo vidisti tum, cum etiam tibi contra senatus toriusque Italiæ auctoritatem & studium dicendi potestas fuit. & in Sextiana: Cedo nunc eiusdem illius inimici mei de me, eodem ad vtrum populum in campo

Martio concionem. Verum, cum & alii, & Pompeius in primis legem suaderet, ut Dio scribit, summo consensu omnium centuriarum accepta fuit, cum nemini cuius vlla quo minus adesset, iusta excusatio esset visa, nullis comitiis unquam multitudo hominum tanta, neque splendidior fuisset, in Pisonem. 5
 Constat enim, ut idem pro domo sua ait, nullis unquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, atatum, ordinum floruisse, idem est in orat. post reditum. Pridie Non. Sextil. ipso illo die, quo lex est lata, Cicero Dyrrhachio profectus, Brundisium 10
 venit Non. Sext. epist. 1. lib. 4. Att. Aduenienti Cicero tantumquam totius Italiae atque ipsius patriae dexteram porrexerunt Brundisium; cum ipsis Nonis Sextil. idem dies aduentus M. Tullii fuisset, qui natalis idem Tulliae filiae, quae ibi patri fuit praestito, idem etiam ipsius coloniae Brundisinae, idem Sa- 15
 luti, quae res adinaduersa a multitudine, summa Brundisiorum gratulatione celebrata est, pro Sextio, & li. 4. ad Att. epist. 1. Brundisii cum esset in domo optimorum & doctissimorum virorum Lenii Flacci, & patris, & fratris eius, ante diem vi. Id. Sextil. cognouit literis Quinti fratris, mi- 20
 rifico studio omnium atatum, atque ordinum, incredibili concursu Italiae, legem comitiis centuriatis esse perlatam. ibidem. Inde a Brundisii honestissimis ornatus; iter via Appia Romam versus fecit. In itinere xxxiii. dies consum- 25
 sisse videtur, cum Sextilis tum xxix. dierum esset. Brundisio profectus Neapolim, inde Capuam, Sinuessam, Minturnas, Formias, Terracinam, & demum Ariciam, pridie Non. Septembr. Romam venit, epist. 1. lib. 4. ad Att. Toto autem illo itinere a Brundisio usque Romam agmen perpetuum totius Italiae vidit. neque enim regio fuit vlla, neque muni- 30
 cipium; neque praefectura aut colonia, ex qua non publice ad Ciceronem venerint gratulatum. magnae erant effusiones hominum ex oppidis, maximi concursus ex agris patrum familias cum coniugibus ac liberis: cumque viae multitudine legatorum undique missorum celebrarentur: vrbes Ita- 35
 liae festos dies agere aduentus eius videbantur, in Pisonem, & pro Sextio. Ad urbem ita venit, ut nemo vilius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui ipsi obuiam non venerit, epist. 1. li. 4. ad Att. itaque in Pisonem ait, Vnus ille dies mihi quidem

quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii: cum senatum egressum vidi, populumque Rom. uniuersum: cum mihi ipsa Roma prope conuulsa sedibus suis ad complectendum conseruatorem suum procedere visa est. Cum venisset ad portam Capenam, qua via Appia ducit in urbem, gradus templorum (in quibus fuit Martis & Camenarum) ab infima plebe completi erant, a qua plausu maximo cum esset Cicero gratulatio significata, similis & frequentia, & plausus eum usque ad Capitolium celebrauit, in foro & in ipso Ca- 10
 pitolio miranda multitudo fuit, epist. 1. lib. 4. ad Att. Itaque ille vnus dies, ait pro domo, quo die me populus Ro. a porta in Capitolium, atque inde domum sua celebritate, laetitiaque comitatum honestauit, tantae mihi iucunditati fuit, ut tua mihi conscelerata illa vis non modo non propulanda, sed etiam emenda fuisse videatur. Plutarchus scribit, reuertenti Cicero tanta laetitia ciuitates, tanto studio homines obuiam venisse, ut infra veritatem sit, quod postea dixit, se humeris Italiae Romam reportatum fuisse. dixit autem hoc in extrema oratione post reditum in senatu. Postridie in sena- 20
 tu, qui fuit dies Non. Septembr. senatui gratias egit ea oratione, quae, post reditum in senatu inscripta, exstat. egit etiam populo Rom. gratias, altera oratione, quae post reditum ad Quirites inscribitur. De vtraque Dio ita scribit: καὶ ἡλθε πρὸς τὸν Κικέρωνα, καὶ παρέστη τῇ περὶ βελῆ, καὶ τῇ δὲ μὲν παρὰ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸς 25
 τῶν ἱερῶν, καὶ καὶ τὸ σινδριον, καὶ καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐγὼ, id est, Rediit igitur Cicero, & gratias tum Senatui, tum populo, concione a Consulibus data, in senatu, & in concione egit. Eo biduo, cum esset annonae summa caritas, homines primo ad theatrum venerunt: vbi L. Caecilio Rufo praetore ludos 30
 Apollinares faciente, ita infima concitata multitudo annonae caritate tumultuata est, ut omnes, qui in theatro spectandi causa confederant, pellerentur: deinde iidem ad Capitolium, vbi tum senatus habebatur, concurrerunt, cumque eadem & incensionem Capitolii senatoribus minarentur, atque 35
 iccirco per eos dies, quibus senatus de annona habebatur, consulares plerique abessent, quod tunc se negarent, posse sententiam dicere, in Ciceronis sententiam factum est S. C. atque ex eo lex promulgata, ut Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur,

Cicero pro domo, & epist. l. lib. 4. ad Att. Asconius in Milonianam, Plutarchus in Pompeio, & Dio li. 39. Secuta est deinde magna contentio de domo Ciceronis, quam Clodius Libertati consecrauerat. populus eam comitiis centuriatis eodem iure esse iusserat, quo fuisset. verum senatus decreuerat, ut de eius religione ad Pontificum collegium referretur, ut est in orat. de harusp. resp. Apud pontifices pridie Kal. Octobris Cicero pro domo, dixit eam orationem, quæ exstat. in qua primum responder Clodio, qui actionem eius de potestate rei frumentariæ Pompeio danda reprehederat, deinde suam domum propter Clodii consecrationem sacram non esse, sed ab omni religione vacuam atque puram docet. Nam, ut Dio lib. 39. scribit, lationem legis Curiatæ, quæ patriciis ad plebem Clodius transferat, criminans, quod ex instituto maiorum per trinundinum promulgata non fuisset, omnem eius tribunatum, in quo de domo Ciceronis etiam constituerat, euertit: affirmans, nihil ab eo tribunopl. iure fieri potuisse, qui ipse contra omne ius plebeius factus esset. atque ita pontificibus persuasit, ut sibi aream, quæ ab omni religione vacua & pura esset, restituerent. Hactenus Dio. Itaque Cicero in Pisonem ait: Me consequentibus dieb. in ea ipsa domo, qua tu me expuleras. quam expilaras, quam incenderas, Pontifices, Consules, P. C. collocauerunt: mihi quæ, quod ante me nemini, pecunia publica ædificandam domum censuerunt, in quem locum Asconius legendus. Superficiem ædium consules de consilii sententia æstimauerunt. H. s. vicies, Tusculanam villam H. s. quingentis millibus, Formianum H. s. ducentis quinquaginta millibus, epist. l. lib. 4. ad Att. Eodem anno Ptolemæus rex Ægypti, eum, ingenti pecunia cõsumpta, ut rex atque socius populi Rom. appellaretur, eam vi ab Ægyptiis extorqueret. & cum hoc nomine, tum quod Cyprium à Romanis repetere, aut amicitiam eis renūciare noller, apud suos offendisset, regno pulsus, Romam venit, P. Lentulo etiam tum consule, cui Cilicia obtigerat, petens, ut in regnum restitueretur. Ægyptii quoque legatos, qui Regis crimina purgarent, miserunt. de quibus Dio, & Cicero de harusp. respon. Ante diem tertium Non. Nouembr. expulsi fuerunt fabri de area Ciceronis. Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex area Marci, deinde inflammata

mata iussu Clodii, epist. 3. li. 4. ad Att. hæc est vis illa nefaria, qua se cum fratre domum expulsum fuisse, ad Lentulum scribit. Cum autem Clodius saxis, & ignibus, & ferro vastitatem ædibus Ciceronis intulisset, decreuit senatus, eos, qui id fecissent, lege de vi, quæ est in eos qui vniuersam Rempublicam oppugnassent, teneri, in orat. de harusp. responsis. Quæ deinde usque ad v. id. Kal. Decembr. acta sunt, vide epist. 3. lib. 4. ad Att. iv. Idus Decemb. noui tribunopl. magistratum inierunt, de quibus à Cicerone lib. i. Famil. lib. 2. ad Fratrem, & Dione lib. 39. hi nominantur, P. Rutilius Lupus, C. Porcius Cato, C. Caninius, L. Racilius, Cn. Plancius, A. Plautius, Sex. Antistius Verus, & Calsius. Cum tribuni magistratum inissent, C. Cato turbulentus adolescens, nec imparatus ad dicendum, contionibus assiduus inuidiam & Ptolemæo simul, qui iam profectus ex vrbe erat, & P. Lentulo consuli paranti iam iter, concitare, secundo quidem populi rumore, cecepit. quod ex li. x. xi. Annal. Fenestellæ Nonius Marcellus refert. In quindecim legatis, quos Pompeius sibi rei frumentariæ causâ legauerat: fuit Q. Cicero, qui cum esset in Sardinia, M. Cicero ad eum scripsit, quæ extremo huius anni mense in senatu acta fuerunt, epist. i. lib. 2. ad Fratrem,

Anno urbis DCXCVII. Ciceronis LI.

COSS. fuerunt,

CN. CORNELIVS LENTVLVS

MARCELLINVS, L. MARCIVS

PHILIPPVS.

In collegio prætorum huius anni fuerunt, Cn. Domitius, Q. Ancharius, & C. Claudius Pulcher, ut pro Sex. lib. 2. ad frat. & in Cicerone Plutarchi cognoscitur. M. Tullius initio huius anni omni studio in id incubuit, ut P. Lentulo, qui Ciliciam pro consule obtinebat, Ptolemæi regis reductio decerneretur. Argumento sunt epistolæ, quæ hoc tempore ad Lentulum missæ li. i. Famil. exstant. Tum quoque orationem de rege Ptolemæo, cuius apud Aquilam, & Fortunatiam mentio est, habuisse videtur, cum regis Alexandrini restitutione Lentulo sua sententia decerneret. xi. id. Kalend. Februarii Cicero scripsit ad Q. fratrem epist. l. lib. 2. vbi ait, Comititia ædificia, quibus Clodius ædilitatē petebat, edita esse a. d. xi. Kalen. Febr. Clodius ædilis factus, Miloni dic

dixit, & de vi ad populum accusauit: pro Sextio, in Vatiniū,
 & lib. 2. ad Frat. qua de re Dio ita scribit: Clodius simulatq;
 ædilitatem Marcellino, & Philippo cos. iniit, Miloni diem
 dixit, quod gladiatoribus rempub. obsedisset: quæ enim ipse
 commiserat, quorumq; nomine reus erat, ea illi crimini da-
 bat; non quod Milonem condemnatum iri speraret, qui pa-
 tronos magnos, in iis Pompeium & Ciceronem, habebat;
 sed ut per hanc causam & Milonem oppugnet, & patronos
 eius vexaret. 1111. Non. Febr. Milo affuit: ei Pompeius ad-
 uocatus venit: producta dies est in 1111. Idus: quo die Pom-
 peius, cum pro Milone apud populum diceret, clamore, cō-
 uicioq; iactatus est, Clodiusq; diem in Quirinalia, id est, 1111.
 Kal. Mart. produxit: epist. 3. lib. 2. ad Frat. & epist. 5. lib. 1. Fa.
 Cicero autem iam ante diem tertium Kal. Febr. ad Atticum
 ex Epiro in Italiam reuersum miserat epist. 4. lib. 4. A. d. 11.
 Id. Febr. P. Sextius à M. Tullio Albinouano lege Lutatia
 de vi postulatus fuit, propter cædem, quam anno superiore,
 1111. Kal. Febr. cum de Ciceronis reditu ageretur, in foro
 factam diximus. defensio fuit cum ab aliis, tum à Q. Horten-
 sio, & M. Cicerone: cuius oratio pro Sextio exstat. Sextius
 absolutus fuit a. d. 11. Id. Mart. epist. 4. lib. 2. ad Frat. Oppu-
 gnauerat Sextium maximè P. Vatinius, qui etiam testimo-
 nium in illum dixerat. itaque Cicero Vatinium testem per-
 petua interrogatione accusauit, quæ oratio separatim edita
 exstat, de qua Fabius lib. 5. cap. 7. & Cicero epist. 9. lib. 1. Fam.
 Tota verò interrogatio mea (orationē in Vatiniū sic appel-
 lat) nihil habuit aliud, nisi reprehensionē illius tribunatus:
 in quo omnia dicta sunt libertate, animoq; maximo de vi, de
 auspiciis, de donatione regnorū. 111. Id. Feb. Cicero dixit pro
 Bestia de ambitu, apud prætorē Cn. Domitiū, in foro medio,
 maximo cōuentu. Præd. Id. T. Pōponius Atticus Pilia vxore
 ducta nuptias celebrauit. in quibus Cicero cœnauit, epist. 3.
 lib. 2. ad Frat. Tulliam filiam Cicero anno proximo ante
 consulatum suum desponderat C. Pisoni L. F. Frugi, epist. 2.
 lib. 1. ad Att. eius amor, virtus, pietas in Ciceronem exsulan-
 tem, tanta fuit, ut supra nihil posset, epist. 1. & 3. lib. 14. ad
 Fam. & in orat. post redit. Ei verò fructum pietatis suæ ferre
 nō licuit: decessit enim anno superiore, ut ex Sextiana, & ora-
 in Vatinium cognoscitur. Quem cum Tullia hoc anno elu-
 xisset,

xisset, Cicero pridie Non. April. eam Furio Crassipedi despō-
 dit, eiq; vi 11. Idus sponsalia præbuit: lib. 2. ad Frat. epist. 5. ut
 Manutius nunc distinxit. Vnde scribit ad Att. lib. 4. epist. 5.
 Viaticum Crassipes præripit. De hac coniunctione gratula-
 tus quoq; Lentulus Ciceroni fuit: cui Cicero respondet ep. 7.
 lib. 1. ad Fam. Non. April. factum fuit S. C. in Ciceronis sen-
 tentiam ut de agro Campano frequēti senatu Idib. Maii re-
 ferretur, epist. 9. lib. 1. Famil. Cum autem Miloni dies in No-
 nas Maii prodita esset, Cicero Roma exiuit, villasq; lustra-
 uit, epist. 5. & 6. lib. 2. ad Frat. Prodigia interim facta, ut Dio
 lib. 39. scribit. Nam & in Albano monte sacellum Iunonis,
 quod in mensa dedicatum orientē solem spectabat, ad septē-
 triones conuersum est, fax à meridie ad Aquilonem porrigi
 visa, lupus urbem intrauit, terra mouit. ciues quidā fulmine
 icti sunt, & in agro Latiniensi auditus fuit strepitus sub terra
 cū fremitu. quæ cum haruspices expiari vellent, iratos Deos
 esse, quod loca sacra & religiosa profana haberentur, respon-
 derunt. Hanc occasionem arripens Clodius ædilis, habuit
 concionem de sacris & religionibus; atq; Ciceronis domum
 inter ea loca esse dixit, quæ consecrata profana haberentur.
 itaq; postridie Cicero defendens se in senatu, qui ex haruspi-
 cum responso decreuerat, ut de locis sacris & religiosis con-
 sules ad senatum referrent, orationem habuit de haruspiciū
 responsis, quæ exstat. in qua haruspiciū responsa contra Clo-
 dium interpretatur. Tum quoque Cicero, ut Dio scribit, Mi-
 lone & quibusdam tribunis pl. adhibitis, in Capitolium ven-
 nit, & tabulas de exsilio suo à Clodio tribunopl. fixas deie-
 cit. sed Clodius cum fratre Caio, qui Prætor erat, interue-
 niēs, eas tum eripuit: postea verò obseruata Clodii absentia,
 rursus in Capitolium ascendit & tabulas inde ablatas, domū
 suam asportauit. quod factum à Clodio reprehensum cum
 Tullius in senatu, ut Plutarchus narrat sic defenderet, ut di-
 ceret Clodium contra leges è patriciis ad plebem transisse,
 ideoque nihil eorum, quæ gessisset, ratum habendum esse;
 Caro indignatus illi contradixit: non quod Clodium lauda-
 ret, cuius acta oderat: sed graue & violentum esse confir-
 mabat, tot decreta, & res gestas senatus consulto tolli; in qui-
 bus essent etiam ea, quæ ipse in Cypro & Byzantii gessisset:
 de quibus rebus præter historicos Cicero pro domo, in Sex-

tiana, & alibi. Hoc etiam tempore actum in senatu fuit de stipendio exercitus Cæsaris. idq; Cicero se non solum decreuisse, sed etiam, ut alii decernerent, laborasse, ait in orat. de provinciis cos. stipendii decreti meminit epist. 7. lib. 1. Fam. ubi & de decem legatis, de quib. sic in oratione de provinciis: Actum est de decem legatis: quos alii omnino non dabant: alii exempla quærebant: alii tempus differebāt, alii sine ullis verborū ornamentis dabant, in ea quoq; re sic sum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reip. causa sentire, facere vberius propter ipsius Cæsaris dignitatem, & pro Balbo: Idē in angustis ærarū victorem exercitū stipendio affecti: Imperatori decem legatos decrevit. Hos decem legatos à Dionē intelligi puto, cum de honoribus Cæsari habitis inquit, *αἵς τε καὶ οὐκ ἔβηλ' ἄνδρας, αἵς τε καὶ ἐπὶ δόξα καὶ πόλιν πικρὰν τῆς Γαλιείας ἀποστειλόν.* Nam re bene gesta, dispensanda cohonestandaque victoriæ, ut Manlius apud Liuium libro 38. ait, Imperatoribus decem legati decernebantur, A. Gabinius, qui Syriam procos. tenebat, in Palæstina re bene gesta contra Aristobuli filium Alexandrum, ipsumque Aristobulum, ut Iosephus lib. 14. Antiquitatum scribit, literas Romā misit, quibus & rem bene gestam in bello nuntiavit, & supplicationem à senatu postulavit. Idib. Maii senatus frequēs supplicationem Gabinio denegavit, epist. 7. lib. 2. ad Fratrē de provinciis cos. & in Pisonem. Deinde, cum provinciæ consulares futuris cōsulibus lege Sempronia essent decernendæ, ut in Argumento orat. de provinciis scriptū, & de quattuor provinciis sententiæ dictæ essent, de Syria, Macedonia, & duabus Galliis: M. Tullius rogatus sententiam, orationem, quæ de provinciis consularibus exstat, in Senatu habuit, in qua suadet, ut Syria & Macedonia futuris cōsulibus decernantur, & Galliæ Cæsari non adimantur. Ante orationem de provinciis in libris Ciceronis legitur Corneliā, pro L. Cornelio Balbo. quam hoc anno à M. Tullio dictam esse ex eo suspicor, quod de supplicatione stipendio & decem legatis extrema ferē oratione dicitur. ea enim hoc anno Cæsari decreta esse, nō solum oratio de provinciis docet, verum etiam epist. 7. lib. 1. ad Lentulum, quam tamen si docti quidā ad secundum Consulātū Pompeii & Crassi referant,

rant, tamen hoc anno scriptam esse arguit, quod L. Racilius inter magistratus nominatur, quem Marcellino & Philippo cos. tribuno ampl. fuisse supra diximus. Igitur Balbus, cum esset Gadibus in Hispania natus, ac bello Sertoriano Imperatoribus Romanis probatus, bello confecto à Cn. Pompeio ciuitate Romana donatus, & quia per L. Cornelium hoc beneficium consecutus fuit, L. Cornelius Balbus vocatus est. Ei inimici Cæsaris & Pompeii accusatorem compararunt, qui Balbo hoc tempore ciuitatis controuersiam mouit; negans eum iure & rectē ciuitate donatum, cum ex fœderato populo, quo in numero Gaditanus erat, nemo posset, nisi is populus factus esset fundus, id est, auctor obstruendi se iure ciuium Romanorum, in ciuitatem venire. Defenderunt Balbum Marcus Crassus, Cn. Pompeius & Marcus Cicero. De Planciana, quæ suo loco non legitur, dicemus infra. Nunc de Cœliana dicendum. Hoc anno Cicronem pro Marco Cœlio apud Cn. Domitium Prætorem dixisse Corradus scribit. Manutius cum in Commentario in epistolam quintam libri secundiad Fratrem orationem pro Cœlio habitam, Marcellino & Philippo cos. scripseret, exponens deinde epistolam duodecimam eiusdem libri, diem illi in biennium prodiit, atque L. Domitio & Appio Claudio cos. Cœlium de vi accusatum, & defensum à M. Tullio facit. Res est non leuis, quæ & tanti viri animum in scribendo distraxerit, & aliis ancipitem curam cogitandi afferre possit. quare, an certi quid eruere queamus, experiamur. Quæstionem illam Cn. Domitium exercuisse, ipsa oratio demonstrat. Fuit autem Cneus Domitius prætor hoc anno, apud quem Cicronem pro Bestia dixisse, indicauimus. Fuit quoque alius Domitius Prætor biennio post, apud quem Cœlius causam dicere debebat, epistola duodecima, libri secundiad Fratrem. Cur autem Cœlium lege Lutatia de vi reum factum apud Domitium, qui his cos. non eum, qui biennio post præturam gessit, putem, illa me causa maximē mouet, quod Marcus Crassus una cum Tullio Cœlium defendit. (nam Interpretum inscitia, qui Crassum Cœlii accusatorem faciunt, ridenda, seu miseranda potius, quam refutanda) Crassus verò cum

anno insequenti consul paludatus exierit, Appio, & Domitio cos. ne Romæ quidem fuit, nedum causas ibi orare potuit. Huc accedit, quod Alexandrinæ legationis princeps Dio Academicus, cuius interficiendi causa Caelium aurum à Clodia sumpsisse aduersarii arguebant, anno superiore fuerit occisus, auctore Dionē lib. 39. & Strabone in 17. nec verisimile sit, accusatores huius cædis crimen & accusationē in annos plures distulisse. Si quis obiiciet, Cn. Domitium huius anni prætorem de ambitu quæsiuisse, Caelium de vi accusatum fuisse: is si probauerit singulos prætores tantummodò vni quæstioni præfuisse, magnum fecerit. Nec me mouet, quod Caelius Appio & Domitio cos. reus inuenitur. quid enim obstat quælo, quo minus hoc tempore absolutus, à gente Clodia in iudicium retrahi potuerit? Quod Latomus putat, hanc orationem Appio & Domitio cos. ideo habere tam quod Cn. Domitius, qui post illos Consul fuit, in eorum consulatu præturam gessisse videatur, tempori, quo ista scripsit, attribuo. Hoc ergo maneat, Caelium lege Lutatia de vi propter seditiones Neapolitanas, & alia crimina accusatum, de seditionibus Neapolitanis, & Alexandrinorum pulsatione Puteolana à M. Crasso, de auro, quod à Clodia sumpsisse, & veneno, quod eiusdem Clodiæ necandæ causa parasse dicebatur, à M. Cicerone hoc tempore esse defensum. Q. Metellius Nepos ex Consulatu in Hispaniam profectus, eam prouinciam hoc tempore proconsule obtinebat, unde *τῆς Ἰσπανίας ἀρχηγέτης* à Plutarcho in Cæsare nominatur. videturque ex Hispania ad Ciceronem misisse epistolam 3. lib. 5. Famil. in qua de contumeliosis contionibus Clodii ædilis conqueritur. Clodius frater Nepotis appellatur etiam in orat. post redit. in senatu, & pro domo, non propter affinitatem, vt vulgò Interpretes sibi persuaserunt, verum quia *ὁ υἱὸς αὐτοῦ τοῦ*, vt Dio de Metello Celere ait, quem etiam Cicero de haruspicum respons. & pro Cælio Clodii fratrem nominat. Fuerunt autem fratres patrueles, seu vt Iurisconsulti vocant, amitini. Cæcilia enim mater Clodii Metellorum amita fuit. Metellum Nepotem hoc tempore in Hispania decessisse, eumque à Cicerone intelligi epist. 7. lib. 4. ad Att. viri docti putant, quod si verum esset, Dionē lib. 39. vbi res ab eo in prouincia gestas, exponit præter-

termisurum fuisse non arbitror. Immo si iam in Hispania periit, est quod Pediano gratiam referat, qui illū mortuum in vitam reduxit, atque in choro nouem consularium, qui biennio post Scaurum reum laudauerunt, collocauit. Vt vt sit, M. Tullius quinque epistolas libri quarti ad Att. nempe quartam, quintam, sextam, septimam & octauam his consulis scripsit. In sexta meminit epistolę ad Lucceium missę, quę est 12. lib. 5. Famil. quę vt res à se in consulatu gestas scribat, eum rogat. C. Iulius Cæsar, gestis hoc anno rebus illis, quas lib. 3. commetariorum periscripsit, exercitūque in Aulercis Lexobiisque, reliquis item ciuitatibus, quę proximè bellum fecerant in hibernis collocato, discedens in Italiam Lucæ hiemauit, auctore Plutarcho in Pompeio, Cæsare, & Catone. eoque Pompeium & Crassum extractos cōpulit, vt detrudendi L. Domitii causa, qui palam minabatur, consulem se effecturum, quod prætor nequisset, adempturūque Cæsari exercitus, consulatum alterum peteret, Suetonius in Iulio. Ita factum, vt Domitius, qui tot annos, quot habebat, designatus consul fuerat, consul fieri non potuerit, epist. 8. lib. 4. ad Att. Cū autem Pompeius & Crassus intra legitimum tempus professi non essent, effecerūt cum per alios, tum per C. Catonē tribunum pl. ne eo anno comitia haberentur: vt cū res ad Interregnum rediisset, legitimè consulatū & peterent & caeperent, Dio lib. 39.

25

Anno urbis DCXCVIII. Ciceronis LII.

CN. POMPEIUS MAGNVS II. M. LICINIUS CRASSVS II.

CONSULATVM ex interregno inierunt, Dio lib. 39. Reliquosque magistratus suo arbitratu crearunt, quo tempore M. Cato in præturę petitione repulsam tulit, & P. Vatinius in locum eius creatus est, Plutarchus & Dio. Cicero mense Aprili fuit ruri, ibique scripsit epist. 9. lib. 4. ad Att. cū Puteolis magnus esset rumor, Ptolemæum esse in regno. Eum A. Gabinius hoc anno iussu Pompei in regnum restituit, Plutarchus in Pompeio, Dio lib. 39. Strabo lib. 12. & 17. Meminit Cicero in Pisonem, quam orationem his consulis dixit, auctore Asconio, cū Piso reuocatus è Mace-

*G v

donia sententia Ciceronis, quam anno superiore de provin-
ciis consularibus dixerat, de insectatione eius in senatu con-
questus, atque in eum inuectus esset. Pisoni Cicero respon-
dit oratione illa quæ exstat, & continet Pisonis vituperatio-
nem, quamuis in senatu sit habita loco sententiæ, ut testa-
tur Quintil. lib. 3. c. 9. Dicta fuit oratio, auctore Asconio,
ante paucos dies, quam Cn. Pompeius ludos faceret, qui-
bus theatrum à se factum dedicauit. Magnificentissima ve-
rò Pompeii munera secundo consulatu fuerunt, ait Cicero
lib. 2. de Officiis, & demonstrat epist. 1. lib. 7. Famil. ad Ma-
rium. De theatro & ludis Pompeii, Plutarchus in eius vita,
Dio lib. 39. Tacitus lib. 14. Plinius lib. 8. cap. 7. Hoc anno
Cicero ad Quintum fratrem scripsit epist. 8. 9. & 10. lib. 2.
ad Atticum, epist. 9. 10. 11. & 12. lib. 4. In duodecima facit me-
tionem protectionis Crassi in Syriam, antequam verò palu-
datus exiret, cenauit apud Ciceronem in hortis Crassipedis
generi, epist. 9. li. 1. Fam. Proficiscentem Ateius Capito tribu-
nus pleb. diris cum omnibus retinere conatus est, ille verò
dirarum obnunciatione neglecta, in Syriam contendit, at-
que exercitu deleto trans Euphratem cum ignominia & de-
decere periit, Cicero lib. 1. & 2. de Diuinat. Plutarchus, Ap-
pianus, Dio, Velleius, & alii. Cicero etiam hoc tempore scri-
psit tres libros de Oratore, de quibus sic ad Att. epist. 12. lib.
4. de libris oratoriis factum est à me diligenter: diu mul-
tùmque in manibus fuerunt, describas licet. vide quoque
pro Cæmilio lib. 2. de Orat.

Anno urbis DCXCIX. Ciceronis LIII.

COSS. fuerunt,

L. DOMITIVS AHENOBARBUS, AP.
CLAVDIVS PVLCHER.

30

Cum Crassus hoc tempore in Syriam iter haberet, Cice-
ro eius absentis causam in senatu defendit, & cum consuli-
bus atque consularibus magna contentione decertauit, ut
scribit ipse ad Lentulum epist. 9. li. 1. & ad Crassum epist. 8. li. 3.
Fam. Quæ initio huius anni mense Februario in senatu
acta sunt, Cicero ad Fratrem scribit lib. 2. epist. 11. & 12. ut in
libris Manutianis distinguuntur. Misit deinde in Galliam ad
Cæsarem procos. C. Trebatium Testam iuriconsultum
cum

cum literis, quibus eum studiosissimè commendat, epist. 5.
lib. 7. Famil. Tum etiam Q. Tullius Cicero legatus Cæsari
in Galliam profectus est, de quo Cæsar lib. 5. Comment. M.
Cicero item Roma profectus, rursus scripsit ad Atticum, epist.
13. lib. 4. Fuit autem in Cumano & Pompeiano: atque in Cu-
mano instituit scribere *πολιτεία*, de optimo statu ciuitatis,
& de optimo ciue, epist. 13. lib. 2. & 5. lib. 3. ad Fratr. & epist. 13.
lib. 4. ad Att. 1111. non. Iunii Cicero Romam rediit, epist. 14.
lib. 2. ad Fratr. 1111. non. Quintil. Suffenas & Cato absoluti
sunt, epist. 14. lib. 4. ad Att. de C. Catone absoluto Asconius
pro Scauro. His rebus actis Cicero à Reatinis in eorum a-
grum e ductus, apud Ap. Claudium consulem, & decem le-
gatos Reatinorum causam contra Interamnates egit, e-
pist. 14. lib. 4. ad Attic. Varro de re rust. lib. 3. cap. 2. v. 11. Id
Romam rediit. eoque tempore se à causis & iudiciis distri-
ctissimum fuisse, ait epist. 15. lib. 2. ad Fratr. defendit tum
Messium, item Drusum, de quibus epist. 14. lib. 4. ad Att. ubi
hoc quoque scribit, se ex Quinti fratris litteris suspicari,
iam eum esse in Britannia. Illo tempore ad Trebatium scri-
psit epist. 6. 7. 8. 9. & 10. lib. 7. Fam. Ex Britannia Quintus ad
Marcum literas misit, quibus ille mense Sextili respondit
eodem die, quo P. Vatinius defendit, epist. ult. lib. 2. ad
Fratr. de Vatinius in gratiam recepto & defenso scribit epi-
stola longa ad Lentulum. Pro Vatinius Ciceronem dixisse L.
Domitio, Ap. Clodio eos. Asconius testatur. Valerius quo-
que lib. 4. cap. 2. scribit, M. Ciceronem P. Vatinius dignita-
tis sue semper infestum duobus publicis iudiciis tutatum es-
se. itaque Vatinius se clientem Ciceronis appellat, epist. 9.
lib. 5. Famil. M. Æmilius Scaurus à C. Triario repetundarum
postulatus apud M. Catonem prætorem, à M. Tullio defen-
sus est a. d. 1111. nonas Septembr. vide Asconium. Hanc ora-
tionem vnà cum Planciana mense Septembri se absoluisse
scribit, epist. 1. lib. 3. ad Fratr. Plancium his eos. à M. Iuuen-
tio Laterense accusatum, & à Cicerone defensum esse, La-
tomus & Corradus putant, rectè meo quidem iudicio. Fue-
rat enim Plancius tribunus plebis biennio ante, ut dixi-
mus, atque in hunc annum ædilitatem rectè petiit. Quod
autem Siluius per Consulem, quem Cicero comitia ædili-
tia habuisse ait, M. Crassum intelligit, nulla probabili ra-

rione nititur. nec potuit Plancius in tribunatu ædilitatem
 petere. huc accedit, quod hunc fuisse legitimum annum æ-
 dilitatis Laterensis, ex prætura eius perspicuum fit: quam
 triennio post, Ser. Sulpicio, M. Marcello cos. gessit, epist. 7.
 lib. 8. Famil. Illud autem, quod Corradus pro certissimo ar-
 gumento affert, qd C. Alfius, qui præturam hoc anno gessit,
 quæstor in causâ Planciana fuerit, nullū est. nam primum
 ex peroratione cognoscitur, non C. Alfium, sed C. Flanium
 quæstorem fuisse, quem eundem præturam tum gessisse,
 affirmare non aſſim: arbitrator enim tam quæstorem, quam
 consilium, editicium fuisse: editos autem fuisse ab accusa-
 tore, quæ potestas si rei fuisset, ait Cicero, eum sine dubita-
 tione C. Alfium tribulem suum quæstorem, atque è Teren-
 tina, & Voltinia tribubus iudices fuisse editurum. Prædie
 nonas Septembr. ludi Romani, qui per nouem continuos
 dies fiebant, commissi sunt. Ludorum diebus Cicero in Ar-
 pinati fuit, & xii. Kalend. Octobr. Romam venit, epist. 1.
 lib. 3. ad Fratr. a. d. vi. Kalend. Octobris: cum æquinoctium
 subesset, Cæsar exercitum Britannia reportauit, Cicero e-
 pist. 15. lib. 4. ad Att. & Cæsar libr. 5. Comment. cum Cæsar
 Britanniam peragraret, audiuit discessisse filiam, Seneca de
 Consolatione ad Marciam. Hinc Cæsar's luctus epist. 1. libr.
 3. ad Fratr. de morte Iulii, quæ Pompeio nupta erat, Dio lib.
 39. Plutarchus in Pōpeio, & Cæsare. Cum M. Crassus A. Ga-
 binio in Syria successisset, ille in Italiam reuersus xii. Kal.
 Oct. ad urbem accessit, & xii. Kal. urbem noctu intrauit, &
 de maiestate accusatus est, epist. 1. lib. 3. ad Fratr. In eo iudi-
 cio Ciceronem Gabinium grauissimè accusasse, Dio. lib. 39.
 auctor est. sed Cicero se testimonium secundum fidem & re-
 ligionem, grauissimè in eum dixisse, testatur epist. 4. lib. 3.
 ad Fratr. Gabinio absoluto, M. Tullius vii. Kal. Nouembr. in
 Tusculanum profectus fuit. Ita extremis mensibus huius
 anni Cicero omnes epistolas libr. 3. ad Fratr. & postremas
 libr. 4. ad Att. & longam ad Lentulum scripsit. Gabinius de
 maiestate absolutus, de repetundis accusatus & condemna-
 tus fuit, quamuis Tullius rogatu Pompeii eum defendis-
 set, Dio lib. 39. Valerius lib. 4. cap. 2. Sed huiusce generis hu-
 manitas etiam in M. Cicerone præcipua apparuit: A. nam-
 que Gabinium repetundarum reum summo studio defen-
 dit,

dit, qui eum in consulatu suo vrbe expulerat. Cicero pro
 Rabirio Postumo ait, sibi causam defendendi Gabinii fuisse
 reconciliationem gratiæ. ibidem testatur, se Gabinium
 ex maximis inimicitiis receptum in gratiam, summo stu-
 dio defendisse. Meminit huius defensionis D. Hieronymus
 in Apologia aduersus Rufinum. Gabinio condemnato, C.
 Memmius lege Iulia de repetundis accusauit C. Rabirium
 Postumum, qui, cum post mortem patris sui C. Curtii natus
 esset, à C. Rabirio auunculo adoptatus, C. Rabirius Postu-
 mus dictus fuit. defendit eum Cicero hiberno tempore, vt
 oratio indicat. Claudius Cæsar apud Suetonium refert,
 Rabirio Postumo Ptolemæum Alexandriam crediti ser-
 uandi causâ secuto crimē maiestatis apud iudices motum
 fuisse. Hoc ad extremum admonebo, quatuor prætores hu-
 ius anni à Cicerone in epistolis nominari, M. Catonem, Do-
 mitium, Seruiliū, & C. Alfium, quibus Dio addit Ser. Sul-
 picium Galbam. tribuni pl. apud Ciceronem sunt, Q. Mu-
 cius Scæuola, Terentius, & C. Memmius. his apud Valerium
 lib. 8. cap. 1. additur Lælius.

20

Anno urbis DCC. Ciceronis LIIII.

COSS. fuerunt,

CN. DOMITIVS CALVINVS, M. VA-
 LERIVS MESSALA.

25 Hic consules non statim initio anni, vt moris erat, sed se-
 ptimo tandem mense magistratum inierunt, auctore Dio-
 ne lib. 40. Cum enim anno superiore comitorum consula-
 rium singuli dies obnuntiationibus sublati essent, vt scribit
 Cicero epist. 3. libr. 3. ad Fratr. & ob id mense Ianuario nulli
 dum Consules essent, Interreges de more proditi fuerunt.
 30 qui rempublicam per sex menses administrarunt, cū quod
 propter auspicia, quæ secunda Interregibus non eueniebant,
 comitia habere non possent, tum quod tribuni pl. qui remp.
 tractabant, ne magistratus crearentur, impedirent, vt Dio
 35 scribit. Plura igitur hoc tempore interregna fuerunt: de
 quibus Cicero epist. 11. lib. 7. Famil. quam hoc tempore scri-
 ptam esse, res ipsa indicat, sicut & sequentes. quarum deci-
 ma tertia data est xii. nonas Mart. decima octaua vi. Idus
 Apr. Sed, cum Tribuni pl. comitia omni ratione impedirent,

ac primum vt tribuni milit. pro consulibus, deinde vt Pompeius Dictator crearetur, ad populum ferrent, M. Catonis cohortatione adductus. Pompeius effecit, vt Cn. Domitius, & M. Messalla cos. tandem fuerint creati, Plutarchus in Pompeio, & Dio libr. 40. His cos. M. Crassus interfecto P. filio, exercitūque deletō, trans Euphratem cum ignominia & dedecore perijt, ait Cicero libr. 2. de Diuinat. & scribit præter alios Orosius noster libr. 6. cap. 13. Periisse Crassum mense Iunio Ouidius libr. 6. Fastorum indicat. In locum P. Crassi M. F. Cicero Augur factus fuit, vt Plutarchus scribit. 10 In Auguratus petitione competitorē habuit C. Hirrum. de quo libr. 2. & 8. Famil. Sed M. Tullium augurē à toto collegio expetitum Cn. Pompeius, & Q. Hortensius nominauerunt, Philip. 2. Ab Hortensio se coopratū in collegium, & inauguratum, ait in Bruto. Quo tempore Cicero Augur 15 factus est, C. Scribonius Curio filius in Italia non fuit, vt ipse ait Philip. 2. erat autem in Asia, eoque Cicero ad illum misit sex primas epistolas lib. 2. Famil.

Anno urbis DCCI. Ciceronis LV.

Consul fuit,

CN. POMPEIUS MAGNVS III.

SINE COLLEGA.

PETEBANT in hunc annum Consulatum summis contentiōibus T. Annius Milo, P. Plautius Hypsæus, & Q. Metellus Scipio. Petebat in eundem annum Præturam P. Clodius, cui summæ inimicitia cum Milone intercedebant. itaque a. d. x. i. i. Kalend. Feb. cum Milo Lanuium proficisceretur, & Clodius Aricia rediens ei occurrisset, rixa & pugna forte commissā, Clodius interfectus fuit, quod Asconius in 30 argumento orat. pro Milone pluribus verbis narrat. Pompeius deinde ab interrege Ser. Sulpicio v. Kalend. Martii consul creatus est, statimque consulatum init, & nouas leges tulit: duas ex S. C. alteram de vi, qua nominatim eadem Appia via factam, & incendium Curia, & domum M. Lepidi interregis oppugnatam comprehendit: alteram de ambitu, pœna grauiore, & forma iudiciorum breuiore proposita. vtraque enim lex prius testes dari per triduum, deinde vno dicatq; eodem & ab accusatore, & ab reo perorari iubebat,

bebat, ita vt duæ horæ accusatori, tres reo darentur, auctore Asconio. hinc Tacitus in dialogo de Oratorib. ait Pompeium primum adstrinxisse, & imposuisse veluti franos eloquentia. de hac lege Pompeii Cicero in Bruto, Maximè (inquit de se & Hortensio agens) perspecta est vtriusque nostrū exercitatio paullo ante, cum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas inter se, vel potius easdem noui veniebamus quotidie. & initio lib. 4. de Finib. Ait tandem, cum ego te hac noua lege videam, eodem die 10 accusatori respondere, & tribus horis perorare, in hac me causa tempus dilaturum putas? Perlata lege Pompeii, & L. Domitio Ahenobarbo Quæstore suffragio propuli creato, Milo de vi, & de ambitu, & de sodalitiis postulatus fuit. Accusarunt de vi Milonem 111. Idus Apr. Appius maior, M. 15 Antonius, & P. Valerius Nepos, respondit illis vnus M. Cicero. qui cum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, ita, vt non ea, qua solitus erat, constantia diceret. sed oratio illa quoque excepta fuit, vt Asconius scribit. Meminit Quintilianus libr. 4. cap. 3. Eam verò, quam nos habemus, Cicero postea scripsit, cum Milo esset Massilia, 20 quò condemnatus, in exsiliū intra paucissimos dies profectus fuit, Asconius, & Dio libr. 40. Accusatus deinde M. Sausæius, defendente Cicerone, & M. Cælio, absolutus fuit. Sex. autem Clodius magno consensu damnatus est. Asconius. Pompeius in hoc consulatu Corneliam Q. Metelli Scipionis filiam vxorem duxit, & locerum sibi in quinque mensibus extremos collegam subrogauit. Plutarchus in Pompeio, Dio lib. 40. Appianus lib. 2. eundem Scipionem Censoriam potestatem, quam Clodius imminuerat, lege restituisse, Dio scribit. Hoc anno fingitur habitus sermo de finibus bonorum & malorum, quem Cicero libris quinque postea perscripsit. argumento sunt verba illa, quæ de libro quarto modò adduxi, & illa lib. 2. Vt M. Crassus fuit: qui tamen solebat vti suo bono: vt hodie est noster Pompeius: cui 35 rectè facienti gratia est habenda. Extremo huius anni mense, cum T. Munacius Plancus Burfa magistratu abiisset, & Cicerone accusatus, & Cn. Pompeio defensus, cōdemnatus fuit, Dio. lib. 40. & Cicero epist. 2. lib. 7. Fam. quam hoc tempore scripsit Plancus omnia sententiis, maximo populi plau-

su condemnatus fuit quod Curiam incendiasset, Philippi-
ca 6.& 13.

Anno urbis DCCII. Ciceronis LVI.

COSS. fuerunt,

SER. SVLPICIUS RVFVS, M. CLAV-
DIVS MARCELLVS.

Hoc tempore, certè post Clodii cædem, M. Tullius de
Legibus scripsit, vt ex lib. 2. cognoscitur. Cum autem plures
libros de Legibus scripsisset, ad nos tres tantum, iique mu-
tilati peruenierunt. Factum anno superiore senatus consul-
tum erat, ne quis prætorius aut consularis intra quinquen-
nium in provinciam ire posset, vt Dio libr. 40. scribit. Hoc
S. C. ire in provincias coacti sunt, qui in eas ex prætura, aut
ex consulatu non iuerant, in his erat M. Tullius: cuius fors
eum deiecta esset, Cilicia provincia consularis cum exerci-
tu peditum x i. mil. equitum duum mil. d. c. ei obuenit, au-
ctore Plutarcho. Cicero se nomen tantum duarum legio-
num habuisse, ait epist. 15. lib. 5. ad Att. & epist. 6. lib. 3. Famil.
ait in tanta militum paucitate abfuisse tres cohortes. Te-
nuit Cicero pro cos. etiam Cyprum insulam Ciliciæ op-
positam, & præterea tres dioceses Asiaticas, Cibyraticam,
Synnadensem, & Apamensem, vt lib. 5. & 6. ad Att. perspicit-
ur. itaque lib. 1. de Diuinat. ait, se nationibus Cilicum, Pisi-
darum, & Pamphyliæ præfuisse. Successit M. Tullius Ap-
 Claudio, quem de successione certior facit epist. 2. lib. 3.
Famil. cum epistolam primam prius ad ipsum in Ciliciam
misisset. Legatos habuit Cicero, Q. Tullium fratrem, C. Pom-
ptinimum, L. Tullium, & M. Anneium: Quæstorem L. Mess-
inium, cui C. Cælius postea successit. Profectus Cicero ex vr-
be mense Maio, Nonis cum Attico in Tusculano fuit, inde
Arpino, Arcano, Aquino, Cumano, Pompeiano, & Trebu-
lano peragratis, Beneuentum venit v. Id. Maii. Tarentum xv.
Kal. Iun. & triduum cum Pompeio, & apud Pompeium fuit,
epist. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. lib. 5. ad Att. Brundisium venit a. d. x. i.
Kalend. Iun. epist. 3. lib. 3. Famil. ibi plures dies mansit, pridie
non. Iunii se etiam cum Brundisii fuisse scribit ad Appium
epist. 4. lib. 3. Famil. interim M. Cælius ad eum misit, epist. 1.
lib. 8. cui Athenis rescripsit epist. 8. lib. 2. Famil. Brundisio
profectus

profectus Actium venit x v. i. Kalend. Athenas v. i. Kalen-
Quinctil. epist. 9. & 10. lib. 5. ad Att. Exulabat tum Athenis
C. Memmius de ambitu condemnatus, epist. 2. li. 3. ad Frat.
& epist. 19. lib. 13. Fam. & Appianus lib. 2. is pridie, quam Ci-
cero Athenas venit, Mitylenas profectus erat, epist. 11. lib. 5.
ad Att. tum Cicero ad eum misit epist. 1. & seq. vt videtur, lib.
13. Famil. Cum Athenis decem ipsos dies fuisset, pridie non.
Quinctil. inde profectus Ephesum venit, ad x. i. Kal. Quin-
ctil. epist. 11. 12. & 13. lib. 5. ad Att. & epist. 8. lib. 2. Famil. Tral-
les venit a. d. v. i. Kal. Sextil. atque ad Appium misit epist. 5.
lib. 3. Fam. Laodiceam in provinciam venit pridie Kalend.
Sextil. epist. 15. 20. & vlt. lib. 5. ad Att. epist. 2. & 4. lib. 15. Fam.
M. Cælius interim ad Ciceronem plures epistolas scripsit,
quæ lib. 8. Famil. exstant. in quarta, Kal. Sextil. data, memi-
nit C. Marcelli cos. designati: habita ergo comitia consu-
laria fuerunt ante Sextilem. quibus creati consules sunt, L.
Paullus & C. Marcellus. quare cognita, Cicero non solum
ipsis, verum etiam C. Marcello patri, & M. Marcello fratri
patrueli C. Marcelli cos. des. gratulatus est, epist. 7. 8. 9. & 12.
lib. 15. Famil. Triduum moratus Laodiceæ, triduum Apa-
mez, totidem dies Synnade, v. i. Kalend. Septembr. in Lycao-
niam ad Iconium in castra venit, epist. 16. & sequentibus lib.
5. ad Attic. & epist. 4. lib. 15. Fam. C. Cassius, qui quæstor M.
Crassi fuerat, atque ex clade, quæ ad Carrhas accepta erat,
cum parte exercitus se in Syriam receperat, eo tempore, quo
Cicero in Ciliciam venit, Antiochia tenebatur: Parthos-
que cedentes ab oppido infecutus rem bene gessit, Osace
duce occiso, Cicero epist. 10. lib. 2. Famil. & epist. 20. lib. 5.
ad Atticum. Dio lib. 40. Iustinus 42. Vnde Cicero Philipp.
11. de Cassio: Magnas ille res gessit ante Bibuli summi viri
aduentum, cum Parthorum nobilissimos duces, maximas-
que copias fudit, Syriamque immani Parthorum impetu
liberauit. In castra Ciceronis ad Iconium ante diem 11. Ka-
lend. Septembr. venerunt legati missi ab Antiocho Com-
mageno. iique nuntiarunt, Parthorum magnas copias Eu-
phratem transire cœpisse, vt scribit epist. 1. & 3. lib. 15. Famil.
Pridie Kalend. Septembr. Cicero castra ab Iconio mouit,
iterque per Cappadociam in Ciliciam faciens, in Cappa-
docia extrema non longe à Tauro apud oppidum Cybistra

castra posuit, epist. 6. lib. 1. & epist. 1. & 4. lib. 15. Fam. & epist. 18. lib. 5. ad Att. ibi cum dies quinque esset commoratus; regem Ariobarzanem, cuius salutem à senatu commendatam habebat, presentibus insidiis liberavit, ut scribit ad Catonem, & copiose exposuit magistratibus epist. 2. & 4. lib. 15. 5. Famil. inde confestim iter in Ciliciam fecit per Tauripylas, & Tarsum venit a. d. 111. non. Octobr. epist. 20. lib. 5. ad Att. non. Octobr. in senatu recitatae sunt Ciceronis litterae, quas publice de Parthico tumultu miserat, epist. 1. lib. 15. Famil. & epist. ult. li. 5. ad Att. eodemq; die Cicero Tarso Am- 10 num versus profectus est, epist. 8. lib. 3. Famil. qui mons erat hostium plenus sempiternorum, hic a. d. 111. Id. Octob. magnum numerum hostium cecidit: castella munitissima cepit, incendit, imperatorq; appellatus est, epist. 20. lib. 5. ad Att. epist. 10. lib. 2. & 4. lib. 15. Fam. vide quoque Commentarium 15 nostrum in Ligarianam. his rebus ita gestis, castra in radicibus Amani habuit, ea ipsa, quae contra Darium habuerat apud Isum Alexander, ut est locis iam citatis. inde Pindenissum oppidum munitissimum Eleutherocilicum diu omnib. machinis oppugnatum septimo quinquagesimo die cepit, 20 Saturnalibus mane, epist. 20. li. 5. ad Att. & epist. 4. li. 15. Fam. Pindenisso capto exercitum in hiberna dimisit, isq; Quintum fratrem praeposuit, epist. 4. lib. 15. Extremo hoc anno Cicero ad Curionem misit epist. 7. li. 2. Fam. in qua illi de tribunatu pl. gratulatur, quem ad 1 v. Id. Decembr. iniit. 25

Anno urbis DCCIII. Ciceronis LVII.

COSS. fuerunt,

L. AIMILIVS PAVLLVS, C. CLAV.

DIVS MARCELLVS.

Ad hos consules exstant Ciceronis litterae: quibus petit, ut quam honorificentissimum S. C. de rebus à se gestis faciendum curent, epist. 10. & 13. lib. 15. Famil. hac de re scripsit etiam ad Catonem epist. 4. eiusdem libri; tum Ciceroni pro re bene gesta supplicationes sunt decretae, epist. 11. lib. 8. 35 Famil. & epist. 1. lib. 7. ad Attic. pro quibus Marcello eos gratias agit epist. 11. lib. 15. Fam. nonis Ian. Cicero Tarso profectus fuit in Asiam, ut ibi suarum dicecesium hominibus ius diceret, epist. ult. lib. 5. ad Att. quam Idib. Febr. se dedisse ait,

ait. Quo tempore Cicero Ciliciam, & M. Bibulus Syriam obtinuerunt, eodem tempore Q. Thermus pro praetore in Asia, & P. Silius in Bithynia, ut videtur, fuerunt. Indicat epist. 1. lib. 6. ad Att. Itaque è Cilicia Cicero ad Thermum, & Silium misit epist. 1. & alias, quae deinceps lib. 13. Fam. leguntur. Laodiceae M. Tullius ex Idib. Februarii ad Kal. Marti forum egit omnium dicecesium Asiaticarum, epist. 1. & 2. li. 6. ad Attic. Eò venit M. Fabius commendatus ei à C. Cassio. commendat eundem ipse Coelio, Pato, & Curtio, epist. 14. 10 lib. 2. epist. 25. li. 9. epist. 19. lib. 13. & epist. 14. lib. 15. Famil. eodem tempore Cicero aliquot epistolas ad Coelum & Appium misit, quae lib. 2. & 3. leguntur. in quibus cum de aliis rebus, tum de Appii accusatione, & Tulliae nuptiis agitur. Accusavit Appium reuersum è provincia P. Cornelius Do- 15 labella: eidemque Tullia M. Ciceronis filia hoc tempore nupsit. de affinitate hac gratulatur Ciceroni. Coelius epist. 1. li. 8. Fuit quoq; Appius hoc anno, ut Dio scribit, censor cum L. Plutone Appii censurae meminit Cic. in epistolis ad ipsum, epist. 10. n. & ult. lib. 3. de eadem Q. frater lib. 1. de Divinat. 20 in quo Appius collega tuus: bonus augur, ut ex te audire soleo, non satis scienter, virum bonum, & ciuem egregium, censor P. Ateium notauit, quod ementitum auspicia subseripsit. Ex Asia Cicero in Ciliciam nonis Marti profectus epist. 13. lib. 2. Fam. & epist. 2. lib. 6. ad Att. Tarsum venit nonis Iun. epist. 4. lib. 6. ad Att. Ciceroni interim Quaestor C. Coelius obtigit, ad quem scribit epist. ult. li. 2. Fam. eundemque de provincia decedens 11. Kal. Sextil. provinciae praefecit, epist. 6. lib. 6. ad Att. epist. 5. lib. 2. Famil. & epist. 14. lib. 3. Epheso proficiscens Kal. Oct. Athenas venit pridie Idus, epist. 30 8. & 9. lib. 6. ad Att. & epist. 1. lib. 14. Fam. Athenis Ciceronem libenter commoratum esse, πάλαι παλαιά, Plutarchus scribit. Athenis imperatorem se apud Aristonem diuersatum esse Tulculan. ait. Tironem libertum Cicero è Cilicia in Italiam reuertens Paris agrum reliquit, epist. 2. li. 7. 35 ad Att. ad eumq; plures ex itinere epistolas misit, quae lib. 16. Fam. leguntur, & totius itineris rationem continent. Brundisium venit 11. Kal. Decembr. eodemq; tempore vxor Terentia ad portam Brundisiam accessit, quo Tullius in portu, epist. 1. li. 7. ad Att. & ep. 9. li. 16. Fam. Inde Romam versus pro-

ficiscens, ex itinere scripsit ad Atticum epist. 3. 4. 5. 6. 7. & 8. libri 7.

Anno urbis DCCIV. Ciceronis LVIII.

COSS. fuerunt,

L. CLAUDIUS MARCELLUS, L. CORNELIUS LENTULUS CRAS.

HIS consulibus M. Tullio pridie non. Ianuar. ad urbem accedenti sic est obuiam proditum, ut nihil fieri potuerit honoratius, epist. 10. lib. 16. Famil. ubi addit, se incidisse in ipsam flammam civilis discordiæ, vel potius belli. quod etiam Plutarchus scribit. Nam Kalend. Ianuar. cum in Q. Metelli Scipionis sententiam S. C. fieret, uti ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret, si non faceret, eum aduersus remp. facturum videri: ei que S. C. M. Antonius & Q. Cassius tribunipl. intercessissent: Senatus consulibus, prætoribus, tribunipl. & iis, qui pro consulibus ad urbem erant, negotium dedit, ut curarent, ne quid resp. detrimenti caperet. Tum Antonius & Cassius ad Cæsarem ex vrbe cum Curione profugiunt, Cæsar lib. 1. de Bello civili, Cicero epist. 10. lib. 16. Famil. & Philip. 2. Cicero ut venit ad urbem, non destitit omnia & sentire, & dicere, & facere, quæ ad concordiam pertinerent, epist. 11. lib. 16. Famil. fuitque semper auctor pacis, ut testatur in orationib. pro Marcello, Ligario, & Deiotaro. item epist. 6. lib. 6. & epist. 3. lib. 7. Famil. eaque de re, ut Plutarchus tradit, priuatim multa ad Cæsarem scripsit, & Pompeium coram precatus est, utrumque placans & delinens. Sed mirus inuaserat furor non solum improbis, sed etiam iis, qui boni habebantur, Cicerone clamante, nihil esse bello civili miserius, epist. 11. lib. 16. Famil. Itaque Italix regiones descriptæ fuerunt, quam quisque partem tueretur. Cicero Capuam sumxit. quod pridie Idus Ian. ad Tironem scripsit epist. 10. lib. 16. Cum interim Cæsar, traiecto Rubicone, Ariminum, Pisaurum, Anconam, Aretium occupasset, urbem consules, atque optimates omnes reliquerunt. Cicero epist. 11. lib. 16. Famil. Dio lib. 41. & alii. M. Tullius tum quoque ab vrbe discessit, epist. 9. & sequent. lib. 7. ad Att. Discessisse eum xiiii. Kalen. Febr. cognoscitur epist. 12. lib. 9. ad Attic. Fuit Cicero inueniens totius oræ maritimæ à Formiis

Formiis, epist. 11. lib. 16. Fam. & epist. 10. lib. 7. ad Attic. v. 111. Kal. Februarii Cicero Minturnis fuit, epist. 12. lib. 7. ad Att. Reliquerat uxorem Terentiam, & filiam Tulliam Romæ, epist. 11. lib. 16. Famil. quarum curam sæpius Attico mandat. ipsas quoque de hac re monet epist. 14. & 18. lib. 14. Famil. vi. Kal. Febr. Cicero Calibus Capuam proficiscens ad Atticum misit epist. 13. lib. 7. & postridie sequentem. 11. 11. Kalen. Capua ad Tironem dedit epist. 11. lib. 16. Famil. Capua profectus est Formias ad 11. 1. Kalen. eò quarto non. Febr. Tullia & Terentia venerunt. M. Tullius postridie cum fratre Capuam versus profectus est, epist. 15. & 16. lib. 7. & epist. 13. lib. 8. ad Att. Capuæ cum triduum fuisset, v. 11. Id. Febr. inde discedens se Formias recepit, epist. 19. lib. 7. & 13. li. 8. ad Att. Formiis quotidie fere literas ad Att. dedit quæ extremolibro septimo, & primo octauo leguntur. Reddita interim Ciceroni est à Pompeio epist. 12. lib. 8. ad Attic. qua in Apuliam euocatur, eam se x. Kal. Mart. Formiis accepisse, Pompeio rescribens ait, epist. 13. lib. 8. ad Attic. meminisse epist. 1. eiusdem lib. Profectus deinde ad Pompeium cum Theanum Sidicinum venisset, ex C. Messio, aliisque compluribus cognouit, in iis locis esse Cæsarem, ut tunc ad Pompeium venire non posset. itaque Cales progressus ibi constitit. & cum esset incertum iter Cæsaris, Leptam ad Pompeium misit, & literas: ipse Formias reuertit, epist. 3. & 15. lib. 8. ad Attic. Ibi aliquamdiu manens plures epistolas ad Atticum misit, quæ lib. 8. & 9. exstant. v. 11. 1. Kal. Mart. Pompeius Canusio Brundisium profectus fuit, epist. 1. lib. 9. ad Att. eò Cicerone vocauit missa epist. 14. lib. 8. ad Att. quam Cicero accepit 11. Kal. epist. seq. & mansit in Formiano. A. d. v. 1. Id. Mar. Cæsar Brundisium cum legionibus sex peruenit, atque ad murum castra posuit, cum iam consules Dyrradium profecti cum magna parte exercitus essent, & Pompeius Brundisi cum cohortibus xx. remaneret, epist. 16. lib. 9. ad Att. & lib. 1. de bello civili. Cicero illo tempore etiam ad Tironem scripsit epist. 13. 14. & 15. lib. 16. Fam. Pompeius x. vi. Kal. April. Brundisio cum omnibus copiis, quas habuerat, profectus est: Cæsar postero die oppidum ingressus, & concionatus Romanam contendit, epist. 18. lib. 9. Att. Eo itinere M. Cicero illum conuenit, & quid egerit, Attico scribit epist. 21. lib. 9.

Cicero deinde Arpinum profectus, ibi Tullio filio suo togam puram dedit, epist. 21. & ult. lib. 9. ad Att. mansitque in villis mense Aprili & Maio, atque ad Attic misit epistolas, quæ lib. 10. exstant. v. 11. Idus Iunii ad Pompeium in Graciam proficiscens nauim conscendit epist. 7. lib. 4. Fam. Successu pro bello, Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, iudicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant summa contra te, ait ipse pro Ligario, & nos in Comentario exposuimus. Aduentus eius, ut Plutarchus scribit, ceteris gratus fuit; Cato autem illum conspicatus multis verbis reprehendit, quod Pompeium secutus esset, nam se non potuisse honestè eam sectam deserere, quam ab initio in rep. delegisset, illum, qui magis prodesse patriæ & amicis potuerit, si in Italia mansisset, & æqualiter se ad euentum comparasset, nulla ratione & absque necessitate hostem Cæsari factum esse, atque in tanti periculi societatem venisse. Cum hæc verba Ciceronis animum flexerunt, tum quod nulla magna in re Pompeius illius opera utebatur, in causa erat ipse non negans, se facti sui poenitere. Hælenus Plutarchus ipse quoque epist. 3. lib. 7. Fam. ait: Cuius me mei facti poenituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quæ ibi offendi, quod veneram. Cæsar in Hispaniâ profectus, ea potitus est, & Dictator a M. Lepido prætor dictus comitia habuit, quibus ipse cum P. Seruilio consul creatus est, ut scribit lib. 3. de bello ciuili.

Anno urbis DCCV. Ciceronis LIX.

COSS. fuerunt,

C. IULIVS CÆSAR II. P. SERVI-
LIUS VATA ISAVRICVS.

His consulibus pridie nonas Ian. Cæsar Brundisio in Epirum contra Pompeium traiecit, lib. 3. de bello ciuili. post nonas Febr. Cicero è Græcia ad Atticum dedit epist. 2. lib. 11. Obsesso à Cæsare & circumuallato Pompeio apud Dyrrhachium, P. Dolabella ad Ciceronem misit epist. 9. lib. 3. Fam. nonis Iunii in castris fuit: è quibus ad Atticum dedit epist. 3. lib. 11. & sequentem: in qua scribit se confici solitudine, ex qua etiam summa infirmitas corporis consecuta sit. Itaque cum Pompeius, translato in Thessaliâ bello, apud

apud Pharsaliam media ætate, ut Plutarchus in Bruto tradit, à Cæsare victus est. Cicero in acie non fuit, ut scribit ad Patum epist. 18. lib. 9. Fam. sed remansit in castris, ut Liuius lib. 111. scripsit. vnde Plutarchus in Cicerone ait, *his probris eo postquam de dyrrhachio*, id est, proelio propter infirmitatem corporis non interfuit. Erant cum Cicerone M. Varro, & M. Cato, lib. 1. de Diuinat. Catonem Dyrrhachii, ut impedimenti præsidio esset, cum xv. cohortibus à Pompeio relictum fuisse, Plutarchus in Pompeio, & Catone auctor est. Victo Pompeio, Cato (inquit Plutarchus in Cicerone) qui copias magnas, classemque magnam Dyrrhachii habebat, ad M. Tullium, qui & lege & dignitate consulari præstaret, imperium deferrebat. quod cum ille recusaret, militiamque subterfugeret, propius factum est nihil, quam ut occideretur, cum & Pompeius filius, & amici cum proditorem appellarent, gladiosque stringerent; sed Cato resistens vix illum cædi eripuit, & ex castris remouit atque ablegauit. Hæc Plutarchus. Q. Cicero lib. 1. de Diuinat. refert Labienum ex Pharsalica fuga in castra venisse, interitumque exercitus nuntiatusse, atque ita ipsos subito perterritos metu naues conscendisse. Victoriâ igitur Cæsaris Cicero belli finem sibi fecit, nec putauit, cum integri pares non fuissent, fractos superiores fore, epist. 3. lib. 7. Fam. Dio lib. 42. scribit Ciceronem cum nonnullis aliis senatoribus continuo Româ profectos esse: ipse epist. 6. lib. 11. ad Att. ait, se in Italiam venisse non accersitum. Terentiæ uxori, quæ ipsi de aduentu gratulata erat, pridie non. Nouembr. Brundisio rescripsit, epist. 12. lib. 14. Fam. Brundisii Cicero diu moratus est Cæsarem expectans, dum is post proelium Pharsalicum in Ægyptum profectus bellum Alexandrinum gessit, & Pharnacem in Ponto superauit. Brundisium quoque M. Antonius post victoriâ cum legionibus venit, & Ciceroni pepereit, quod beneficium Cicero Philippica secunda agnoscit. Scripsit tû Cæsar ad Antonium, prohiberi omnes Italia, nisi quorû ipse causam cognouisset, quare, cum Antonius petiisset à Cicerone per literas, ut sibi ignosceret: facere se non posse, quin Cæsaris litteris pareret: misit Cicero ad eum L. Lamiâ, qui demonstraret, Cæsarem Dolbellæ dixisse, ut ad Ciceronem scriberet, ut in Italiâ quàm primùm veniret. Itaque Antonius

*H iiii

edixit ita, ut M. Tullium exciperet nominatim. hoc xiiii. Kalend. Ianuar. Cicero ad Atticum scripsit epist. 7. libr. 11. Affligebat Ciceronem eodem tempore Tullia morbus: cuius meminit epist. 7. libr. 11. ad Att. de eodem scribit ad Terentiam epist. 19. libr. 14. Famil. scribit etiam per Leptam & Trebatium epist. 17. eiusdem libr. vide epist. 8. libr. 11. ad Atticum.

Anno urbis DCCVI. Ciceronis LX.

C. IULIVS CÆSAR, II. DI-

CTATOR fuit.

M. ANTONIVS MAG. EQVIT.

Hanc Dictaturam Cæsar extra Italiam iniit, auctore Dionelibr. 42. De Antonio magistro equitum Cicero Philipp. 2. Accessit, ut Cæsare ignaro, cum esset ille Alexandria, 15 beneficio amicorum eius magister equitum constitueretur. 11. non. Ian. die natali suo M. Tullius ad Att. dedit epist. 9. libr. 11. & sequentem xii. Kalend. Februar. v. 11. Idus Martii ad eundem scripsit epist. 11. & 12. Romæ illo tempore seditiones à P. Cornelio Dolabella tribunopl. & Tullia mari- 20 to, legem ferente de nouis tabulis, excitatae sunt. de quibus Lilius libr. 113. Dio libr. 42. Hæ sunt generi actiones, de quibus Cicero epist. 12. 14. 15. & 23. libr. 11. ad Attic. Pridie Idus Maii Cicero ad Atticum dedit epist. 15. & 111. nonas Iunii sequentem eiusdem libri. Pridie Idus Iun. Tullia ad patrem 25 Brundisium venit, epist. 11. & 15. libr. 14. Famil. & epist. 17. libr. 11. ad Atticum. Constituerat eo tempore M. Tullius Ciceronem filium cum Cn. Sallustio obuiam Cæsari mittere: sed cum de eius aduentu nihil afferretur, consilium mutauit, epist. 17. & 8. libr. 11. ad Att. & epist. 11. & 15. libr. 14. Famil. Pridie 30 Idus Sextil. Cicero accepit litteras Cæsaris, quas ille ex Ægypto ad eum miserat, ut esset idem, qui fuisset, epist. vlt. libr. 14. Famil. & pro Ligario. vbi C. Pansa nuntium de concessis fascibus pertulisse, ait. Dedit tum Cicero ad Att. epistolas, quæ extremo libro vndecimo exstant. Cum Cæsar ad 35 Kal. Septembr. Athénis fore diceretur, Cicero propter moras Asiaticas secus putabat, epist. 21. libr. 11. ad Att. Venit tamē in Italiā celerius omnium opinione, ut Hirtius auctor est. Vbi ad Ciceronem allatum est, cum Tarētum nauib. appulisse, atque

atque inde Brundisium pedibus contendere, obuiam illi processit, non equidem valde diffidens, sed tamen veritus in tanta multitudine hostis & victoris periculum facere. Verum non fuit opus quicquam dicere aut facere præter dignitatem. Cæsar enim, ut eum longe ante alios occurrere vidit, descendit & salutauit, cumque eo solo colloquens multa stadia processit. hæc Plutarchus in Cicerone. Kal. Octobr. Cicero ad Terentiam de Venusino dedit epist. 20. libr. 14. Famil. mandans, ut in Tusculano omnia essent parata ad hospites excipiendos. deinde in urbem venit, & rediit cum libris in gratiam, epist. 1. libr. 9. Fam. Extremo anno Q. Fufius Cælenus, & P. Vatinius Cos. fuerunt, Dio libr. 42.

Anno urbis DCCVII. Ciceronis LXI.

COSS. fuerunt,

C. IULIVS CÆSAR III. M.

AIMILIUS LEPIDVS.

CÆSAR, cum à summo haruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, ut Cicero libr. 2. de Diuinat. ait, vi. Kal. Ian. Lilybæi conscendit, ac post diem quartum in conspectū Africæ venit, ibique hoc anno bellū Africanum aduersus P. Scipionē, & Iubam Mauritanæ regem administruit. de quo Hirtius, & alii. Obtinebat eo tempore Siciliam Allienus prætor, ut Hirtius scribit. Misit tum ad 25 eum in prouinciam Cicero epist. penult. & vltim. libr. 13. Famil. Cæsar, cum ad bellum Africanum proficisceretur, M. Brutum Galliæ Cisalpinæ præfecit, auctor Appianus libr. 2. & Cicero epist. 6. libr. 6. Fam. eo tempore Cicero ad illum scripsit quinque epistolas, quæ libr. 13. Famil. leguntur. Græciæ 30 idem Cæsar præfecit Ser. Sulpicium, epist. 4. libr. 4. item 1. & 6. libr. 6. Famil. Ad eum quoque plures Ciceronis epistolæ exstant libr. 13. Famil. Erat autem M. Tullius tempore belli Africani Romæ, nec ferè exhibat, propter varias hominum suspiciones, quas Varroni exponit epist. 2. libr. 9. Fam. Fuit etiam ruri in villis, epist. 1. libr. 11. ad Att. vbi Hirtii & Balbi Cæsarianorum meminit, qui hoc bello Africano Romæ fu- 35 erunt, ut permultæ epistolæ ad familiares tum scriptæ ostendunt. in quibus sunt ad Varrohem & Patrum pleræque: libr. 9. Famil. Conquiescebat M. Tullius in studiis epist. 6. libr. 9.

*H v

Famil. Scripsisse illum eo tempore Partitiones Oratorias Corradus putat. & de Bruto, qui est de claris Oratorib. verè affirmat, cum viuo adhuc Catone scriptū esse, quamvis pro-
 cœmum, anno sequenti editum fuisse, ostendat. Cæsar initio mensis Aprilis, vt Hirtius scribit, libam & Scipionem vicit: 5
 ac paucis diebus post M. Cato sibi Vtricæ mortem cōsciuit. Cato autem sic abiit è vita, vt causam moriendi nactum se esse gauderet, ait Cicero Tusc. 1. Africano bello confecto, Cæsar Idib. Iun. classē conscendit. & post diem tertium in
 Sardiniam peruenit. inde a. d. 111. Kal. Quint. naues con- 10
 scendens duodevigesimo die ad urbem Romam venit, Hir-
 tius. Fuerat cum Cæsare in Africa P. Dolabella, vt docet Ci-
 cero Philip. 2. qui cum Cæsarem ab Africano bello redeun-
 tem antecederet, epist. 7. lib. 9. ad Fam. Cicero ei Tironem
 obuiam misit, epist. 5. lib. 12. ad Att. Cæsari senatus multos 15
 honores decreuit: in iis, vt præfectus moribus, πῶν ἡγεμὼν
 ἡμετέρας, per triennium esset. Dio lib. 43. meminit, Cicero
 epist. 15. lib. 9. Famil. Erat Cicero in vrbe, atque à Cæsare, vt
 Plutarchus scribit, honore afficiebatur. adeo vt laudi Cato-
 nis à Cicerone scriptæ respondens orationem eius & vitam, 20
 ceu Periclis & Theramenis maxime geminam, collaudaret.
 Atque Ciceronis liber Cato, Cæsaris Anticato inscribitur.
 Cicero anno sequente ad Atticum, vt est ep. 15. lib. 12. ita scri-
 psit: Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contre laudatio-
 nem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit: 25
 in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudib. meis.
 Tribus statibus vsus C. Cæsarem in vituperando Catone,
 est apud Quintilian. lib. 3. cap. 9. Cæsarem in Anticatone ci-
 tat Gellius lib. 4. cap. 16. C. Cæsar in Anticatone priore ad-
 ducitur à Prisciano lib. 13. Iuuenalis Satyra 6. Duo Cæsaris 30
 Anticationes. Cicero sub finem lib. 13. ad Att. Cæsaris libros
 contra Catonem, nominat. Cremutius Cordus apud Tacit-
 um lib. 4. M. Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquauit,
 quid aliud Dictator Cæsar, quam rescripta oratione velut
 apud Iudices respondit? Gellius libr. 15. cap. 18. M. Cato 35
 nepos pater fuit M. Catonis prætorii viri, qui bello ciuili
 Vtricæ necem sibi gladio manu sua consciuit: de cuius vita li-
 ber est M. Ciceronis, qui inscribitur, Laus M. Catonis. Cæ-
 sarem laudationē à Cicerone scriptam non ægre tulisse, sed
 librum

librum, siue βιβλίον ἢ, scripsisse, δὲ Ἀντιόχῳ ἐκέλευεν, ait Dio
 lib. 44. Catone absoluto Cicero statim est aggressus Orato-
 rem, vt ipse in Oratore ad M. Brutū, qui tum Gallia præerat,
 scribit, de Oratore lege ep. 19. li. 6. Fa. M. Claudius Marcellus,
 5 qui ante annos quinque in consulatu Cæsare palam oppugna-
 uerat, bello ciuili partes Pompeii secutus, eo victo Cæsarem
 veterem suum inimicum metuens Mitylenas concessit, ibi-
 que in studio bonarū artium hoc tempore beatissimè, quan-
 tum modò natura hominis patitur, vivebat, vt ex Bruto re-
 fert Seneca in Consolatione ad Albinam: tum M. Tullius
 10 ad eum dedit epist. 7. & 8. lib. 4. Fam. hortans illum, vt Cæ-
 sari se submitteret. cum autem in senatu à L. Pisone mentio
 esset facta de Marcello, & cum C. Marcellus se ad Cæsaris
 pedes abiecisset, cunctus senatus consurrexit, & ad Cæsare
 15 supplex accessit. tum Cæsar accusata acerbitate Marcelli,
 repente præter spem dixit, se senatui roganti de Marcello
 ne ominis quidem causa negaturum itaq; cum omnes ante
 M. Tullium rogati gratias Cæsari præter L. Volcatium Tul-
 lum egissent, Cicero, qui statuerat in perpetuum tacere, sen-
 20 tentia rogatus plurib. verbis egit Cæsari gratias, quæ oratio
 pro Marcello exstat. vide ep. 4. li. 4. Fam. Cicero quoq; Mar-
 cello persuasit, vt Romam redire vellet, epist. 9. 10. & 11. eius-
 dem libri. Hoc anno, vt Dio testatur, Cæsar fastos correxit;
 annumq; ad cursum Solis accommodauit, vt ccc. l. xv. die-
 25 rū esset, & intercalario mense sublato, vnus dies quarto quo-
 que anno intercalaretur. quo autem magis in posterum ex
 Kalend. Ianua. temporum ratio congrueret, inter Nouem-
 brem ac Decembrem mensem interiecit duos alios: fuitq;
 hic annus xv. mensium cum intercalario, qui ex cōsuetudine
 30 in eum annum inciderat. hæc Suetonius lege præterea Ma-
 crobium, Pliniū, Dionem & Plutarchū. Prid. Ka. intercalares
 priores Tullius rogatu fratrum Q. Ligarii qui post victos in
 Africa Pōpeianos vita à Cæsare impetrata extra Italiā in ex-
 siliū vivebat, mane ad Cæsare venit: cūq; fratres & p̄pinq;
 35 Ligarii iacerent ad pedes, Cicero ea est locutus, quæ causa,
 quæ tempus postulabat ep. 15. li. 6. Fam. Ligarius deinde à Q.
 Alio Tuberone reus factus est. eiusq; patrociniū Cicero sul-
 cepit. tū Cæsare dixisse ferunt: Quid est causa, cur Cicero nō
 orantē aliquamdiu nō audiamus? nam res quidem hominē

improbum & hostem esse, iam pridem certum est. Vbi vero Cicero ingressus dicere, mirificos motus concitauit, & oratio progressa cum affectibus varia, cum venustate admirabilis fuit, perspicue cognitum aiunt, varios colores Cæsaris vultum subire, eiusque animum omnibus modis commutari: ac tandem, cum Pharsalici prælii mentionem facere Orator cepisset, immodicis perturbationibus incitatu corpore contremuisse, & libellos quosdam e manu eiecisse. Vi-ctus igitur Cæsar orationis vi, Ligarium crimine liberauit. Ita nos locum Plutarchi de hac causa à nobis conuersum in fine Commentarii Ligariani ad Ornatiss. virum Gerhardum Iuliacensem iamdudum edidimus. Confecto bello Africano, T. Quinctius Scapula nouum in Hispania commouit: cuius meminit Cicero epist. 13. lib. 9. Famil. Tu lege Dionem lib. 43. vbi Cn. Pompeium Magni filium Hispaniæ partes plerasque in suam ditionem rede gisse tradit. Cæsar igitur extremo hoc anno ad bellum Hispaniense profectus, xxv. diebus in Hispaniam peruenit, vt Appianus libro 2. scribit. Hoc anno M. Tullius cum Terentia vxore diuortii fecit, quæ Vibio Rufo deinde nupta fuit, auctore Dioneli. 57: atque tertium & centesimum expleuit annum, vt scribit Val. Max. lib. 8. cap. 13.

Anno urbis DCCVIII. Cice-
ronis LXII.

C. IULIVS CÆSAR III.

Dictator fuit.

M. AIMILIVS LEPIDVS

MAG. EQVIT.

Eodem anno

C. IULIVS CÆSAR. IIII.

Cos. sine collega fuit.

HAEC ex Capitolinis lapidibus rectè à viris doctis probantur. vide Fastos Sigonii & Onuphrii. Cicero Terentia dimissa, virginem vxorem duxit: vt quidè Terentia dictitabatur, formæ gratia, vt autem Tiro Ciceronis libertus scripsit, diuitiis eius adductus, vt æs alienum dissolueret. erat enim puella diues, & bona eius Cicero fideicommissarius hæres relictus custodiebat. quare cum permagnum æs alienum haberet,

haberet, amicorum & familiarium impulsu puellam vxorem præter ætatem duxit, vt illius facultatibus creditoribus satisfaceret. Hæc Plutarchus, vt quidem nos conuertimus, aliis Interpretibus nihil præiudicantes, è quibus verba illa Plutarchi. ἡ τὴν ἑστὴν αὐτῷ Κικέρων ἐν πέντε καὶ ἡκοντομυριασίων φθίσι διεφύλακται, quæ nos vertimus, Et bona eius Cicero fideicommissarius heres relictus custodiebat: Bocchius sic exprelit, Et eius substantias sub tutoris fide seruabat: Xylander noster, Eiusq; bona fidei suæ commissa Cicero heres ab ea scriptus seruabat. Corradus, Et eius facultates Cicero suæ fidei commissa, vt heres relictus, seruabat. Non erat Cicero vt heres relictus, neque secundus heres, vt Corradus scribit: sed Publius, siue Popillius moriens Ciceronem heredem instituerat, & rogauerat, vt hereditatem redderet suæ filia. Huiusmodi heredem fideicommissarium dici à Iurisconsultis, etiam in græcis Iustiniani Constitutionibus, notum est iis, qui libros illos non aspernantur. Sic P. Sextilius Rufus heres à Q. Fabio Gallo scriptus, rogatus fuit, vt omnis hereditas ad filiam perueniret, vt est lib. 2. de Finibus. Verum ad institutum. Calenus apud Dionem lib. 46. ait, M. Tullium exacta ætate virginem duxisse, in qua ei quædam facultas liberaret. Quinctilianus lib. 6. cap. 4. Cicero obiurgantibus, quod sexagenarius Popilliam virginem duxisset, Cras mulier erit, inquit. lib. 25. 12. ad Att. ep. 27. Publilia nominatur, quam secundam Ciceronis vxorem fuisse homines docti affirmant. De his nuptiis cum Ciceroni Cn. Plancius gratulatus esset, Cicero ita respondit, epist. 14. lib. 4. Famil. Quod mihi de eo, quod egerim, gratularis: te ita velle certo scio: sed ego tam misero tempore nihil noui consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam rempub. offendissem. & car. Non ita multo post, quam Cicero Publiliam duxerat, Tullia filia apud Lætulum pariens decessit, vt Plutarchus scribit. Asconius quoque in Pisonem, filiam Ciceronis apud P. Lentulum ex partu decessisse, ait. Propter Tullia partum Cicerone Romæ teneri initio belli Hispaniensis scribit ad Lepidum epist. 19. lib. 6. Fam. Lentulus, apud quem Tullia decessit, est P. Cornelius Dolabella, qui cum Cæsare in Hispania erat, vt Cicero Philip. 2. & epistolarum ad Atticum lib. 13. ostendit.

dit. Itaque deplorans Tulliae mortem ad illum scripsit epist.
 11. lib. 9. Fam. Quanto dolore propter interitum filiae carissi-
 mae exarserit, ipse ostendit in epistolis, quas tum ad Atti-
 cum misit, & exstant lib. 12. & 13. ad Attic. Undique tum phi-
 losophos ad Ciceronem consolandi gratia conuenisse, Plu-
 tarchus auctor est. Misit ad Tullium consolatorias literas
 M. Brutus, epist. 8. lib. 12. ad Att. in Bruto, & ep. 9. ad M. Bru-
 tum. Ser. Sulpicii consolatio exstat, epist. 5. libr. 4. Famil. cui
 Cicero epist. sequenti respondet. L. quoq; Luceius Cicero-
 nem per literas consolatus fuit. eiq; respondet epist. 13. lib. 10
 5. Fam. Præterea Cæsar literas consolatorias pridie Kalend.
 Maii Hispali dedit, epist. 19. libr. 13. ad Attic. sed, cum omnem
 consolationem vinceret dolor, se ipse per litteras consolatus
 est, scripsitque librum, quem Cōsolationem, vel de luctu mi-
 nuendo inscripsit lib. 12. & 13. ad Att. Ex hoc libr. Lanctantius
 15. lib. 1. & 3. multa adducit. Consolationis suae meminit etiam
 Cicero in Tusculanis aliquoties. & in secundo de Diuinat.
 sic: Nam quid ego de Consolatione dicam? quæ mihi qui-
 dem ipsi sanè aliquantum medetur, cæteris item multum
 profuturam puto. Plutarchus addit, Ciceronem Publiciæ
 20. nūtiū remisisse, quod visa esset Tulliae morte latari. Vnde
 negotium, quod cum Publicio habuit, de solutione dotis
 fuisse videtur. lib. 13. & 14. ad Att. Post Tulliae mortem Cice-
 ro domo abfuit, & Asturæ atque in cæteris villis maximam
 partem anni in philosophiæ studiis consumpsit. Cum enim
 25. dominatu vnius omnia tenerentur, ad philosophiam, cui
 multum adolescens discendi causa temporis tribuerat, se re-
 tulit, & sapientiæ studium longo intervallo intermissum re-
 vocauit, Tuscul. 1. & de Offic. 2. Quare cum, quæ à Græcis
 summis auctoribus memoriæ prodita erant, ea Latinis litte-
 30. ris illustrare veller: Hortensium scripsit, quo in libro philo-
 sophiam ab Hortensio accusatam & vituperatam, ipse de-
 fendit, & collaudauit, vt testatur primo de Finib. eiusdem
 mentio est Tusc. 3. & lib. 1. de Diuinat. his verbis: Cohortati
 sumus, vt maxime potuimus, ad philosophiæ studium in eo
 35. libro, qui est inscriptus Hortensius. huius libri lectione D.
 Augustinus se ad veræ, hoc est, Christianæ philosophiæ con-
 templationem incensum fuisse, aliquot locis fatetur. Deinde,
 vt est secundo de Diuinat. quod genus philosophandi mi-
 nime

nimè arrogans, maximeq; & constans & elegans arbitrare-
 tur, quatuor Academicis libris ostendit. Scripserat autem
 primum duos libros Academicos, & vnū Catulum, alterum
 Lucullū appellauit. quorum posterior adhuc exstat: de quo
 5. Plutarchus in vita Luculli. deinde quia *παρὰ τὸ πλείον* vide-
 batur, quod erat hominibus non ignota, non illa quidem
ἀπὸ διδασκάλου, sed in iis rebus *ἀπὸ φιλοσοφίας*, eosdē illos sermones ad
 Catonē Brutumq; transtulit. sed admonitus ab Attico totā
 illā Academicen *συνοψήσας* ab hominibus nobilissimis abstu-
 10. lit, transtulitq; ad M. Varronem, & ex duobus libris cōtulit
 in quatuor, li. 13. ad Att. ep. 12. 13. & 14. atq; ex his quatuor li-
 bris primi tantū particula exstat. Scripsit tum etiā vt ex iisdē
 epistolis cognoscitur, de finib. cumq; fundamentum esset
 philosophiæ positum in finibus bonorum & malorum, per-
 15. purgatus est is locus quinque libris, vt quidā quoq; & quid
 contra quemque philosophum diceretur, intelligi posset,
 libr. 1. de Diuinat. Ita autē confecit quinque libros *ἀπὸ πλάτων*,
 vt Epicurea L. Torquato, Stoicæ M. Catoni, *ἀπὸ ἐπικουρίων*
 M. Pisoni daret, ep. 18. li. 13. ad Att. Scripsit eodem tempore
 20. Laudationē Porciæ, sororis M. Catonis, & vxoris L. Domi-
 tii Ahenobarbi, epist. 36. & 47. li. 13. ad Att. Iam à scriptis aliō
 transeamus. Post Tulliae mortē Tullius M. F. Athenas cum
 L. Tullio Montano profectus est, in fine lib. 12. ad Att. Ser.
 Sulpicius adhuc Achaïæ præerat, atq; pridie Kal. Iun. Athe-
 25. nis ad Ciceronem dedit epist. 12. lib. 4. Fam. in qua cum cer-
 tiorem facit de M. Marcello, qui à P. Magio Chilone occisus
 erat, Liuius lib. 115. Cicero epist. 10. & 11. li. 13. ad Att. A. Tor-
 quatus eo tempore Athenis exsulabat, ad quem sunt Cice-
 ronis epistolæ lib. 6. Fam. In quarta epi. Seruius Athenis dis-
 30. cessione dicitur. Cæsar interim liberos P. Pompeii in Hispania
 vicit: è quibus Sextus profugit, Cneus prid. Id. April. inter-
 fectus est, auctore Hirtio. Dolabella inde in Italiam profe-
 ctus, ad Ciceronē Maio mense venit, ep. 8. li. 13. ad Att. Cæsar
 deinde in urbem mense Octobri reuertit, vt Patereculus li. 2.
 35. scribit. Initio eius mensis eū reuertisse, ex iis, quæ sequuntur,
 discas. In triumphalib. fragmentis tabularum Capitolinarū
 scriptū est, Q. Fabiū Maximū cos. anno dccviii. ex Hispania
 111. Id. Octob. triumphasse. Fabiū autē consul nō fuit, nisi post
 Cæsaris reditū ex Hispania. Cæsar enim in urbem reuertus

consulatu se abdicauit, & in reliquum anni Q. Fabium, & C. Trebonium suffecit, auctore Dione lib. 43. atq; hi sunt Consules, quos Cæsarem in quarto Consulatu sibi internos nouissimos menses substituisse, Suetonius ait. Iam Cæsarem ante Q. Fabium triumphasse, non modo ex Dionis historia cognoscitur, sed & à Quintiliano li. 6. & cap. 4. disertè scribitur. Quæ cum ita sint, considerandum, quomodo Cæsar ex Hispania reuertens à Cicerone tertius Saturnalibus potuerit hospitio accipi, ut videtur significari epist. ult. lib. 12. ad Att. Post reditum Cæsaris ex Hispania Cicero apud eum dixit pro Deiotaro, quæ oratio exstat. Fucrat is tetrarcha Gallogræciæ pæne totius, & Armeniæ minoris rex à senatu constitutus. Sed quia bello ciuili Pompeii partes secutus fuerat, Cæsar, Pharnace deuicto, eum parte tetrarchiæ multauerat, Armeniamque abstulerat, Cicero Philip. 2. Hirtius de bello Alexandrino. Cum deinde Cæsar literis Tarracone datis eum bene sperare, & bono animo esse iussisset: hoc tempore Castor nepos Deiotari ex filia, Phidippum medicum, seruum regis corruptum præmiis ad acculandum dominum Deiotarum impulit. Crimini dedit, regem domi suæ Cæsarem interficere voluisse. Accusatum domi Cæsaris Cicero hospes eius defendit, causamque licet tenuem, & inopem, tamen scripsit, atque ad Dolabellam misit, epist. 12. lib. 9. Famil. Extremo huius anni die, Q. Fabio Maximo consule mortuo, C. Caninius Rebilus consul hora septima renuntiatus est, qui usque ad Kalend. Ianuar. esset, quæ erant futuræ mane postridie. itaque Cicero dixit, eum mirifica vigilantia fuisse, qui suo toto consulatu somnum non viderit, epist. 30. lib. 7. Famil. Macrobius lib. 3. & 7. Pollio in libro de XXX. tyrannis. Plinius lib. 7. cap. 53. Plutarchus in Cæsare, & Dio lib. 43.

Anno urbis DCCIX. Ciceronis LXIII.

COSS. fuerunt,

C. IULIUS CÆSAR V.

M. ANTONIUS.

Eodem anno, ut monumenta vetusta ostendunt, C. Iulius Cæsar dictator IV. fuit, & M. Æmilius Lepidus Magister Equitum. Cicero post libros quinque de Finib. totidem Tuscu-

Tusculanarum quæstionum, siue disputationum edidit, in quæ res ad beatè viuendum maxime necessarias aperuit: prius enim est de contemnenda morte, secundus de tolerando dolore, de ægritudine lenienda tertius, quartus de reliquis animi perturbationibus: quintus eum locum complexus est, qui totam philosophiam maxime illustrat: docet enim ad beatè viuendum virtutem se ipsa esse contentam. lib. 2. de Diuinat. Vtrum verò hi libri ad hunc, an superiorem annum referendi sint, nondum decerno, nec multum refert. De reliquis philosophicis libris deinceps dicemus, si prius acta vrbana exposuerimus. Initio huius anni M. Tullius Romæ fuit. Kal. quidem Ianuarii affuit in senatu, cum Cæsar P. Cornelium Dolabellam subrogare sibi, resistente Antonio voluit, ut cognoscitur Phil. 2. vide Plutarchum in Antonio. Lupercalibus, id est, x. v. Kalend. Martii, cum Cæsar in Rostris sedens in sella aurea, amictus toga purpurea, spectaret Lupercos, Antonius vnus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti eius diadema imposuit: quod Cæsar cum plausu populi reiecit, Cicero Philip. 2. 3. & 13. Plutarchus, Appianus, Dio, & alii. Idibus Marr. Cæsar à coniuratis in Pompeii curia tribus & xx. plagis confossus est. eius coniurationis, ut Plutarchus scribit, Cicero particeps non fuit, quamuis M. Bruto familiarissimè vteretur. verum, quia Cæsare interfecto, statim cruentum altè extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamauit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus; Antonius, Ciceronis consilio Cæsarem interfectum, postea in senatu dixit, Phil. 2. Dio lib. 44. ait percussores Cæsaris, cum è curia in forum se conferrent, crebrò Ciceronem exclamasse. Receperunt illi se è foro in Capitolium, eoque Cicero etiam cum aliis permultis ascendit, neque tamen adduci potuit, ut ad Antonium irer, atque ad defendendâ remp. hortaretur: sed, cum cæteri consulares irent, redirent, ipse in sententia mansit, neque Antonium illo die, neque postero vidit, ut ipse in secunda Philipp. testatur: nec verum est, quod Plutarchus, Appianus, Dio, & Interpretes Philippicarum scribunt, postridie Idus senatum in aede Telluris habitum fuisse. nam & in secunda Philipp. se post diem tertium in aedem Telluris venisse ait, & epistola 11. & 16. lib. 14. ad Atticum id Liberalibus factum fuisse ostendit.

id est a.d. xvi. Kalend. April. Eo die M. Tullius, quantum in ipso fuit, iecit fundamenta pacis, Atheniensiumque renouauit vetus exemplum: Græcum etiam verbum usurpauit, quo tum in sedandis discordiis via erat ciuitas illa; atque omnem memoriam discordiarum obliuione sempiterna delendam censuit, Philipp. 1. Plura scripsi in cap. 1. lib. 12. Orosii. Habuit ibi Antonius quoque orationem de concordia, eiusque paruus filius in Capitolium missus, pacis obses fuit, Philipp. 1. & 2. itaque interfectores, ut Plutarchus in Bruto scribit, è Capitolio descenderunt, & Brutus apud Lepidum, 10 Cassius apud Antonium, cæteri apud alios cœnarunt. postero die prouinciæ iisdem in senatu decretæ fuerunt. Bruto, Creta: Cassio Africa: Trebonio Asia: Cimbro Bithynia, D. Bruto Gallia citerior. Sed, cum Cæsar funere elatus, & à M. Antonio laudatus esset, plebs cum facibus ad domum Bruti, 15 Cassii, & aliorum tetendit, atque agre vi manuque repulsa fuit. quod historici prope omnes scribunt, & cum illis Cicero libro 14. ad Att. & Philipp. 2. Tum M. Brutus, & Cassius urbem reliquerunt, & Antium atque Lanuuium profecti, diu ibi otiosi fuerunt, velib. 14. & 15. ad Atticum videmus, Cicero 20 quoque initio Aprilis ex urbe rus profectus villas suas lustrauit, ut indicant epistolæ illæ, quæ initio libr. 14. ad Att. hoc tempore scriptæ leguntur: nec quidquam eo tempore malebat, quam rusticari, epist. 23. lib. 16. Famil. Hæc autem rusticatione nobis dedit tres libros de Natura Deorum, & duos de Diuinatione, & præterea dialogum de senectute, ut puto, quamuis enim ante libros de Diuinatione sit scriptus, ut proæmium libr. 2. ostendit: tamen hoc anno eum ad Atticum missum arbitror, cum is timidior *παλαιότερος* quibusdam commoueretur, & Cicero senectutem contemneret, epist. 30 23. lib. 16. Famil. Ante Idus Maii scriptum fuisse, cognoscitur extremo libro xii. 1. epist. ad Att. Eodem tempore Cicero, cum omnes cogitationes suas in concordia ciuium defixas haberet atque omnium, etiam Antonii amicitiam retinere vellet, epist. 23. lib. 16. Famil. scripsit Lælium, siue de 35 amicitia. Romæ interim à consulibus M. Antonio, & P. Dolabella, qui Cæsar's locum cœperat, vnus impactus est fugituo illi, qui in C. Marii nomen inuaserat, & in Liuiana capitolina l. 116. Chamaces, ab Appiano lib. 3. *ἐπελάμβαντο* *τὸν φεύγοντα*

ἐπελάμβαντο, à Valerio Max. lib. 9. cap. 16. Herophilus equarius medicus dicitur. De huius supplicio Attici literas Cicero accepit xvii. Kalend. Maii, epist. 8. lib. 14. ad Att. Mensè Aprilis & Maio Antonius Italiam percursum, Dolabella, absente collega, bustum in foro evertit, Philipp. 2. Plebs enim solidam columnam prope xx. pedum lapidis Numidici in foro in busto Cæsar's statuerat, & inscripserat, PARENTI PATRIÆ: atque apud eandem sacrificabat, vota suscipiebat, & contro- 5 uersias quasdam interposito per Cæsarē iureiurando distrahebat, ut Suetonius scribit. Dioli. 44. *Βασίλειον* fuisse ait, ad quam Cæsar's plebs sacrificia fecerit. Ara nominatur quoque epist. 2. lib. 11. Famil. Cicero columnam vocat, quam Dolabella sustulit, & homines seditiosos, qui illam euerfionem indignè ferebant, partim in crucem egit, alios de saxo deiecit, epist. 17. lib. 14. ad Att. & Philipp. 1. Meminit eiusdem rei Lactantius lib. 1. cap. 15. vbi ait, Dolabellam Cæsar's columnam, id est titulum, evertisse. De hoc facto gratulatur Cicero Dolabellæ consuli, epist. 14. lib. 9. Famil. C. Octauius, qui deinceps imperium tenuit, & Augustus dictus est, 10 cum Cæsar eius auunculus magnus, Romæ interficeretur, Apolloniæ erat. Factus autem certior de Cæsar's cæde in Italiam transit & Neapolim venit xii. 11. Kalen. Maii, epist. 10. lib. 14. ad Att. fuit etiam ruri cum Cicrone perhonorificè & amicè, epist. 12. eiusdem libr. Romam cum venisset, ab Antonio Cos. superbè exceptus est. Adiit tum inuidiosam Cæsar's hæreditatem, quamuis id neque Attiæ matri, neque L. Marcio Philippo vitrico placeret. quod cum aliis histori- 15 cis Velleius & Suetonius scribunt. Adita hæreditate Cæsar's, nomen quoque eius tulit, cumque prius C. Octavius nominaretur, deinceps C. Iulius Cæsar Octavianus de more dictus est. quanquam lex curiata de adoptione eius anno demum sequente, cum iam consul esset, perlata fuerit, auctore Dione lib. 46. itaque Cicero eum modo Octavianum, modo Octaviū nominat. Deinde apertè (inquit Velleius) Antonio ac Dolabellæ Consulū erupit furor. sestertium se- 30 pries millies depositū à C. Cæsare ad eadem Opis occupatum est ab Antonio. Hinc Cicero in Philipp. 2. vbi est millies sestertium, quod in tabulis, quæ sunt ad Opis, patebat. Mentionem eiusdem pecuniæ facit Philipp. 1. & 5. & epist. 16.

lib. 14. ad Att. Rapinas, inquit, scribis ad Opis fieri. Quibus in villis & locis M. Cicero mensem Aprilem & Maium rusticando posuerit, epistolæ lib. 14. ad Att. demonstrant, quas illis mensibus scripsit. Hoc quoque ex iisdem, & ex epist. 1. lib. 15. cognoscitur, A. Hirtium cos. designatum mense Maio cum Cicerone in Puteolano fuisse. Ibi tum sermonem de Fato habitum fuisse, ipse initio libri de Fato testatur. De Timæo Platonis, qui liber de Vniuersitate inscribitur, certò sciri non potest, quo tempore scriptus fuerit: quare in Corradi coniecturâ, cui liber ille temporibus hisce videtur conuersus, non inuitus descendo: cum præsertim cõstet, Ciceronem, nisi extremo hoc tempore, græcos scriptores non veritisse. vide proæmium lib. 1. de finib. Extremo mense Maio Tullius Romam versus proficiscens, vt Kalend. Iunii in senatu, sicut Antonius edixerat, adesset, scripsit epistolas, quæ initio lib. 15. ad Atticum leguntur. Kalendis, cum Antonius Romam se, peragratis veteranorum coloniis, stipatum armis retulisset; senatores metu perterriti repenti diffugerunt, Philip. 2. 1. v. Nonas igitur Cicero ab vrbe absuit, epist. 8. lib. 15. ad Att. nec in urbem rediisse, nisi pridie Kalend. Septemb. videtur. Eo tempore de Officiis scribere aggressus est, epist. 13. lib. 15. ad Att. sed post reditum è cursu Achaico absoluit. hoc verò tempore, cum haberet ius legationis liberæ, ea mente iter in Græciam ingressus est, vt Romæ adesset Kalend. Ianuariis, quibus Hirtius & Pansa consularum erant inituri, Philip. 1. & in Cicerone Plutarchus. vi. Nonas Quinctil. ex Arpinati scribens Attico epistola 16. lib. 15. ait, se itinera sic composuisse, vt Nonis Puteolis esset, sicut fuit epist. 1. lib. 16. ad Att. Cum autem Brundisium, iterque illud, quod tritum in Græciam est, Cicero vitaret, vt ait Philip. 1. 30. Velia fuit xiii. Kalend. Sextil. epist. 20. lib. 7. Famil. eumque diem ibi cõstitit. epist. 6. li. 16. ad Att. Velia proficiscens Topica ad Trebatium, cum secum libros non haberet, memoria repetita, in ipsa nauigatione conscripsit, & Rhegio librû ad Trebatium misit v. Kalend. Sextil. epist. 19. lib. 7. Fam. & 38. in proæmio Topicorum. Miserat etiam paullo ante ad Atticum duos libros de Gloria, epist. 18. lib. 15. & 6. li. 16. ad Att. Meminit horum librorum ipse lib. 2. de Officiis, & Gellius lib. 15. cap. 6. Scribit in epistolis Franciscus Petrarcha, se hos libros

libros habuisse, qui iam nusquâ apparent. Cicero deinde in Siciliam transgressus Kal. Sext. venit Syracusas. Cum autè postero die venti ipsum ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promontorium agri Rhegini, detulissent: ab eo loco conscendit, vt transmitteret; & stadia circiter ccc. prouectus, reiectus Austro vehementi est ad eandem Leucopetram. cumque intempesta nox esset, mansissetque in villa P. Valerii comitis & familiaris sui, postridieque apud eundem ventum expectans maneret, Rhegini quidam illustres eò venerunt Roma, qui summam spem nuntiabant, fore, vt Antonius cederet, res conueniret, Cæsaris interfectores Româ redirent. Addebant etiam, Ciceronem desiderari, & subaccusari. quæ cum audisset, siue vlla dubitatione abiecit consilium professionis. itaque celeriter Veliam deuectus, conuenit Brutum, qui cedens Italia cum suis nauibus erat apud Halerent fluium circa Veliam, Philippica prima, & epist. 7. lib. 16. ad Att. Inde ventis remisque in patriam omni festinatione properauit, epist. 25. lib. 12. Famil. Accedenti ad urbem tanta multitudo, vt Plutarchus scribit, obuiam processit, vt dum ad portas ingredientem excipiunt, aduentumque gratulantur, dies ferè consumtus fuerit. Videtur autem verisimilius eum pridie Kalend. Septemb. Romam reuertisse, quod Plutarchi narratio ostendit, quàm Kalendis, vt ipse significare videtur epist. 25. lib. 12. Famil. Kalendis Septemb. Antonius senatum habuit de supplicationibus Cæsaris decernendis, & Ciceronem in Curiam vocauit. qui cum è via langueret, & sibi met displiceret, misit pro amicitia, qui hoc ei diceret, Philipp. 1. & 5. Plutarchus ait, Ciceronem languoris causam opposuisse, cum re insidias metuere ex quadam suspitione & indicio, quod inter viam ei factum erat, videretur. Antonius id ægrè ferens, palàm in senatu, nisi veniret, fabros se missurum, & domum eius disturbaturum, dixit, Philip. 1. & 5. Plutarchus scribit, Antonium milites misisse, quos Ciceronem adducere, vel domum eius incendere iusserit: sed, cum multi intercederent, & deprecarentur, pignoribus captis quieuit. Venit postridie in senatum Cicero, cum Antonius non venisset, locutumque se de rep. minus quidem liberè, quam sua consuetudo; liberius tamen, quàm pericula minaque postulabant, ait Philip. 5. At epist. 25. lib. 12. Famil. scribit, se

postdie in summa reliquorum seruitute liberum vnum
fuisse. Habuit tum in senatu primam orationem Philippi-
cam. in qua primum icionis & reditionis suae causam expo-
nit: deinde de Antonii iniuria, & Caesaris actis disputat, ad
extremum Antonium & Dolabellam cos. ad remp. mode-
ratè regendam cohortatur. Tum Antonius ira incensus, ini-
micitias Ciceroni denuntiavit, atque adesse in senatu iussit
xiii. Kalend. Octob. ipse interea septendecim dies de Ci-
cerone in Tiburtino Scipionis declamavit, & xiii. Kalend.
agmine quadrato in eadem Concordia venit, atque in Cice-
ronem absentem orationem ex ore impurissimo euomit,
omnibusq; visus fuit suo more vomere, non dicere: Ciceroni
autem cupienti in senatum venire per amicos non licuit, eo
quod Antonius à Cicerone cordis initium quæreretur, factu-
rusque putaretur, Philipp. 3. & 5. & epistola 25. lib. 12. Famil. 15.
Antonio M. Tullius respondit scripta nobili & diuina, ut Iu-
uenalis ait, Philippica secunda. in qua primum crimina sibi
obiecta refutat, & deinde totam Antonii vitam à pueritia
exorsus reprehendit. Nec verum est, quod Interpretes ad
vnum omnes putarunt, Ciceronem illam orationem in se-
natu praesente Antonio habuisse: sed ita Cicero eam scripsit,
quasi in praesentem Antonium xiii. Kalend. Octobr. habita-
isset. argumento sunt verba illa: Quæro deinceps num ho-
diernus dies qui sit, ignores: nescis heri quartum in circo
diem ludorum Romanorum fuisse? quartum diem ludorum
Rom. in circo fuisse xiiii. Kal. Octobris, ex Calendario ve-
tere notum est. Antonius deinde obuiam profectus est legio-
nibus quatuor, quæ in Macedonia à Caesare missæ: post eius
eandem in Italiam reuerterant, ut eas pecunia sibi concilia-
ret, & ad urbem vel potius in urbem adduceret: Brundisiumq;
venit vii. Idus Octobr. epist. 23. lib. 12. Famil. & Philipp. 5.
Profecto Antonio, Octavianus primum à Calabria, mox à
Casilino veteranos paternos exiuit: quorum exemplum se-
cuti alii, breui in formam iusti exercitus coiere, Velleius li.
2. Cicero epist. 8. lib. 16. ad Att. Cum autè Antonius Brun-
disii militibus centenas drachmas promitteret, fortissimæ
legiones eius promissis reclamarunt, & congiarium hoc ac-
cipere noluerunt. itaque centuriones domum ad se venire
iussit, eosque ante pedes suos, uxorisque suæ iugulari coegit,
Cicero

Cicero Philipp. 3. 5. & 13. & epist. 8. lib. 16. Att. Dio lib. 45.
Appianus 3. Cicero tum rusticabatur, atque libros de officiis
perficiebat, ut cognoscitur epist. 8. & sequentibus lib. 16. ad
Att. Sunt etiam, qui eo tempore Paradoxa scripta fuisse exi-
stiment, quod secundo paradoxo in Antonium inuehi videat-
ur: quamvis in proœmio de Catone quasi viuo loquatur.
Antonius, cum edixisset, ut adesset senatus frequē. a. d. viii.
Kalend. Decemb. eumq; diem obire neglexisset, in ante diē
quartum Kalend. distulit, adesse in Capitolio iussit. quo cum
de legione Martia & Quarta, quæ relicto Antonio ad Cæsa-
rem Octavianum transierant, nuntius esset allatus, mente
eodidit, & paludatus in Galliam citeriorem, quam à populo
obtinuerat, cum ea D. Bruti provincia esset, pperavit, Dio,
Appianus, Velleius, Cicero ipse Philippica tertia & sequen-
tibus. Sed Antonium Brutus provincia exclusit, atque exer-
citu obstitens edictum propoluit, quo promittebat, se pro-
vinciam Galliam retenturum in senatus populiq; Rom. po-
testate, Philipp. 3. Quare cum Cicero v. Idus Decembr. Ro-
mam venisset, ut scribit epist. 5. lib. 11. Famil. tribunip. edixe-
runt, ut senatus adesset a. d. xiiii. Kalend. Ianuar. Statuerat
Cicero ante Kalendas Ianuar. in senatum non venire: sed
cum eo die ipso edictum D. Bruti propositum esset, mane in
senatum venit. quod ubi est animaduersum, frequentissimi
senatores cōuenerunt, epist. 6. lib. 11. Famil. Retulerunt tri-
bunip. ad senatum de praesidio consulū des. Panfæ & Hir-
tii, ut senatus Kalendis Ianuarii tutò haberetur, sententiæq; de
summa repub. liberè dici possent. Tum M. Tullius rogatus
sententiam censuit, ut & praesidium decerneretur, & quæ
Octavianus Cæsar egisset, publica auctoritate cōfirmaren-
tur, & milites, qui ab Antonio ad Cæsarem transissent, præ-
miis afficerentur: item ut D. Brutus, ceteriq; provincias suas
retinereat, neq; cuiquam traderent, nisi qui ex S. C. successis-
set. quam sententiam Cicero Philippica tertia cōplexus est,
factoque S. C. in eius sententiam, progressus in concionem,
quid in senatu actum esset, populo exposuit. quæ est Philip-
pica quarta. Huius S. C. meminere etiam Dio lib. 45.

Anno urbis DCCXX. Ciceronis LXIIII.

COSS. fuerunt,

*I iiii

KALENDIS Ianuarii consules statim post sollemnem religionem senatum in Capitolio de Antonio, qui tum Muri-
nam circumfēdebat, & D. Brutum oppugnabat, habuerunt,
vt Appianus li. 3. scribit. Ibi L. Piso, & alii nonnulli mitiorem
sententiam de Antonio dixerunt, legatosq; ad eum mitten-
dos censuerunt. Cicero cum suis id egit, vt hostis Antonius
iudicaretur. Habuit tum Cicero in senatu quintam Philip-
picam, in qua non modò legationem dissuadet, verum etiam
bello Antonium persequendum esse censet: agit etiam de
honoribus decernendis, qui reipub. aduersus Antoniū
defendāt. Eo die nihil in senatu confectū est: sed, controuer-
sia vsq; ad noctem ducta, senatum esse dimissum. Appianus
scribit, Postridie Antonius hostis, ita vt Tullius cēsuert, iu-
dicatus fuisset, nisi Saluius tribunus pl. intercessisset. decre-
uit tamen senatus, vt D. Brutus laudaretur, quod Galliam
Antonio non concessisset: item, vt Cæsar vnā cum Hirtio &
Pansæ exercitu illo, quem haberet, bellum administraret,
atque statua illi poneretur: vt sententiam loco consulari di-
geret, consulatumque decem annis prius, quā leges per-
mitterent, illi petere liceret: quantamque pecuniam militi-
bus earum legionum, quæ Antonium reliquissent, parta vi-
ctoria pollicitus esset, tanta publicè daretur. Hæc Appianus
lib. 3. vbi addit, in sequenti die fuisse decretos legatos ad An-
tonium cum mandatis, quæ Ciceronem scribere senatus vo-
luerit. Dio lib. 45. & 46. eadem fere narrat, & senatum à Ka-
lendis Ianuar. per triduum habitum, sententiasque dictas,
& tandem legationem ad Antonium missam fuisse ait. Itaq;
pridie Nonas Ianuar. factum Senatus consultum fuit, vt Ser-
Sulpicius, L. Piso, & L. Philippus cum mandatis ad Anto-
nium proficiscerentur, quam rem M. Tullius eodem die in
concione exposuit, habita oratione, quam sexta Philippica
comprehendit. de legatis vide epist. 8. lib. 11. 4. & 24. libri 12.
Fam. Cum legati ad Antonium missi expectarentur, eiusq;
amici responsa illius confingerent, M. Tullius metueas, ne
senatorū animi ad pacem inclinarent, habuit in senatu Phi-
lippicam septimam, in qua pacē tribus de causis dissuadet:
Primum, quia sit turpis; deinde, quia periculosa: postremo,
quia

quia esse non possit. In legatione Ser. Sulpicius mortem ob-
iit. Piso & Philippus Romam reuersi ab Antonio ad senatum
intolerabili postulata retulerunt, epist. 4. lib. 12. Famil. Dio
lib. 46. Tumultus interim à senatu fuit decretus, cum belli
nomen in sententia poni quibusdam non placeret, id quod
Cicero Philippica octaua reprehēdit. quam ante Idus Mar-
tias in senatu dixit, grauiter inuehens in Q. Fufium Cale-
num, qui Antonio studebat. Deinde, cum de ornando Ser.
Sulpicio in senatu ageretur, Cicero nonam Philippicam di-
xit: suadens, vt Sulpicio statua pedestris ænea in rostris po-
neretur. quam sua ætate pro rostris Augusti extitisse, Pom-
ponius de Origine iuris testatur. M. Brutus anno superiore
ex Italia in Græciam profectus, cum Athenas venisset, ado-
lescentes nobiles Romanos, quorum magna multitudo il-
lic bonarum artium causa erat, sibi adiunxit. in his fuit M.
Ciceronis filius: quem Brutus, vt Plutarchus scribit, summis
laudibus efferebat, in quiens, se illum siue vigilaret, siue dor-
miret, admirari, quod animus in eo tam generosus tantum-
que odium tyrannorum esset. Brutus inde in Macedoniam
transgressus, Ciceronem filium secum duxit, eoque legato
vltus multa feliciter gessit, vt Plutarchus in Bruto testatur, &
Brutus in epistola ad Ciceronem patrē, quæ nunc est quar-
ta libri, qui ad Brutum extat, ita scribit: Cicero filius tuus
sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magni-
tudine, omni denique officio, vt prorsus nunquam dimitte-
re videatur cogitationem, cuius sit filius. Vt vel hinc eorum
imperitia (ne quid grauius dicam) arguatur, qui verum ef-
se non putant, quod Cicero lib. 2. de Officiis ait, filium bello
ciuili à Pompeio alæ alteri præfectum, magnam laudem &
à summo viro, & ab exercitu consecutum fuisse equitando,
iaculando, omniaque militari labore tolerando. Sed ad pro-
positum. Venit M. Brutus in Macedoniam, cum Q. Horten-
sio decedenti C. Antonius Marci frater succederet. Sed Hor-
tensius exercitum, quem delectu habito conscripserat, Bru-
to tradidit. legio etiam, quam L. Piso legatus Antonii duce-
bat, Ciceroni filio se tradidit. equitatus, qui in Syriam duce-
batur bipertito, alter eum quæstorem, à quo ducebatur, re-
liquit in Thessalia, seseque ad Brutum contulit: alterum in
Macedonia Cneus Domitius adolescens à legato Syriaco,

qui à Plutarcho Cinna vocatur, abduxit. P. Vatinius, qui Dyrrhachium occupauerat, portas Bruto aperuit, & exercitum tradidit. C. Antonius se Apolloniam recepit, Cicero Philipp. 10. Plutarchus in Bruto, & Dio lib. 47. His de rebus, Brutus litteras publicè misit, quas C. Pansa consul coactò senatu recitauit, & Brutum oratione sua ornauit. Sed Q. Fufius rogatus sententiam, Brutum oppugnavit. contra quem Cicero tum Philippicam decimam dixit, quam Brutus epist. 4. de litteris suis habitam esse contra Calenum ait. Erat Apolloniæ adhuc C. Antonius cum septem cohortibus, Philippica 10. Inde Buthrotum contendens in itinere primum tres cohortes amisit, quas Brutus concidit: deinde, proelio cum Cicerone filio ad Byllidem commisso, victus in Bruti potestatem venit, ut Plutarchus in Bruto scribit. Antonium Brutus secum diu honorificè habuit, usque eo, ut magistratus insignia illi non adimeret. quam eius clementiam Cicero in epistolis ad eum scriptis sæpe accusat. Sed, cum Antonius Apolloniam teneret, ante Kalend. Aprilis Romam allatù fuit de morte C. Trebonii, quem P. Dolabella Smyrnæ, verberibus ac tormentis quæstione publicæ pecuniæ per biduum habita, interfecit, Cicero Philipp. vndecima, & Dio 47. Itaque Dolabella à senatu hostis iudicatus fuit: Postidie, cum in senatu ageretur de Imperatore deligendo, qui bello Dolabellam persequeretur, L. Cæsar censuit, P. Seruilio hoc bellum extra ordinem mandandum: esse alius nonnullis placuit, ut consules Dolabellæ persequendi causa Asiæ & Syriam sortirentur. Cicero sententiam rogatus Philippicam vndecimam dixit. in qua primum Trebonii casum deplorans, Dolabellæ & Antonii crudelitatem accusat: deinde, duabus illis sententiis refutatis, censet, ut Dolabellam C. Cassius bello persequatur. quam sententiam se repugnante & irascente Pansa dixisse, ad Brutum scribit epist. 5. ea sententia dicta, quæ facile valuisse, nisi Pansa vehementer obstitisset, productus fuit in contionem à tribuno pl. M. Seruilio. eandemque rem ad populum summa contentione egit, epist. 7. lib. 12. Fam. Extremo anno superiore turbinis vi simulacrum, quod M. Cicero ante cellam Mineræ pridie, quam in exilium iret, posuerat, dissipatum membris prostratum iacuit fractis humeris, brachiis,

brachiis, capite, mortē Ciceroni portendens, ut Obsequens & Dio lib. 45. scribunt. Quinquatribus, id est. xiv. Kal. Apr. senatus decreuit, ut hæc Ciceronis Minerua, cultos urbis restitueretur, epist. 25. lib. 12. Fam. Deinde illata pacis mentione ab Antonii amicis, senatus legatos ad eum decreuit M. Ciceronem, & P. Seruilius. Sed, cum eam legationem frustra fore Cicero videret, habuit in senatu Philippicam duodecimam. in qua legationem dissuadet, sequē ad eam obeundam idoneum non esse demonstrat. Meminit huius legationis Dio quoque lib. 46. Pansa deinde initio mensis Aprilis, ut arbitrator, ad bellum profecto, M. Æmilius Lepidus (qui, auctore Paterculo, pontifex. Max. in C. Cæsaris locū furto creatus, decreta sibi Hispania, adhuc in Gallia morabatur) Romam ad senatum misit, ad pacem cum Antonio faciendam cohortans. ea de re cum in senatu ageretur, multi pacem suaserunt, quod incertus exitus belli esset, & quod Lepidus ad pacem hortaretur, qui exercitu cogere posset, tum M. Tullius rogatus sententiam, Philippicam 13. in senatu dixit. in qua aduersariorum rationes confutans, pacem cum Antonio & Antonianis esse non posse docet: & Antonii animum ex litteris ad Hirtium & Octavianum missis declarat. Cicero tum quoque ad Lepidum misit epist. 27. lib. 10. Famil. in qua illum, ne se in istam pacificationem interponat, hortatur. Post professionem Pansæ consulis turbulentissimum tempus fuit, cum D. Brutus Mutinæ vix iam sustineret. itaque cum tristis à Mutina fama manaret, omnesque aut foedissimam mortem, aut miserabilem fugam cogitarent, inflati lætitiâ atque insolentia impii ciues famam dissipauerunt, Ciceronem pridie Vinalia cum fascibus descendurū esse. Interim xv. Kalend. Maii, ut Galba ad Ciceronem scribit epist. 30. lib. 10. Famil. seu, ut Ovidius libr. 4. Fast. indicat, xv. Kalend. Maii, Antonius proelio ad Mutinam superatus est. Habuit paucis diebus post concionem Romæ P. Appuleius tribunus pleb. in qua cum liberare Ciceronem suspitione fascium vellet, una voce cuncta concio declarauit, nihil esse à M. Tullio unquam de re publica, nisi optimè cogitatum. Duabus tribusve horis post optatissimi nuntii & litteræ de victoria Mutinensi venerunt. quo tempore tantæ multitudinis, quantam vrbes

piebat, ad Ciceronem concursus est factus, à qua ille maximo clamore atque plausu in Capitolium deductus, & in rostris collocatus, domum inde reductus est. Hæc sunt apud Ciceronē Philipp. 14. epist. 2. 6. & 7. ad Brut. & epist. 30. lib. 10. & 6. lib. 12. Famil. Præd. Vinalia, id est x. Kalend. Maii, Cicerō habuit Philippicam decimam quartam, in qua supplicationem dierum quinquaginta, trium Imperatorum Pansæ, Hirtii, & Cæsaris nomine ob Antonium hostem superatum decernit: atque ad extremum eos, qui in prælio ceciderant, laudat, eorumque proximos consolatur. de supplicatione L. dierum vide Appianum lib. 3. Cum Hirtius in prælio cecidisset, & Pansa ex vulneribus paucis diebus post Bononiæ mortuus esset, rumor percrebuit, Ciceronem eos factum esse, epist. 8. ad Brut. Plutarchus & Appianus scribunt, M. Tullium ab Octaviano ad consulatus petitionem inductum fuisse. V. Kalend. Maii senatus habitus fuit de iis, qui hostes iudicaverant, bello persequendis, epist. 9. ad Brut. Dedit eo tempore Cicero plures litteras ad D. Brutū, & L. Plancum, ut fufum Antonium persequerentur. quæ lib. 10. & 11. Fam. exstant. Interim Antonius fuga transgressus Alpes, primo spe colloqui repulsus à M. Lepido: mox sæpius in conspectum veniens militum, per aucta castrorum proruto, vallo à militibus receptus est, Paterculus lib. 2. Plutarchus in Antonio, Appianus lib. 3. Lepidus se cum Antonio coniunxit, a. d. 1111. Kalend. Iun. epist. 23. lib. 10. Famil. Præd. Kal. Quint. Lepidus sententiis omnibus hostis à senatu iudicatus est, ceterique qui vnà cum illo à republ. defecerant, quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Kalend. Septemb. potestas facta fuit, epist. 10. lib. 12. Famil. epist. 16. & 19. ad Brut. & Dio lib. 46. Octavianus Cæsar, ut cognouit Antonium à Lepido receptum, ceterosque duces & exercitus consentire pro partibus, causam Optimatum sine cunctatione deferuit, ad prætextum mutæ voluntatis, dicta factaque quorundam calumniatus, quasi alii se puerum, alii ornandum tollendumque iactassent, Suetonius in Augusto, Paterculus lib. 2. Brutus epist. 20. lib. 11. Famil. Tum inter eum & Antonium commercia epistolarum, & conditionum facta metio, quod Paterculus scribit. cumque effecisset, ut milites inter se iureiurando sancirēt, cum nullo exercitu, qui C. Cæsaris fuisset,

set, bellum se gesturos; quadringentos milites Romam ad senatum misit, qui consulum sibi nomine exercitus deposcerent: cum quidem cunctante senatu, Cornelius centurio, princeps legationis, reiecto sagulo ostendens gladii capulum, non dubitasset in curia dicere: Hic faciet, si non feceritis vos, Suetonius, & Dio lib. 46. vbi addit, Ciceronem subiecisse, Si ita consulum petieritis, eum accipiet. Militibus reiecta ad Octavianū reuersis, Antonium & Lepidum in Italiam accersuit, atque ipse legiones ad urbem hostiliter admouit, Suetonius, Dio & Appianus: qui scribit, Ciceronem ad Octavianum venisse, ac paullo post lectica ex urbe fugisse. C. autem Cæsar Octavianus consul cum Q. Pedio statim factus est, ut omnes annales testantur. Consulatum Cæsarem iniisse præd. quàm x. annos impleteret, x. Kalend. 15 Octobris, Paterculus auctor est. In Liuiana epitoma lib. 119. legitur, Cæsarem consulem creatum esse, cum annos x. i. haberet. Plutarchus in Bruto ex Octaviani commentariis refert, ipsum vigesimum annum egisse, cum consul primum est factus. Eutropius initio lib. 7. ait, Cæsarem Romam cum exercitu profectum extorsisse, ut sibi vigesimo anno consulatus daretur. Suetonius in Augusto scribit, eum in ordinatione anni Sextilem mensē à suo cognomine nuncupasse, quo sibi & primus consulatus, & insignes victoriæ obtigissent. Similiter Dio lib. 56. tradit, Octavianum x. i. die Augusti, eodem, quo primum consulatum ceperat, decessisse. Cæsar Octavianus eos legem tulit de quaestione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset, Liuius lib. 120. Appianus lib. 3. Dio lib. 46. Auctor legis fuit Octavianus, tulit Q. Pedius collega: unde lex Pedia nominatur: eaque omnibus, qui Iulium Cæsarem interfecerant, aqua ignique interdictum est, Velleius lib. 2. Suetonius in Nerone. Consul factus Octavianus Ciceronem, ut Plutarchus in eius vita scribit, valere iussit, & pace cum Antonio Lepidoque facta copias omnes in vnum locum contraxerunt, ibique imperium Rom. quasi possessionem aliquam inter se diuiserunt. Partiti sunt autem prouincias inter se hoc modo, ut Cæsar vtraque Africā cum Sicilia, & Sardinia; Lepidus Hispanias & Galliā Narbonensem; Antonius reliquas Gallias haberet, Appianus lib. 4. Dio lib. 46. Inter hos etiam conuenit, ut ipsi trium-

uiri reipubl. constituendæ per quinquennium essent, & ut
 suos quisque inimicos proscriberet. in qua proscriptione
 plurimi equites, cxxx lenatorum nomina fuerunt, vt est in
 epitoma libr. 120. Tu vide Orosium nostrum libr. 6. cap. 18.
 Cæsarem restitisse aliquamdiu collegis, ne qua fieret pro-
 scriptio: sed inceptâ utroque acerbius exercuisse, Trāquillus
 ait. Maximam verò contentionem, inquit Plutarchus, Ci-
 ceronis proscriptio præbuit, cum Antonius nullâ conditio-
 nem acciperet, nisi primus ille interficeretur, Lepidus An-
 tonio assentiretur, & Cæsar utrique repugnaret. Congres-
 sus horum trium occultus in triduum fuit apud Bononiam,
 in loco remoto à castris, & flumine circumfuso, vt Plutar-
 chus non solum in Cicero, sed & in Antonio tradit.
 Dio quoque libr. 46. scribit, triumuiros conuenisse in parua
 insula fluminis, quod Bononiam præterlabitur. Appianus
 initio libri quarti ait, eos congressos esse ad Mutinam in
 Lauinii fluminis insula. Sed trium virum copias ad Bononiam
 contractas fuisse, Suetonius etiam in Augusto auctor est. &
 Florus cap. 5. libr. 4. tradit, pacem inter tres duces factam apud
 confluens inter Perusiam & Bononiam. Ibi autem
 Cæsarem primis diebus, vt Plutarchus narrat, pro Cicero-
 nis salute cum aliis concertasse, ac tertio die concessisse,
 eiusque vitam prodidisse, fuitque permutatio ita facta: Ci-
 ceronem Cæsar, L. Paullum fratrem Lepidus, L. Cæsarem
 auunculum Antonius proscribi permisit. Sed nihil, ait Pa-
 terculus, tam indignum illo tempore fuit, quam quod aut
 Cæsar aliquem proscribere coactus est, aut ab illo Cicero
 proscriptus est. Cesserat ille sub aduentum 111. virorum vr-
 be, vt ex Liuii Seneca libr. 1. Suasoriarum refert, pro cer-
 to habens, id quod erat, non magis Antonio eripere, quam
 Cæsari Cassium & Brutum posse. Primò in Tusculanum
 fugerat: inde transuersis itineribus in Formianum, vt ab
 Caieta nauim conscensurus, proficisceretur. vnde aliquoties
 in altum prouectum cum modò venti aduersi retulif-
 sent, modò ipse iactatione nauis cæco volente fluctu pa-
 ti non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit:
 regressusque ad superiorem villam, quæ paullo plus mil-
 le passibus à mari abest, Moriar, inquit, in patria sæpe serua-
 ta. Haec enus Liuius; Plutarchus verò ita: Erat Cicero in
 Tusculano

Tusculano cum Quinto fratre. Cognita verò proscrip-
 tione, Asturam in maritimum Ciceronis fundum proficisci,
 atque inde in Macedoniam ad M. Brutum, de cuius victoria
 læti romores afferebantur, transire constituerunt. Fereban-
 tur lecticis confecti mæore, atque in itinere subsistentes,
 iunctis lecticis inter se casum suum deplorabant. Quintus
 verò magis angebatur animo, atque inopie illi in mentem
 veniebat: nihil enim secum se domo extulisse dicebat: Mar-
 co etiam perexiguum viaticum erat: satius igitur esse affir-
 mabat, Marcum fuga antecedere, se conualatum domum
 recurrere. Hoc consilio probato, complexi inter se, multisque
 lacrymis profusis digressi sunt. Quintus non ita multis
 diebus post à seruis proditus inquisitoribus vnâ cum filio
 suo interfectus est. Ita quidem de Q. Cicero Plutarchus:
 Appianus in hanc sententiam: Q. Cicero cum filio compre-
 hensus percussores orabat, vt se ante filium necarent. quod
 cum filius contrâ fieri obsecraret, illi se eorum controuer-
 siam composituros dixerunt. itaque alii hunc, alii illum ar-
 ripientes eodem signo ambos simul occiderunt. Dio libr. 47.
 ita: Q. Ciceronem M. fratrem filius de medio remouit, &
 quantum in ipso fuit, seruauit. nam & patrem occultauit, vt
 inueniri non posset, & ea de causa tormentis omnibus ex-
 cruciatus indicium nullum fecit. sed pater, re intellecta,
 cum admiratione filii, tum misericordia adductus ultro
 prodit, seque ipse percussoribus tradidit. Redeamus nunc
 ad Plutarchum. Cicero, inquit ille, Asturam delatus, nauem,
 quam nactus fuit, subito conscendit, & oram legens Cir-
 cæum vsque vento peruenit. Inde soluere gubernatores
 cum pararent, vel maris metu permotus, vel Cæsaris fidem
 non plane desperans, in terram egressus est: & millia pas-
 suum xiii. fere pedibus Romam versus progressus, animi
 pendere cepit, sententiâque mutata rursus ad mare descendit,
 ibique noctem grauib. & incertis cogitationibus tra-
 duxit: adeo, vt in animo haberet, Cæsaris domum clam in-
 gredi, sibi que ante lares eius manus inferre, atque ita furia-
 les intemperias illi impingere. Sed ab ea ratione cruciatus
 metu depulsus, alia rursus tumultuosa consilia in pectus in-
 stituit, & seruis se ad Caietam deportandū nauigio commi-
 sit: vbi prædia habebat, & blandū quietate Etesiarū dieb. persua-

gium. est ibidem supra mare sacellum Apollinis: unde corui cum clangore ad Ciceronis nauem, quæ ad litus appellabatur, confertim aduolarunt, atque ex utraque parte antenarum insidentes partim crocitarunt, partim rudentem capita rostris tutuderunt: idque signum omnibus infaustum est visum. Cicero tamen egressus in villam se recepit, & quieti dedit: ibi coruorum magna pars tristi voce ad fenestram affedit: unus in lectum deuolauit, & rostro vestem, qua Cicero rectus erat, paulatim ab ore ipsius remouit. De eadem re Valerius lib. 1. cap. 4. M. Ciceroni mors imminens auspicio prædicta est: cum enim in villa Caietana esset, coruus in conspectu eius horologii ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togæ eò usque morlu tenuit, donec seruus, ad occidendum eum milites venisse, nuntiaret. hæc tamen Valerius: ex quo perspicue cognoscitur apud Plutarchum *is agnitus* mendose, non pro Capua, sed Caieta legi. quamuis Appianus Capuam nominet, ad quam fuerit hæc Ciceronis villa, in qua aduentantibus inquisitoribus à coruis è somno excitatus sit. Sequitur in Plutarcho: Serui hæc aspicientes suam ipsi ignauiam damnarunt, si herilis cædis spectatores esse sustinerent: cumque bestias domino opem ferre, ac pro indigno eius casu sollicitas esse viderent, ipsi eum non defenderent, partim precibus, partim vi positum lecticæ ad mare detulerunt. Interim percussores cum ministris superueniunt, Herennius centurio, & Popillius tribunus militum, quem parricidii reum Cicero olim defenderat.

De Popillio hoc multa Seneca in Declamationibus & Suasoriis. de eodem Valerius lib. 5. cap. 3. M. Cicero C. Popillium Lænatem Picenæ regionis, rogatu M. Cælii, non minore cura, quam eloquentia defendit: eumque causa admodum dubia fluctuantem, saluum ad penates suos remisit. hic Popillius postea nec re, nec verbo à Cicerone læsus, vltro M. Antonium rogauit, vt ad illum proscriptum persequendum & iugulandum mitteretur: impetratisque detestabilis ministerii partibus, gaudio exultans Caietam cucurrit, & virum, omitto quod amplissimæ dignitatis, certè salubri studio (ita lego è manuscriptis) præstantis officii priuatim sibi venerandum, iugulum præbere iussit: ac protinus caput Romanæ

manæ eloquentiæ, & pacis clarissimam dexteram, per summum & securum otium amputauit: eaq; sarcina, tanquam opimis spoliis, alacer in urbem reuersus est: neq; ei scelestum portanti onus succurrit, illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam perorauerat.

Sequitur apud Plutarchum: Percussores cum fores clauas inuenissent, eas effregerunt: cumq; Cicero non appareret, & ii, qui intus erant, scire se, vbi esset, negassent, aiunt adolescentem quendam, à Cicerone in bonis literis & disciplinis educatum, Quinti fratris libertum, Philologum nomine, tribuno dixisse, lecticam per siluestres & opacas ambulationes ad mare deferri. Tribunus igitur cum paucis comitibus circum ambulationes ad exitum cucurrit: Herennius recta per eandem accurrit. quod vbi Cicero animaduertit, seruos lecticam ibi deponere iussit. Satis, inquit Liuius, constat, seruos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum: ipsum, deponi lecticam, & quietos pati, quod fors iniqua cogeret, iussisse. Appianus scribit, multos discurrisse quærentes, num alicubi Cicero visus esset: cumque alii beneuolentia & misericordia permoti, eum in alto esse dixissent, clientem Clodii acerrimi inimici Ciceronis Popillio Lænati tribuno militum indicasse viam, qua lectica deportabatur, eo illum irrupisse, & cum seruos longè plures, quam ipse secum habebat, ad dimicandum paratos vidisset, callidè exclamasse, Tribuni, qui in extremo agmine sunt, ingrediantur: tùm seruos maiorem multitudinem expectantes perterritos fuisse. Cicero, ait Aufidius Bassus apud Senecam, paulùm remoto velo, postquam armatos vidit, Ego vero consisto, ait: accede veterane, & si hoc saltem potes recte facere, incide ceruicem. trementi, deinde dubitantiq; Quid si ad me, inquit, primum venissetis? Butridius Niger apud eundem: Elapsus interim altera parte villæ Cicero lectica per agros ferebatur. sed vt vidit appropinquare notum sibi militem Popillium nomine, memor defensum à se, lætiore vultu aspexit. at ille, victoribus ipsum imputaturus, occupat facinus, caputq; decisum, nihil in vltimo fine vitæ facientis, quod alterutram in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se paulò ante defensum ab illo. Prominenti, inquit Liuius, ex lectica, præbentiq; immotam ceruicem, caput præcisum est, nec

fatīs stolidæ crudelitati militum fuit, manus quoque, scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes, præciderunt. Plutarchus: Cicero mentum, ita ut consueuerat, tangens, in percussoribus oculos constanter fixit squaloris plenus, & capillo demisso, macieque ob sollicitudines confectus, usque eo ut plurimi Herennio eum iugulante capita obnubarent. Occisus est præbens ceruicem extra lecticam cum annum iam **lxiii.** ageret. Præcidit illi iussu Antonii caput & manus, quibus Philippicas scripserat. Vixit, ait Liuius, tres & **lx.** annos: ut, si vis abfuisse, ne immatura quidem mors videri possit. Eusebius: Cicero in Formiano suo ab Herennio & Popillio occiditur **lxiii.** ætatis suæ anno. Appianus: Occiso Cicerone quidam equis, alii nauigiis incitatis properabant Antonio hunc nuntium perferre, ei que in foro sedenti Lænas caput & manum eminus ostendit, quo ille maximè lætatus, **15** tribunum militum coronauit, & **h.** s. decies centena millia ei pro maximo præmio dedit, quod summum & infensissimum suum inimicum occidisset. Plutarchus: Cum membra Ciceronis Romæ perlata essent, Antonius, qui tum fortè comitia habebat, iis visis exclamauit, Proscriptionem iam **20** peractam esse: caput autem & manus pro rostris poni iussit, spectaculum horrendum Romanis, qui se nō Ciceronis vultum, sed imaginem animi Antonii videre putabant. Dio lib. **47.** Vbi Ciceronis caput allatum fuit, Antonius multis & grauibz probris illatis, illud pro rostris, loco præ aliis conspicuo poni iussit, ut vnde in ipsum verba faciens auditus fuerat, ibi caput eius cum manu dextra, quæ simul præcisa fuerat, **25** conspiceretur. Fulvia verò caput, antequam auferretur, in manus sumpsit, atque atrocibus verbis illudens & conspuens genibus suis imposuit, & linguam ex ore extractam **30** acubus, quibus ad capitis ornatum utebatur, compunxit, additis multis iis que execrandis opprobriis. Liuius: Ita relatū caput ad Antonium, iussuque eius inter duas manus in rostris positum, vbi ille Consul, vbi sæpe consularis, vbi eo ipso anno aduersus Antonium, quanta nulla vnquam humana vox, **35** cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat: vix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant. Cremutius Cordus: Præcipue tamē soluit pectora omnium in lacrymas gemitusque visa ad caput eius deligata

gata manus dextra, diuinæ eloquentiæ ministra: ceterorumque cædes priuatos luctus excitauerunt. illa vna communē Mortem Ciceronis versibus elegantissimis deplorauit Cornelius Seuerus: in quibus sunt, qui sequuntur:

- 5** Abstulit vna dies cui decus, iſtaq; luctu
Conticuit Latia tristis ſacundia lingua,
Vnica ſollicitis quondam tutela, ſaluſq;
Egremium ſemper patriæ caput: ille Senatus
Vindex, ille ſori, legum, ritusq; togæq;
10 Publica vox ſeu ſeu aeternum obmutuit armis,
Informes vultus, ſparſamq; cruore neſando
Caniciem, ſacrasq; manus, operumq; miniſtras
Tantorum, pedibus ciuis proiecta ſuperbis
15 Proculcavit ouans, nec lubrica ſata, Deosq;
Reſpexit: nullo luet hoc Antonius auro.

Paterculus poſt narratam cædem M. Tullii, in hæc verba erumpit: Nihil tamen egiſti, M. Antoni, mercedem cælestiſſimi oris & clariſſimi capitis abſciſi numerando. aucto-
20 ramentoque ſinebri ad conſeruatois quondam reip. tantiq; conſulis irritando necem. Rapuiſti tu M. Ciceroni lucem ſollicitam, & ætatem ſenilem, & vitam miſeriores te principe, quàm ſub te triumuiro mortem: famam verò gloriàmque ſactorum atque dictorum adeo non abſtulifti, ut auxeris. Vi-
25 uet, viuetque per omnem ſæculorum memoriam: dumque hoc vel fortè, vel prouidentia, vel vtcunque conſtitutum rerum naturæ corpus, quod ille præ nō ſolus Romanorum animo vidit, ingenio cōplexus eſt, eloquentia illuminauit, manebit incolume, comitem æui ſui laudem Ciceronis trahet
30 omniſque poſteritas illius in te ſcripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur: citiuſque in mundo genus hominum, quàm huius nomen, cadet. Ciceronem hoc anno **vii.** Idus occiſum eſſe, teſtimonio Tironis libetti ſcribit Tacitus in dialogo de Oratoribus. intelligo autem Idus Decembris,
35 quoniam triumphui inierunt **v. K.** Decembris, ut eſt in lapide Colotiano. Vixit igitur Cicero annos **lxiii.** menſes **xi.** dies **v.** ſive annos **lxiv.** minus **xxvi.** diebus.

Nunc ad extremum illud addam, quod Deſiderius Lignamincus Patauinus ante annos ſedecim diuulgauit. Cum

anno Christi M. D. XLIV. K. Decemb. Angelus Apulus Minorita in Zacyntho insula Venetorum, quæ in mari Ionio Epiro adiacet, apud sacellum D. Mariæ Gratiolæ, non longe à littore maris, Cœnobii fundamenta ageret, sepulchrum antiquissimum reperit hac inscriptione: M. TVLLI C. CERO HAVE. ET TV TEPTIA ANTΩNIA. in eodem sepulchro inuentæ sunt duæ urnæ vitreæ, una maior cinerum, altera minor lacrymarum, ut volunt, in maioris fundo, erat vitro inscriptum: AVE MAR. TVL. Hoc monumentū ibi in sacrario templi adseruatur, & Ciceronis nostri esse putatur. verū in huiusmodi rebus mihi Epicharmi cantilenam illam *μικροσπο δὲ πικρὸν* ad aurem utranque infusurrari facile patior: cū præsertim in Epitaphio, quodam, quod in libro manuscripto *ἀδελφὸς* subiicitur, Arpinatem Ciceronem lapide extra Caietam seruari, inueniam, quem Lignamineus à seruis crematum, & in Zacynthum delatum fuisse putat.

INDEX

INDEX PRIMVS LOCORVM CICERONIS, QVI

in hac historia citantur, & illustrantur.

- In Epistolas ad Familiares libro primo 21. 77. 99. 100. 101. 102. 106. 107.
 Secundo. 110. 113. 114. 115.
 Tertio 112. 113. 114. 115.
 Quarto 121. 123. 125. 126. 127.
 Quinto 73. 78. 79. 81. 94. 104. 105. 106. 126.
 Sexto 116. 121. 123. 125. 127.
 Septimo 106. 109. 111. 116. 118. 119. 128. 132.
 Octauo 100. 107. 112. 114. 115.
 Nono 36. 49. 115. 118. 121. 122. 124. 126. 128. 131.
 Decimo 62. 139. 140.
 Vndecimo 89. 131. 135. 136. 140.
 Duodecimo 89. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140.
 Decimotertio 27. 33. 38. 113. 115. 121.
 Decimoquarto 91. 92. 100. 117. 118. 119. 120.
 XV. 65. 113. 114. 115.
 XVI. 115. 116. 117. 118. 130.
 Ad Atticum libro primo 13. 28. 60. 62. 63. 66. 67. 77. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 100.
 Secundo 22. 74. 75. 79. 83. 84. 85. 86. 87.
 Tertio 80. 90. 91. 92.
 Quarto 79. 96. 97. 98. 99. 101. 105. 106. 107. 108.
 Quinto 112. 113. 114.
 Sexto 112. 115.
 Septimo 14. 114. 116. 117.
 Octauo 117. 118.
 Nono 28. 71. 86. 116. 117.
 Decimo 77. 118.
 Vndecimo 118. 120.
 Duodecimo 30. 60. 121. 122. 125. 126. 127.
 Decimotertio 14. 27. 126. 127. 128.
 XIV. 129. 130. 131. 132.
 XV. 130. 132.
 XVI. 120. 132. 133. 134. 135.
 Ad Q. Fratrem libro primo 39. 83. 87. 91.
 Secundo 99. 103. 106. 107.
 Tertio 106. 107. 108. 109. 113.
 Ad M. Brutum 126. 137. 138. 140.
 De Inuentione 24.
 De Oratore 14. 15. 16. 19. 21. 23. 24. 25. 27. 31. 34. 35. 38.
 In Oratore 56. 59. 71. 123.
 In Bruto 14. 16. 17. 18. 19. 20. 23. 25. 27. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 38. 40. 41. 42. 43. 45. 46. 47. 48. 49.

- 51.52.54.100.123.126.
 In Academicis 127.
 In Lucullo 33.35.36.39.44.77.
 82.127.
 De Finibus 44.46.48.65.111.
 125.126.127.
 In Tusc. 32.34.36.44.122.
 126.129.
 De natura Deor. 24.27.29.32.
 33.34.35.36.38.45.46.103.
 De diuinatione 28.30.31.33.66.
 82.84.95.106.110.112.115.119.
 121.126.127.129.131.
 De Fato 46.132.
 De legibus 13.21.22.30.33.39.43.
 44.57.77.88.90.93.112.
 De officiis 16.20.22.23.26.37.
 38.42.44.58.66.78.94.106.
 126.132.137.
 In Lælio 30.31.
 In Catone 130.
 In Paradoxis 92.94.
 In libris de Consulatu 66.
 Pro Quintio 37.
 Pro Sex. Roscio 40.41.
 Pro Q. Roscio 48.49.
 Verrina prima 55.57.
 Secunda 50.56.58.
 Tertia 35.37.41.49.51.56.57.
 Quarta 23.24.25.28.32.51.52.57.
 Quinta 52.57.
 Sexta 22.56.59.
 Septima 19.24.50.51.52.57.58.
 Pro Fonteio 20.24.29.51.59.
 Pro Cæcina 25.43.59.
 Pro Cornelio 18.24.30.63.66.
 Pro Lege Manilia 18.32.36.38.
 39.41.46.52.53.54.58.60.61.
 62.64.
 Pro Cluentio 28.51.57.62.63.
 64.
 In toga candida 65.64.
 In agrariis contra Rullum 18.
 19.28.38.39.42.66.67.69.70.
 Pro C. Rabirio 20.21.
 In Catilinam 20.
 Prima 20.63.73.74.
 Secunda 73.74.
 Tertia 31.33.38.44.66.75.
 Quarta 20.75.76.
 Pro Murena 24.25.39.41.52.58.
 61.62.66.67.69.72.73.76.77.
 Pro P. Sulla 28.63.66.67.68.
 73.75.77.80.84.
 Pro Archia 19.28.31.35.53.66.
 82.
 Pro Flacco 19.32.35.37.57.74.
 82.86.
 Postreditum ad Quir. 20.21.31.
 32.49.78.88.89.93.95.96.97.
 In Senatu 34.61.77.88.89.90.
 92.93.94.95.96.97.104.
 Pro Domo 20.22.23.34.35.53.
 57.68.81.85.88.89.90.92.94.
 95.97.98.101.104.
 Pro Sextio 20.22.31.34.38.47.
 53.69.72.77.78.79.80.87.
 88.89.90.91.92.93.94.95.96.
 100.101.
 In Vatinius 72.79.84.86.87.
 89.100.101.
 De Haruspicio Resp. 28.30.
 31.34.39.60.66.81.84.88.99.
 101.104.
 De Prouinciis Cos. 16.17.20.
 77.83.86.87.88.94.102.
 Pro Balbo 20.21.24.30.49.52.
 82.102.103.

Pro

- Pro Cælio 25.27.66.67.80.84.
 85.103.104.
 In Pisonem 20.24.32.53.55.58.
 60.62.67.69.71.74.75.78.88.
 89.90.92.94.95.96.98.102.
 105.
 Pro Scauro 34.107.
 Pro Plancio 17.21.24.35.63.50.
 53.91.107.
 Pro Rabirio Posthumo 32.114.
 Pro Milone 17.27.30.81.92.94.
 95.
 Pro Marcello 116.123.
 Pro Ligario 39.68.116.118.120.
 123.124.
 Pro Deiotaro 116.128.
 In Philippicis 20.134.
 Philippica prima 130.131.132.
 133.
 Secunda 60.75.77.85.110.116.
 119.120.122.125.128.129.130.
 131.132.134.
 Tertia 129.133.134.135.
 Quarta 135.
 Quinta 22.79.131.133.134.136.
 Sexta 112.136.
 Septima 136.
 Octaua 21.28.30.31.137.
 Nona 137.
 Decima 138.
 Vndecima 46.113.138.
 XII. 31.38.139.
 XIII. 112.129.134.139.
 XIII. 75.140.

INDEX SECVNDVS

EORVM QVÆ ADM. TVL.

LIVM CICERONEM

pertinent.

A.	gnat	70
Abstinentia Ciceronis	50	de Ambitu legem fect
Academici libri Ciceronis	127	de Amicitia disputatio habetur
Adolescentes nobiles Cicero	100.101.	scribitur
defendit	50	Annonam leuat
Ædilis curulis creatur	55	Antiocho Alcaloniæ operam
Ædilitatem gerit	58	dat
Æger in castris Pompeii est	118	C. Antonium defendit
Æschylo Gnidio operâ datâ	45	Apollinem Delphis consulit
Afflictatio Ciceronis ob Tul-	120	47
liæ morbum	120	Appio Claudio succedit
Agrariam legem Rulli oppu-		Aqua & igni arcetur
		Aratum conuertit
		pro Archia Poeta dicit

*K iiii

- Aretinæ mulieris libertatem defenditur 94
 defendit 43
 Arte Hortensium fatigat 40
 Asiam peragrat 45
 in Asia procos. diocesēs habet 112. 114
 Asiaticis oratoribus operam dat 25
 Athenis viuit 44
 Athenis commoratur 115
 Attici cōdiscipulus Cicero 44
 Augur fit 110
 Auiā Ciceronis 14
 Auius Ciceronis 14
 B.
 Pro Balbo dicit 102
 Bellum ciuile relinquit 119
 Bellum in Cilicia gerit 119
 Pro Bestia dicit 110. 103
 Bona Ciceronis diripiuntur 90
 Brundisium exsul venit 91
 eodē ab exsilio reuertitur 96
 Brundisii victo Pompeio diu commoratur Cæsarem expectans 119
 Brutum de claris oratoribus scribit 122
 C.
 Pro Cæcina Cicero dicit 59
 Cædes Ciceronis 145
 Cæsari Cicero obuiam procedit 120
 Cæsaris exercitui stipendium decernit 102
 Cæsaris cædis socius non fuit 129
 Capuam sumit 116
 Caput Ciceronis à tota Italia defenditur 94
 Præciditur 146
 Catilinæ insidiis petitus eum oppugnat 72. 73
 & deinceps.
 Catilinarias orationes dicit 74. 76
 Catonis laudationem scribit 122
 Catonem de Senectute scribit 130
 Catulum scribit 127
 Causas agere incipit 40
 Cicero vnde dictus 14
 Ciliciam prouinciam sortitur 112
 In Ciliciam venit 113
 Decedit 115
 A Clodio in exsiliū eiicitur 88
 pro Cluentio dicit 64
 pro Cælio dicit 103. 104
 Coniugas Ciceronis 50. 65
 Consobriini Ciceronis 16
 De Coniuratis supplicium submit 77
 Consolationem scribit 126. 131
 Consul designatur 67
 Consulatum petit 67 gerit 69
 & deinceps ad consulatus petitionem ab Octauio inducitur 145
 De Cōsulatu suo versibus scribit 84
 Consulatus Commentarium Græcè scribit 84
 Consulares orationes Ciceronis 70 & deinceps.
 Contentio Ciceronis in dicendo

- endo 43
 Cornelium maiestatis reum defendit 66
 Pro Cornelio Balbo dicit 102
 Corporis gracilitas & infirmitas in Cicerone 43
 Crassum Cicero defendit 106
 Cyprum prouinciam tenet 112
 D.
 Declamitat Cicero 36
 Deducitur ad Scæuulam 30
 pro Deiotaro dicit 128
 Delphos ad Apollinem proficiscitur 47
 Demetrio Syro operam dat 45
 Deploratur 146
 Dialecticam discit 36
 Diodotum magistrum habet 36
 Dionysio Magneti operam dat 45
 Discessus Ciceronis ex vrbe 89
 De Diuinatione scribit 130
 Docilitas Ciceronis 26
 Domus Ciceronis in palatio 22. 80
 à Clodio incenditur 90
 Publica pecunia edificatur 108
 pro Domo sua oratio 98
 Drusum Cicero defendit 107
 E.
 Eloquentiæ vis in Cicerone 70
 studium & amor 43
 Epicureos Athenis audit 44
 Epistolæ oræ maritimæ est 116
 Exercitationes Cic. 29. 36. 45
 in Exsiliū Cicero eiicitur 88. 89
 ab Exsilio restituitur 95
 F.
 Fasces Ciceronis 120
 de Fato Cicero scribit 132
 Filius Ciceronis Tullius. Filia Tullia, vide indicem sequentem.
 de Finibus sermo habetur 111
 scribitur 127
 pro Flacco dicit 35
 pro Fonteio dicit 59
 Forum agit 115
 In forum venit 27
 Fragmenta Ciceronis à Sigonio collecta 64
 Frater Ciceronis Q. Tullius, in Indice sequenti.
 Fuga Ciceronis ex vrbe 89
 pro Fundanio dicit 64
 G.
 Gabinium Cicero accusat 108
 defendit 108
 Galliam prouinciam in cōmissione deponit 71
 pro Gallio dicit 64. 68
 Genus Ciceronis 19
 Gloriæ cupidus Cicero 43
 de Gloria libri 133
 Gracilitas corporis Ciceronis 43
 Græcas literas Cicero puer discit 19
 Græcas orationes explicat 29
 Græcè declamat 37. 45
 Græcè commentarium Consulatus scribit 84
 Græcis doctrinam & eloquentiam

tiam eripit	46	Ius dicit	114
Græcos doctores habet	19.37	Iustus Cicero	50
In Græciam proficiscitur	44.	L.	
81		Lælium Cicero scribit	30
è Græcia redit	47	Languet	133
Græculus appellatur	47	Laus Ciceronis	45.78
Gratias agit senatui, & Qui-		de Legationibus liberis lex	
ritibus	97	Ciceronis	77
Gratuito multos defendit	54	Legationis liberæ ius habet	132
H.		Legatur à Cæsare	86
de Haruspicum responsis ora-		Legatus ad Antonium decer-	
tio	101	nitur	139
Honorum cupidus Cicero	47	Legati Ciceronis in Cilicia	112
Honos Ciceroni à Siculis ha-		Leges Consul fert	72
betur	50	de Legib. scribit	112
à ciuib. scribit	89	cum Libris in gratiâ redit	121
Hortensium scribit	126	Ligarium defendit	122
cum Hortensio certat	54.75	Lilybæi orationem habet	50
Hortensium arte fatigat	56	Lorica tectus in campum ve-	
Humanitas Ciceronis	108	nit	73
I.		Luctus Ciceronis ex filii mor-	
Imperator Cicero appellatur		te	125
114		Lucullum scribit	127
Indoles Ciceronis	26	Ludos Cicero ædilis facit	58
Inimicitia Ciceronis cū Me-		M.	
tello Nepote	22.78.80.94	Macedoniam provinciâ so-	
cum P. Clodio	43.81.87	titur	
& deinceps.		Maniliana oratio	64
cum M. Antonio	133.136	Manilium reum Cicero de-	
& deinceps.		fendit	65
Infirmetas corporis in Cicero-		Manus Ciceroni præciduntur	
ne	43.118	145	
Innocentia Ciceronis	50	pro Marcello oratio	123
de Inventione scribit	34	Marius Ciceronis	29
Iudicia castè exercet	63	Mater Ciceronis Heluia	15
Iurat iusiurandum pulcherri-		Matertera Ciceronis	15
mum	79	Menippo Cicero operam dat	
Iuri civili operam dat	33	45	
Iuris peritus est	32		

Messium

Messium defendit	107	Paradoxa scribit	135
Metellinam scribit	80	Partitiones oratorias scribit	
Militat	30	122	
pro Milone dicit	111	Pater Ciceronis	13 moritur
Mineræ simulacrum in Ca-		Pater patriæ Cicero	78
pitolio ponit	89.139	Patriæ seruator Cicero	77
Moloni operam dat	34.41.45	95.97	
Mors Ciceroni portenditur		Patrocinii sese dat	47
139.144 infertur	145	Phædrum probat	33 audit
T. Munatium Plancum accu-		Pharsalico prælio Cicero non	
sat	111	interest	119
Munera nulla accipit	54	Philippicæ orationes Cicero-	
Murenam defendit	39.74.75	nis	130.134
N.		& deinceps.	
Natalis Ciceronis	14.120	Philonem Cicero audit	32.36
Natura Ciceronis	26	Philosophiæ magnam operâ	
de Natura Deorum Cicero		puer & adolescens dat	32.43
scribit	130	eius studium renouat	43
Nomina Ciceronis	13.14	intermissum reuocat	116
Nouus homo Cicero	67	Philosophiæ partes omnes	
O.		hausit	36
Oeconomicum Xenophontis		In Pisonem oratio	106
Cicero conuertit	37	pro Plancio oratio	103.106
de Officiis scribit	132.135	T. Plancum accusat	118
Oræ maritimæ πῶλον & est		Platonis libros tralatos edit	
115		37	
Oratorem scribit	123	Poeta Cicero	26
De Oratore disputatio habe-		Pompeium ornat	64.97
tur	27	eius partes bello ciuili sequi-	
à Cicerone scribitur	106	tur 128 πολιτικὰ scribit	107
Oratoribus aliis Cicero præ-		Pontium Glaucum scribit	26
stat	47	Popilliam, seu Publiliam vir-	
Oratoriæ exercitationes Ci-		ginem vxorem ducit	125
ceronis	36	Porciæ laudationē scribit	127
P.		Posidonium audit	46
Pacis auctor Cicero	116	Prætor primus creatur	62
Pacis fundamenta iacit	130	Præturam gerit	63
Pacem cum Antonio dissua-		Prensat	66
det	137.139	P.ognostica Ciceronis	84

de Proscriptorum liberis oratio	71	& quaerit	81
Cicero Proscribitur	142	de Republica scribit	107
Protagoram Platonis conuertit	37	Reus vestem mutat	88
Prouinciam in concione deponit	71	Rhodum venit	45
in Prouinciam iri non vult	66	pro Roscio Amerino oratio	41. 42
Prouinciam Ciliciam fortitur	112	pro Q. Roscio Comædo oratio	48
in eam venit, 113. decedit	115	pro Roscio Othone oratio	70
de prouinciis Cos. oratio	102.	contra Rullū orationes	69. 70
106		Rusticatur Cicero	130. 132
Pro Ptolemæo rege oratio	99	S.	
Puer Cicero in admiratione habetur	26	M. Sauscium Cicero defendit	111
Pueritiae studia	19. 126	ad Scauulam deducitur	30
Q.		Scauulae Pōrifici operam dat	33
Quæstioni de pecuniis repetundis Cicero præest	63	pro Scauro dicit	107
Quæstor creatur	48	Scholam Gniphonis frequentat	64
Quæstor Siciliam obtinet	49.	de Senectute scribit	130
50. 54		pro Sextio dicit	100
Quæstor Ciceronis Cos.	77	Siciliam quæstor obtinet	49.
in Cilicia	112. 115	50	
pro Quinctio oratio	40	è Sicilia decedit	50. 54
Quinquaginta repudiat	87	Siciliam diebus 1. peragrat	55
R.		Stoicorum dialecticam discit	36
pro Rabirio Postumo oratio	109	pro Sulla oratio	80
C. Rabirium perduellionis reū Cicero defendit	20. 70	Supplicatio Ciceroni decernitur	75. 114
Reatorum causam agit	107	Supplicationem Pompeio decernit	77
Redit ab exilio	96	T.	
post Reditum orationes Ciceronis	97	Terentia Ciceronis vxor	76.
Redundans Cicero	40	115	
Rem in Cilicia gerit	114	cum Terentia Cicero diuortium facit	124
de repetundis accusat, iudicat,		Testimonium in Clodium dicit	

et	81	Villæ Ciceronis à Clodio incenduntur	70
A. Thermum defendit	86	restituuntur	98
Timæum Platonis conuertit	37. 132	Virginem vxorem Cicero ducit	125
Togam virilem sumit	28	Vitæ Ciceronis tempus	136
in Toga candida oratio	67	148	
Topica Cicero scribit	132	Vxor Ciceronis	43. 35
Tribus Ciceronis	14	Vxor Ciceronis Terentia	76.
pro Tullio oratio	54	115	
Tusculanæ quæstiones	129	X.	
V.		pro Vareno oratio	54
pro Vareno oratio	54	in Vatinius oratio	100
Vatinius Cicero defendit	107	ro operam dat	45
Verrem accusat	54. 55	Xenophontis Oeconomicum vertit	73
& deinceps.		Z.	
Verbis de Cōsultatu suo scribit	85	Zenonem Epicureum Athenis audit	44
Vigintiuitatum repudiat	86		

INDEX TERTIVS COMMVNIS RERVM OMNIVM:

in cuius descriptione prænominum ratio
nulla est habita.

A.		Adoptio Clodii	83. 85
Academia noua	44	Adrianus Turnebus	36. 56
Academiarum patronus Philo	33	Sex. Æbutius	59
Academici libri Ciceronis	127	Ædiles vnde dicti	58
Academica secta	44	Ædilitatis petendæ tempus legitimum	54. 108
M. Acilius Glabrio prætor	54	Ælia Fusia lex	72
Consul, 60. Lucullo succedit	60	L. Ælius Lamia relegatur	89
Ætium	113	à Cicerone ad Antoniū mittitur	119
C. Aculeo eques Ro. 16 Aculeonis filii cōsobrini Ciceronis	16	Ælius Ligus tribunus	92
		Q. Ælius Tubero Ligarium	

- accusat 123
M.Æmilius Lepidus Cos. 62
M.Æmilius Lepidus Cos. 44
 Dissentit à Catulo collega 44
M.Æmilius Lepidus Interrex 120
M.Æmilius Lepidus prætor Cæsarem dictatorem dicit 117
 Consul 118
 Magister equitum 124. 128
 Pontifex Max. 139
 Antonium recipit 140
 Hostis à Senatu iudicatur 140
 Cum Antonio & Octavio contra Rempub. conspirat 142
Æmilius. vide Mamercus.
M.Æmilius Lepidus Cos. 44
L.Æmilius Paullus Cos. 114
 proscribitur 142
M.Æmilius Scaurus à Cicerone defenditur 107
Æschylus Gnidius 45
L.Afranius Cos. 82
Africanus minor Cos. 55
 moritur 33
Africa à Mario devicta 32
 C. Cassio decernitur 130
Africam Catilina prætor ob- tinet 63
Africum bellum Cæsaris 121
Africanus triumphus Cæsaris 28
Agraria lex Apuleia 20
 Flavia 83
 Iulia 85
 Scruilia Rulli 68
 Titia 21
Albanus mons 101
Alexandri magni castra apud Ilium 114
Alexander Aristobuli F. 102
C. Alfius 108
 prætor 108. 109
Allobroges sollicitantur à Catilina 75
 domantur 83
Allienus prætor Siciliam ob- tinet 121
 Alpes 46
Sex. Alphenus 40
Amanus mons 114
Amatius 130
Ambitus Lex Calpurnia 61
 Cornelia 61
 Pompeia 111
 Tullia 72
Ambrones à Mario victi 18
 de Amicitia sermo Ciceronis 30. 33
 à Cicerone describitur 130
Q. Ancharius prætor 99
Ancona 116
M. Anncius Ciceronis Lega- tus 112
T. Annius Milo Trib. 92
 Clodium de vi postulat 94
 Gladiatores emit 94
Miloni dies à Clodio dici- tur 100
 Consulatum petit 110
 Clodium occidit. ibid. ac- cusatur & defenditur 111
 Damnatu exsulat 111
 Ante d. x. Kal. 15
Antii Cicero est 84. 85
Antium 130
Anticato Cæsaris 122
Antiochiæ Cassius est 113
Antiochus Afcalonita 43. 44
Antiochus Commagenus 113
P. Antistius Pompeii socer 38
Sex. Antistius Vetus trib. pl. 99
 C. Anto-

- C. Antonius** prætor 62
 Cōsul cum Cicerone crea- tur 67
 Consulatum gerit 69
 Catilinæ fauer 69
 Catilinam vincit, & Impe- rator appellatur 79
 In Macedoniam profiscisci- tur 79
 Accusatur, & damnatus ex- sulat 107. 89
C. Antoni M. frater, Hortensio in Macedonia succedit 137
 à Cicerone filio victus in M. Bruti potestatem venit 138
M. Antonius orator ptor Pira- tas persequitur, & vincit 18
Man. Aquillium defendit 19
 Consul 18. 21. 34. 44.
 Cen- sor 23. 34
 De oratore disputat 27
 occiditur 34
M. Antonius Creticus Orato- ris filius 18. 51
M. Antonius triumphat 51
 Milonem accusat 111
 Tribunus pl. ex vrbe ad Cæ- sarem profugit 116
 Ciceroni Brundisii parcit 119
 Magister equitum 120
 Cōsul 129
 Cæsari diadema imponit 129
 Orationem de cōcordia habet 130
 Cæsarem oratione suæ bri lau- dat 130
 Octavianum Cæsarem superbre excipit 131
 Cicero- ni inimicitias denūtiat 134
 Brundisii milites trucidat 134
 Mutinam obsidet 136
Hostis iudicatur 136
 Ad Mutinam vincitur 139
 A Lepido recipitur 140
 Cum Octavio & Lepido cō- tra Remp. conspirat 142
 Ciceronis caput pro rostris poni iubet 146
M. Antonii Gniphonis scho- la 64
Apamea 46. 113
Apio 23
Apollō Delphicus 47
Apollinis sacra 21
 facellū 144
Apollinares ludi 97
Apollonius Molo 45
Appia via 97. 110
Appius Claudius
 Appius maior Milonem ac- cusat 111
Appuleia lex agraria 10
Appuleiæ leges 21
L. Appuleius Saturninus tri- bunus pl. seditionem mouet 20
 Occiditur 20. 70
P. Appuleius tribun. 139
Aquæ & ignis interdictio 90
C. Aquillius Gallus 40
 ptor 62
M. Aquillius Cos. 33
M. Aquillius Cos. 19. 32
 repetundarū reus 19
 necatur 32
Aquinum 112
Arati carmina Cicero con- uertit 29. 37. 84
Arca 112
Archias Romam venit 19. in Asia est 35. à Cicerone defen- ditur 82
Arcia 96. 119
Ariminium 116

- Ariobatzanes rex 32. 114
 Aristo, apud quē Cicero Athenis diuersatus est 115
 Aristobulus 102
 Armenia minor 128
 Arpinate 13. 80. 108
 Arpinates in tribu Cornelia 14
 Arpinum 112
 Arretinae mulieris libertatem Cicero defendit 43
 Arretium 116
 Asia à Mithridate occupatur 32
 Asia in 24. regiones à Sulla diuiditur 37
 Flacco portas claudit 35
 Obtingit Q. Ciceroni 81
 Obtinetur à L. Flacco 81
 à Q. Mucio 23
 à Q. Thermo 115
 Decernitur Trebonio 130
 in Asiam M. Cicero proficiscitur 114
 Assignationes Sullanæ 70
 Asturæ Cicero est 126. 143
 habuit ibi maritimum fundum 143
 Ateius Capito tribunus pl. 106
 Athenio dux fugitiuorum 19
 Atheſis fluuius 20
 Sex. Attilius Serranus tribunus pl. 93. 95
 C. Attilius Serranus Cos. 14
 T. Atius Cluētii accusator 64
 Atticus Pomponius
 Attia Augusti Cæsaris mater
 Attius Tullus 13
 Auctio bonorum 40
 C. Aufidius Orestes Cos. 53
 Augustus Octauius 137
 Augustus mensis, qui prius Sextilis 141
 Aura pedisequa 81
 Aurelia mater Cæsaris 81
 Aurelia lex de Iudiciis 57. 59
 C. Aurelius Cotta tribunatu pl. deiectus in exsiliū pel-
 litur 27
 Consul 27. 48. 49
 L. Aurelius Cotta tribunus pl.
 17 prætor 57
 Consul 65. 66 Censor 65
 Ciceroni patrocinator 93
 M. Aurelius Cotta Cos. 50
 L. Aurelius Orestes Cos. 17
 moritur 18
 P. Autronius Pætus Cos. de-
 signatus 65 contra Rem-
 pub. coniurat 65. 73
 damnatur 69. 80
 B.
 Balbus, vide Cornelius.
 L. Bellienus 68
 Bellonæ ædes 70
 Beneuentum 119
 Bestia Calpurnius
 Bibulus Calpurnius
 Bithynia 64
 Bithynia à P. Silio obtinetur
 115
 Cimbri decernitur 130
 Bithyniæ rex Nicomedes 32
 Bonæ Deæ sacra 75. 81
 Bononia 140. 142
 Brundisium exsul Cicero pro-
 ficiscitur 91 eodem redit 96
 Brundisium è Cilicia Cicero
 venit

- venit 115. ibidē victo Pom-
 peio diu fuit. 119
 Brundisinae coloniae natalis.
 96
 Brutus vide Iunius.
 P. Burrius prætor. 40
 Bustum in foro. 136
 Buthrotum. 138
 Byllis. 138
 Byzantium. 101
 C.
 CA Ecilia Balearici filia. 28
 Cæcilia mater Clodii. 104
 Cæcilia Didia Lex. 17. 22. 79.
 L. Cæcilius prætor. 93
 Ludos facit. 97
 L. Cæcilius Metellus cos. 30
 L. Cæcilius Metellus Verri
 in Sicilia succedit. 54 cos. 60
 Q. Cæcilius Metellus Celer
 prætor. 73
 Galliam Proc. obtinet. 80
 Consul 83. Clodio resistit. 83
 Metelli fratres Clodii 104
 Q. Cæcilius Metellus Creti-
 cus Cos. 54
 Q. Cæcilius Metellus Nepos
 Cos. 22
 Q. Cæcilius Metellus Nepos
 Ciceronis inimicus 22. 80.
 tribunus pl. Ciceronem ve-
 xat 126. portoria Italię tol-
 lit 84
 Consul. 93. Cum Cicerone in
 gratiam redit 94
 Hispaniam obtinet 104
 Q. Cæcilius Metellus Numi-
 dicus in exsiliū profici-
 scitur 29
 Ab exsilio reuocatur 21
 Q. Cæcilius Metellus Pius
 Cos. 41. contra Sertorium
 rem gerit 51
 Q. Cæcilius Niger 55
 A. Cæcina causa & defensio
 59. 60.
 Cæparius Catilinarius 75
 Cæpio Seruilius.
 Cæsar Iulius.
 M. Cæsius prætor 49
 M. Cæsonius ædilis cum Ci-
 cerone 58
 Caieta 142. 143
 Caieta Cicero prædium ha-
 buit 144
 Caietana villa Ciceronis 144
 Calagurium 51
 Calata 134
 Calenus, vide Fufius.
 Cales 28. 117
 Calidia lex 21
 Q. Calidius tribunus pl. Metel-
 lum Numidicum ab exsu-
 lio reuocat 22
 M. Calidius prætor 94
 Calpurnia lex de ambitu 61
 Calpurnius Bestia à Cicero-
 nē defenditur 169
 L. Calpurnius Bestia tribu-
 nus pl. 110
 M. Calpurnius Bibulus cos.
 85. Syriam obtinet 114
 C. Calpurnius Piso cos. 60
 C. Calpurnius Piso Cicero-
 nis gener. 110
 C. Calpurnius Piso iudex in
 causa Roscii Comædi 48
 Cn. Calpurnius Piso contra
 *L

Remp. coniurat	65	L. Cassius Longinus Consula-	
L. Calpurnius Piso Cæsonius		tum petit	67
cos. 87. Ciceronē prodit	88	C. Cassius V arus cos.	51
prouinciā à Clodio accipit	87	Cassius tribunus pl.	78
in prouinciā proficiscitur	92	Q. Cassius tribunus pl.	117
Ciceronis oratio in eum	106	C. Cassius quæstor	113
Censor est	115	Ciceroni Fabium cōmendat	
M. Marcelli mentionem in		115. Cæsare occiso Africam	
Senatu facit	123	prouinciā accipit 138. Do-	
de Antonio mitem sententiā		labellā persequi iubetur 138	
dicit 136. ad Antonium		Castor nepos Deiotari	128
legatus mittitur	ibid.	Castoris templum	143
Camænarum templum	97	Cato Ciceronis	122
Campanus ager diuiditur	86	Catocas Menippi cognomē	45
de agro Campano Ciceronis		Catulus Ciceronis lib.	127
sententia	101	Cæstoria potestas restituitur	111
Campus Martius 44. 71. 83. 96		Centumviri	25
C. Caninius tribunus pl.	99	Centuriata Comititia	62. 71. 95
C. Caninius Rebilus cos.	128	Cephalenia	85
Capena porta	97	Celennia	59
in Capitolium senatus voca-		Certhegi factio 51. Cethegus	
tur	94	Catilinarius	75
Capitolium incenditur	38. 58	Chelido meretricula	51
à Catulo dedicatur	58	Chrysogonus Lib. Sullæ	42
Cappadociæ rex Ariobarza-		Cicero vnde dictus	14
nes	32	Ciliciā M. Antonius Procos.	
Capua 78. 96. Capuam Cice-		obtinet	18
ro sumit	116	Cilicia P. Lætulo obtingit	98.
Carneades	44	obuenit M. Ciceroni	112
Carolus Sigonius fragmen-		Cimbricum bellum	17
ta Ciceronis collegit	64.	Cimbrica victoria	16. 34
eius Fasti	16. 124	Cinna Legatus Syriacus	138
Carrhæ	113	Circæum	143
Casilinum	134	M. Cispinus tribunus pl.	93
Cassia leges	17	Ciuica corona	42. 78
Cassia lex frumentaria	52	de Ciuibus regundis lex	23
Cassinius Schola	81	Ciuile bellum Pompeii &	
P. Cassius prætor	63	Cæsaris	116
C. Cassius Longinus tribunus		C. Claudius prætor	99. 101
pl. 17. Consul	23	Ap. Claudius frater P. Clodii	

75. prætor 93. consul 106. Ci-		petens occiditur	110
licia præest 112. à P. Dola-		Clodius Metellorū frater	104
bella accusatur 115. cenfor		Sex. Clodius damnatur	111
est	115	A. Cluētius accusatur & à Ci-	
C. Claudius Pulcher ædilis 22.		cerone defenditur	64
prætor 24. cos. 28		Kvīpen, fura	53
Ap. Claudius Pulcher cos. 43		C. Cælius Ciceronis quæstor	
Ap. Claudio imperium abro-		112. 115	
gatur	34	Ciliciā à Cicer. præficatur	115
C. Claudius Marcellus	85	M. Cælius C. Antonium accu-	
C. Claudius Marcellus filius		sat 85. accusatur, & à Cicerone	
cos.	113. 114	ne defenditur 103. ad eum	
C. Claudius Marcellus cos. 116		Cicero scribit	112
M. Claudius Marcellus cos.		P. Cælius prætor	49
112. Pompeii partes secutus		C. Cælius Calvus. cos.	24
exsulat 123. à Cæsar restitui-		Cælii Curionis error	76
tur 123. Occiditur	127	Cometæ apparent	33
Clitomachus	32. 33. 44	Comitia ædilitia	99
Clodia leges à P. Clodio latae		Centuriata	62. 71. 96
88. 90		Consularia	65. 73
Clodiani cædem in foro fa-		Comitialis dies	79
ciunt	93	Compitalitii ludi	60
P. Clodius Pulcher Appii F.		Concordiæ templū	75. 89. 134
43. Luculli exercitum solici-		Coniuratio Catilinaria pri-	
titat 60. Catilinam repetū-		ma 64. altera 73. Coniura-	
darū accusans præuarica-		tio duplex	80
tur 66. Bonæ deæ sacra vio-		Coniurati	73
lat 81. accusatur & absolui-		Consularis annus	67
tur 81. 82. ad plebem tradu-		M. Coponii & M. Curii causa	25
citur 85. 98. 101. tribunus pl.		Corinthia vasa	56
fit 87. Ciceronē in exilium		Corinthii agri	23
eiicit 88. 89. 90. Pompeio in-		Cornelia lex de ambitu 61. de	
fidiatur 92. à Milone de vi		iudiciis 56. De maiestate 62	
postulatur 94. Legē de re-		De proscript. filiis 71. De	
ditu Ciceronis dissuadet 95		Ciceronis reditu	91
ædilitatem petit 100. Ædi-		Cornelia tribus	14
lis Miloni diem dicit 100.		Cornelia Pompeii vxor	111
Concionem contra Cice-		C. Cornelius Catilinarius	73
ronē habet 101. Præturam		damnatur	80

- Cornelius Centurio 141
 C. Cornel. tribunus p. 61. de
 maiestate accusatur 61.63
 à Cicer. defenditur 66
 Cornelius Balbus Cæsaria-
 nus 121
 L. Cornelius Balbus ciuitate
 donatur 103. accusatus de-
 fenditur à Cicer. 102.103
 L. Cornelius Cinna Cos 33. ci-
 uitatis principes occidit
 34
 Consul iterum 35
 Consul tert. & quart. 36
 Cn. Cornel. Dolabella cos.
 39. P. Cornelius Dolabella
 Appium accusat. 115
 Tulliam Ciceronis filiã vxor-
 em ducit 115
 Seditiones in vrbe excitat 120
 Cum Cæsare in Africa & Hi-
 spania fuit. 122.125
 In Italiam reuertitur 127
 Dolabellam Cæsar Consulem
 facere vult 129. Consul est.
 131
 Trebonium Smyrnæ occi-
 dit. 138
 hosti indicatur. ibid.
 P. Dolabella prætor 40. Do-
 labella prætor. 59
 Cn. Cornel. Lent. Cos. 22
 Cn. Cornelius Lentul. Clodia-
 nus. Cos. 52. censor. 57
 Cn. Cornelius Lætulus Clau-
 dius. 85
 L. Cornelius Lentulus Crus
 cos. 116
 Cn. Cornelius Lentulus Mar-
 cellinus Cos. 99
 P. Cornelius Lentulus Spin-
 ther Ciceroni studet 92.93.
 95
 Consul. 93. De Cicerone ad
 senatum refert 93
 Legem de Ciceronis reditu
 tert 95
 Ciliciam prouinciam obti-
 net 98.99
 P. Lentulus Cornelius Sura
 cos. 53. cum Catilina coniur-
 rat 53.75. In custodiam tra-
 ditur 75. necatur 53.77
 L. Cornelius Scipio cos. 37.40
 ab exercitu deserit. & ex-
 sulat 38
 L. Cornelius Sulla legatus 31
 consul. 33. Marianos vrbe
 expellit 31
 Mithridaticum bellum gerit
 35
 Pace cum Mithridate facta
 Asiam in regiones distri-
 buit 37. ex Asia decedit 35
 Eius crudelitas in ciues 38
 Dictator dicitur 39
 ciues proscribit 39.71. bona
 vendit 40
 Proscriptorum filios hono-
 rum petitione priuat 69.71
 consul iterum 41
 Dictatura se abdicat 43. mo-
 ritur 44
 P. Cornelius Sulla cos. desig-
 contra Remp. coniurat 65.
 damnatur 69. accusatur &
 defenditur 66.80
 Ser. Cornelius Sulla damna-
 tur

- tur 80
 Q. Cornificius cōsulatum pe-
 tit 67
 C. Cornutus prætor 93
 Corona ciuica 42.78. Laurea
 53
 Corradus. Sebastianus.
 C. Colconius prætor 75
 Colconius moritur 86
 Cornuorum prodigium 21. de
 Ciceronis morte 144
 Cotta. vide Aurelius.
 Cotta homo disertissimus 43
 Crassus Licinius.
 Crassipedi Tullia Ciceronis
 despondetur 101
 Crassipedis horti 106
 Creta M. Bruto decernitur
 130
 Cretensibus M. Antonius bel-
 lum infert 51
 Cumanus ager 44
 Cumanum 107.112
 Cupido 22.44
 Curiale lex 83.85.98.131
 M. Curii & Coponii causa 25
 Curio. Scribonius.
 Curtii quæstor Cicero 49
 M. Curtius tribunus pl. 93
 C. Curtius Rabirii pater 109
 Curulis sella 58
 Cybistra 113
 Cyrenarum rex Ptolomæus
 Apio 23
 Cyrenenses agri 23
 Cyzicus vrbs 52
 D.
 L. Damasippus prætor 38
 Damni iniuria dati iudi-
 cium 48
 Decem Legati 102
 Decemviri summo cum im-
 perio 68
 Deiotarus Gallogreciæ rex
 apud Cæsarem accusatus
 defenditur à Cicerone 128
 Delphos Cicero proficiscitur
 47
 Demetrius Syrus 45
 Diadema Cæsari Antonius
 imponit 129
 Dialectica est eloquētia con-
 tracta 36
 Dictatura Sullæ 39. Cæsaris
 1.8.110.124.128
 Didia lex 22
 T. Didius tribunus pl. 16. Cos.
 22
 Dio 52.44
 Dio Academicus 104
 Diodotus Stoicus Ciceronis
 magister 36
 Diocæsis Ciceronis in Asia
 112.114
 Dionysius Lambinus 36
 Dionysius Magnes 45
 Diuinitas in Verrem 55
 Dolabella. vide Cornelius.
 Cn. Domitius interficitur 41
 Cn. Domitius prætor 99.100.
 103
 Domitia Lex de sacerdotiis
 17
 Cn. Domitius Ahenobarbus
 tribunus pleb. 17. cos. 23
 censor 25. Pont. Max. 23
 L. Domitius Ahenobarbus
 prætor & cos. 24
 * L. iij

L. Domitius Ahenobarbus	Q. Fabius Maximus M. Antonium accusat	89
prætor 87. consulatu detruditur	Q. Fabius Maximus cos. triumphat	128. 129
Consul est	Q. Fabius Sanga	75
Quæstor	Q. Fabricius tribunus pl.	93
Domitii vxor Porcia	T. Fadius tribunus pl. 93. quæstor	77
Cn. Domitius Caluinus Cos.	Fæfulæ	113
109	C. Fannius Chærea	48
Cn. Domitius adolescens	Fasces	120
137	Fasces laureati	79
Drusus. Liuius.	Fasti à Cæsare corriguntur	123
Duriense prælium	Faustus Sullæ F. munus gladiatorum dat	79
Duumviri de perduellione quærunt	Fenestellæ error	48
Dyrachium Cicero exful venit 91. 92. à Vatinio occupatur	Fideicommissarius hæres	124
138	Fimbria. Flavius.	
E.	C. Fimbria Marianus	35
Eleutheroecilices	De Finibus bonorum & malorum Cicero scribit	127
Ephesus	Flaccus. Valerius. Fulvius.	
Epirus	C. Flaminus prætor	62
Epulum Fausti	Flauia lex Agraria	83
Equites iudicant 24. cum Cicerone vestem mutant	Flavius quæstor in causa Planciana	108
Gabinio pro Cicer. supplicant	C. Flavius Fimbria cos.	17
Equitibus in theatro XIII. gradus assignantur	Q. Flavius Tarquinienfis	48
Etesia	L. Flavius tribunus pl.	83
Euphrates	Flora Dea	58
F.	P. Fonteius Clodium adoptat	85
Fabiorum cognomen	M. Fonteius prætor 51. 59. accusatur & à Cicerone defenditur	59
M. Fabius in Fonteium describit	Fori auditores adolescentes Romani	27
M. Fabius ad Ciceronem in Asiam venit	Formianum	85. 98. 142
Q. Fabius Gallus.	For-	

Formiæ	96. 117	Rem bene gerit	102
Franciscus Fabricius in Ligarianam Ciceronis commẽtarium edidit	18. 68. 79. 114. 132. 124	Protonæum Alexandrinum restituit 105. accusatur 108. condemnatur	109
Orosium emendauit, & annotationibus illustrauit	15. 18. 20. 34. 52. 110. 130	Gabinus Catilinarius	75
Luteriæ Adriano Turnebo & Petro Ramo operâ dedit	36	Gades	103
Franc. Horomanni error	18	Gaditani à Cæsare ornati	83
Franc. Silui error	76. 107	Galliam prouinciam C. Antonius sortitur 71. Q. Metellus obtinet	80
Q. Fufius Calenus tribunus pl.	80	Gallia citerior D. Bruto decernitur	130
Consul	29	Gallia citeriori M. Brutus præest	121
Brutum oppugnat	138	Galliæ prouinciæ Cæsari datur	86
In eum Cicero inuehitur	137. 138	Gallicum bellum	17
Eius maledica oratio in Ciceronem	13	Q. Gallius prætor 66. accusatur, atque à Cicerone defenditur	68
Fugitiuorum bellum in Sicilia	19	Galgogreciæ tetrarchia	128
M. Fulcinus	59	L. Gellii cõcio de Cicerone	95
Fulvia coniurationem patefacit	67. 73	L. Gellius Poplicola cos.	52
Fulvia Antonii vxor Ciceronis capiti illudit	146	Censor 57. 82. Ciceronem laudat	78
M. Fuluii Flacci domus	20	Georgius Fabricius	16
M. Fundanius à Cicerone defenditur	64	Gerhardus Iuliacensis	125
Fundus populus	103	Gladiatorum munus	68. 84
L. Fufius Aquiliu accusat	20	Gladiatores	52. 72
G.		Gladiatores Clodii 93. Milonis	94
Gabinia lex	61	Glaucippus	67
A. Gabinus tribunus pl.	61	Glaucia. Serullius	
Consul	87	Græcæ exercitationes	19. 37
Ciceronem oppugnat	89	Græculus Cic. appellatur	47
Prouinciâ à Clodio accipit	88	Gracchus Archia accusator	82
In prouinciam exit	93	M. Gratidius 14. Gratidianus	15

Guliel. Budæus	57	contra Gabinium dicit	61
Guliel. Xylander	61.91.125	Legem Manilianam dissuadet	64
H.			
Halesini	23	Defendit Murenam	74
Hannibal quando in Italiam		Sullam	66.80
venerit	15	L. Flaccum & P. Sextium	100
Haruspices	21.28.101	pro Cicerone consules de-	
Hasta Sullæ	42	precatur	88
Helvia Ciceronis mater	15	Ciceronem in augurum col-	
Henricus Stephanus	19	legium cooptat	110
Herennius centurio Cicero-		I.	
nis percussor	144.145	Iconium	113
M. Herennius cos.	24.25	Illyricum	86
C. Herennius tribunus pl.	83	Imaginis ius	58
Hierta Numidiæ rex	41	Imperatores, patres patriæ di-	
Hipponium	90	cti	78
C. Hirrus	110	Imperii insignia	74
A. Hirrus Cæsarianus	111	Interamna	81
consul.	132.136	Interamnates	107
In prælio Mutinensi cadit		Intercessio tribunorum	93
140		Interreges produntur.	
Hispalis	116	Interregnum	47.105
Hispania à Nepote pro cos.		Interregna plura	110
obtinetur	104	Interrex	39
Hispaniense bellum Cæsaris		Interrogatio in Vatinius	84.
contra Pompeii liberos		86	
124.125		Iouis Statoris ædes	74
Hispania Cæsar potitur	118	Iouis ædes Mariana	95
Histrionica ars	48	Italici belli prodigia	28
Horæ accusandi duæ, defen-		Italici sollicitantur	27
denditres	111	Italicum bellum	27.28
Hortensius Ciceronis liber		Iuba Mauritanix rex	111
126		à Cæsare vincitur	122
Q. Hortensius Q. F. Macedo-		Judaica religio.	
niam obtinuit	137	Iudicandi formula.	
Q. Hortensius miles 29. tri-		Iudicia bello Italico inter-	
bunus milit. 29. ædilis	48	mittuntur	27.29
Verris patronus	56	Iudicia penes Equites	24
consul	55.57	penes Senatores	57
		Inter	

Inter Senatores, equites &		cos. iterum	118
tribunos ærarios commu-		Pompeium vincit	119
nicanetur	57	Bellum Alexandrinum gerit	
De Jugurtha Marius trium-		119	
phat.		Pharnacem vincit	119
Julia auia Augusti	28	Dictator iterum	120
Julia Cæsaris filia moritur	108	Ex Aegypto litteras ad Cice-	
Julia leges	86	ronem mittit	120
Julia lex de agris	86	In Italiam venit	120
Deciuitate	33	Africum bellum gerit	121
Derepetundis	108	Consul tert.	121
C. Julius Cæsar de oratore dis-		Anticato nem scripsit	122. præ-
putat 27. consulatum petit		fectus morum	122
31. occiditur	34	M. Marcello ignoscit	123
C. Julius Cæsar corona ciuica		fastos corrigit	123. ad bellum
donatur 42. questionem		Hispaniense proficiscitur	
de ficiariis exercet	68	124	
De perduellione quærit	110.	Dictator tert. 215. cōsul quart.	
81		124	
prætor des. de coniuratis sen-		Ciceronem de filia morte cō-	
tentiam dicit	76	solatur	126
prætor Hispaniam obtinuit		Pompeii liberos in Hispania	
cum Pompeio & Crasso cō-		vincit	127
spirat	84	Ex Hispania triumphat	128
Pompeia vxori nuntium re-		Cæsaris triumphus Africanus	
mittit 81. consul primum	85	128	
Clodium ad plebem traducit		Consul quintum	128
81		Dictator quartum	ibid.
Lege Vatinia Gallias cum Il-		Occiditur	129
lyrio accipit 86. Ciceronem		Cæsari sacrificatur	131
Italia expellit	88	L. Julius Cæsar cos. 28. 29. cen-	
Cæsari Legati & stipendium		for 31. 82. occiditur	34
decretum	102	L. Julius Cæsar cos. 67. pro-	
Cæsar Luca hiemat	105	scribitur	92
Filiam Iuliam amittit	108	L. Cæsaris sententia de Dola-	
Bellum ciuile suscipit	116	bella	138
Pompeium Brundisii obsidet		L. Cæsar duumuir.	70
117		Sex. Julius Cæsar cos.	26
Dictator dicitur	118	Iunia Licinia Lex	79. 37

D. Iunius Brutus cos.	46	T. Labienus Rabirium accu-	
D. Iunius Brutus Cæsaris per-		fat	21.70
cussor Galliam citeriorem		Ex acie Pharsalica fugit	119
ex S. C. accipit	130	Lælii sermo de amicinia	30.33.
Edictum proponit	145	130	
Mutinæ ab Antonio obside-		Lælius tribunus pl.	109
tur	136	D. Lælius L. Flacci accusator	
Mutinæ vix sustinet	139	86	
M. Iunius Brutus Galliæ Cif-		Lamia. Ælius.	
alpinæ præest 121. Ei Cice-		Lanuuium	110.130
ro scribit	121	Laodicea	113
Ciceronem de filia morte		Laodiceæ Cicero forū agit	115
consolatus est	126	Latinienſis ager	101
Cæsarem interficit	129	Legationes liberæ	77.132
Ei Græta prouincia decerni-		Legem suadendi & dissuaden-	
tur	130	di mos	64.95.96
Vrbe relicta Antium profi-		Leges Appuleiæ	21
ciscitur	130	Cassiæ	17
In Græciam & in Macedo-		Leges Clodiæ	88
niam transit	133.137	Leges Iulæ	86
Eius res in Macedonia gestæ		Leges Liuiæ	22
137		Leges Pompeiæ	110.111
M. Iunius Silanus cōsularis	18	Leuii Flacci	91.98
D. Iunius Silanus cos.	73.79	Lentulus accusator Clodii	81
Sententiam de coniuratis di-		Lentulorum cognomen	14
cit	76	Lentulus. Cornelius.	
Iunonis sacellum in Albano		Lepidus. Æmilius.	
101		Leptæ Cicero ad Pompeium	
Iunonis Sospitæ templum	28	mittit 117. ei scribit	126
Iupiter Stator	74	Leucopetra	139
Iusiurandum Ciceronis	28.29	Lex Ælia Fufia.	72
M. Iuuentius Laterensis Plan-		Lex Appuleia de Agris	20
cium accusat	107	Lex Aurelia de iudiciis	57.59
K.		Lex è S. C. promulgatur	95
Kalendæ nouæ	15	Lex Cæcilia Didia	22.79
Kalendarium vetus Roma-		Lex Calidiade Metelli reditu	
num	79.83	21	
L.		Lex Calpurnia de ambitu	61
Q. Labienus occiditur	21	Lex Cornelia de ambitu	61
		Deiu-	

De iudiciis	57	gem Seruiliam suadet	14.
De maiestate	63	consul.	23
De Ciceronis reditu	95	In Gallia rem gerit	24
Lex curiata	83.85.98.131	Censor 25. M. Curius defendit	
Lex Didia	22.79	25.23. In Tusculano de ora-	
Lex Domitia de sacerdotiis	17.	tore disputat. & moritur	27
18		M. Licinius Crassus. P. F.	34
Lex Flauia de agris	83	Prætor seruire bellum confi-	
Lex Gabinia	61	cit 53. triumphat 53. consul	
Lex Iulia de agris 86. de ciui-		primum	49.54
tate 30. de repetundis	108	cum Cæsare & Pompeio con-	
Lex Iunia Licinia	79.87	spirat	85
Lex Licinia Mucia	23.24	Consul iterum	105
Lex Lutatia de vi 80.85.100.103		Defendit Murenam	75
Lex Manilia	62.64	Balbus 103. Cælius	103
Lex Mucia	24	In Syriam proficiscitur	106
Lex Papia	66	à Cicerone defenditur 107. pe-	
Lex Pedia	141	rit	106
Lex Penni	66	P. Licinius Crassus M. pater	
Lex Plotia	30	cos.	22
Lex Pompeia de vi. no. de am-		Censor 22.31.82. occiditur	22.
bitu	110	34	
Lex Roscia	61.70	P. Licinius Crassus M. F. perit	
Lex Sempronia de iudiciis	26	110	
Deprouinciis	71.102	P. Licinius Crassus prætor	93
Lex Seruilia	14.68.69	L. Licinius Lucullus quæstor	35
Lex Tabellaria	144	in Asia diu fuit 35.39. ædi-	
Lex Terentia & Cassia	52	lis 44. prætor 44. cos.	50
Lex Titia de agris	21	Mithridaticum bellum gerit	
Lex Tullia de ambitu	72	52.58.82. Ex Asia reuocatur	
Lex V. Valeria de Sulla	39	60.64. triumphat	77
Lex Varia	27.29	L. Lucullus Catilinam accusat	
Lex Vatinia	86	68	
Liberalia	129	M. Lucullus L. Frater ædilis	
Libertatis templum	90.98	44. cos. 51.52	
Libertinis ius suffragii datur		C. Licinius Macer apud Ci-	
62		ceronem accusatur 64. cō-	
Licinia lex	23	demnatur & moritur ibid.	
L. Licinius Crassus orator le-		L. Licinius Murena pater 39.41	

- L. Licinius Murena filius 39.
cos. 73. accusatur & à Ci-
cer. defenditur 39. 74. 75
C. Licinius Sacerdos prætor
49
Consulatum petit 67
Q. Ligarius exfulat 123. à Cic.
defensus restituitur ibid. &
seq.
Lilybæum 50. 121
Lilybætanus quæstor Cicero
Liviæ leges 22
M. Livius Drusus tribunus pl.
26. perit 27
Livium Drusum Cicero de-
fendit 107
M. Lollius Palicanus tribu-
nus pl. 52
Lorica Ciceronis 73
Lucania 90
L. Lucæius Ciceronem de fi-
liæ morte consolatur, eique
Cicero rescribit 126
Lucceium Cicero rogat ut res
à se gestas historiæ man-
det 105
Lucretius Ofella occiditur 68
Lucullus Licinius
Lucullus Ciceronis 127
Ludi compitalitii 60
Romani 26. 85. 184
Apollinares 98
Lupercalia 129
L. Luscius 68
C. Lusius 17
Lustrum conditur.
Lutatia lex de vi 80. 85. 100.
103
Lycaonia 113
- Q. Lutatius Catulus pater cos.
18
Procos. Cimbros vincit 20. 34.
de Oratore disputat 25. oc-
ciditur 18. 34
Q. Lutatius Catulus filius cos.
44. 45. Capitolium dedicat
58
Gabinia legi aduersatur 64
Legem Maniliam dissuadet
39
De coniuratis sententiam di-
cit 76. Ciceronem laudat
77
- M.
Macedoniam prouinciam
sortitus Cicero Antonio
concedit 71
Antonius obtinet 79
L. Piso obtinet 93
Hortensius obtinet 137
Antonio in Macedonia C. O-
ctavius succedit 85
Macer. Licinius.
P. Magius C. hilo M. Marcel-
lum occidit 127
Cn. Mallius cos. 16
Manilia lex 62. 64
C. Manilius tribunus pl. 62
Pompeio bellum Mithridati-
cum lege lata deferat 64. ac-
cusatur 64. 65. à Cicerone
defenditur 65
Mamercus Aemilius Lepidus
cos. 46. censor 82
Mamertini 54
C. Manlius Catilinarius 72. 74
A. Manlius Torquatus Athe-
nis exfulat 127
L. Man-

- L. Manlius Torquatus cos.
65. 66
Catilinæ aduocatus fuit 112
L. Manlius Torquatus P. Sul-
lam accusat 65. 80. De fini-
bus disputat 127
Manubia Cimbrica 20. Im-
peratoria 34
Marcellus Claudius.
C. Marcius Figulus cos. 67
L. Marcius Philippus consu-
latum petit 25. Consul est
25. 26
Censor 35. 82. Pompeio suffra-
gatur 46
L. Marcius Philippus cos. 99
Vitricus Octauii Cæsaris 130
Legatus ad Antonium mitti-
tur 136
Q. Marcius Rex cos. 60
Marcus prænomen 13
Marcus propinquus Clodii 93
Mariana Iouis ædes 95
Mariani vrbe pelluntur 33.
Italiam obsident 35
Marius Ciceronis 29
C. Marius consul iter. de Lu-
gurtha triumphat 17
Consul. tert. 17. consul. quart.
18
Teutonos & Ambronas vin-
cit 18
cos. quintum Cimbros vin-
cit 19. 20
cos. sext. 20. exfulat 31. 32
Romam reuersus urbem cæ-
dibus implet 34
cos. sept. 35. moritur 35
C. Marius filius cos. 38. 39
- Marsicum bellum 28. 30
Martis templum 97
Martius campus 70. 71. 83. 96
Massilia 18
Massilia Milo exfulat 111
Medium deduci honorifi-
cum est 28
C. Memmius prætor 87. exfu-
lat 113
C. Memmius occiditur 20
C. Memmius tribunus pl. 109
C. Memmius Rabirium Po-
stumum accusat 69
Menippus Stratonicensis 45
Messalla Valerius.
L. Messinius Ciceronis quæ-
stor 112
C. Messinius tribunus pl. 93
Messium Cicero defendit 112
C. Messius 117
Metellina oratio Ciceronis
80
Merelli fratres Clodii 13
Metellus Cæcilius.
Q. Metellus Scipio 110
Consul cum Pompeio gene-
ro 111
Sententiam dicit, ut Cæsar ex-
ercitum dimittat 111. bel-
lum in Africa gerit 121
Milo Annus.
Minerua Ciceronis 89. turbi-
ne deiecta restituitur 139
Minturnæ 31. 32. 96. 117
Misenum 18
Mithridates bellum parat 32.
interficitur 77
Mithridaticum bellum 32. geri-
tur à Sulla 50. à Murena 39

à L. Lucullo geritur 52.60.	Nobilitas omnis Rom. tuci-
82. Pópeio lege Manilia de-	data 38
fertur 64. Ab eodem confi-	Nola oppidum 31
citur 77.81	A. Nonius occiditur 20
Mitylenæ expugnantur 42	C. Norbanus Flaccus cos. 38
Mitylenas M. Marcellus exfu-	à Sulla vincitur ibid.
lat 123	C. Norbanus trib. pl. 5
Molo Rhodius 34.41.45	O.
Mucia Lex 23.24	Octavianum bellum 33
Q. Mucius Orestinus tribu-	Cn. Octavius cos. 33. bellū ex-
nus pl.	citat 34. occiditur ibid.
Q. Mucius Scæuola aug. 30.33	Cn. Octavius cos. 47
Q. Mucius Scæuola pontifex	C. Octavius Augusti Cæsaris
30.33. Cos. 23. Asiam obti-	pater C. Antonio in Mace-
net 24. Occiditur 38	donia succedit 88
Q. Mucius Scæuola trib. 109	C. Octavius Cæsar Augustus,
Miluius pons. 75	Cæsare interfecto Apollo-
L. Mummius tribunus pl. Ci-	nia in Italiam venit. 131. Cæ-
ceroni studet 89.92	saris nomē fert ibi. exerci-
M. Munatius Plancus accu-	tum cogit 134. Cæsari ho-
satur. & condemnatur 111	nore a senatu decernitur
L. Munatius Plæcus, ad quem	136. supplicatio ei decerni-
Cic. scribit lib. X. Fa. 140	tur ob victū Antoniū 138
Mutina 27. ab Antonio obsi-	cum Antonio & Lepido in
detur 136. Mutinense præ-	gratiam redit. 140. pacē fa-
lium 139	cit ibid. cōsulatum per mi-
Murena L. Licinius 79	lites deposcit 141. cos. fit 141
N.	Onuphrii Panuinii Fasti 124
Sex. Næuius, Quintii aduer-	Opis ædes 131
sarius 40	Oppianicus à Cluentio accu-
Neapolis 40	satur & condēnatur 51.58.64
Neapolitana seditio 104	C. Orchinuis prætor 62
Ti. Neronis sententia de con-	Orestes cognomen 3
iuratis 76	Orestes L. Aurelius 17
Nicolaus Gruchius 49	Osaces, Parthorum dux 113
Nicomedes Bithyniæ rex 31	Ostenta 76
P. Nigidius 75	Ouatia 53
L. Ninnius Quadratus 89	P.
Nisibis vrbs 60	Palatium 20.74

in Palatio fuit domus Cicero-	Pisaurum 116
nis 80.90.98	Pistoriensis ager 79
Paludati Coss. in prouincias	Cn. Plancius quæstor Cicero-
eunt 93.106	nem exsulē recipit & tue-
Panurgus seruus 48	tur 91. tribunus pl. 99
Papia lex 65	à Cicerone defenditur 107
C. Papius tribunus pl. 65	Ciceroni de secundis nu-
Papirio Pato Cice. scribit 122	ptiis gratulatur 125
Papirius Carbo occiditur 38	Platonis Timæus & Protago-
Cn. Papirius Carbo cos. 36.	ras à Cicer. conuersi 37.132
37.38.39. interficitur 38	Platonis sententia de Philo-
Parilia 15	sophi natura 26
Parthi à Cassio cæduntur 113	P. Plautius Hypsæus consula-
Patræ vrbs 115	tum petit 110
Patriciatus 83	M. Plautius Siluanus tribu-
Paullus Manutius 36.58.77.79	nus pl. 30
Pedia lex 141	A. Plautius tribunus pl. 29.25
Q. Pedius cos. 140	M. Platorius Fonteii accusa-
Sex. Peducæus 49	tor 59.26
Penni lex 66	Prætor 62
Perduellio quid 70	Plotia lex 30
Periclis vita 112	C. Plotius miles 17
M. Perperna iudex 15. cos. 25.	L. Plotius Rhetor 19
cenfor 35.82	Pompeia C. Cæsaris vxor 81
Perusia 142	Pompeia leges 110
M. Petreius 79	Pompeianum 54.81.76
Petrus Ramus 36	Cn. Pompeius Magnus nasci-
Petrus Victorius ibid.	tur 16. A dolescēs exercitui
Phædrus Philosophus 33.44	præest 38
Pharnaces à Cæsare superatur	Carbonem in Sicilia inter-
119.128	ficit 38. bello in Africa con-
Phidippus Deiotari medicus	fecto triumphat 41
128	Contra Sertorium mittitur
Philippica Ciceronis 134	46.51
Philo Academicus 32.33	Seruille bellum conficit 53.
Philologus Q. Ciceronis li-	triumphat iterum 53.54
bertus 145	Consul est 48.54. Consul ite-
Pilia vxor Attici 100	rū 105. Ludos facit & Thea-
Pindenissum 114	trum dedicat 106. Pompeij
Piraticum bellum 63	vxor Iulia moritur 118

Ciceronem augurem nomi- nat	110	cureos audit	44
Consul tert.	110	C. Antonio commendatur	79
Corneliam vxorem ducit	111	Piliam vxorem ducit	101
Bellum piraticum gerit 61. ei bellum Mithridaticum mandatur	94	C. Pomptinus prætor	75
à Cicerone ornatur	94.77	Allobroges domat.	83
Tertium triumphat	82	Legatus Ciceronis in Cilicia	111
Mithridaticum bellum con- fiscit	78.81	Pontificum collegium	81.98
Cum Cæsare & Crasso con- spirat	84.85	Pontius Glaucus	26
Clodii adoptionem adiuuat	85	Pontus Legionibus R. aperi- tur	52
Ciceronem prodit	89	Popilia virgo Ciceroni nubit	125
Pompeio Clodius insidiatur	92	dimittitur	126
Pompeius de Ciceronis redi- tu agit	92.93.95	C. Popillius Lænas Cicero- nem occidit	144
Pompeio rei frumentariæ po- testas per quinquennium mandatur	97	L. Porcius Cato Cos.	29.33
defendit Balbum 103. Mi- lonem	100	M. Porcius Læca	73
Brundisium venit, ibique ob- fessus in Græciam transit	118. à Cæsare vincitur	Damnatur	80
119		M. Porcius Cato quæstor	65
Pompeii Curia	129	Murenæ accusat	74
CN. Pompeius filius Hispani- am in suam ditionem re- digat 124. interficitur	127	de coniuratis sententiam dicit	76
Sex. Pompeius CN. F. à Cæ- sare vincitur	127	in Cyprum à Clodio aman- datur	92
Q. Pompeius	36	Ciceroni irascitur	103
Q. Pompeius Rufus cos.	21.31	eundem laudat	77
CN. Pompeius Strabo cos.	30.31	In præturæ petitione repul- sam fert	105
T. Pomponius Atticus Epi-		Prætor est	107.109
		Bello ciuili cum Pompeio fuit	118
		Ciceronem periculo liberat	119
		Vitiæ mortem sibi consciscit	123
		De finibus bonorum & ma- lorum disputat	127
		Catonis laudem Cicero scri- puit	

puit	112	de Prouinciis senatusconsult.	112
Porcia Catonis soror	127	Prouocatio ad populum.	111
C. Porcius Cato tribunus pl.	99.105	Protolomæus Cyrenarum rex	23
turbulentus	99.105	Protolomæus rex Ægypti re- gno pulsus Romam venit.	98.99
accusatus absoluitur	107	à Gabinio restituitur	197
Portoria Italiæ tolluntur	84	Protolomæi Cyprii bona publi- cantur	92
Portorium vini.	39	Publicanorum conspiratio	24
Posidonius Philosophus	46.	Pubilia virgo Ciceroni nubit	125
84		dimittitur	126
Post D. X. Kal.	15	Pueritiæ terminus	26
Cn. Postumius Murenæ ac- cusat.	74	M. Pupius Piso	36
A Postumius Albinus Cos.	13.	quæstor 37. triumphat 38.	81
44		Cos.	
Postumius hæres scriptus.	25	M. Piso de Finibus bonorum & malorum disputat.	127
Præfectus fabrûm	90	Puteoli 50. Puteolanum	131
Prætores, quo die magistratû inierint	63	Pythagorei fidibus sunt vsi	36
Prætores octo	93		
Prætor primus	62		
Præturæ tempus legitimum	62		
Privilegium Clodius in Cice- ronem fert	88.89		
Proconsul quis dicatur	18		
Prodigia	21.28		
Prognostica Ciceronis	84		
Proscriptio Sullana	39. 68.		
70			
Triumuirorum	56		
Proscriptorum liberi hono- rum petitione à Sulla pri- uantur	69.71	Quæstor suffragio populi creatur	111
de Proscriptorum filiis Cice- ronis oratio	71	Quæstores in Sicilia duo e- rant	49
Protagoras Platonis à Cice- rone conuersus	37	Quæstores sortiuntur Iudices	94
Prouinciæ Lege Sempronia decretæ	19.102	Quæstoria Comiticia tributa fuerunt.	48
		P. Quinctii causam apud A-	
		*M	

quillium Cicero agit 39.	Roscus Capito 42
40	Q. Roscii Comædi causa 48
Sex. Quinctilius prætor 91	Sex. Roscius Amerinus par-
T. Quinctius Scapula bellum	ricidii reus à Cicerone de-
in Hispania commouet 124	fenditur 71
L. Quinctius tribunuspl. 51. 64	Roscus Magnus 95
Oppianici patronus 51	L. Roscius Otho tribun. le-
N. Quinctius tribunuspl. 93.	gem theatralem fert 61.
95. Ciceronis inimicus	70
95	fibilis populi excipitur 70
Quinquatrus 224	à Cicerone oratione defendi-
Quinqueviri 87	ditur 70
Quirinalia 100	Roftra 23. 14
	Roftra Augusti 137
R	Rubico fluius 116
Rabirius Senator 20	Rullus. Seruilius 49
C. Rabirius perduellionis	P. Rutilius Lupus Cos. 29
reus 21. 71	P. Rutilius Lupus tribun. 99
à Cicerone defenditur 70	P. Rutilius Rufus Cos. 16
C. Rabirius Postumus accu-	Stoicus 16. damnatus exsulat.
satur, & à Cicerone defen-	24. 32
ditur 109	S
L. Racilius tribunuspl. 99. 103	Sacerdos. Licinius.
Reatinorum causam Cicero	Sacerdotes à populo creati 7
agit 107	Sacra via 74
Recuperatores 59	CN. Sallustius 120
Reorum decem dies legitimi	Salutus tribunuspl. 136
65	Samnitium castra capiuntur
Rhetorici commentarii Ci-	31
ceronis 34	Sarta tecta 49
Rhodus vrbs sola in fide ma-	Saturnalia 114
net 32	Saturninus. Appuleius.
Rhodium Cicero venit 45	M. Sauscius accusatur & ab-
Romulus conditor vrbs 66	solvitur 111
Romani ludi 26. 58	Scævola Mucius
Romanorum ciuium crude-	Scipio Metellus. Cornel.
lis cædes 32	C. Scribonius Curio Con-
Roscialex 61. 70	sul

ful 47. pro Cicerone de-	ditur 79
precatur 89	Catilinæ socii damnantur 79
C. Scribonius Curio filius	Sertorianum bellum 46. 49.
110	51. 103
Tribunuspl. 114	Seruilia Lex 14
ad Cæsarem profugit 116	Seruile bellum 19. 52
Sebastiani Corradi opinio	Seruilius prætor 109
probatur 78. 103	Q. Seruilius Cæpio Cos. 15
108. improbatur 30. 49. 82.	Imperio abrogato damnatur
eiusdem error 18. 40. 48.	16. 17
125	C. Seruilius Glaucia prætor
Sella curulis 58	occiditur 20. 21
Sempronia lex de iudiciis	P. Seruilius Isauricus Cos. 42.
26	cenfor 82. eius oratio & cõ-
de prouinciis 71. 102	tio de Cicerone 95
C. Sempronius Tuditanus cos.	P. Seruilius Isauricus C o s.
33	118
Senatores cum Equitibus iu-	de eo sententia L. Cæsaris.
dicant 30. 57	138
Senatores soli iudicant 57	Legatus ad Antonium decer-
Senatores C C C C X adfunt	nitur 139
95	P. Seruilius Rullus tribunuspl.
C. Septimius prætor 93	legem agrariam promul-
L. Sergius Catilina prætor A-	gar 68. 69
fricam obtinet 63	à Cicerone oppugnatur 69.
Repetundarum reus est 63.	70
65	M. Seruilius tribun. 138
eius prima coniuratio 65	C. Sestilius tribun. 93
repetundarum accusatus ab-	Seueritatis exemplum 24
solvitur 66	Sextiæ aquæ 18
cum Cicerone Consulatum	Sextilis mensis Augustus no-
petit 67	minatur 141
Interficarios reus fit. 69	P. Sextilius Rufus 125
Iterum Consulatum petit 72	P. Sextius Quæstor 77
Ciceroni insidiatur 72	pro quæst. in Macedonia
coniurat 73. 74. & deinceps,	est 80
ex vrbe proficiscitur 74.	tribunuspl. 93
75	accusatur & à Cicerone de-
à C. Antonio in prælio occi-	fenditur 100

Sica Ciceronis familiaris	91	Gracia præest, eique Cicero	
Sicilia quæstores duo	49	scribit	121.127
Siciliam obtinet C. Virgilius		Ciceronem de filia morte	
91		confolatur	126
Sicilia ab Allieno prætore ob-		ad Ciceronem scribit	127
tinetur	121	Legatus ad Antonium mitti-	
à L. Domitio prætore.	24	tur	136
Siciliæ prætores Verres, Sacer-		moritur	137. statua ornatur
dos, Peducæus	49	137	
Cn. Sicinius tribun.	47	P. Sulpicius tribunus.	31
Silanus, Iunius.		Seditionem mouet, & occidi-	
P. Silius in Bithynia est	115	tur	31
ad eum Cicero scribit.		Supplicatio Ciceroni decer-	
Sinuessa	96	nitur	114
Sisenna	28	Supplicatio X. dierum	26
Smyrna	138	dierum quinquaginta	140
Sociale bellum	29	Supplicationes Cæsar de cre-	
Sociis ciuitas datur	30	ta	133
Spartaci bellum	52.53	Supplicatio Gabinio denega-	
Sponso	40.48.59	tur	102
Statilius Catilinaris	75	Sura cognomen P. Lentuli	
Stator Iupiter	74	53	
Stipendium Cæsaris exercitui		Synnadis	113
decernitur	102	Syracusanus quæstor	49
Stoicorum decreta	44	Syria à Bibulo obtinetur	
Strumæ Vatinii	64	109	
Sucronense prælium	49	in Syriam Gabinus exit	93
Sulla, Cornelius		in Syriam Crassus proficisci-	
Sullana proscriptio	3.9.68.	tur	106
71		Syriacus Legatus	139
Sullanæ assignationes	70	Syri venales	14
P. Sulpicius Galba Ciceronis			
competitor	67		
Sex. Sulpicius Galba prætor		T	
109		Tabellaria lex	13
Sex. Sulpicius Rufus repulsa		Tabella vindæ tacitæ liber-	
accepta Murenæ accusat		tatis	68
74		Tabulæ nouæ	69.120
Interrex 59. consul	112	Tarentum	91.112
		Tarsus	114
		Tarra-	

Tarraco	128	Tillius Cimber Cæsar per-	
Taurus mons	113	cussor prouinciam accipit	
Telluris ædes	129	130	
Terentia Ciceronis vxor	76.	Timæus Platonius à Cicerone	
92		conuersus	37.132
Brundisium ad Ciceronem ve-		Tiro libertus Ciceronis	115.122
nit	115	Patris æger relinquitur	115
Romæ est in bello ciuili	117	Titia lex de agris	21
diuortio facto cum Cicerone,		M. Titinnius	19
nubit Vibio Rufo	25	Sex. Titius tribun. turbulen-	
Terentia & Cassia lex	53	tus	21
Terentina tribus	108	Toga candida	104
M. Terentio Varroni Cicero		Toga prætexta	58
scribit	121	Toga virilis	27
ad eum Academicos libros		Topica Ciceronis	132
scribit	127	Torquatus. Manlius	
M. Terentius Varro Lucullus		Tralles	113
cos.	51	C. Trebatius Cæsar à Cice-	
Terracina	96	rone commendatus in Gal-	
Teutoni à Mario victi	18	ham proficiscitur	106
Theanum	38.70	ad eum Cicero scribit	107
Theatralis lex Roscii Otho-		scribit Topica	132
nis	61.70.107	Trebonius miles	17
Theatrum dedicatur	106	C. Trebonius Cos.	128
Theramenis vita	122	à Dolabella Smyrnæ occidi-	
A. Thermus à Cicerone de-		tur	138
fenditur	86	Trebulanum	112
M. Thermus Mitylenas ex-		Cn. Tremellius Scrofa.	86
pugnat	42	C. Triarius Legatus Luculli	
Q. Thermus pro prætore in		vincitur	60
Asia est	114.115	C. Triarius Scaurum accusat	
ad eum Cicero scribit	115	107	
Thessalonicam Cicero exsul		Tribunicia potestas restitui-	
venit 90. inde discedit	92.	tur	57
Thurium	150	Tribuni ærarii iudicant ibid.	
Tiburtinum Scipionis	234	Tribunipl. octo	153
Tigranocerta capta à L. Lu-		Tribunipl. quo die magistra-	
cullo	58	tum inierunt	62.78.166
Tigranes rex	ibid.	Tribun. appellatur	71
		*M	113

- Tribus Romanæ 14
 Tribus Cornelia ibid.
 Tribus Terentina 108
 Tribus Voltinia 109
 Trinundinum 22.79.98.
 Triumviri Octavius, Antonius, & Lepidus 142
 Triumviri ineunt 147
 Tubero, Ælius 13
 Tullia gens 72
 Tullia lex 72
 Tullia filia Ciceronis nascitur 96
 nubit C. Pisoni & despondetur Crassipedi 110
 nubit P. Cornelio Dolabellæ 197
 Romæ est 117. ægrotat 120
 ad patrem venit ibid.
 apud Dolabellam pariens moritur 125
 Tullius nomen gentile.
 M. Tullius Albinovanus P. Sextii accusator 100
 M. Tullius Cicero filius nascitur 28.67.
 Togam virilem sumit 28.118
 bello civili alæ à Pompeio præfectus fuit 127
 Athenas proficiscitur 127
 cum M. Bruto in Macedoniâ profectus rem feliciter gerit 136.137
 à Bruto laudatur 137
 C. Antonium prælio vincit 138.
 L. Tullius Ciceronis frater patruelis 55. moritur 60
 M. Tullius à Cicerone defensus 54
 M. Tullius Decula cos. 59
 L. Tullius Legatus Ciceronis 112
 L. Tullius Montanus 127
 Q. Tullius Cicero ædilitatem petit 63. prætor Asiam sortitur 81. de provincia decedit 91. In foro tanquam occisus iacuit 93. Legatus Põpeii 99
 Legatus Cæsaris in Gallia 106
 Legatus Ciceronis in Sicilia 112
 Cum fratre Capuæ est 117
 Cum fratre proscripius fugit 143
 vna cum filio occiditur ibid. & seq.
 Tullius Attius 13
 Tumultus Italicus 34
 Tusculanæ quaestiones Ciceronis 129
 Tusculanum Ciceronis 98.142
 Tumultus decernitur 137
 V.
 Vadimonium 40.51
 Valeriani milites 60
 Valeria lex de Sulla 39
 Q. Valerius prætor 93
 C. Valerius Flaccus cos. 24
 C. Valerius Flaccus Imperator 37
 L. Valerius Flaccus cos. 20
 Censor 23
 L. Valerius Flaccus Interrex 39
 L. Valerius Flaccus pater cos. 35. occiditur ibid.
 L. Valer-

- L. Valerius Flaccus filius 45
 Prætor 75.67
 Asiam obtinet 81
 Accusatur & à Cicerone defenditur 86
 M. Valerius Messalla cos. 81
 M. Valerius Messalla cos. 106
 M. Valerius Messalla 75
 P. Valerius Nepos Milonem accusat 111
 P. Valerius comes Ciceronis 133
 L. Varenus à Cicerone defensus 54
 L. Vargateius 73
 damnatur 80
 Varia lex 27.39
 Q. Varius Drusum interficit 27
 Q. Varius tribun. 29
 damnatur 30
 Varro. Terentius.
 Varro. Visellius.
 Vatinia lex 86
 P. Vatinii strumæ fames 64
 Vatinii tribun. 86
 P. Sextium oppugnat & à Cicerone accusatur 100
 Prætor creatur 105
 à Cicerone defenditur 107.
 cos. 121. Dyrrachium occupavit 138
 Velia 132
 Venire in rem præsentem 59
 Verona 20
 Verres quid Romanis 55
 C. Verres quaestor 37
 Prætor urbanus 40.51
 Siciliensis 55.57
 à Cicerone accusatur 54.55.57.
 in exilium abijt & proscribitur 56.71
 Vestales virgines 75
 Vestæ templum 39
 Vestis mutatio pro Cicerone 88.89
 P. Vettius Cato 31
 L. Vettius Iudex 80
 C. Vibius Pansa Ciceroni à Cæsare nuntiū perfert 120 cos. 132.136
 M. Brutum ornat 138
 Ciceroni irascitur ibid.
 ad bellum contra Antonium proficiscitur 139
 Antonium vincit ibid.
 moritur 140
 Vibius Rufus Terentiam vxorem ducit 124
 Vibius homo Siculus 90
 Vibo oppidum 90
 Vigintiuii creantur 86
 Venalia 139
 C. Virgilius 91
 C. Visellius Varro Ciceronis consobrinus 16
 Q. Voconius Naso prætor 63
 Volaterræ à Sulla obsidentur 41
 L. Volcatius Tullus 132. cos. 62
 Comitia Consularia habet 65
 Voltinia tribus 108
 Votorum dies 15
 Vrania Musa 66.84

Veicæ Cato sibi mortem con-	Xenocles Adramyttenus	45
sciscit	Xenophontis Oeconomicus	112. 123
T. Vulturcius	Latinus factus à Cicero-	75
X.	ne	37

F I N I S.

M. TVLLII

CICERONIS
CONSOLATIO,

VEL

*De luctu minuendo.*Fragmenta eius à Carolo Sigonio, & An-
drea Patritio exposita.*Antonij Riccoboni iudicium, quo illam Ci-
ceronis non esse ostendit.**Caroli Sigonij pro eadem orationes II.*

FRANCOFVRTI

Apud hæredes Andreae Wecheli,

MDLXXXIIII

T Y P O G R A P H V S

L E C T O R I.

I D I opusculum paulo ante Venetijs excusum sub titulo M. T. Ciceronis De Consolatione: quod intellexi à quibusdam doctis viris germanissimum Ciceronis, à nonnullis autem alijs adulterinum existimari, & vtrinque rationes & argumenta adduci. Quare accensus librum hunc prælo meo subiicere, & impressum edere statui. Etenim si in plurium virorum, qui notandis & iudicandis scriptorum generibus apti sunt, manus perueniet, facile fiet, vt aut Ciceronis sine controuersia opus esse affirmemus, aut veteris alicuius scriptoris, aut saltem noui, qui gloriam, quæ vere virtutum est merces, quaque maxime omnes delectantur, sibi multis lucubrationibus, & ingenti labore partam alteri potius concedere, quàm sibi vindicare velit: quod multum magnumque existimari debere opinor. Vt autem tu lector humanissime ad legendum, & ad veritatem inuestigan-

A ij

WBP
Opole

dam inciteris, nonnulla alia in eam sententiam monumenta à doctis viris scriptis mandata adieci, ut facilius coniecturæ solidiores fieri de hoc opere possint. Diligenter igitur perpende, & iudica, typographumq; tuum, qui vice cotis functus, ceterorum ingenia acuit, dilige, eiusque consilium boni consule.

ILL.

MO

ILL. PRINCIPI

ASCANIO COLVMNÆ, CAROLVS SIGONIVS
S.

QUOD serius, quàm aut tu expectabas, aut me facere oportebat, ad litteras tuas omni officio atq; humanitate refertas rescripserim, causam tribuito, quòd idoneo grauioris ad te epistola carui argumento. neque enim conuenire, atque adeo æquum esse putavi, ut ego te, qui disiunctissimis à nobis in locis degis, inanibus, ac nullius ponderis literis appellarem, quas vero ipse ad me proxime scripseras, quoniam nihil aliud quàm nescio quas laudes complectebantur meas, eas diuturno silentio contegendas, vel perpetua potius obliuione obruendas, existimaui. Demum, cum magna mox studiorum nostrorū felicitate res præter spem optatissima incidisset, dignissima mihi visa est, de qua ego te primo quoque tempore facerem certiore. Hæc autem illustris illa, ac scriptis veterum tantopere celebrata Ciceronis Consola-

A ij

tio fuit; quam superioribus diebus Venetijs editam, ut me incredibili animi voluptate perfudit, sic ad te mihi haud ingrati, ut ratus sum, muneris loco mittendam esse constitui. Dum autem opportunum tabellariorum tempus expecto, ecce tibi multorum litteris certior fio, eam inter homines opinionem increbuisse, librum hunc non à Cicerone scriptum, sed ab aliquo huius memoriae viro fictum fuisse. Quo nuncio accepto tantisper mihi subsistendum existimaui, donec quæ tandem istos ratio ad hanc impulisset sententiam, agnouissem: ut si firmam esse comperissem, plane totum hoc tui munerandi consilium propositumque deponerem. Atque interim hortantibus amicis patrocinio labantis huius causæ suscepto omnia, quibus defensio confirmari, atque accusatio infringi videbatur posse, duabus orationibus complexus sum. Quibus confectis nova animum subiit cogitatio, haud incommode me facturum, si has cum ipsa Consolatione coniunctas non solum ad te mitterem, sed omnino etiam nomini tuo multo illustrissimo dedicarem. Est enim hic mos, ut scis, eorum qui se scribendi studio dediderunt, primum à Grecis institutus, deinde à Romanis diligentissime cultus, ut sua quisque ingenij monumenta

in eorum maxime nomine proferat, quibus certa in primis, atque illustra tribuere, vel amoris, vel observantiae suæ testimonia cupiat. Atque hoc quidem officij genus usque adeo multi quondam non improbarunt, ut non solum taciti expetuerint, sed interdum etiam apertissime requisuerint. Unde illa sunt Cælij ad Ciceronem: Aliquod ex tam multis tuis monumentis extare, quod nostræ amicitiae memoriam posteris quoque prodat, velim. Tu vero is es, cui ego non hoc solum, quidquid est, officij, sed etiam quacunque à propensissimo proficisci animo possint, præcipue debeam. Etenim si amoris vestigia persequor, quis te mihi carior esse debet; à quo me unice diligere, assidue tuæ ad me missæ ex media usque Hispania litteræ fidem faciunt? si observantiae, quem tibi in deferendo honore anteponeere possum, qui claræ maiorum, clarissimæ patris tui, fortissimi viri, dignitatem ac gloriam sic perpetuo studio, labore, atque industria consecutaris, ut nemo dubitet, quin bellicas eorum laudes, ac militaria decora, immortalitate dignissima brevi ac facile illustraturus sis excellenti ingenij ac doctrinæ magnitudine & copia? Cuius rei causa cum iam per multos annos in celeberrimo Sal-

*manticensi gymnasio, tanquam optimarum
artium mercator, ita verferis, ut decus omne
virtutis cum summa eruditionis atq; eloquen-
tia laude coniūxeris, gratulari tibi potius præ-
claram istam animi indolem, ac singularem
præstantiam debeo, quàm te non necessario do-
mesticarum virtutum, rerumque præconio fu-
tura immortalitatis studio inflammare. ad
quam tamen laudem consequendam si quo for-
tasse litterarum & doctrinæ præsidio atq; in-
strumento egueris, non minimum adiumenti
aureum hunc quoq; quem ad te mitto, libellum
nobis diuinitus oblatum polliceor allaturum.
Vale. Bononiæ Kal. Iulij. MDLXXXIII.*

M. TVL-

M. TVLLII CI-
CERONIS CON-
SOLATIO,

VEL, DE LVCTV MINVENDO.

QVAMQVAM recentibus morbis
medicinam adhibere vetant sa-
pientes, nihilq; aduersi homini-
bus accidere solet in vita, quod
aut improvisum, aut inexpecta-
tum videatur; conemur tamen, si qua ratione
possumus, mederi nobismetipsis, & domesticæ
subuenire calamitati. Si enim quoties vsu venit,
consuluimus ceteris, cur non aliquando nobis
ipsis: & si mala, quæ nec vitari, nec auerti huma-
nis viribus possunt, pertulimus toleranter; cur
non ea, si possumus, ratione leuiores faciamus?
præsertim cum ad ægritudines & molestias de-
pellendas eo acrius incumbere homines debe-
ant, quo melius est sine cura viuere, quàm curis
& angoribus oppressum ac circumuentum; hu-
manam conditionem satis per se miseram, alijs
etiam incommodis efficere miseriorem. quid
porro præstantius, quid vtilius est, quam, cum
corpore valeas, curare, ut etiam animo valere

possis? si quidem corpus animi gubernaculo, animus autem ministerio corporis indiget. at neq; animus ager bene gubernabit, nec affectu corpus animi recte parebit imperio. Quamobrem prudenter à doctis & sapientibus viris & cogitatum & factum est, qui de luctu minuendo ante nos scripserunt; quorum extant satis multa, sane sapienter litteris mandata, in primisque à Theophrasto, Xenocrate, & Crantore: quorum libros cum sæpe animi causa sumpserimus in manus, admirati eorum saluberrimis præceptis referatam & conditam eloquentiam, tum proximè legimus necessario. casus enim erepta nobis filia, quam in oculis ferebamus, eximijs & virtutis & prudentiæ laudibus præstantem, ita nos vel perculit, vel afflixit, vt ab ijs opem ad leniendum & mitigandum dolorem petere coacti simus, quorum maxime doctrina atque auctoritate antea mouebamur. Itaque multa, quæ ab illis vel acute cogitata, vel eleganter enuntiata sunt, ad dolorem nostrum abstergendum colligemus; vt, si minus ceteros in tanto mœrore delectare poterimus, quod alias & dicendo, & scribendo efficere conati sumus, & fortasse interdum præstitimus, saltem nobis ipsis medeamur. Sed nos etiam in hoc fortiores erimus, quàm ceteri: quibus difficile non fuit, cum doloris expertes ipsi essent, alios consolari, & à mœrore abducere: nos autem dolore afflicti, consolationem à nobis petentes, nosmetipsos in dolore vincemus, ac naturæ quandam quasi vim afferemus. quæ
vti-

utinam tanti sit, vt ceteros quoque in pari fortuna doceat aduersos casus patienter ferre: qui quo sapius contingunt, eo propiores hominibus putandi sunt, quasque in ipsa humana natura innati atque insiti, ideoque leuius ferendi. qui enim hominem se esse agnoscit, hominisque nomen sibi vindicat, cur ea quæ hominis maxime propria sunt, recusare, ac reijcere audeat? quod simul vt fecisset, & imprudens, & iniustus merito haberetur. Atq; hic locus à Theophrasto egregie tractatus & perpolitus est: itemq; à Xenocrate; quorū vterq; eos qui communes casus recusant, imprudentiæ atque iniustitiæ condemnat; alter etiam Dijs ipsis aduersos non dubitat appellare. quod etiam grauius crimen est, ac vix in homine tolerabile; qui, cum omnia Dijs immortalibus accepta referre debeat, quorum ope viuit, intelligit, agit; si eorum voluntati repugnet, cum Dijs, gigantum more, bellare videbitur. hæc autem perite, vt dixi, à multis tractata sunt. Sed ego Crantorem sequor; cuius legi breuem illum quidem, sed vere aureum, &, vt Panætio placuit, ad verbum ediscendum de luctu librum, quo acute vniuersam doloris medicinam complexus est; sed humanæ naturæ incommoda ita diligenter & accurate expressit, vt quasi luentorum scelerum causa nasci homines, & in hanc lucem ingredi, possis agnoscere. Fac enim nasci hominem, & in lucem edi. continuò senties, non rerum humanarum dominum & gubernatorem exortum, sed verius miseria-

rum feruum, atq; incommodorum. Nam infantiam & pueritiam vagitus, lacrymæ, imbecillitas, nullus nec rationis, nec corporis vsus, dolores, molestiæq; quamplurimæ amplectuntur. Adolescentiam ardor quidam excipit ætatis, nec prudentiæ, nec iudicij compos; rerum vtilium ac laudabilium contemptio; voluptatis, & sæpe turpitudinis appetitio; veri boni ignoratio; in pares ferocia, in superiores superbia, in infimos arrogantia, ex his contentiones, rixæ, contumeliæ, assiduus deniq; molestiarum concursus existit: ex rebus honestis contemptis, infelicitas, & infamia; ex turpibus curiosè arreptis & conquisitis, luctus, morbi; perpetuum denique sui ipsius odium ex cognita rerum turpium mercede conflatum. Adde insanas pecuniarum largitiones, nullam futuri temporis curam, non inopiæ, non liberorum, non vxoris, non posterorum, non familiæ. quæ si quis ætatis potius vitia, quàm naturæ miseras, velit appellare; quamquam nominis quæstionem inducat, non tamen ipsas ab homine miseras atq; incommodas remouebit. Nec vero audiendus erit, qui hæc ab humanæ naturæ miserijs separanda putet, quòd non in natura insita sint, sed vnius, vel aliquorum hominum errores videantur; totius autem naturæ illa esse affirmet, quæ à nullo prorsus homine seiungi possunt, quasi vero humanum non sit irasci, quòd multi non irascantur; aut humanum loqui, & societatem coire, quòd multi reperiantur, qui nihil difficilius faciant, quàm cum hominibus cōgredi,

gredi, aut sermonem cum aliquo conferre. vere autem humanæ miseriæ sunt, quòd etsi non omnes in vno, certe omnes in omnibus, & aliquæ in multis, & multæ sæpe in vno agnoscuntur. Iam, constantis ætatis quot quantaque miseriæ sint, non difficile est intelligere, at difficillimum enumerare. hæc enim ex omnibus hominis ætatibus in perturbationes animi, in pericula capitis, famæ, fortunarum, vna maxime incurrit. sicut enim ceterarum omnium ætatum, ad res negotiaq; tum priuata, tum publica peragenda aptissima est, maximeq; idonea; ita etiam vna, præ ceteris omnibus, difficultatum miseriarūq; omnium, quæ ex publica priuataq; administratione oriuntur, particeps & socia est. hæc priuata amicorum negotia procurat, hæc publica sustinet munera: hæc gloriam & commodum ex rebus feliciter euenientibus, hæc ærumnas & molestias ex aduersis experitur: huic bonorum ciuium propugnatio, huic malorū accusatio proposita est: huic inuidia & æmulatio à bonis imminet, à malis pericula & insidiæ intenduntur: ætas nunquam pacata, semper laboriosa, semper anxia, & sollicita. quæ si non aliquos interdum vel vtilitatis, vel voluptatis fructus ex assiduo labore perciperet, se ipsam profecto regere ac rueri non posset. Sed miseriorum numerus multo maior est; magnitudo autem tanta, vt neminem à publicis procurationibus non auertere ac deterrere possit. Illustre præbuit exemplum vniuersæ ciuitati calamitas nostra, quam ex par-

ta ciuium salute, ex defensis aris ac focis, ex proditoribus à Reipublica ac populi Romani ceruicibus depulsis contraximus. Sed nostra fuerit ærumna; ciuibz contigerit salus & quies; quam etiam vita ipsa profundenda, si opus fuisset, libentissime redemissemus. Nihil necesse est mihi de meipso prædicare. Sed tamen verissime affirmare possum, eos demum annos me vere vixisse, quos in præclaro aliquo patriæ vel commodo vel ornamento consumpsi. ac, si longius mihi vitam producere liceret, non me alia causa additius viuendum, quam publicæ utilitatis studium curaue adduceret: quæ vna cogitatio in homine gloriosa & laudabilis est maxime. Nunc, quæ extrema de ætatibus superest, quid ego de senectutis incommodis ac miserijs loquar? quas plurimas esse, & grauissimas, & nomen ipsum, languoris calamitatisque plenissimum, indicat, & aspectus ipse senum hominum patefacit. quid est enim aliud, senem videre trementem, incuruum, canum, imbecillū, infirmum, quam cernere morientem viuum, aut viuentem mortuum? Ac, si nonnullis visum est, magnam esse senilis ætatis consolationem, prudentiam vsu rerum quæsitam, quæ illius ætatis propria est; eosdem illos fateri oportet, ex eo ipso fonte manare etiā ad senes non minimū doloris atq; molestiæ. qui enim se prudentē, rerumq; agendarū peritum agnoscit, cur nō doleat, quæ optime intelligit, præ ætatis vitio, optime etiam perficere nō posse? & si patriā diligit, cur nō angatur, quòd, quam cōsilio

iuuat,

iuuat, opera etiam iuuare non possit? eoq; maior prudentium dolor est, quòd optimorū consiliorum fructum nulla alia ratione percipi posse, quàm si optime ad exitum perducantur, intelligunt. quòd nisi vir optimus patriæque amantissimus ad agendum accedat, prorsus inania sint futura. De ætatibus satis mihi videor dixisse. quid iam de generibus hominum loquar? aut nunquid principes viros, & medios, & infimos æque miseros esse negare possum? Reges ipsi quam miseri sint, quantoque opere sollicitudini, timori, atque insidijs propositi, satis ostendit Dionysius, cum imminente capiti gladio Damoclem fortunæ suæ felicitatem voluit experiri. nec mirum; cum ijs bellorum calamitates, agrorum vastationes, populorum cædes, urbium exitia immineant. Quæ cum eueniunt, qui victoria potitur, aliquid & ad gloriam, & ad imperium semper acquirit: sed tanta præterea rerum amissio, tantusque sumptus consequitur, vt magni constet victoria; ac plerumque præstiterit, nunquam arma sumpsisse. sin profligatio exercitus, aut clades aliqua contingit, nihil eo statu miserius ne cogitari quidem potest; siquidem captiuitati, inopiæ, luctui, contemptui coniunctus est. Sed fac Regem esse à bellorum impetu, & à castrorum puluere remotum, sua pacate possidentem, nulla hostium incursione vexatum. non iccirco tutior, & à miserijs securior: quinimo, vt otium humana natura nō fert, ipse sibi molestiam ac sollicitudinem exhibebit.

nam aut de augendis vectigalibus, aut de producendis finibus, deq; vrbibus ad imperium acquirendis, aut de iungendis cum potentioribus propinquitatibus atque amicitijs cogitabit. quæ qui animo agitat, nec à molestia liber est, nec alios securos ac quietos esse finit. De avaritia vero, maxima animorum peste, nolim hoc loco pluribus disputare, quæ in deside atq; otiosa mente quam maxime exoritur. eaque erectiores animos, & altiores dignitatis gradus maxime sollicitat. Huic generi infimum hominum genus opponitur: quod, vt nomine abiectissimum, sic re quoque omnibus calamitatibus atq; angoribus est propositum. Huic inopia, fames, contumelia, iniuriæ, tributorum solutio, militiæ incommoda, misera denique omnia perferenda sunt: eoque miserior est, quòd ceteris omnibus, cum aduersa fortuna premuntur, permulta tamen suppetunt, è quibus consolationem, dolorisque leuationem petunt. at infimam plebem natura ipsa fatali quadam necessitate tam abiecto, tamque imo loco collocauit, vt omnibus ærumnis subiecta, nulla propemodum ratione erigi aut subleuari possit. ne mediocris quidem hominum conditio miseriarum expers esse cognoscitur. nam inter summum & infimū interiecta, alteri paret, alterum patitur. cui si imperare posset, certe longius à miseria distaret. Sed quia neque dignitate præstat, nec summos viribus adæquat, suo statu contenta esse cogitur. Itaque multis in ciuitate perfungitur incommodis; non illis quidem parum Rei publi-

publicæ fructuosis, aut valde ad ferendum grauibus atque asperis: sed quæ tamen animum sollicitent, & humanas misérias augeant. Hæc longiori oratione persequi, non est præsentis instituti; ante oculos omnia sunt, & nobis præcipue re ipsa perspecta & cognita. Nec vero alia est feminarum conditio. aut enim iisdem, aut parum certe diuersis & molestijs & angoribus vexantur. nam & iisdem morbis, quibus viri, & iisdem animi perturbationibus mentisq; erroribus obijciuntur. eoque miserior illarum status est, quòd mollior natura, & ad propulsanda incommoda, calamitatesque perferendas infirmior. easdem, quas viri, ex parentum, fratrum, sororū, affinium interitu molestias & dolores hauriunt: maritos sæpe fatuos parum de re domestica sollicitos, pecuniam profundentes nanciscuntur; ex quo paupertas & luctus. quibus malis eò premuntur grauius, quòd non, vt homines, indagare possunt, qua maxime ratione medeantur incommodis, rebusque suis consulant. Quantum Tullia mea ex patris exilio doloris, quantum ex maritorum ærumnis & difficultatibus luctus molestiq; percepit? & quamuis optanda etiam minime pauca in vita viderit; malorum tamen paucorum sensus, vel doctissimis hominibus iudicantibus, ita acerbus est, vt bonis vel plurimis & maximis æquetur, interdum etiam præferatur. Permulta præterea in hoc genere sunt, quæ reticere præstat, quam edere. sed magna certe, vel hoc vno nomine, feminarum miseria est, quòd, quamdiu

viuunt, parere semper coguntur. aut enim innuptæ, parentibus & affinibus; aut nuptæ, maritis parent & seruiunt. sic, quod minus liberæ, eo magis miseræ, nec vnquam liberæ, nisi è vita profectæ. ergo mortuæ beatæ censendæ erunt. Nec sane video, quid aptius dici possit. Sed, vt ad nos ipsos redeamus; cui vxor contigit, is, præter communes omnium calamitates, præcipuo etiam miseriæ genere premitur, quod non solum suis, sed etiam domesticis vxoris & familiæ molestijs curisque vexatur. neque enim ab ea, quicumq; ætissimo matrimonij vinculo conglutinatæ est, aut mente aut cogitatione seiunctus esse potest. Itaque tot vexatus calamitatibus, tantisque miserijs circumclusus hominis animus, quid egregium aut eximium suscipere aut cogitare potest? mirum, ni sese abiciat, ac veluti desperatione percussus humi iaciat. Redeo igitur ad illud quod initio dixi, neminem esse, qui spiritum ducat, non miserum, neminem vere felicem. parumq; sapiunt ij, qui hominem luendorum scelerum causa natum, felicem aut beatum audent nominare. nostra enim quæ dicitur vita, mors est; nec vnquam viuit animus, nisi compage solutus corporis, liber æternitate potiatur. itaque mortem in beneficij loco tributam à Diis immortalibus ijs quos maxime dilexerunt, traditum est; vt, cum, Herodoto auctore, Argia sacerdos, quod optimum filiis esset, à Dea precata, eos reperit mortuos. mortem autem, tanquam optimam illis esse concessam, credamus sane Apollini Delphico,

phico, qui exoratus à Trophonio & Agamede, à quibus templum magnifice Apollini exedificatum Delphis erat, vt, quod esset optimum homini, tribueret: post diem tertium exanimis sunt inuenti. quo munere indicauit Deus, & Deus is, cui diuinationis partes à reliquis Dijs sunt relictæ, mortem homini omnium rerum esse optimam. Itaque excutatur iam, & euellatur funditus falsa illa multorum opinio, malam esse mortem; quandoquidem, vel Deorum iudicio, non modo mala non est, sed omnium rerum optima, & omnium munerum quæ humano generi dari possunt, præstâtissima. præclare. nam & miseriarum omnium, quas viuientes pertulimus, finis est in morte, & vitatio futurarum, in quas progredientes in vita incurrunt. docemur enim exemplis è propagatione vitæ permultos optimos & fortissimos ciues incredibiles hausisse calamitates. immerètes dixerit aliquis. ergo non sunt in miserijs ponendæ. nihil enim miserum, quod non culpa contractum. de hoc aliàs viderimus; sed calamitates certe fuerunt; quarum etiam vnica cogitatio, quæ præteruolat & effugit, non modo sensus, qui corpori firmitus inheret, acerbioris habet plurimum. Ex quo vere colligi potest, sapienter fecisse Thraces, qui, si Herodoto credimus, nascētib. liberis lugere, moriētib. latari solebāt. exitum videlicet vitæ, vt miseriarum finē, & quietis portum, probabāt: vitæ initium, vt ingressum ad molestias & dolores, inuiti videbāt. Si ergo nascimur miseri, morimur beati; quis in hac lucē edi velit, vt miserijs opprimatur? quis non potius mori, vt beatam

vitam acquirat? & si hoc nobismetipsis, ut optimum, vellemus; cur liberis & affinis diuersum? an melius nobis, quam ijs quos summe diligimus, esse velimus; aut potius beate nobis, misere ipsis & infelicitur? hoc certe nullo modo. quamobrem amanda mors semper omnibus, carissimis etiam optanda. Ac, si quibus mori prestat, quam vivere, ijs præcipue, quos & acta cum virtute vita claros effecit, & mors satis diuturna vita perfunctos, molestia afficere non potest. Nasci vero non intelligo quibus expediat. nam in ærumnas miseriaeque ingredientibus, quid gratum, quid hilare aspicimus? quare potius non offendimur? quod primus ille nascentium infantium vagitus & eiulatus satis declarat. tributus enim est ab optima parête natura; quæ nihil inane solet efferre, ac potius ijs rebus quas efficit, admiranda semper edit vel pietatis, vel iustitiæ, vel prudentiæ documenta. Ex quo intelligitur, non nasci longe optimum esse, nec in hos scopulos incidere vitæ; proximum autem, si natus sis, quam primum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ. Sileni quæ fertur fabula, si grauioribus ludicra interdum admiscere liceat, idem certe confirmat. qui captus à Mida missionem doctrina redemit. docuit autem Regem, nunquam nasci optimum esse, sed celeritatem mortis proximè accedere. idemque Euripidis testimonio, poetæ sapientissimi, comprobatur. Sed Crantor noster patri filij mortem ægerime ferenti, responsum ait datū esse in Psychomantio,

tio, filio suo bene beateque esse, vtiliusque futurum fuisse, si etiam pater pari ratione fatis concessisset. Quamobrem, si dolorum finem mors affert, si securioris & melioris initium vitæ, si futura mala auertit, si medetur præsentibus, si nos ex plurimis vel morborum, vel molestiarum, vel acerbitatum periculis educit, cur eam tantopere accusare, aut dolorem ex ea deriuare velimus, ex qua potius consolationem ac lætitiā haurire fas esset? Nisi si, quod mortem subsequitur, nos fortasse sollicitos habet. de quo libet pauca dicere, ne hic vnus ad molestiam doloremque alendum angulus relinquatur. qui profecto insipientibus obijciendus non est, nec in tanto argumentorum aceruo, quibus mortem ipsam nobis obstringere conamur, committendū, ut hoc vno nomine minus nobis debere videatur. & quamquam hæc futuri post mortem temporis cura hominis propria non sit, sed Dijs immortalibus potius relinquenda, quorum nos vel liberalitati vel sapientiæ permittere fas piūque esset: qui enim nascentium curam suscipiunt, qui viuentes protegent, alunt, tuentur, fouent, cur morientes deserant? tamen aliquid etiam modeste de ijs exquirere, non est inutile. Necesse est autem, sit alterum de duobus, ut aut sensus penitus omnes mors auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quod si morte sensus extinguatur, obitusque noster ei somno similis est, qui nonnunquam, etiam sine visis somniorum, placatissimam quietem affert, quid lucri est

emori? aut quod omnino tempus reperiri potest, quod ei tempori anteponatur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis ætatis? Sin migrationem malimus esse mortem in eas oras quas è vita profecti incolunt; quid optabilius, quam ad eos proficisci, quos mortuos viuens dilexeris, & cum ijs perpetua vita perfrui, qui, ut nos in laude viueremus, & libenter moreremur, suis & præceptis & exemplis tantopere laborarunt? mihi certe nihil videtur euenire posse gratius, quam, si mors aditum ad alia loca patefaciat, ad eos venire, & cum ijs esse, quos & maxime dilexi, & nunquam non diligere ac laudare possum. Ad meos autem & affines & amicos ut pertinero, quantopere letabor? quæ iucundior collocutio? qui suauior vel congressus vel complexus? O vitam vere vitalem, ut ait Ennius, omnibus bonis ac gaudijs circumfluentem: sed beatam etiam mortem, quæ ad beatissimam vitam aditum aperiat! Me quidem, & si dolore vehementer perculsum & afflictum, his tamen monitis & præceptis non mediocriter alleuari sentio. itaque neminem puto fore, quem non rationes, à nobis tam studiose è sapientum libris collectæ, iuuent ac delectent. eoque magis, quo leuiiores erunt aliorum dolores, quam hic quo nos tantopere vexati sumus. nam si amor, si pietas filiarum, si virtus, si grauitas, si constantia, si cetera quæ vix in feminis spectari, nedum requiri solent, considerata sint; tanta facta iactura grauissime dolere debuimus. sed vincat dolorem consolatio; nec iam,

quid

quid amiserimus, sed quatenus mortalem filiam lugere deceat, cogitemus. Hoc nos in mœrore nostro; quod certe fortis est ægroti, non solum accipere, sed etiam exquirere medicinam. At, si quis erit quem dolor à ratione auerterit, cui non satis firma videantur ea quæ iam dicta sunt; is se hominem esse meminerit; nihil autem humanus esse morte, ut, si mors ab ipso diuelli atque auferri posset, dijs propter habendus esset quam hominibus; nec omni ex parte hominis nomen ipsi congrueret, quia communi & præcipua hominis conditione non vteretur; præterea lacrymis nihil profici, quæ si quid adiumenti afferre possent, non solum effundendæ, sed studiose cõquirendæ viderentur; denique non solum iniuste, sed etiam turpissime agere qui immodice doleat. turpitude enim peior est dolore; siquidem dolor homini à natura insitus est, nihilque habet infamiae. turpitude autem iccirco vituperanda, quod aliquid semper indecorum continet, culpa contractum. at omnis immodicus dolor turpis est, & à viro alienus: quandoquidē, ut immodice præterque rationē doleas, sponte efficis: ex quo culpa exoritur, quæ homini maximè fugiēda vitandaque est, ne cogitationibus mollissimis, quales interdum perditæ amātes suscipere solent, nimium perturbemur & effeminemur. quin potius nos ad Homerica præcepta referamus:

*Corde age sis firmo, nec te submitte dolori;
Namq; aliquid grauius peiusq; aliquando tulisti.
Nemo videlicet suorum funera experitur, cui*

nō aduersa multa antea contigerint; ita variis omni ex parte incommodis humana natura concluditur. cur igitur grauiora, vel certe æque grauius fortiter passus, cum maximè occalluisse, & ad dolorem nouum obduruisse deberet, despondeat animum, seque mœrori tradat? quod etiam iniustum esse, paullo ante dicebamus. natura enim vsuram nobis vitæ dedit, tanquam pecuniæ, nulla præfinita die. quod si, cum libet, sua repetit, ea conditione commodata, vt restituenda sint, cur accusatur? aut, cur non potius naturæ gratias agis, quod, cum citius potuisset, tardius repetierit, quam, quod aliquando repetierit, iniusta querela insequeris? certum est enim, non habitandi locum, sed commorandi diuersorium, nobis esse concessum; è quo cum migramus, alacres tanquam ex hospitio miseriarum atque incommodorum plenissimo, egredi debemus, ac lætissimo animo ad futuram vitam, tanquam ad patriam, euolare. quod sapientes re ipsa præstitisse memorantur, profecto enim, si quid est quod morientes perturbet, aut morientium affines habeat sollicitos, id totum aut ex falsa quadam opinione oritur, quod vitæ huius vsum nimis vtilem ac iucundum arbitremur, aut ex nimio in nosmetipsos amore caritateque prouenit. Sed opinionem illam, quam rationes adeo firmæ conuellunt, libenter deponere debemus; ab hoc verò amore nimio tanto libentius abhorre, quanto indecentius est, vitæ munere perfunctos velle etiam in vita, dijs inuitis, commorari,

com-

communemque omnium qui ante nos è vita discesserunt, conditionem recusare; demum, tanta esse mollitie, tantaque impudentia, vt ne in morte quidem confirmemur, ac resipiscamus. Quod si nostrorum mortem dolemus; cogitemus, aliquando moriendum ipsis fuisse; mortem autem incertam esse, nec in hominis arbitrio positam, sed è Deorum voluntate pendere: quos vero lugemus, eos quoque suorum mortem vidisse, patienterque tulisse; ideoque suo exemplo quid nos facere velint, præcipere: denique id, quod ad consolandum maximum ac firmissimum est, non eos nobis penitus ereptos esse, nec prorsus amissos, sed ad præfinitum tempus à nostris oculis, nostraque consuetudine remotos. itaque, cum ad eum vitæ terminum quem natura præscripsit, nos quoque peruenerimus, statim eorum consuetudinem regustabimus, & ad suauissimam vel consuetudinem vel conuietum redibimus. Mortem suis acerbam amarque in moriendo esse, nonnulli existimant, atque ideo fortasse perturbantur. quod me quidem, sublati grauioribus dolendi causis, quas iam superiori disputatione reiecimus, minime angit. ipse enim discessus animi à corpore vel cum nullo, vel certe cum modico dolore fit, & interdum sine sensu; nonnunquam etiam, si recte sapimus, cum voluptate. Sed, quidquid sit, totum hoc ita leue est, qualia sunt ea quæ puncto temporis fiunt. nec, si mors paullo longior alicui contingat, desperandum est de deorum

naturæque benignitate, quin eo quoque tempore properantem è vita discedere foueant, atque alleuent. cuius rei in morientibus sapissime signa minime dubia cernuntur: cum velut è somno exciti, quo tempore extremum spiritum edituri sunt, ita gaudentes & alacres aspiciunt, ut libentissime iudices è vita proficisci. Quamobrem ne hæc quidem ullam æquam doloris afferre causam possunt, qui certe comprimendus ac minuendus est, quod etiam si nolis, tempore tamen ipso extenuatur & euanescit: non, quod minuendi doloris vis in ipsa die posita sit, sed quod usus ipse cogitatioque diurni temporis doceat, nihil esse in morte mali, ideoque leuiter & patienter ferendam. Sed turpe stultumque est homini, tanta tamque varia rerum cognitione instructo, non à se ipso potius mature, quam sero ab usu, & cogitatione doloris remedia expectare: quæ tam firma sunt, ut neminem fore putem, quem non vehementer non iuuent solum, sed etiam permoueant. mihi vero eo magis necessaria fuerunt, quo turpius visum esset; me qui ceteros constantissime consolatus essem, in meo dolore iacere: voxque illa exaudiri, & fortasse non immerito, potuisset:

Hiccine ille Cicero, cuius ob os Graij

Ora obuertebant sua?

Sed nos Philosophia aduersus omnes vel temporum, vel fortune, vel naturæ insidias muniuit; quæ ita fortis est, ut nullius iniuriæ impetum extimescat; ita lenis & suavis, ut omnes acerbitates facile

facile mitiget ac molliat; ita demum utilis & fructuosa, ut totam se ad humanas utilitates liberalissimè porrigat atque explicet. nec vero secus debet. quæ enim humanarum miserationum cumulum optimè norit, & acutissime perspiciat, si eas patiatur manare longius, neque homini mœrore confecto consilio præsidioque suo præsto sit, quid illo miserius? quid vita nostra laboriosius, aut tætrius? aut quid prodesset, ad spectum à natura ad supera erectum accepisse, ut cælum contemplari, ut Deorum maiestatem cogitare; aut à Dijs immortalibus mentem & rationem, ut utilia cognoscere, honesta à turpibus discernere, æqua amplecti, ab iniquis abstinere possemus; voce denique ipsa & oratione frui, quæ nullis animantibus cōcessa est, quaque ceteris omnibus, quæ sub cœlo sunt, viuentium naturis antecellimus? inania hæc videri possent, si tam multis ex aduerso miserijs oppressa hominis natura neque se ad cœlestia erigere, nec tantis bonis, quibus maiora esse nulla potuerunt, uti posset. sed profecto, ut contra serpentium virus pharmacorum genera multa, contra inopiæ calamitatem solertia & industria, contra turpitudinis voluptatem pudor & verecundia; sic contra doloris morsum Philosophia nobis data est Deorum immortalium cōcessu atque munere, quâ ut nemo satis pro dignitate laudare queat, sic quamplurimi mentis tranquillitatē, animi moderationē, in voluptates imperium, in acerba omnia summā quandā vim ac fortitudinē illi vni acceptā referant necesse est. Neque nos

aut in exilio patientes, aut in honorum cursu temperantes fuisset, aut nunc in tanto more sapienter & fortiter versaremur, nisi tuo, philosophia optima rerum humanarum moderatrix, beneficio. Tu vero felix & beata Tullia mea, si quis tibi in morte sensus est, quæ tot tantisque miserijs, quibus proposita fuisset in vita, una morte perfuncta es; à præsentibus malis expedita, ab impendentibus erepta, & in tuto ac tranquillo quietis portu collocata. merito tibi mortem iucundam fuisse putem, cum vel ea bona quibus viuenti frui licuit, animo reputas, vel mala quæ moriens vitasti, mente ac cogitatione complecteris. Ego autem, cum te felicem iudicem, ac, si dicere liceat, pæne oculis cernam, cur tuam mortem excrucier? potius lætabor, ac tibi, tanquam de re optatissima, gratulabor. cui nisi molestum est, me iam ætate confectum in tam perturbata Republica, tamque misero vitæ genere reliquisse, quid iam graue aut acerbum esse possit? Sed hoc quoque ratione ipsa leuius aliquanto efficitur: neque tu nunc, quid me perferre necesse sit, sed, quam non multo post tecum iisdem bonis vsurus sim, debes cogitare. nihil enim accidere valde graue potest iis, qui spe iam propinqua futuri boni recreantur & aluntur. Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. non enim tantopere bonis delectamur, quàm malis affligimur; ex quo fit, ut hæc etiam nolentes augeamus, bona autem, quæ fruendo, cogitando, gaudento maiora efficere expediret,
etiam

etiam deteramus, quod certe minime oporteret. nam, si serio disputare volumus, cur dolores resque aduersas refugiamus, quæ fortitudinem in nobis gignunt & efficiunt? quæ si nulla essent, nulla profecto fortitudo agnosceretur. cur mortem horreamus, quæ assidua sui memoria, nos ut meliores simus, admonet? nec patitur, ad ea nos animum adiungere, quæ aliquam nomini nostro vel intemperantiæ vel iniustitiæ notam possint inurere. Bona vero, & ea quæ probantur in vulgus, cur tantopere appetamus? quæ consequuti, molliores plerunque ac deteriores euadimus. itaque his voluptatum lenocinijs obruimur, ut discessum ex hac vita impendere, vix aliquando recordemur. Sapienter philosophorum princeps & magister Plato; quæ sensus appetit, aut timet, nihil aliud esse quam somnia; itaque penitus contemnenda esse. mala vero ut vitentur, ad æterna properandum: quo nisi confugas, vitari nunquam posse. at ad æterna ne properari quidem potest, nisi morte ianitore ac duce. Quorsum hæc? ut intelligamus, non modo à dolore vacuam, quietam, opportunam, bonam denique esse mortem, sed etiam summorum atque immortalium bonorum liberalem ac beneficam ministram. itaque Cato sic è vita discessit, ut lætaretur, causam se nactum esse moriendi. iam nemini dubium esse potest, quin vir prudentissimus, si sua morte lætatur, mortem etiam optimam esse agnosceret. Certe enim in re sua, quæ præsertim sensu percipitur, nemo

fallitur. quod cōprobare possum Artabani, Xerxis patrui, viri sapientissimi, testimonio. de quo est apud Herodotum, cum Xerxes exercitus sui copias pene innumerabiles, ante se in aciem instructas, intuens collacrymatus esset, neminem ex tot militibus ad centum annos superstitem futurum, illum Xerxi respondisse; at tam multa sunt, tamque misera, quæ viuentes perferunt, ut nemo sit, quin mori sæpissime cupiat: cum incidentes calamitates & morbi vitam adeo perturbent, sollicitamque habeant, ut longissima videatur. itaque mortem perfugium esse arumnosa vitæ, dubitare nemo potest. nec his contentus addidit etiam illud, deos immortales, cum hominum vitam, quæ adeo misera sit, multis bonorum integumentis velarunt & operuerunt, fecisse quodammodo inuidentius, ne mortis suauitatem, quanta est, omni ex parte degustaremus. Amphiaræum fabulæ narrant Ioui atque Apollini fuisse carissimum, neque tamen illum senium attigisse. ex quo quid aliud conijci potest, quam mortis celeritatem diuinum munus, & lucrum esse maximum? itaque scitum est illud comicum:

Nam quem tuetur atq; diligit Deus,

Iuuenis supremum mortis intrat limitem:

Neminem enim quem dilexerint Dij, patiuntur esse miserum. quare vitam eis miseriarum plenam adimant necesse est. quid autem contingere homini tam gratum potest, quod eum magnopere in vita retineat? voluptas, credo, quam ex alicu-

alicuius siue artis siue doctrinæ tractatione percipit. at doctrina æmulationem, omnium rerum molestissimam, si quæris, etiam dolorē parit. nō tam enim delectamur aliquid discētes, quàm angimur, multo plura ac maiora quæ scire vellemus, penitus ignorātes. Artes vero quas tenuiores tractant, quid habent voluptatis, aut quid nō potius molestiarū & mœroris? quanta inter eos qui illas exercent, perfidia? quantū odium? quanta inuidia? aut quis est sua sorte contentus, & non alienæ siue industriæ, siue fortunæ, æmulator, fors, detractor? Sin ciuilem vitam quisquam appetit, & in Reipublicæ luce viuere pulchrum putat, is se exigua, ac pene nulla honoris specie magnas comparare calamitates certo sciat. quotus enim quisq; est, cui non publica administratio vel mœroris vel iacturæ tantum attulerit, quantum verbis explicare vix queat? ac, si de toto vitæ cursu iudicare vere volumus, exitū videamus. Vbi optimi Reipublicæ administratores, seu verius parentes, Miltiades, Ephialtes, Cimo, Themistocles, Aristides? quantum illis fides, charitas, integritas, constantia peperit miseriæ? ut non modo honoribus, dignitate, auctoritate spoliaret, sed etiam in exilium miserit. quod contra oportebat; viros optimos, patriæque amantissimos honore affici, in oculis ferri. Scipio Africanus apud nostros optimam causam amplexus, paucorum immoderatæ libidini repugnans, mane mortuus in lecto est inuentus. nec abfuit suspicio, quin ab vxore quæ Gracchorū soror fuit, interfectores

essent immissi. Metello autem Numidico, homine omniū clarissimo ac præstantissimo, quid miserius? qui, ne in legem perniciosam iuraret, in exsilium abire sit coactus. fateor profecto, inter omnia exsilij genera, atque omnes miserationum causas, maxime honestam Numidici fuisse conditionem; cui probitas, integritas, in patriam charitas calamitatis causam attulerit; sed tamen fatendum est, grauissimam fuisse calamitatem, pelli patria, auelli à suis, bonorum directionem, liberorum siue mæstitiam siue ærumnam videre. M. Regulum, C. Marium, L. Brutum, ob liberandam patriam interfectum, prætereò. nolim in ijs commemorandis nimius videri, quorum exitus nemo est, quin ex libris, imaginibus, fama denique vulgari iam didicerit. quæ cum multa maximeque grauia sint; grauissimum tamen illud debet videri, quod homine ambitionis vinculis irretito, qui que è popularibus suffragijs totus pendeat, nihil vsquam infelicius reperiri potest. quantus in eo timor, quanta dubitatio, quantus conatus, quanta sollicitudo? ut nullam illi à molestia vacuum esse horam, non immerito suspicari possimus. nam, si seruentis ea est conditio, ut ex eius cui seruit, moribus, voluntate, ingenio propriam sibi fortunam fingat; qui populo seruiet, auido, inuido, ignaro, ad mutationem procliui, &, quod caput est, ingrato, num aliquando beatus esse poterit? an potius, quoties de eius natura cogitabit, toties suam ipse calamitatē ac fortunam conqueretur? præclare

clare vetus Poeta:

Eterno mixtam luctu mortalibus vitam

Olim constituit diuum pater, atq, hominum Rex.

Itaque quamdiu hac luce vtimur, viuere quidem videmur, sed verius assidue morimur, aut saltem vitam verbo retinemus, re ipsa amissimus. Equidem nō video, quid in hominis vita valde optandum aut felix esse possit: multos potius, ne in maiora; quam quæ humana consuetudo quotidie fert; mala inciderent, mortem sibi dedita opera consciuisse scio. quod tamen non iccirco dictum velim, quia probandum putem; sed, ut ex eo appareat, humana vita quam multis vndique prematur difficultatibus. Cleomenes Lacedæmoniorum Rex, eiusq; filius, morte ultro appetita, præterea Theogenes Numantinus, qui, ne in hostium manus veniret, primum suis, deinde sibi ipsi mortem attulit; quantoperè vita fugienda sit, satis videntur aperte declarasse. Ac nisi turpe videatur, homines à mulierculis, multo certe imbellicioribus, fortitudinis exempla petere, repetamus ex historijs Asdrubalis vxorem illam que, Carthagine in hostium potestatem redacta, se ipsam cum tribus filijs in conflagrantis patriæ incendium immisit. Sed præter hæc quæ iam testata sunt, & illustria, fateamur sane ingenue, tantam esse humanæ naturæ miseriam; ut neq; genus ipsum hominum, nec è toto genere singuli miseriarum expertes esse possint. quod eo magis mirandum est, quod non ijs solum malis, quibus hominis natura assidue affligitur; mala nostra

præscripta sunt, sed ipsi nos, quantum in nobis est, inferiores quotidie reddere conamur. nulum enim aliud in toto terrarum orbe genus animantium reperias, præter vnum hominem, quod in proprium genus atque in seipsum sæuitiam exerceat suam. meritoque Dicæarchus, in eo libro quem de hominis interitu luculentum & eruditum conscripsit, nihil habere dubitationis putauit, quin multo plures extincti sint homines ipsa hominum sæuitia & acerbitate, quam omni reliquo genere calamitatis. tanta est enim in permultis auaritia, tantum ambitionis, imperij, diuitiarum studium, ut explendæ cupiditatis gratia nihil sibi non licere putent. atque hoc malum non iam angustis finibus compressum videmus, sed superioribus seculis erupisse vehementer, & manasse latius. non enim certum aliquem hominum numerum, sed regna ipsa, & totas persæpe funditus sustulit ciuitates. At, si ad singulos homines, quæ proxima ratio est, mentem cogitationemque conuerteris, ne in iis quidem quidquam reperies, quod valde appetere aut approbare possis. finge enim animo, quidquid homini felix aut beatum ex opinione vulgari possit in vita contingere. congerantur diuitiæ, bona valitudo, honores, potentia; etiam voluptates accedant. cum hæc omnia in hominem contuleris, nihil tamen tribueris stabile aut firmum, nihil quod non repentinam & assiduam pati mutationem possit. caduca enim & incerta sunt omnia, non in humanis consiliis aut viribus po-

sita,

sita, sed in fortunæ temeritate, ac temporum vicissitudine constituta. quid autem homini turpius, quam è temporis ac fortunæ mutatione pendere, & secundo illius flatu subleuari, reflatu deprimi & affligi? aut lætis rerum euentis gloriari, aduersis lugere, nec lacrymis temperare posse? quid iam intersit inter hominem mutamque pecudem, si nos perinde atque illa, quibus rationem Natura denegauit, extrinsecus toti pendamus, in nobis ipsis nihil fortitudinis, nihil firmitatis, nihil habeamus constantiæ? quamuis enim homini non mater, sed verius nouerca, Natura corpus fragile infirmumque tradiderit, animum autem & in molestijs anxium, & in timore humilem, & ad labores mollem; plurimos tamen in seuit diuinos ingenij iudicijque igniculos, quorum auxilio & cum dolore luctari, & timori obistere; labores vero omnes nullo negotio vincere ac perferre possemus. itaque tributum diuinitus mentis ignem & prudentiæ non extinguere, sed sopitum fouere atque augere debemus. Mors autem progressis in vita longius si immineat, nihil est cur magnopere commoueamur; quæ præsertim aut meliorem, quam quo viuētes fruimur, aut certè non deteriore vitæ statum sit allatura. quis enim negabit, si animus omnino intereat, extincto sensu nihil esse mali; proptereaque nullam iustæ doloris causam existere. at, si vigeat, corpore solutus ac liber; quid iam illa vita beatius? quid diuinius? ex quo maxima & verissima lætitiæ ac voluptatis exoritur occasio. Itaque nihil iam restat,

C ij

quo minus, optimam esse mortem, vere affirmare possumus, tantumque abesse, ut, cum adest, dolenda sit, ut nunquam fugienda, sæpe etiā optanda videatur. atque eo magis, quo diutius in vita homo permāserit. nam, cum ijs bonis quæ afferre vita potest, satiari cœperit, tū ab humanis molestijs secedens, in beatissimā vitam commigrabit. non enim is ego sum, qui animum simul cum homine interire putem, tantumque mentis lumē, ē diuinā naturā delibatū, posse extingui, sed potius, cetero tempore emenso, ad immortalitatem redire. quid autem hominē magis deceat, quam tam multis tamque firmis rationibus nixum, virilem animum retinere, femineam molliem exsuere? Qui vero mortuos nimis lugent, nec humanam conditionem magno elatoque animo despiciere possunt, in eos illud probri plenum vere dicitur:

Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem;

Illæ, virgo viri.

Multæ enim repertæ feminæ sunt, quæ in domestico luctu singularem animi præsentiam ac magnitudinem præstiterunt. Sed virilis fortitudo, ut libidini, sic dolori, non aliter quam seruo domina, imperare debet, eamque coercere ac frangere, tanquam vitiosam & imbecillā animi partem. quam si emergere patiat, seque paullo altius efferre, non modo rationi præcurrerit, sed etiam victrix in animo exsultabit. quo nihil homini turpius, aut perniciosius ne excogitari quidem possit. Gorgias orator, iam ætate confectus, ac
morti

morti proximus, rogatus, num libenter moreretur; Maxime verò, inquit, nam tanquam ex putri miseraque domo latus egredior. O virum egregium, dignumque, cuius vigeat in omnium ore ac mente sententia! quid enim potuit præclarus dicere? cum mala quæ viuentem pati necesse est, cogitaret, miseriarum finem quas moriens relinqueret, adesse lætaretur? sic par est loqui hominem qui non libidine vexetur, non voluptatis illecebris irretiatur, nulli denique pareat cupiditati. quæ summa est ratio & sapientia, humanæ necessitati imperare, non dolori cedere, non desiderio angī, nihil denique humanum extimescere. Angamur liberorum aut affinium interitu? quid ita? ut stultos imitemur, qui, quæ mutari non possunt, quæque vel nolentes opprimunt, perferre nequeunt; saniores, quorum tam multa extant ad æternitatem illustria siue exempla, siue testimonia, negligamus? quid est aliud, cæcorum more ambulare, & cum in celebritate versari, ac Solis lumine uti possis, solitudinem tamen ac tenebras quærere? iam enim ad eos quos æmulari satius est, quosque nobis imitandos proposuit antiquitas, nostra delabatur oratio. Mortem igitur in malis nullo modo esse ponendam, sed in præcipuis bonis numerandam, dubitaturum puto neminem. si enim à miserijs abstrahit, si in meliorem vitam inducit, si neque misera ipsa est, nec vllius particeps miseriæ, cur mala censeatur? sin hoc largitur, ut semipiternis bonis potiamur, vitamque quam mor-

talem habuimus, æternam adipiscamur, quid morte beatius esse possit? itaque sapientissimos homines accepimus non modo suorum morte non percussos, neque dolore vllò affectos, sed etiam sapissime lætatos esse. Anaxagoræ, inter familiares suos de natura rerum differenti, filij mortem nunciatam tradunt, nihilque aliud ab eo responsum, nisi se illum genuisse mortalem. præclara vero vox, & vere digna quæ à tanto viro emitteretur. non enim sane video, quid sapientius aut constantius dici posset. an adolescentem illum esse mortuum? fracti hoc animi, nec in rebus aduersis admodum firmi signum fuisset. an angere se non sua, sed filij causa? num igitur ignorare se fateretur, quantis è malis elapsus esset filius? an se quidem dolere, sed tamen humanum casum agnoscere? ubi ergo hominis grauitas, iudicium, sapientia? aut quid ab imperitorum turba distabit? è quibus tamen sæpe multi nec ijs rebus anguntur quæ necessario eueniunt, nec, quo minus eueniant, cum communes omnibus sint, laborandum vllò pacto censent. Ille verò sapiens, & vere Philosophus; quem neque improuisus nuncius perculit, nec à disputatione abduxit, sed potius vocem expressit, summæ indicem fortitudinis ac sapientiæ. vellem & hoc ipsum de pluribus ex nostris dicere liceret: quos si interdum fortunæ oppressit iniuria, nihil aliud iudices, quam prostratos illos ac penitus abiectos esse. quasi vero aliquid acciderit, quod velante ipsos

ipsum nemini, aut, quod ipsis, si minus hoc tempore, saltem paucis post annis non euenturum fuerit. ac, cum maxime animo vigere deberent, tum præcipue non solum præteritæ patriæque virtutis, sed etiam humanæ legis, ac pene obliuiscuntur sui. tantum in eorum animis molities potest, ac seruitus quædam doloris atque tristitiæ. An ego illum iudicare liberum possim, cui dolor imperat? quem repentinus casus perturbat, impellit, evertit? qui nihil præ doloris magnitudine cogitare, nihil meditari queat? qui nihil in seipso, in temporibus, atque in fortuna quæ stabilitatis nihil habet, sua ponat omnia? ego vero istam non modo seruitutem, sed pene captiuitatem, & quidem miserrimam censuerim. quid enim interest inter eum qui victus ab hostibus, & carceribus conclusus obsideatur, & eum qui dolore captus suo prorsus careat arbitrio? at ille quidem, etsi corpore seruiat, animo tamen liber est, nec dubitat aliquando fore, ut libertatem assequatur; qui vero dolori paret, nec valet corpore, & animo quam maxime laborat. non enim amicis frui, non Reipublicæ prodesse, non priuatas res curare, non publicis consulere potest. ita in otio, & quidem molestissimo, nec cuiquam paret, & tamen sibi non imperat. qui cum assiduus & maximis prematur angustiis, alterum esse necesse est, ut quamdiu in dolore versatur, semper miser sit; alterum fieri nullo modo potest, ut, nisi dolere desinat, à miserijs eximatur. Quanto sapientius Xenophon, qui,

cum sacra solemnia perageret, maioremque natu filium in prælio apud Mantineam cecidisse audiret, coronam tantum è capite deposuit, sed in sacris peragendis constanter perstitit. vbi verò cognouit, fortiter pugnantes occidisse, coronam rursus capiti imposuit, Deosque ipsos quibus litabatur, testatus est, maiorem se ex filij virtute voluptatem, quam ex obitu molestiam cepisse. huic ego non dubitarim, quin omnia quæcunque accidere possent in vita, nullam essent perturbationem allatura. qui enim usque eò in deorum cultu constans & firmus esset, ut neque filij morte nunciata ab ijs auocari posset, cur eum credam filij morte lugenda à Deorum voluntate dissensurum fuisse? aut qui virtutem filij vitæ anteferebat, non iure credi possit, illum & virtutis studio incensum, & patriæ charitate impulsam, omnes molestias, omnesque calamitates libentissimè fuisse subiturum? sed quo rariores qui hoc modo animati sint, hoc præclariores viri. nihil enim ad laudem illustrius, quam in æternam gloriam, aut in patriæ vtilitatem inuentem, aut saltem fortiter dolores perferentem, & cum fortuna luctantem, negligere humana. quæ qui nimium curant, ij laudis studiū, ciuium commoda, denique omnia quæ laudabilia putantur, prorsus è mente ac cogitatione eiiciant, necesse est. neque enim humanis curis implicatus, toto animo de patriæ salute atque vtilitate cogitare, aut laudem sibi præclaris actionibus comparare, vel egregij quidquam suscipere ac susti-

sustinere queat, suis autem commodis ac rationibus prospiciens & consulens, cetera omittet, de seipso dies noctesque cogitabit. ita nec boni ciuis, nec boni viri fungetur officio. bonum enim virum decet, de ceterorum commodis æquè laborare, ac de suis; bonum verò ciuem sua omnia posteriora habere, patriæ commoda prima & maxima ducere. à quibus neque dolore neque vlla omnino humana auelli perturbatione debemus. Pericle narrant historiæ intra quadriduum duobus filiis, eximia indolis adolescentibus, esse orbatum. qui usque eo fortis ac constans in luctu fuit, ut nihil prorsus de pristino habitu cultuque deminuerit, sed eundem quem antea in concionibus habendis morem ritumque seruauit; nec vnquam coronam è capite deposuerit. de quo traditum est, nihil eum putauisse indignius futurum, quam si aliquod fracti animi signum mæroris causa muliebri more edidisset. fortem sane hominem, & magna laude æternaque memoria dignissimum, quem neque naturæ vis, ad nimium sæpe amorem trahens, potuerit de statu dimouere, & ad dolorem abducere, nec liberorum desiderium, quos tamen summe dilexisse dicitur, vlla ratione perturbaret. nec mirum. vera enim fortitudo inanes sollicitudines eiicit ac depellit; opprimit cupiditates; imperat timori; nihil autem appetit forti viro indignum; nec ab vlla re vel metu vel inconstantia repellitur. & quamuis excessam elatamque naturam ratio ipsa, doctrinæ præceptis imbuta, confirmet; quod

Pericli doctissimo homini, maximoque ingenio prædito sine vlla dubitatione contigisse, prorsus mihi persuadeo; ipsæ tamen fortitudinis radices in animo præcipue insident, qui cum humana despicit, nec ad humilia, quasi humi depressus, vlllo pacto adhærescit; facile sit, vt vberiores & maturiores fructus ferat, cum ad eum, veluti ad agrum optimum cultura, ratio etiam accesserit conformatioque doctrinæ. non enim, sensu omni doloris caruisse summos viros, credendum est. qualis enim nihil sentientis animi, sensuque prorsus carentis, esse fortitudo potuisset? Sed dolorem sentientes, ad eum opprimendum ac vincendū summam animi contentionem adhibebant, tantumque nitebantur, vt è pugna discederent superiores. verum enim illud est, nullam animo maiorem pestem vna remissione posse contingere, qui si intentus est, seque ad resistendum parat, omnia sustinet pondera, omnia vel firmissima tormenta facile discutit ac depellit; at remissione eneruatus & effeminatus, ita deprimitur & vrgetur, vt se ad æquitatem nequeat extollere. Nec vero quisquam doloris impetū excipere ac fortiter perpeti posset, nisi se prius ad obsistendum comparasset; aut fortitudinem acquirere, nisi prius doloribus multis acerrime ac fortissime restitisset. ex quo consuetudo fit, quæ callum obducit animo, nosque contra omnes vel naturæ vel fortunæ impetus armat. An censemus Harpagum Medum tantum fortitudinis exemplum, quantum ab Herodoto memoriæ mandatū est, edere

edere potuisse, nisi prius in patientiæ ac fortitudinis exercitatione sapissime versatus esset? nec sine maximo fructu, magnaque potius cum nominis sui gloria, tantum enim fortitudine ac prudentia præstitit, vt acerbissimam iniuriam sine vlllo plane doloris sensu pertulerit, & sese cumulate contra Regis immanitatem vlcisci potuerit. nam, cum eius filium Rex Astyages interfectū ad epulandum apponi iussisset, caputque ei post cœnam allatum ostendisset, rogans, cuius feræ viscera in mensa comedisset, illè vero nihil perterritus, nec animo vllam in partem deiecto, Agnosco, inquit, quid sit actum, ac quicquid Regi placuit, mihi quoque placere pronuncio. hoc autem immanissimum genus iniuriæ tam diu dissimulauit, quoad Cyrum ex Persia in Mediam euocare potuit; quo adueniente, cum exercitus Imperator contra eum à Rege missus esset, & Regnum & Regem illi tradidit: itaque Astyages in Cyri potestatem, impietatis suæ pœnas daturus, redactus est. O factum omnium gentium, ac sæculorum memoria dignissimum! ex quo nō modo qui dolori cedunt, ad patientiam ac fortitudinem excitentur, sed etiam Reges, quique hominibus imperant, ne quid impium aut indecens audeant, erudiantur. nam aduersus iniustitiam atque impietatem tantum est odium, tanta inuidia, vt ne ipsum quidem cœlum aut sydera, etiam si homines velint, huiusmodi scelera pati ac dissimulare possint. ac, si fera deorum vindicta sit, noluerunt tamen impios ipso in fa-

cinore adeo exsultare, vt non angore conscientia, fraudisque cruciatu, tanquam domesticis furijs, assidue vexentur. tantumque potest impietatis odium, vt Tyrannum extinctum ac saevissimè excruciatum nemo misereatur, nemo doleat. nam aduersus hoc hominum genus, nec in vilo praterca, omnem prorsus vim omnesque stimulos amittit dolor, qui si ratione comprimendus est, quod supra diximus, multo etiam magis consuetudine vincetur: cuius tantæ sunt vires, vt non modo perturbationes animi sedare, sed etiam naturæ vim afferre, eamque sapissime immutare, ac penitus aliam possit efficere. cuius auxilio non modo doloris aculei, sed etiam fortunæ fulmina depelli ac contemni facile poterunt. Meditemur igitur, & omnino statuamus, nihil prorsus humanum esse dolendū, non mortem quam iam optimam esse cognouimus, non egestatem quæ sapissime maximi boni causa à dijs immortalibus tribuatur, non exsilium, cum orbis terrarum omnibus pateat, non cetera generis eiusdem, quæ vulgi opinione grauissimis in malis numerantur. nullum enim tam graue malum apparebit, quin ex eo bonum aliquod multo maius, multoque optabilius, magno deorum beneficio aliquando colligatur. Pleni sunt libri philosophorum; refertæ argumentis ac rationibus paginae fere omnes: tanta autem exemplorum copia, vt nihil possit esse cumulatijs. quæ cum ita sint, quæ iam re terreamur, aut cui dolori cedamus? Dion certè, qui è Platonis schola deflu-

xit,

xit, cum eius filius in atriu è tecto delapsus interisset, non modo non doluit, sed etiam in eo quod tum fortè agebat, constanter perstitit. quo facto indicauit, & vir sapiens, & Platonis discipulus, quid ceteros qui sapientes haberi volunt, facere oporteat. At Præxaspes multo fortius: siquidem filij morientis, cum ferro trajiceretur, sine vilo prorsus dolore spectator fuit. Cambyfes enim iratus, & ebrius, cum eius filium sagittis peteret, iamque pectus reclusum appareret, patrem iussit inspicere, num cor percussum esset, cui cum pater respondisset, iam cordi sagittam esse infixam; tum Cambyfes, num quid certam, inquit, habeo manum? at pater, nullo doloris signo dato, nec vsquam conuersa, aut commota facie; ne Apollinem quidem, inquit, certiores sagittas emissurum crediderim. quid hunc patrem putemus facturum fuisse, si filius in pugna fortiter dimicans occubisset, qui nullius culpæ conscius filium crudelissimè trucidari non doluerit? num credamus, filij mortem honestam, ac pro patria susceptam, tali patri futuram fuisse iucundissimam? nec tamen dubito permultos fore, qui impium illum, ac pene viscerum suorum carnificem vocent. sed faciant sane vt lubet; dum hoc mihi concedant, exemplum hoc fortitudinis ac deuicti doloris esse præclarissimum. Quod si ita est, vt infirmos animos spectata ceterorum virtus erigat & confirmet, quem censeamus iam dolori concessurum, cum tam multos audiat, qui se ipsos in dolore superarint. quo circa, tam multa

veterum exempla colligere, vereor, ne superuacaneum aut fortasse putidum videatur. quod si ceteris tantum, & non nobismetipsis scriberemus, fortasse breuiore in scribendo, in exemplis autem recensendis etiam parciores essemus. sed fit nescio quo modo, vt ex aliorum casibus ad mala nostra sananda medicinam colligamus. nobis quidem ita videtur; & cum nostro vulnere medeamur, mirari non debent qui hæc in manus sument, siquid fortasse paullo expressum vberius inuenerint. illud certe propositum habemus, vt omnibus nobiscum prodesse, omniumque dolori, quam accuratissime fieri possit, consolationem afferre possimus. quamobrem his enumerandis nostram valde imminui atque alleuari molestiam experimur; ceteris idem optamus, ac, si dicere liceat, etiam speramus. nam in tanta vel argumentorum vel exemplorum copia, quibus se legentes pene obrui sentient, ecquis se immobilem, aut in dolore inexorabilem præbeat?

Desunt nonnulla.

Nec vero ignoro, nonnulla interdum accidere, quibus ita perturbetur & opprimatur animus, vt à medicina refugiat. idque si vllò in casu contingit, certe, cum dolore affligimur, maxime solet euenire. quod ex eo fit, quod erepti vel amici, vel affinis, vel filij cogitatio adeo nobis grata est, quod illum pene ante oculos constituere videatur, vt, etiam si dolorem refricet, & lacrymas eliciat, tamē eam deponere nolimus. ac, si ad cō-

solan-

solandum remedia suppetant, tamē nihil minus quam consolantium verba audiamus. falluntur sane grauitur qui ita agunt: sed hunc errorē, quo magnopere delectantur, sibi extorqueri nolunt. Quare suum vnicuique studium, suaque omnibus delectatio relinquatur. non enim vereor, quin, si minus in ipso doloris æstu remedijs vtendū homines censeant, certe, cum modice dolor resederit, ac se paulum quasi remittere cœperit, ad extinguēdas doloris reliquias monita præceptaque nostra adhibeantur. nihil autem vtilius est, quam hæc eadē in voluptate ac lætitia pertractare, atque in manibus habere. sic enim & legi, atque ad verbū edisci, & penitus memoriæ mandari possunt, vt cum in animum penitus influxerint, tum exhauriri ac prorsus elabi non facile queant. ita fit, vt, cum repente dolor inuasit, tum ijs vtamur; quæ, nisi ante percepta & cognita sint, impetu ipso doloris incurrente, plane depelli, atque excludi solēt. sensimus hoc in nobis ipsis; nec parum nobis obfuit, hanc vniuersam aduersus dolorē commentationē non multo ante animo ac mente percurrisse. quamuis enim permultos Philosophorū libros, vel de luctu, vel de morte satis accurate legissemus, vt Theophrasti, Xenocratis, aliorum quos commemorare nihil attinet; tamē hoc non ideo feceramus, quod euenturū putaremus, vt ijs ipsis in nostro mœrore vteremur. itaque neque lectionē, quantū oportuisset, accuratā, nec memoriā satis intentā adhibuimus. casu autē repentino oppressi, nō prius ad libros confugere potuimus,

quin ante acerbitalis vi prosterneremur. quamquā postea tempore ipso factū est, vt dolor nec, vt antea, actior, & mens ipsa paullo esset sedatior, & ad medicinam accipiendam magis idonea. Sed pergamus ad reliqua, quæ nec multa restant, & scitu ac cognitione dignissima; fructu autem ipso quem præcipue quærimus, gratiora fortasse & vberiora. Quid est ergo, quod aliquam nobis afferre dubitationem possit; cur nihil omnino nostrorum morte dolere debeamus? credo, si quando nobis in mentem venit, magnam nos ex eorum quos amisimus, opera ac studio utilitatem percepturos fuisse. at hoc non ad amicos aut affines, quorum dolere videmur interitu, sed ad nosmetipsos pertinebit: mercenarius igitur dolor fuerit, qui quæ non ex affinitate, aut benevolentia, sed ex vna proueniat utilitate. quid autem flagitiosius & indignius, quàm eum qui sic doleat, fateri oportere, cum tantopere alicuius morte crucietur, quod aliqua utilitate priuatus sit, si nihil ex eius vita beneficij ac commodi se consecutum sperauisset, nihil sibi omnino dolendum fuisse? At videamus, non Persas aut Scythas, sed è media ciuitate nostra clarissimos & præstantissimos viros ac ciues, qui non modo amicorum cum quibus coniunctissimè vixerant, sed etiam liberorum, & quidem carissimorum, interitum ita fortiter & constanter tulerunt, vt causæ nihil sit, quin eos superioribus Græcis comparare, atque etiam anteferre debeamus. atque hoc multo magis in illis mirandum fuerit, quod in eorum

eorum obitu se fortissimos & constantissimos præbuerunt, qui non modo ipsis vtilissimi, si vixissent, sed penè soli viles ac iucundi esse potuissent. quid enim vtilius filio? quid iucundius vnico? at filium, & vnicum Q. Fabius, præterea Consularem, qui iam magnas res gesserat, & maiores cogitabat, amisit. neque solum non doluit, quod fortissimi animi fuit, sed etiam mortuo laudationem in foro dixit, quo nihil fortius aut laudabilius, ne ex omni quidem antiquitate, recenseri potest, cuius orationem quis non admireretur, insignem ingenij, iudicij, ordinis præstantia? quo modo ille velle ea quæ dixit, sine luctu dicere, aut quæ scripsit, sine dolore cogitare potuit? cum præsertim hoc in illa laudatione & admirari & obstupescere soleamus, quod non, vt alij, de ceterorum fortitudine disputat, vt suum ipse dolorem aliorum exemplo minuat, sed in filio hærens, illius maximè virtutes propriasque laudes, quæ vel acerbiorum efficere doloris sensum poterant, longissimo sermone prosequitur. Quod singularis virtutis exemplum fortasse Horatij Puluilli laudè magna ex parte deminuere videatur: quem tamen summum virum silentio præterire nefas ducimus, cum in eo ipso, quod filij mortem æquissimo animo tulit, etiam Ioni Opt. Max. cuius ædem dicabat, gratissimum fecisse videatur. nam Pontifex, inter solemnium verborum nuncupationem postem tenens, vt filium mortuum audiuit, neque manum à posterogno-
uit, ne sacra dirimeret, nec vultu à populo auer-

tit, ne suum potius dolorem, quam populi utilitatem ac salutem cogitare videretur. Iam, quid L. Paulo insignius? quid illustrius? qui filios paucissimis diebus duos ira perdidit, ut nullum pene doloris paullo acrius indicium ediderit. ac potius in ea cōcione quam de rebus à se gestis ad populum habuit, lætatus est, quidquid Populo R. immineret aduersi, totum id in seipsum à Dijs immortalibus esse conuersum. Cum Sulpitio vero Gallo quis neget actum esse præclarissime? cuius innocentiam, sapientiam, militarem virtutem, etiam insignis in obitu filij fortitudo illustrauerit. quem ut nunquam lubens tacitū dimiserim, sic ad Catonem properans exsultare videtur animus, & quasi in portum ex horrida tempestate delatus, in sapientissimi viri nomine atq; exemplo conquiescere. neq; enim maiori mihi admirationi esse solent clarissimi hominis res gestæ, ac virtus, non solum in luce patriæ, sed etiam in congressu hostiū cognita, quam fuit illa in filij morte prætoris designati, in oculis omnium ciuium fortitudo declarata. Atq; horum egregia in domesticis miserijs atq; ærumnis facinora, qui fortiter in ciuitate nostra imitati sint, casusque fortunæ grauissimos patientissime tulerint, non difficile fuerit oratione complecti. nam & Q. Martius Rex, cum vnicum summæ pietatis summæq; virtutis filium amisisset, dolorem prudentia peruicit, & eo ipso die quo filij rogum spectarat, Curia ingressus est, Senatumq; iussit conuenire. Crassus vero in eo prælio quod cum Parthis commisit,

sit, occiso filio tantum absfuit, ut doleret, ut etiam exercitū increpauerit, quod vnius militis iactura tantopere cōmoueretur, hortatusq; sit, ut patriæ virtutis memores, pro Rep. fortiter dimicarent, filij mortui vltionem sibi vni relinquerent. Sed antiquior P. Crassus, vir clarus & consularis, P. Crassi filij mortē & vidit & moderatissime tulit. Nec ab eius laude absfuit. ac fortasse Crasso præstitit Cn. Cæpio, qui Cæpionem filiū naufragio absumptum ita nō doluit, ut eum ne leuiter quidem è vultu, aut vlla corporis parte commotum, è familiaribus quisquam vllō pacto senferit. Iam quid Pisones, Scæuolas, Brutos, Marcellos, Metellos, Lepidos, Aufidios enumerem? quorū singulī pluribus amissis filijs, vel vxoribus, vel parētibus, nec lugendū existimarunt, & suam in illorū funeribus virtutē atq; constantiam nō sibi solum, sed etiam generi nominiq; Romano gloriosam fore putauerunt. Pudet in virorum grauissimis casibus repetendis longiori vti oratione, cum virorum maximè peculiaris virtus sit, & in viris efflorescat, ac vigeat maximè. quamobrem de feminis potius dicendum est, ut, cum eas fortissimas fuisse cognitum sit, tum pudeat viros à mulierculis virtutis exempla petere, & ab ijs ea virtute quæ ipsorum propria esse debeat, videri aliquando superatos. nam, si verum est, quod à Theophrasto alicubi proditum memoria mandauimus, orbem terrarum Theatrum quoddam esse magnum, diuina mente repletum; & cælestis indicandæ sapientiæ

gratia tam multis vndique collucentibus ornamentis illustratum ac depictum; in eo autem medio collocatos esse homines à Deo, ut cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusque permultis assidue luctentur; Deum verò ipsum, quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine diuinitus accepta utatur, desuper aspectare; hoc, inquam, si verum est, dubitari profecto non potest, quin, quemadmodum Populus Rom. in muneribus publicis inuisos habet gladiatores qui omni modo vitam impetrare cupiunt, fauet iis qui contemptum eius præseferunt; itidem Dij immortales, si quos ex hominibus nimis anxie de vita sollicitos, eiusque exitum detrectantes, aspiciant; ijs dij aliquo modo succenseant; eos verò & caros habeant, & muneribus prosequantur, qui si è vita reuocentur ipsi, vel suos reuocari videant, alacres latique Deo pareant, nihilque propterea mali sibi accidisse iudicent. quod si feminas præstitisse intelligimus; cur ijs imbecilliores atque infirmiores videri velint viri? Neque solum vnā aliquā è multis feminam, sed totā gentem ac nationem, ut marium virtute, sic feminarum eximia quadam magnitudine animi præstitisse accepimus. Læanas enim matronas traditū est, occisis filiis vulnera inspicere consueuisse, ac, si aduersos vulneratos esse comperissent, lætabundas funus ducere, eosque in auita sepulcra inferre solitas esse; contra verò, quos auersis vulneribus concisos agnoscebant, ab iis refugientes, clam sepeliendos curabant,

rabant, nec vllō prorsus honore funeris prosequendos statuebant. tantum in femineis quoque animis decus poterat, & studium gloriæ. quæ ex gente etiam illud ad nos præclarum dimanauit, matrem quandam filium, senis confossum vulneribus, ingemere noluisse, nec coronam è capite deponere, sed ad comites conuersam, ita locutam: Quanto pulchrius, & optabilius est, in acie victorem animā efflare, quam in Olympio certamine parta victoria viuere? at alia filium interfectum audiens, Iccirco, inquit, genueram, ut mortem pro patria fortiter occumbere non dubitaret. Quid his feminis facias, aut quo non honore ac gratulatione dignas putes, quæ de patriæ dignitate, deque gloria sollicitæ, honestam mortem cuius saluti ac lucro anteponerent? Age vero, num Læanis Romanarum virtus inferior? par fortasse, nisi malis etiam superiorem appellare. quam fortis enim, & quam magnifica illa Corneliæ vox, quæ duodecimo iam fœtu amisso, cum Tiberium & Caium filios interfectos spectauisset, nullo timore perculsa, nulloque dolore confecta: Nunquam, inquit, ego me non felicem dixerim, quæ Gracchos pepererim? fortem vero feminam, & cuius ex veteribus mentis præstantia ac magnitudine animi conferendam. non enim dolori concessit, sed potius, cum virtute vicisset, victrix de dolore triumphum egit. Nihil iam Rutiliam miremur, quæ C. Cottam filium in exilium secuta, cum postea reuersum in patriam amisisset, nemo eam lacrymantem post

elatum funus vidit? parique fato Clodia vſa eſt, quæ D. Brutum filium conſularem mortuum ſuperſtes vidit, neque tamen eius obitum non fortiter & patienti animo tulit. quæ virtutis non vulgaria in feminis exēpla mirari aliquis poſſit, qui ſexus imbecillitatem ac mollitiem cogitet. at vero, qui fortiſſimis genitis parentibus, & fortibus etiā auis maioribusq; prognatas recordatus fuerit, nihilo ab eis minorem vel prudentiam vel animi magnitudinem requirat. Eſt ergo vlla res tanti, aut commodum vllum tam expetendum, vt, illo amiſſo, ne prudentiam quidem retineamus? quæ ſi vlla in nobis reſidet, nos proſecto vel auitæ vel patriæ virtutis admonet, nec de Piſonibus, Fabijs, Brutis, Marcellis cogitâtes, quos imitemur, & à quibus ortum ducamus, immemores eſſe patitur. Horum enim armis imperij fines producti ſunt: horum ſanguine parta ac ſtabilita libertas: horum denique labore ac ſtudio Reſpublica ad tantam peruenit ſiue bellicæ laudis, ſiue domeſticæ virtutis gloriam. quorum in veſtigia pedem ponere oportet qui laudabiliter viuere, quique honeſtis in actionibus exerceri volunt, nec vlllo mentis errore ad nimium dolorem atque inſaniam traduci. Nominauimus externos magnos, clarosque viros; collegimus de noſtris plurimos, quibus mortis ſenſus non modo ingratuſ, ſed etiam optatuſ & iucundus accidit. Ad datur, ſi placet, etiam Theramenes, qui veneno epoto, maxima æquitate animi, ludens in morte, quod erat in poculo reliquum, Critiæ propinauit.

pinauit. Ergo ille in ſua morte, vir claruſ & ſapiens, ludebat; nos in filiorum, aut affinium morte lugebimus? & veterum dicta quotidie legentes atque addiſcentes, præclara ducemus, exempla repudiabimus? aut eam vitam quæ mortem hanc conſecutura eſt, immortalē, beatam, à miſerijs omnibus vacuam, negligemus? quamuis enim nudum corpus, & exanime diſcedens relinquat animuſ, nec amplius liceat homini qui è vita diſcedat, ſuis opibus, bonis, diuitijs perfrui;

Aſt ante, vt ille ait, ope Barbarica,

Tectis celatis laqueatis:

tamen multo maioribus & bonis & opibus quæ nulla veruſtas abſumet, nulla viſ eripiet, piorum mentes aſidue potiuntur. Sed dimittamus & exempla clarorum hominum, & illorum virtutis impreſſam historijs memoriam: veniamuſ ad id, quod vnusquiſque ſenſu percipit, quantumque ex morte conſequamur emolumentum ac commodi, re ipſa factiſque probemus. ex qua docendi ac diſputandi ratione perſpicue veritas eluſceſcit, quidque hoc modo ſe habeat, vel illo, facile poteſt perſpici. Si quiſquam eſt, qui ſecundus in omni vita rerum exitu adipiſci & conſequi poſſit, nihilque timeat aduerſi, hunc nemo inſiciari poterit, iure dicturum, ſi vitam ſibi morte multis partibus meliorem aſſirmet. atqui nemo eſt, qui non modo miſerias atq; ærumnas ab humana vita ſegregare, ſed ne ſemihoram quidem felicem ſibi ac beatam polliceri poſſit.

Metelli sibi fortunam sperant omnes; Priami solum ac regnum exoptant alij: quasi non & Metellus tam multos nactus filios ac nepotes, cum maxime beatus esse posset, inuitus obierit, & Priamum non omni orbatum progenie, summoque dolore confectum, hostilis manus interemerit. His vitam si mors aliquot ante annis ademisset, è multis eos miseris ac luctibus simul eripuisset. quos iccirco experti sunt, quia vitam diutius, quam ipsorum requirebat felicitas, produxerunt. hinc illa miserabiliter decantata:

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam auferri,

Iouis aram sanguine turpari:

quæ non modo visu, sed etiam auditu acerbissima sunt. quid putamus misero Regi, qui omnia & videre, & audire, & experiri coactus est? num ei multo melius euenisset, si vitam omnino multis ante annis, quam hæc acciderent, amisisset? Forsitan quispiam dixerit: multa quæ uiuens nactus est bona, cito decedens penitus reliquisset, sed à malis etiam multo grauioribus, qualia multa sæcula non viderunt, felicissime liberatus esset. Ex quibus omnibus, multisque alijs perspicuum est, peruertere homines ea quæ sunt humanæ fundamenta felicitatis, cum utilitatem à morte seiungunt, aut cum miseriam cum morte connectunt. L. Crassum ex nostra ciuitate, clarissimum & eloquentissimum virum, matura mors, quantis è molestijs quantisque incommodis eripuit? nam, quæ in patriam pietate fuit,

fuit, ex ijs malis quæ mortem eius consecuta sunt, incredibilem, si vixisset, dolorem accepisset. flagrauit enim bello Italia, exarsit senatus inuidia, nihil denique in ciuitate fuit, quod non eius temporis calamitatem luctumque persenserit. Nam quid fugam Marij, quid cetera quæ in illius discessu acciderunt, maxime luctuosa, summeque miserranda commemorare? quid reditum illum sanguinarium, cuius ex recordatione nemo est qui non intimis sensibus exhorrescat? Tenemus enim memoria, aut saltem ex patrum scriptis accepimus, crudelissimam omnium eadem illo tempore esse factam, trucidatos viros, & ciues, incisas eorum ceruices, in Rostrisque positas, qui multorum ciuium salutem ac dignitatem eloquentia peperissent. quam multos ex illa Reipubl. tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines atque optimos, ut acerbissimam calamitatem effugerent, libertatem morte quæsisse. O acerbum, ac nemini non penitendum Reipubl. statum conditionemque viuendi! cum eos ipsos qui Reipubl. suo labore suoque sanguine auxerint, iuuarint, seruarint, nusquam tutos, nihilque magis, quam propinquorum manus ac gladios, timentes horrescentesque videas; illorum autem quorum ope atque auxilio seruatus sis, cum horribiles miserosque casus spectes, nulla tamen ratione opitulari, nihilque afferre adiuuenti, queas. quis neget ijs ipsis qui hæc intueri cogantur, mortem esse non modo detrectandam, sed etiam optandam? qui autem, ne in horum

temporum flammam incidant, mortis beneficio consecuti sint; eos vero beatissimos iure omnes existimabunt. qualem fuisse L. Crassum, nisi res ipsa probauisset, nihil esset cur oratione persuadendum videretur. Sed hæc paullo antiquiora, quam ut omnibus in memoriam redigi, ac cogitatione comprehendi possint. Pompeij autem nostri familiaris casu quid in ciuitate notius, quid illustrius, aut quid omnium oculis ac mentibus perspectius & clarius? hunc, si mature extinctus esset, nihil doloris, nihil inuasisset mali. quod tam diu in vita mansit, iccirco factum est, ut singularis calamitatis exemplum omnibus præbuerit. cui eo luctuosior fortunæ acerbitas visa est, quo feliciore ac secundiore fortuna in omni vita vserat. quis enim vniuersis ciuibus aliquando carior? quis in toga, vel rebus gestis, vel honoribus extra ordinem delatis clarior? quis opibus, propinquitatibus, amicitijs florentior? cui nihil prorsus ad summam absolutamque felicitatem, præter honestum ac iucundum vitæ exitum, deesset. Sed videamus, quantum in rebus humanis fortunæ possit iniuria; nisi malimus ad propriam mortalis vitæ nimis asperam miseramque conditionem omnia mala reuocare. qui enim amplissimis fortunis vsus erat; qui nihil, nisi sublime ac beatum nec cogitare nec optare consueuerat; cui omnia vel ad vsum vel ad voluptatem supererant, bellum cum socero suscepit; deseruit domum, profugit ex Italia; & cum antea nihil in ceteris bellis, nisi summo consilio prudentiaque; gessisset,

cum

cum vel maximè ingenio iudicioque excellere debuisset, sui pene oblitus est. itaque imbelles & infirmas copias, tirones, collectitiosque milites cum robustissimis legionibus conferre non dubitauit: & amisso exercitu, ereptisque castris, turpissime victus, in seruatorum manus vir summus & clarissimus incidit. vita verò ut miserabiliter priuatus sit, commemorare nihil est necesse: cum eo ipso, quod in tam miseram fortunam delapsus vitam cito amiserit, minus fortasse miser censeri possit. beatissimus autem obiisset, si, cum in Re-pub. florebat, cum valebat auctoritate & gratia, cum copijs opibusque; affluebat, è vita decessisset. cuius propagatio quantum illi in æoris æluctus attulerit, nō modo scribendo, sed vix etiam cogitando consequi quisquā possit. itaque hoc stabilito & fixo, mortē sapissime beatam homini contingere, non solū, quod nos in beatam vitā inducat, sed etiam, quod multarum magnarūque; miseriariū sensu liberet, & à futuris vel calamitatibus vel doloribus abstrahat, quid iam relinqueretur, cur non mortē latari, ac clarorū hominum virtutem, qui nullius interitu perturbati sunt, imitari debeamus? An non optimam beatamque; mortē iudicabat L. Brutus, cum Tyrannū arcens, quem expulerat, vitā pro nihilo ducebat? item Decij, quo tēpore cum Latinis pro patria dimicantes, sese hostium telis obiciebant: præterea Scipio, Paullus, Marcellus, Albinus, quos vitā in acie iuuandæ patriæ causā fortissime profudisse memoriæ proditū legimus. Et verò nihil fuit, quam obrē elato ex-

celloque animo homines vitam nō despicerent, ut sempiternam gloriam consequi possent. nam cū nullo, vel certe minimo doloris sensu, quem morientes perferunt, infinitam laudem commutabant. hunc enim locum de exiguo, vel nullo potius dolore mortis, quem supra perstrinximus, paullo vberius percurramus. Neque enim absurde dixisse mihi videtur is, qui morientium mortuorumque hominum statum & conditionem duabus potissimum ex rebus percipi atque intelligi posse affirmavit; quarū vnam somnum statuit; alteram verò tempus illud, quod nostrū cuiusque ortum antecessit. & sane ita est, ut ex omnibus opinionibus, quarum errore duci vulgaris solet, cum de morte loquitur, nulla planè ad veritatem videatur esse propensior. ita enim multi viuunt, ut praesentibus bonis fruuntur; nec sane cogitent, quid paucis post annis vel ipsis vel ceteris boni aut mali posset euenire. Itaque saepe non opinatis morbis, perturbationibus, & angoribus vexantur; mortis vero, de qua potissimum cogitare debuerant, ita non reminiscuntur, ut ad se minimum illam pertinere, nec sua quidquam interesse existiment. qui, ut Panætius Africanum dicere solitum tradit, ferociiores equos domitoribus tradendos esse, ut paulatim parere, seque mitiores ac molliores praeberere incipiant; sic ipsi in gyrum fortitudinis ac patientiae reducendi sunt, ne, si mors imprudentes oppresserit, perterreantur, planeque concidant. Sed nescio quo modo voluptate, luxuque delinita hominū consuetu-

fuetudo de recta maiorum via deflexit, eoque sensim delata est, ut nihil minus quam verum agnoscat, nec cum aliquid agitur, rectum id nec ne sit, magnopere cogitet. qua nulla maior pestis ac perniciēs humanis rebus valde iam labefactatis, potuit afferri. atqui, si in vllō hominē, certe in his ipsis vulgare dictum & verum & acute cogitatum esse deprehenditur. quid enim isti aliud agunt, nisi totos dies per inertiam perdunt, atque ita viuunt, ut stertere potius, quam vllō pacto viuere videantur? dormiens autem ut nihil sentit, nihil agit, nihil curat; sic mortuus quid agere, quid curare, aut sentire possit, haud sane intelligas. itaque in fabulis, quos Dij maximè adamarunt, eos, ne imminemtem aliquam calamitatem sentire cogerentur, si vigilassent, à Dijs immortalibus consopitos esse accepimus. mortem igitur, siquidem somno similis est, singulis noctibus induimus, & cum in somno sensus sit plane nullus, nullum etiam in morte futurum esse sensum, verissimè statuere debemus. quod ut sensu ipso plane percipitur, sic ne de altero quidem dubitari vllō pacto potest, quin, quales ante, quàm oriremur, fuimus, tales etiam mortui futuri simus. mors enim quemadmodum ad eum qui nondum ortus est, nihil pertinuit, sic ne ad eum quidē qui mortuus est, vlla ratione pertinebit; ad morientem vero vel nihil vel parum certe pertinet. siquidem tam angusto spatio tāq; breui curriculo coercetur, ut nec si velit quidem, vires suas nimium porrigere aut explicare pos-

fit. Quæ est igitur eorum oratio, qui tantum in morte dolorem se timere atque expauescere dictitant? quanquam non sane video, quo modo aliter facere possint: qui enim mortem nunquam experti sint, quam semel homo subiturus est, quo modo, bona malane sit, vere sentire ac dijudicare possunt? Morientes aiunt cruciari, angî, distorqueri. quod in nonnullis fortasse animaduerti atque obseruari potuit. in quo tum isti aliquid dixisse videri possent, si hoc ex ipso mortis sensu penderet. nam, si mors ipsa dolore suo corpus usque eo cruciaret atque angeret, ut hæc doloris edere inditia cogeretur; negare profecto non posset, quin dolorem non leuissimum mors ipsa esset allatura. Cum verò huiusmodi cruciatus paucissimos angat, & eos maximè, qui intemperanter, flagitiose, nefarie vixerint, nunc dubitari non potest, quin tales homines non mors, sed admissorum scelerum conscientia vexet habeatque sollicitos. qui enim se morituros nunquam crediderint, ac ne cogitarint quidem, cum ad ipsam mortem peruenerint, anguntur, non dolore moriendi, sed quòd è vita inuiti discedunt. in qua cum omnia secunda feliciaque experirentur, ne secus mortuis accidat, valde vereri ac dubitare coguntur. At bonis, qui mortem semper, tanquam præsentis tempestatis portum, in ore ac sermone habuerint, quique ex huius vitæ procellis, mortis beneficio, aliquando egredi sapissime concupiuerint, nihil libentius ac iucun-

iucundius mentione ac nomine ipso mortis accidit. Atque in ijs etiam præstans planeque admirandum Deorū munus agnoscitur. bonos enim, & quidem plurimos, non modo cum exiguo dolore, ut optare homines vulgo solent, sed omnis planè doloris expertes, ex hac vita egressos, sine ulla dubitatione reperias. ex quibus Q. Fabius Consulatum adeptus, cum in Curia prætereuntes salutaret, nihil dolens, nihil molesti sentiens, immo plane gaudens, è vita discessit. atque idem contigit A. Pompeio, cum in æde Iouis Capitolini sacra fecisset, itemque Thalmæ Consuli, Dijs immortalibus supplicanti. quid hos in ipso mortis articulo doloris expertos existimes, qui paulo antelati viuebant, & in eo quo moriebantur, puncto temporis, nihil lugubre testati sint, nihil flebile dixerint? Morte, inquires, oppressi sunt. at sapientissimi, & optimi viri; quibus mortem, tanquam beatæ vitæ initium, dij immortales largiri voluerunt. quam eo fortasse iucundiorē ipsis fore videbant, quo minus eo tempore tantum boni expectauerant, ac ne sperare quidem poterant. nam, cum mors è diuina voluntate tota pendear, haud sane in hominis potestate esse possit, quo potissimum die, quaque conditione mori velit. Nec verum est quod dicitur à quibusdam, mortis eundem omnibus hominibus diem ac terminū diuinitus esse constitutum: ut autē vel citius vel serius moriamur, singulorū hominū vel intemperantia vel negligentia cōtingere. nam, ut illud verissimū est, præfinitum

esse vitæ terminum à Deo, quem præterire, aut ex quo egredi nemini liceat; sic illud affirmare nemo possit, eundem omnibus, eademque hora vitæ finem impendere. quod si agnosceremus, nihil sane esset, cur homini prudentiam, temperantiam, pietatem, tribueremus. quæ omnes plane virtutes, si hoc consequeretur, non modo inutiles, sed penitus inanes viderentur. cur enim prudentia vteretur homo, cur abstinencia, cur temperantia, si eodem quo reliqui omnes, temporis spacio vitam esset terminaturus? Vt diutius, inquis, vitam producere liceret. at, si vitæ terminus fatalis est, nec immutari quidem posse necesse est; sin voluntarius, & in hominis arbitrio positus, nihil est, cur, eundem omnibus à Deo constitutum esse, quisquam affirmet. Sed de his statuatur vnusquisque, vt libet. quid autem verius sit, Deus ipse viderit; hominē quidem scire arbitror neminem. stet modo nobis illud, doloris esse nihil in morte; boni autem tantum ex ea ad homines permanere, quantum sperare multi possint, cogitatione quidem assequatur nemo. Itaque hoc diuinitus hominibus datum est, vt quoties molesti aliquid experiantur, tum mortem exoptent, ac votis etiam conceptis sæpe implorent. quid ita? quia bonam vtilemque esse mortem coguntur agnoscere; malam autem aut acerbam esse nunquam posse, homini à natura insitum est. itaque dolore perculsi mortem implo-ramus, eamque vnam, vt miseriarum malorumque terminum, exoptamus. Admonet me locus,

vt,

vt, cum neminem ipsa morte magnopere commoueri debere probatum sit, ijs præcipue dolendum nihil esse contendam, quos mors cum laude appetita consolari potest. satis enim diu vixisse putandi sunt qui vitam honeste clausurunt. eosdemque è vita abeuntes non modo laus, sed etiam perpetua voluptas delectatioque prosequitur; quæ sane eo maior in animo exoriri ac vigere solet, quò latior alicuius in colendo officio, vitæque honeste ducenda manauit industria. certe enim, cum ad recte agendum natus homo sit, ideoque mentis & rationis munere, præ ceteris animantibus, ornatus atque instructus, vnde potius laudem ac voluptatem, quam ab honestis actionibus petat? An vnde ortum duxerit, obliuiscatur? ille vero nec sui oblitus est, qui rectè vixit, nec iniquo animo mori potest, cum multos relinquat suæ testes memoresque virtutis. quanto autem gaudio exsultare credendus est illorum animus, qui corporis admistione solutus, in cœlestes ignes sempiternasque domos, vnde exierat, reuertit? profecto enim ex diuina mente delibatos habemus animos, qui hac mole inclusi, tanquam terræ gravitate, sic ipsi nimio pondere corporis opprimuntur. vbi autem soluti corporibus ad proprias sedes euolauerunt, tum vere viuunt, nec libidini, voluptati, dolori seruiunt, sed sui compotes nulla re anguntur, nihil requirunt, omnibus imperant. Recte igitur dictum est, corpus terram esse; mentem autem ignem de cœlo sumptum: id quod clarorum vi-

E

rorum acta cum virtute vita, præclaræq; actiones facile testantur. quo modo enim aut omnia humanæ vitæ commoda contemneret, aut voluptates cunctas pro nihilo duceret, aut vitam ipsam laudis honestatisq; gratia profunderet, qui nihil quidquā ad se, præter hæc ipsa mortalia quæ manibus cōtrectat, quæ terit pedibus, pertinere cogitaret? verum hæc nō ita se habent. corpus enim ē terra concretum, tam diu terrestrium rerum amore ducitur, quoad in terram ipsam, vnde ortū duxit, reuertatur. animus vero, qui ē cælo sumptus est, sempiternum quiddam & cæleste appetit, nec iisdē quibus corpus finibus cogitationes coerces suas. itaq; nunquam quiescere, nec vere viuere putandus est, quam diu corpore cōclusus, inuitus propemodum mortali labe, terrenisq; vitæ laboribus liberari, in medijs doloribus & ærumnis obdormiscere, & quasi emissos ē molestissima vitæ custodia, in iucundissimam suauissimamq; domum remigrare? huc enim pertinent quæ de piorum quiete, deq; voluptate illa qua egressi ē vitæ perfrui dicuntur, disputari à sapientibus solent. qui cum intelligerent, non fortuito aut temere factos & creatos homines esse; nec eadem mereri bonos, qui multis exantlatis laboribus vitam in medio dolore amisissent, & improbos, quorum in patrandis flagitijs semper est animus cogitatioq; defixa, iccirco non eundē probis & improbis vitæ terminum, nec eadem mortuis præmia statuerunt. Quæ nos recordatione potissimum

simum refici ac recreari decet, qui carissimam filiam, optimeq; de nobis meritā, ita vixisse scimus, vt ad optimos mores summāq; prudentiā nihil posset accedere; & ita mortuā, vt in dolore quem ex partu cōtraxerat, summā animi magnitudinē summamq; constantiā præstiterit. cuius mentio nobis, dolore iam, si non penitus extincto, certe magnopere leuato, non solum acerbā, sed etiam iucunda accidit. qui enim aliter debet? cū nec ipsi quidquam acciderit mali, nec ego vlla re quæ tātopere cum natura congruat, & cum omnibus hominibus communicet, angī aut perturbari debeam. Quid ergo mihi restat? nihil sane, nisi, cum ea diuino potissimū beneficio vitæ munere perfuncta sit, vt ad eam maxime viuendi conditionē cogitationem meam mentēq; referam, qua nūc ipsam perfrui credimus, ac si, quod, equum est fateri, velimus, etiam intelligimus. quæ ex meditatione eo maiorem voluptatē percepturus sum, quo meliore illa nunc statu, quam quem viuens experta est, sine vlla dubitatione perfruitur. quid enim boni nō merita est, quæ nihil vnquā egit, ac ne cogitauit quidē mali; & ijs angoribus ac malis, quæ viuenti obiecta sunt, ita patienter perfuncta sit, vt nō secus de aduersis, quā de secundis rebus Dijs immortalibus gratulari gratiasq; agere sole-ret? & cum nihil, nisi rectum honestumq; cogitaret, tamen vna conscientia contenta, nec sua benefacta in luce collocari, nec sibi quidquam propterea laudis aut gloriæ deberi arbitraretur. Quæ ergo ita animata fuerit, vt de se quidem mi-

nimum; de recta mente, ac de æquitate plurimū laboraret, an non dijs ipsis censemus maximē gratam & probatam fuisse? in qua non ficta & adumbrata, vt in multis, sed maximē solida & expressa virtutis elucebat effigies. nam, cum eam talem natura genuisset, vt quod pulchrum rectumque agnoscebat, sua sponte sequeretur; tamen eo non contenta, summa vi rationis prudentiæque perfecerat, vt nulla re minus, quam natura duce, egere videretur. itaque qui eius instituta & mores paullo diligentius inspexisset, qui regundæ familiæ sollertiam, qui summum in cunctis rebus ingenium singularemque doctrinam aduertisset; haud fuisse sane, quod aut virilem in intelligendis iudicandisq; rebus prudentiam, aut exquisitam patrisfamilias sollertiam requireret. itaque quibus maxime rebus egere sæpe homines solemus, fortitudo & prudentia; hæ ita in muliere abundabant, vt sui mœoris medicinam non peteret foris, sed in seipsam spectans, ex sua semper virtute penderet. Quanto autem grauiore ac difficiliore animi morbi sunt, quam corporis; eo magis mirandum est, talem extitisse illam, cuius fortitudini corporis mala parerent, prudentiæ vero omnes animi morbi facile cederent. itaque quanquam ex calamitate temporibusque nostris molestiæ plurimum traxerit, nunquam tamen animo perculsam aut deiectam sensimus, angebatur patris ex filio, totiusque familiæ luctum bonorumque direptionem inuita videbat: sed matri tamen consilio prudentiæque

etiamque aderat; & rebus in magnum sæpe discrimen adductis, reditus spem nobis afferre nūquam dubitauit. ita, quantum ex calamitate doloris, tantundem ex filij suauitate ac pietate solatij capiebamus, quod vt esset diuturnius, si com-
modum nostrum, aut eam quæ omnibus antiquissima est, liberorum charitatē cogitaremus, magnopere optare debuimus. at, cum illam corporis vinculis solutam, omnibus exsutam miseriis, & immortalitatis compotem factam, animo reputamus, nō modo in dolore conquelescimus, sed etiam præcipue lætamur. quid enim mihi accidere lætius potest, quàm de immortalitate animorum cogitanti, de filia simul æterna beataq; vita confidere? animos enim esse immortales, ne dubitandum mihi quidem videtur, faciam autem non inuitus, vt sapientissimorum hominum percurram hac de re sententiam, quando me in hunc locum deduxit oratio. Neque vero hæc ita disputanda censeo, vt animos iccirco non interire probari possit, quod mortuorum corporibus vis quædam inesse veneratione digna putetur, quæ significare debeat, nō deleri morte animos, sed immortalium animorū, veluti sepulcra quædam, mortalia corpora fuisse. quasi non & maiora & firmitiora multa suppetant, quibus planum fieri possit, qui animos simul cum corporibus interire contendat, eum contra rationem, nulla Nixon ratione pugnare. quod si auctoritas querenda sit, quem grauiorem nominare auctorem possum, quàm eum quem Apollo ipse sapientis-

sumum omnium pronunciauit: cuius testimoni-
um tale fuit, vt diuinos esse hominum animos,
& eos, corpore solutos, in cœlum remigrare, vn-
de prius venissent, in omni sermone asseueraret.
in quo cum Philosophis illis consensit, quos quô-
dam Italicos nominauit antiquitas, maximeque
nobiles iudicauit. quorum semper constans fuit
opinio, demitti animos è cœlo, diuinæq; mentis
eos esse nō solum munus, sed etiam partem præ-
cipuam ac propriam. quod si secus esse quisquam
putet; haud sane facile, quid multis & firmissimis
in hanc sententiam argumentis respondere pos-
sit, inueniet. Sic enim planè cognosci, ac sensu ip-
so dijudicari potest, summam esse peneque in-
credibilem in animis celeritatē ac festinationē,
cuius ope, quæ corpus non modo certo mensi-
um, sed vix etiam annorum spatio perficere at-
que exsequi posset, ea ipsi non modo semel pun-
cto temporis percurrere, sed etiam sapius exco-
gitare, & repetere facillime queant. quod si mi-
rum videtur, cur non admirabilius censeatur,
meminisse animū tam multa, innumerabilibus
ante sæculis gesta; quæ futura sunt cogitando
prospicere; ac non modo præsentia, sed etiam
præterita, & futura, veluti deum, omnia comple-
cti, ac sub oculos subiicere conari? quis dubitet
cum hæc intelligat, eademque in se ipso agnoscat
diuinum esse animum, nec, si diuina æterna sunt,
ipsum esse mortalem? cum præsertim duabus ex
rebus, quæ præcipue in animo sunt, illius æterna
natura facile intelligi ac deprehendi possit. hæc
autem

autem sunt, motus qui in eo præcipuus est, prin-
cipiū, ac perpetuitas. cum enim ex seipso mouea-
tur, nec aliunde, vt cetera, principium motus mu-
tuetur, summa autem in eo, quamdiu in corpore
est, perpetuitas motus appareat; quippe quæ etiā
in dormientibus agnoscatur & vigeat; iccirco du-
bitari nullo modo potest, quin diuinus sit, & sem-
piternus futurus. & sane ita esse ratio vincit, &
rerum probat exitus. Dei enim imago quædā a-
nimus est, ex ipso Deo delibata ac profecta. quod
si Deus immortalitate fruitur, cur eam partem
quam ex seipso sumpsit, mortale esse velit? quin
hoc ipso singularem & eximiam diuinā esse vim
iudicandū putauit, quod non solum ipse immor-
talis sit, sed etiam quos velit, suæ naturæ compo-
tes & plane immortales efficiat. Corpus autem
voluit esse mortale, nec immerito; cum è terra,
cuius mutationi subiecta natura est, initium du-
xerit, & in eam ipsam, vitæ cursu confecto, abire
debeat. Sed animus profectus à Deo, cœlū ipsum
appetit: nam in eum locum, vnde discessit, sem-
per coprat redire. terra autem, si cui appetenda,
corpori soli est: at vero animis æterna cœli sedes
quærenda, eaque propria illorum patria; siqui-
dem animorum nulla in terris origo inueni-
ri potest. nihil enim est in animis mixtum at-
que concretum, aut quod ex terra natum at-
que fictum esse videatur; nihil ne aut humi-
dum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim
in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, men-
tis, cogitationis habeat; quod & præterita te-

neat, & futura prævideat, & complecti possit præsentia. quæ sola diuina sunt; nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire possint, nisi à Deo. singularis est igitur quædam natura, atque vis animi seiuncta ab his vſitatis notisque naturis. Ita quidquid est illud quod sapit, quod vult, quod viger, cœleste & diuinum est, ob eamque rem æternum sit, necesse est. nec vero Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno. itaque eandem æternitatem animis quoque nostris, ex seipsa exortis, impartiuit. quorū ex cogitationibus atq; operibus nihil aliud, nisi diuinos esse illos, & sempiternos, colligere possumus. nam si ædificiorum magnitudinem atque ornatum, si monumenta litterarum, si pecuniæ vim infinitam in res maxime stabiles & admirandas effusam, si plurimarum maximarumque rerum adaptionem cogitare voluerimus; profecto intelligemus, hæc nunquam facturum fuisse hominem, nisi diuturnitatem temporis, ipsamq; æternitatem plurimum ad se pertinere existimaret. Iam, ipsa gloria cupiditas, honorum sitis, opum ac diuitiarum assidua procuratio quid aliud indicat, nisi cogitare hominem in posterum, nec eodem vescendi viuendique studio, quo ceteras animantes duci videmus, humanum animum detineri? Sed hæc abiectiora, atque humiliora, nec vllis, nisi sane angustis naturæ terminis, circum-

cumscripta. Quid illa in primis græua atque præstantia, nec vlli plane in terris degenti, nisi soli homini, tributa? contemplatorē esse ipsum cœli rerumque cœlestium; frui magnarum obscurissimarumque rerum scientia, quæ vel ad excolendos ad integritatem atque innocentiam mores, vel ad comparandam Solis astrorumque cognitionem, vel ad exercendam in abditis, obscurisque rebus memoriam, mentemque pertineant; nonne hæc ipsa tanta ac talia diuinum esse animum ostendunt, nec illius naturam aliunde, quam è cœlo, delibatam ac deductam? An censemus, si vnà cum corporibus animi interirent, aut sapientissimos homines tam æquo animo mori posse, aut tam iniquo planeque inuito stultos & fatuos? Socratem ferunt, morti proximum, de piorum immortalitate, beataque vita quæ mortem consequitur, disputauisse; itaque læto ac libenti animo letale illud poculum hausisse, quasi non ad mortem, sed ad regnum atque imperium vocaretur. At vero, quorum animus in terra defixus hæret; qui nihil, nisi mortale terrenumque cogitant, eos plane repugnantes atque inuitos è vita discedere videmus; nec immerito, cum animorum æternitatem propius iam intuentes, cruciuntur mirum in modum, quasi flagitiose actam vitam pœna etiam sit immortalis consecutura. Atque illud etiam (ò stultum hominem dixerit aliquis, & naturæ suæ penitus ignarum!) nemini obscurum esse potest, ex ipsis etiam factis ceremoniisque maiorum æternam hominis vitam

facile cognosci atque intelligi posse. neque enim illi aut mortuos tanto honore coluissent, aut tam multas tamque varias sepulchrorum caeremonias posteris tradidissent, nisi cognitum perspectumque habuissent, vigere animum in morte, nec, quamquam corpus occidat, hominē ipsum penitus evanescere. itaque statuisse videntur, mortem ipsam non esse humanæ vitæ confectricem, nec ex ea sequi interitum; sed potius ad aliam multo feliciorē vitā ijs qui recte vixissent, ducem optimam solere existere. quicumque enim cōuenienter naturā vixerint, nec illam secuti sint malā consuetudinis corruptelam, quæ diuinitus datos igniculos extinguit, vitiaque gignit & confirmat omniā, eos & viuentes gloria, & è vita excedentes præmijs prosequi oportet. id enim non solum rationi consentaneum, sed etiam verissimum atque æquissimum est, cui autem æquitatis antiquior cura, quam Deo: itaque, cum homo solus ex omni propemodum genere nactus sit aliquam notitiam Dei, nisi vitæ iniquitate deo iniquus atque inuisus euaserit, ad Deum certe euolabit. idq; æternitatis humanæ vel maximum ac firmissimum argumentum est, solum hominem diuinæ voluntatis participem consciumque existere: ut quamquam agrestibus siluestribusque in locis natus sit: tamen, ipsa docente natura, & esse Deum, & colendum, ac verendum esse, dubitare non possit. O rem dignam, in qua non modo homines, sed ipsas etiam pecudes obstupescere, ac, si fieri possit, etiā erubescere oporteat:

teat: cognatum esse hominē Deo; nullum aliud in terris animal, nisi hominem solum, Dei cognitione imbutum esse: nec quidquam esse aliud, quod animo, è diuina mente hausto, præditū sit: tantamque inesse homini cecitatem atque sortordiam, ut diuinæ cognationis immemor, auerfetur migrationem ad Deum! nec enim aliud esse mors, quam migratio ad cœlestes superasque sedes, existimanda est. nec id solum ratione quadam æquitati veritatiq; consentanea, sed etiā sapientissimorum hominum maximè firmo stabilique consensu. Atqui eum qui hoc pacto viuere, ac pene à seipso dissentire velit, meminisse certe oportuit, terram ipsam, omniaque quæ sub cœlo sunt, diuina voluntate regi, proptereaque quiddam nobis, quod obseruandum & addiscendum videatur, præscribere. quis ergo terrā ipsam, aut quotannis feracem, aut semper optimas fruges, & nunquam malas inutilesq; herbas edentem effertēq; vidit? quis animalia semper vberes fœtus edidisse, nunquam sterilitatem passā esse, recordatur? quod si hæc ipsa secus se habent, nihilq; in rebus humanis perpetuo firmum eiusdemq; naturæ optare licet; cur, quam in omnibus & rebus & animantibus vicissitudinem cernimus, eam ab homine seiungamus? qui si multos annos feliciter vixerit, si sobolem, honores, opes afsecutus, diu tantis bonis frui potuerit; præclare secum esse actum vere dixerit. Sed aduersi tamē aliquid subeundum perferendumque relinquitur: demum oppetenda mors erit, quæ eō leuior

esse debet, quòd omnibus communis est, nec cuiquam singularis, aut præcipua. Sed hoc quoque gratior, quòd nos à multis erroribus abstrahit, quibus, quoad viuiamus, in tanta opinionum varietate, assiduaque veri inquisitione perturbari sæpe solemus, & ad ipsam cernendam fruendamque veritatem iucunde traducit. quo nihil beatius homini posse contingere, satis, vt arbitrator, ex eo suspicari possumus, quòd innata est homini cupiditas scientiæ; eius autem præstantia non sane video, qua alia in re, nisi in perfecta veritatis cognitione posita sit. ex quo fit, vt veritatis cognitionem assecuti, perfecta absolutaque scientia potiamur. vereque dici potest, qui veritatem intueatur, sensuque percipiat, eum voti sui compotem vereque beatum esse. Quòd si beata vita quærenda nobis est, nec quidquam fugiendum magis, quam ne miseriarum grauitate premamur; quid illo homine stultius aut stolidius reperiri potest, qui ceterorum morte ita angitur, vt beatæ vitæ oblitus, miseram atque infelicem confectetur? profecto enim ita se res habet, vt, nisi mortis dolorisque timore liberatus sit, etiam si multas cognitatasque virtutes habeat, rectumque & æquum omni plane vtilitati anteponat, beatus tamen esse nemo possit. quid enim aliud dolor est, nisi cruciatus animi, isque perpetuus? quid aliud timor, nisi assiduus inuiolarum ac molestarum rerum metus? at quo modo felix aut beatus esse poterit, qui assiduo cruciatu metuque vrgebitur? Quin eo miserior atque

que infeliciores existimari debet, quòd non solum sibi ipsi molestiam, miseriamque comparabit, sed in ceterorum etiam sermonem ac vituperationem incurrer. nihil enim nimio dolore deformius, nihil à viro alienius: & si corporis prauitatibus vituperatio proposita est, vitijs ipsis quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiæ? Illa vero & grauiora sunt, & maiori animaduersione vindicanda; quo nobiliorem, quam corpus est, sedem, nempe animum ipsum, occupauerunt. quòd si turpis dolor nimius, & vituperatione dignus; certe illud consequetur, vt, qui nimio dolori seipsum tradat, ne laude quidem vlla dignus censeatur. est enim series quædam maxime veritati consentanea, vt sententiarum, sic rerum; & quemadmodum in sermone disputationeque nostra nec tityr aliud ex alio, ita qui se vna aliqua vel deformitate vel turpitudine implicari patitur, multis statim miserijs ac deformitatibus opprimetur. Nec vero credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, iccirco dolorem omni ex parte improbare, omnesque illius ex animo fibras euellendas existimare. est enim, quatenus homo doleat, & (quod prudenter à Crantore dictum est) siue secetur pars aliqua corporis, siue auellatur; sensus tamen adesse debet. istuc enim nihil dolere, fieri non potest, quin quemadmodum feritatem corporis quandam, sic animi stuporem maximum indicet. Sed nimirum illud est quod improbamus, dolori nos ipsos ita tradere, vt in aliam fortasse

graviorem ex alia parte vituperationem incidamus. nam quemadmodum qui nihil prorsus doleat, desciscere videatur ab hominis natura, quæ morte percussa dolorem ac luctum aliquo modo indicare cogitur; ita, qui dolori nimis indulgeat, humanæ naturæ penitus obliuisci, communemque omnium conditionem recusare iudicabitur. quibus rebus intelligitur, grauiter peccare homines, cum vel ea quæ omnibus perferenda subeundaque sunt, detrectare audent, vel, quid ipsos in vita deceat, quæque sequi aut refugere debeant, non cernunt satis. quod proprium prudentiæ munus est; quam humanarum actionum moderatricem à Dijs immortalibus esse constitutam, inficiari nemo potest. atqui huic tam præclaro diuinoque muneri planè obstitit qui nimio dolore ducitur. non modo enim seipsum sine ullo fructu lacrymis ac tristitiæ tradit, sed etiam omni planè consilio ac iudicio vacat. vbi enim ratio, si se dolore auferri sinat? vbi constantia, si sibi ipse repugnet, & in mœrore iaceat? vbi denique humanitas, si se hominem esse oblitus, nihil sibi cum morte commune esse contendat? Iam vero illud stultissimum, existimare quæ ceteri homines libenti animo subeant, ijs se non esse obstrictum. quid enim? an ignorare quisquam potest, quanta inter homines cognatio sit, quantaque similitudo? etenim, nisi hoc verum fateremur, causæ nihil esset, cur homo hominem consilio, re, gratia iuaret; ab hostium impetu ac læsione defenderet. quod contra videmus accidere, ut qui

ut qui ab his actionibus auertat animum, non modo in vulgus improbetur, sed etiā inhumanitatis ac feritatis accusetur. certe enim non è marmore sculpti, aut è robore dolati sumus; est in nobis quiddam, quod pietate misericordiaque moueatur, nec extingui sinat illam qua Dijs proximi sumus, iuuandi ac benefaciendi voluntatem. itaque insitum homini atque innatum videtur, ut, quoties alium hominem, quamuis alienum premi calamitate atque ærumna videat, crucietur animo, nec, si facultas suppetat, dimittendam putet illius subleuandi occasionem. quam enim ipse, si eo loco esset, benignitatem sibi impartiri optaret, ea ut in alium vtatur, natura tacita quadam voce monere ac præcipere videtur. quæ igitur sibi euenire posse dubiter, ea si contingant, cur angi ac perturbari velit? aut, cur non potius humana illa esse, & omnibus hominibus procliuius, fateatur? quanto rectius ille qui hominem se agnoscit, nihilque humani à se alienum putat? itaque cum hanc ex animis nostris opinionem, mala omnia non esse humana, veluti immitem quandam & immanem belluam, extraxerimus, profecto minus misere minusque sollicitè viuemus. relinquatur enim illa cogitatio, quæcunque accidunt, fortiter ferenda esse, nihilque posse homini euenire, quo funditus prosternatur. idque ita erit, si nobismetipsis non assentabimur, sed veritatem qua nihil præclarius, præstabilius, vberius esse potest, toto pectore ample-

stemur. hæc enim illa est, quam assecuti, meliores multo efficiamur, & ad perferenda incommoda, præclaraque peragenda alacriores. cum nihil nisi quod rectum & æquum est, laudabile arbitramur, nihilque aliud, nisi egregia illa, ex quibus vera gloria nascitur, experimus. Ac mihi videor nimis etiam nunc anguste atque exiliter agere. qui enim latior obijci campus queat, in quo fidentius atque alacrius exsultare possit oratio: sed faciam impudenter, si medicinam deferens animorum, quam ex omnibus maxime utilem esse intelligo, ad meam vnius delectationem sermonem omnem mentemque conuertam. Dolorum igitur nimis acrem ac diuturnum fugiendum diximus, & quidem probabiliter; cum ex eo mala multa maximeque graua soleant exoriri; contra vero nihil boni, neque enim dolor ex illis rebus est, in quibus vel ad probandum, vel ad vituperandum, multa & magna contrariarum rationum paria momenta agnoscantur. hoc enim si accideret, agerem verecundius, neque me in eum locum demitterem, vnde nullum plane exitum viderem. Sed, quoniam hæc ita se habent, contendo, vincendum esse animum, dolorique acriter obfistendum. siue enim nosmetipsos, siue amicos, siue vulgi opinionem cogitemus, id nobis sine vlla dubitatione faciendum est. at, si ad mortuos ipsos animum traducamus, qui possumus existimare, gratum illis fore, quod nimio dolore cruciemur? præsertim cum ex eo nihil ad illos utilitatis, sed permultum ad nos dedecoris atque

atque incommodi permanet. Quid igitur eos ipsos à nobis optare atque expetere arbitremur? nihil sane, nisi vt eos illustri memoria ac recordatione decoremus.

Nemo me lacrymis decoret, ait Ennius;

Cur? quia voluto viuus per ora virum.

quid igitur est causæ, cur fletum lacrymasque recuset? nimirum ea gloria, quam se adhuc uiuentem assecutum esse confidebat. eandem igitur ob causam nostrum quoque luctum mortuis ingratum molestumque fore suspicemur, nec aliud eos à nobis quidquam flagitare credamus, quam, vt id ipsum illis, quo maxime delectamur, tribuamus. hæc autem gloria est, & assidue illorum virtutis recordatio; quam si sermone laudationeque nostra immortalem efficere liceat, hoc vno de mortuis nos vel optime meritos existimare possemus. Quid, quod eum qui sic doleat, vt recreari confirmarique non possit, ne diuinum quidem numen horrere, sapientissimi homines prodiderunt? impium autem est, quibus debemus omnia, ijs pessimam referre gratiam. contra vero, qui deorum voluntati paruunt, nihilque se, quod ab illis vltro daretur, moleste ferre declarauerunt, eos non solum uiuentes præcipua laude ornauit antiquitas, sed etiam è vita egressos perpetuo coluit honore; idque eo studiosius ac libentius, si quos intellexit cum Deorum cultu exercitationem virtutis, & præcipuam in mortales beneficentiam coniunxisse. scire profecto, vt cetera ferme omnia. quid enim

maiori laude dignum ex omnibus rebus humanis commemorare possumus, quàm eum qui vitam ducat cum virtute coniunctam, ad Deorum cultum atque honorem perpetuum in homines studium ac pietatem aggregare? nec quidpiam tantulum modo in eius animo existere, quod nō vel pietati, vel humanitati, vel denique virtuti sit consentaneum? nec aliam sanè ob causam perturbari omnem vitam errore inscitiaeque videmus, nisi quòd, quæ in hominis vita præcipua esse deberent, pietas erga deos, in homines beneficentia, virtus in ingenijs ac moribus, ea fere omnia negliguntur. eademque ratione quæ maxime vitare deberemus, ea studiose expetimus, cœcoque impetu ferimur ad illa, quibus vita nostra planè fera atque immanis efficitur. ex hoc fonte cupiditates insatiabiles exoriuntur, quibus non modo singulos homines, sed totas familias, & vniuersas funditus euersas ciuitates videmus; præterea seditiones, insidiæ, discordiæ, rerumque & hominum clades & interitus. ex his etiam incredibiles dolores emanant, quibus perturbari vitam, neque solum insuauem, sed acerbissimam effici necesse est. quod contra probis virtutemque amantibus accidit. nam diuinæ voluntati obtemperantes, nihil in seipsis, sed in ea seipsos ac sua ponunt & locant omnia: neminem lædunt: omnes liberalitate, benignitate, charitate amplectuntur: nulla re cruciantur: nihil appetunt, omnium vitiorum fracto impetu, cupiditatumque radicibus ex animo penitus euulsis. Num igitur

igitur eos qui ita vixerunt, vt sibi iucundi, dijs grati, hominibus fructuosissimi extiterint, diuinis honoribus iure dignos maiores nostri censuerunt; eosque cum dijs immortalibus æuum agere sapientissimus poeta non immerito cecinit? Nec tamen iccirco, quòd eorum corpora in cœlum perlata, credere sapienter quisquam possit; quod quia natura non patitur, vt, quod è terra est, alibi quam in terra maneat, nec credi quidem debeat, necesse est; sed quòd eorum animi, tanquam hominum de Dijs immortalibus humanoque genere optime meritorum, in cœlum putentur elati. quod de Romulo Urbis nostræ conditore memoriæ proditum accepimus; quem singulare in genus hominum collatum munus tam præclare urbis condendæ in Deorum numero collocauit. idque eo tempore, quo litteris & doctrinis homines exculti facile fictū à germano, verum à falso secernebant: vt credi non possit, quidquam illis persuaderi potuisse, quod vllam ficti aut falsi imaginem præferret. sed, quod ille mortalis eximia virtutis ac beneficentiæ gloria consecutus est, vt non solum immortalis, sed Deus iudicaretur; id ipsum alijs etiam tributum esse, vt inter Deos recepti putarentur, cum excessissent è vita, annales veterum loquuntur. quod & apud Græcos prius contigit, & inde fortasse ad nostros permanuit. nam & Hercules, & Liber, fratres Tyndaridæ, & feminæ plurimæ, quibus nunc inter deos locus esse præcipuus creditur, & hominibus nati, & homi-

nes fuerunt. Sed, quòd virtute præstiterunt, & ut ceteris ad recte viuendum beneque merendum præluerent, laborauerunt; ideo eos hominum fama, beneficiorum memor, in consessu concilioque cælestium collocavit. atque ipsos quos vocamus maiorum gentium Deos, aliosque quamplurimos quos in Deorum numerum retulimus, hinc à nobis egressos, & in cælum profectos, facillimum erit agnoscere. Maximum vero argumentum est, quod de illis credimus, id esse verissimum, quòd & tantus tot sæculorum doctissimorumque hominum consensus veritatis vox ipsa esse videtur; & quòd tantæ tamque præclaræ virtuti, quem alium vere congruentem locum tribuere oporteat, non sane reperies. quis est autem tam demens, ut quos innocentia, liberalitate, & singulari quadam ac præcipua virtute dijs proximos intelligat, ijs seiunctum à Dijs tribuendum locum censëat? & cum hominis animus terrena respuat, ad supera semper feratur; qui non solum tacito naturæ impulsu, sed voluntate req; ipsa, ut quam maximè cælestibus similes essent, præstiterunt, eos licebit ne cælo esse priuatos? Mihi vero eo iustius in cælo collocati videntur, quo clarior eorū inter homines vel eluxit liberalitas, vel virtus enituit. quis enim Hercule fortior? quis prudentior? quis ab omni cupiditate remotior? quos ille labores, ut fortiter ageret, & hominibus prodesset, suscepit & pertulit? aut quid non doloris & calamitatis exhaustit? quis ergo hunc cælo excludi patiatur, cum eius

vir-

virtuti sempiterna gloria & laudis patuerit immortalitas? eademque ceterorum conditio est; quorum alius alio genere virtutis, omnes summis & singularibus vel in ipsos deos vel in homines meritis præstiterunt. itaque tam egregijs eximijque factis non infixas plumbo statuas, non arescentes triumphorum coronas satis diuturna perfoluere posse præmia iudicatum est, sed florentiora stabilioraque munera quæ sita sunt, quibus ornarentur ij qui virtutem, honestatem, gloriam, otio, libidini, voluptati, vitæ denique prætulissent. tamque id æquum est, quàm illud decorum, maximeque probandum, non easdem improbis sedes, quas bonis atq; integris, post mortem esse propositas. intellexerunt enim ex maioribus nostris complures qui sapientia præstiterunt, cum in Dijs æquitas præcipuè vigeat, eaque in eorum gubernatione appareat maxime, fieri non posse, quin nequitiam sceleraque auerferentur, quique ea in vita exercuerunt, eos à seipsis longissime seiungât. quod in vulgus edi verumque existimari, non modo rationi conueniens, sed vtile quoque in primis est futurum. nam si quid in hominum animis pietatis, siquid religionis inerit, certè ob hanc potissimum causam se à flagitiis ac facinoribus abstinebunt, quòd impios ac nefarios homines à deorum concilio ac societate arceri iudicabunt. Nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cælum patere. nam vitij & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in cœno iacere,

docuerūt. castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, leni quodam ac facili lapsu ad Deos, id est ad naturam sui similem, peruolare. quod si ita est, certe nobis, quantum conniti animo possumus, quantum diligentia consequi, contendendum atque elaborandum est, ut ne ab ijs segregemur, quorum est proprium, vita frui sempiterna ac beata. quod efficere qui voluerit (omnes autem velle debebunt. qui se ipsos diligere conuenienterque naturæ volent viuere) nunquam committet, ut, quæ ceteris exitiosa fore crediderit, ea ipse persequatur. neque enim in spem venire poterit, aut ignoraturos esse Deos quæ ipse agat, cum diuinam naturam nihil præterire credibile sit, aut illa probaturos, à quibus non modo Dij, sed etiam sani homines abhorreant. quid enim turpius libidine? quid tætrius auaritia? quid detestabilius crudelitate? quæ quamuis in hominibus aliquando existant, tamen ab hominis natura tam aliena sunt, quàm humanum illud erit, si omnia nobis bona omniaque commoda expetamus. atque in hoc comprimendæ sunt cupiditates, quibus trahimur persæpe ad ea quæ virtuti aduersantur. quod facillime perficiet, qui tam gloriosi facinoris exitum secum ipse assidue cogitabit. tantaque est huius cogitationis suauitas, ut quod libenter alacriterque agimus, etiam sine labore peragamus. idque in præstantibus laudisque appetentibus hominibus facile cernitur. quorum tanta esse solet, vel in obeun-

dis

dis prælijs, vel in agendis causis, vel in contentionibus pro Republ. suscipiendis alacritas, tantaque virtus, ut quod in ijs rebus periculi aut laboris est, aut non sentiant, aut pro nihilo ducant. magnum enim est contententis, & ad gloriam anhelantis animi fomentum, magnum solatium, spes futura ac propinqua, siue utilitatis siue gloriæ. neque id solum in magnis, sed etiam in leuioribus laboribus ac studijs. Quos enim cursus, quos venatio delectat, eos quamuis de via fessos ac pene exanimis videas, nunquam tamen minus alacres, minusque concitados animaduertas. Iam, honorum cupiditas quid non in nostra ciuitate laboris, quid non sollicitudinis negotijque facessit? quotus tamen quisque est, qui se vel labore defatigatum, vel praefationis molestia curaque confectum audeat dicere? sic, quorum oculos virtutis splendor occupauit, gloriæque studium animos deleniuit, ij nec laborem sentiunt, & si tantus est ut aliquando erumpat, eo tamen non magnopere mouentur. toti enim in eo sunt, ut prosint patriæ, immortalemque sibi nominis memoriam comparent. quam si quis negligendam ducat, omnemque hominis felicitatem recte factorum conscientia metiri velit, is certe diuinos honores qui claris viris tribui consueuerunt, nunquam negliget. etenim de Dijs ipsis, qui eisdem sibi honores asciuerunt, pessimè iudicasse videretur. tanta autem eorum qui huiusmodi consuetudine delectati sunt, & sapientia &

F iij

æquitas agnoscitur, ut dubitari non possit, quin, ipsi quod egerunt, à certa ratione proficiantur. quales numerare Lacedæmonas possumus, clarissimos & fortissimos viros, qui ciues suos, mortem pro patria obeuntes, diuinis honoribus afficere solebant. Quid vero illæ, omnis planè doctrinæ omnisque sapientiæ parentes Athenæ? nonne Codrum Regem suum ob pietatem in patriam meritaque illa quibus excelluit, magno consensu in Deos retulerunt? Atque haud scio, an recte senserint viri doctissimi, quorum ea fuit opinio, viros claros & fortes iccirco deorum immortalium honore consecratos, ut incitaretur virtus acrius, & acuerentur vehementius ad obeunda pericula qui patriæ amore studioque tenebantur. vera enim virtutis merces gloria est, nec quidquam est aliud, quo magis ad recte honesteque agendum præstantis animi homines incenduntur. quod optimè agnouit, ac diutissime retinuit, omnium literarum præclara custos & alitrix, Græcia; quæ multos habet virtutis gratia factos ex hominibus Deos. quorum alios fatentur novos; alios multis iam sæculis receptos in cælum consecratosque contendunt. quam multi autem sint, qui reconditas eorum scrutantur litteras, nosse fortasse possunt. Neque vero hæc à me ideo copiosius disputantur, quod eos temere, neque satis considerate tam multos consecratos esse, credi velim; cum eos ipse quoque venerer, deorumque loco habendos putem; sed potius, cum tot apud omnes pene gentes immortalitate, di-

te, diuinisque honoribus affecti reperiantur, ut ex acua bonorum mentes ad ea promerenda quæ sapientium iudicio ducuntur amplissima. nihil enim præstantius aut beatius accidere homini potest, quam eo loco donari, in quem, ut ascenderent urbis nostræ conditores, nullum periculū, nullum laborem, nullum denique certamen prætermiserunt, ac, si priuata utilitatis & commodi habenda ratio est, nullā aliam expetere aut optare vir sapiens & eruditus præter hanc vnam debet. Tempia vero publicè vota & dedicata quantum in vulgus dignitatis, quantum habent gloriæ? cū omnes, qui Deos illos quibus Tempia vouentur, publicè colunt, fateri cogantur, & fuisse homines, & ad Deos diuinorumque honores, vna virtute fretos, ascendisse. Nec mirandum est, Deos illos publicè coli, eorumque delubra & Tempia auguste sancteque exornari, qui vel patribus nati sunt dijs, vel matribus. nam, quemadmodum eorum cultus & sanctus & religiosus est, maximeque pietati atque æquitati consentaneus, sic admirationis aut dubitationis nihil habet. totus enim ex natura oritur; ut iure ipso naturæ qui Deo satus vel Dea editus procreatusque sit, Deus esse debeat. at vero, qui homine patre vel mortali matre natus est, hunc esse Deum, & magnum quiddam videri potest, & dubitandi occasionem, nec fortasse ineptam, multis afferre solet. non enim, si eximius talium virorum virtuti tribuatur honos, quin id iure fiat, aut dubitare aut negare quisquam potest: sed, quod tantam virtutis esse

vim velimus, ut vel natura ipsa eius vnus ope immutetur, hoc illud est, de quo querere doctiores viri non immerito soleant. quibus ita responsum est, non immutati virtute naturam; nec enim id sine prioris nature corruptione posse euenire; sed, eadem in illis manente natura, euolare animum ad Deos, & in eorum adscribi concilium, cum immortalis sit & immortalitatis diuinæ particeps; corpus autem, suapte natura mortale, manere in terra, quodque terrenum est, nullo pacto suam exsistere posse naturam, ut alienam induat. quamuis enim hæc ipsa quaestio perobscura videri soleat, nec omnino proclues aut faciles habeat explicatus; tamen, nisi auctoritatibus contra rationem pugnetur, non incommode, opinor, à nobis exposita censi potest. Et quoniam, quæ in hoc genere præcipua cognituque digna sunt, persequimur omnia (volumus quidem certe) prætereundum non est, quales quamque multæ virtutes, erudiendorum hominum gratia, sint honore Deorum immortalium consecratæ, cuius rei finis est publica utilitas; ut, quo honore virtutes ipsas decoratas videant, eundem se consecuturos esse homines sperent, si iisdem virtutibus excellant. quo in genere multum boni est in imitatione. libenter enim ea imitantur & persequuntur multi, ex quibus alios illa eadem, quæ ipsi appetunt, consecutos vident. atque ex eo plerunque accidit, ut multis in rebus quas antea ne cogitauerant quidem, cum ad clarorum virorum imitationem se contulerint, mul-

multorum vigeat industria. quæ cum paullo manauit latius, quantos progressus, quantaque acquirat incrementa, nihil necesse arbitror commemorare. constat enim inter omnes, quæ præclara ducuntur ea fere omnia à tenuibus initijs sumpsisse exordium. quod paullatim, imitatione progrediente confirmatum, ita increbuit, ut ne augeri quidem aut exaggerari magis posset. quod si vlla in re gratum nobis atque optatum esse debet, certe in complectendis prouehendisque virtutibus non video, quid esse possit optatius. si quidem ex his informatio pender educatioque vitæ; quæ cum recte instituitur atque excolitur, incredibile dictu est, quantos quamque vberes iustitiæ, integritatis, omnisque amplissimæ laudis, fructus afferat. Sed, cum virtutes multæ merito colantur, quod & ipsæ cultu dignæ sint, & multæ ab ijs ad vniuersum genus hominum utilitates proueniant: quid sit, cur bestiæ quoque ipsæ ab Ægyptijs ferme omnes consecratæ sint, scire sane velim. sit Piscis in cultu ac Deorum opinione apud Syros, homines nec tanta ingenij acie præditos, nec tantis doctrinarum præsidijs instructos, ut, hæc inepta ridiculaque esse, possint agnoscere. Ægyptij vero, omnibus affluentes eruditionis & sciendi laudibus, quo modo in tam inanem tamque absurdam delabi opinionem potuerint, equidem intelligere vix possum. quid enim? an boues, canes, lupos, feles, pisces in Deorum numero habebimus? & quos nobis natura præsidij auxilijque causa animantes ge-

nuit, eos per incitiam Deos iudicabimus? quibus nihil fœdus, obscœnius, lutulentius, ne natura quidē ipsa viderit. Etiam ne animalium monstra illa, à quibus hominum generi præcipua incommoda inferuntur, crocodilos, aspidas, serpentes, ceteras feras, & immanes belluas, in Deorum numerum referemus? quid erit aliud naturam inuèrtere, & ima summis, summa infimis commutare? & cum tantam in his imperitiam barbariamque agnoscamus, tamen ne ista penitus inania pertinaciter defendemus? Eademque incitia cœpas, allia, fructus ceteros qui oriuntur è terra, in Deorum numero reposuit Ægyptus. quæ haud scio, cur longiori oratione refellere sit necesse. incredibilis est enim eorum absurditas, ut nulla esse possit aut pertinacia aut imperitia tanta, quæ non ista aspernetur atque refugiat. Imbres autem, nimbi, procellæ, si à nostris consecratæ sunt, id antiquissimis Populi Rom. ritibus ac ceremonijs receptum & confirmatum est: quæ tolli aut perturbari, cum & satis firma ratione nitantur, & usu iam ipso confirmata & approbata sint, sine nefario scelere nō possunt. Græciam vero, quam paullo ante laudibus ornauimus, hoc loco non sanè laudare possumus, quæ Cupidines & Amores satis audacter & temere in Gymnasijs ædibusque publicis consecrarit, quid enim Cupidini aut Amoribus cum Gymnasijs? aut, quid ea consecratio vel ad considerandū vel ad imitandum afferre potuit honestatis aut boni? nihil enim temerarium, nihil insipiens in Deorum consecra-

cratione esse debet; nec, quod vllam vel leuissimam aut turpitudinis aut vllius omnino impudentiæ suspicionem afferat. quales videri possunt eorum consecrationes, quorum in rebus, probitati pudoriq; contrarijs, numen esse potentiaq; creditur. Qui ergo ad hominum vitam vel adiuvandam vel excolendam atque exornandam aliquid attulerunt, quique virtutibus rerumque gestarum gloria præstiterunt, eos nemo dubitet iure deos habitos, diuinoque cultu affectos esse. Neque eo vlllo pacto auderem hoc primus prodere. non enim tam studiose quæ laudari possunt, appeto, quàm reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid vel leuioris culpæ redundare. Cum vero & mares & feminas complures in Deorum numero esse videamus, & eorum in urbibus atque agris augustissima templa veneremur; assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenijs & inuentis omnem vitam legibus & institutis excultam constitutamque habemus. tantis enim ducibus aberrare non possumus; nec à nobis, sed ab illiis ipsis quos sequimur, rei tam iustæ ac debitæ ratio reposcetur. iure enim fecisse putandi sunt, qui ne quem virum aut feminam præclare meritam debito honore spoliarent, eorum memoriam sanctam venerandamque esse voluerunt. nos autem iniuste ageremus, si quos pari cultu venerationeque dignos cognouimus, eos patere silentio præteriri. Neque hoc de te vna, moea Tullia, dictum volumus, cuius exstabant virtutis, prudentiæ, doctrinæ, continentia, ad

omnem æternitatem impressa vestigia, sed de ijs omnibus, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus, aut futuro tempore posteritas intuebitur. Nunc autem de te loquar, quam non ego amisam, aut mihi penitus ademptam, velim dicere; cum illucescat menti meæ quotidie magis præclarissima nominis tui tuarumque virtutum gloria. Vigebis autem memoria, quamdiu monumenta exstabant illa, quibus eximia consignata sunt tam excelsæ laudis testimonia; quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, plane confidere debemus. Tibi igitur nunquam me debitum persoluisse officium putabo, nisi de me optime meritam, quem eximie coluisti, ac de patria quam semper ornasti, supremo honore decorauero. Id autem facile consequar, cum is locus quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra vero si qua erit ex ea re consolatio, quæ magna certe erit; aut, si qua laus ex paterna pietate; mihi certe iucundissima acciderit. nihil enim aliud vel audire vel memoria repetere libentius possum, quàm me in eam quam summe dilexerim, summeque diligendam merito suo censuerim, quam maxime pium gratumque esse. cum præsertim in alienos, quia de se optimè erant meriti, tam prolixos liberalesque sese & maiores nostri & exteri præbuerint. Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecrauerunt Ægyptij, quod nullum profecto fuit; si Cadmi aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama

fama fuit; huic idem honos certe dicendus est. quod quidem faciam, teque omnium optimam doctissimamque approbantibus dijs immortalibus ipsis, in eorum cœtu locatam, ad opinionem omnium mortalium consecrabo. Tu ergo in eo ipso fano, quod ad nominis tui memoriam ac cultum votum dedicatumque est, & laudari te & coli senties. maxime autem lataberis in eo, quod & eum tibi quem maxime debui, honorem persoluerim, & me simul iniquissimo fortunæ imperio penitus exsoluerim. nosti enim, quàm semper alacri fortique animo cunctis casibus restiterim; vt ne me quidem pulsum patria, omniplane dignitate spoliatum, tam acri impetu frangere ac deicere fortuna potuerit. Cum inimicis autem quanta contentione decertauerim, quæque mea fuerit in ijs refutandis frangendisque virtus & constantia, norunt omnes qui varios ciuitatis nostræ casus curiosè notauerunt. Cum vero Tullia, te mihi extremo loco fortuna ademisset, tum equidem intellexi, quantum illa in rebus posset humanis, quantaque aduersus me ipsum vi ac potestate niteretur. itaque nihil habui quod dicerem, nisi, *Cedo & manum tollo*, cum tam graui accepto vulnere, plane dolore perculsus atque afflictus essem. Nunc autem & præceptis sapientiæ aduersus omnem fortunæ vim confirmatus, & te consecrata in cælumque recepta, tanta affectus voluptate ac lætitia, quantam animo capere maximam possum, exsultare planè videor, victorque

de fortuna ac de omni prorsus dolore triumpho. Tu ergo, quando me insigni & excellenti tuarum laude memoriaque virtutum tam præclare iuivisti, nunc ab hominibus seiuncta, non me deferens, sed aliquando respectans, perduce eo, ubi tua tandem colloctione conspectuque fruar, ut & parenti tui amantissimo, quam potissimum optare debes, gratiam referas, & ego multo mihi gratiorem multoque iucundiozem congressum nostrum futurum intelligam, quàm

insuavis & acerbis digressus fuit.

F I N I S.

FRA-

FRAGMENTA
CONSOLATIONIS
CICERONIS

A CAR. SIGONIO COLLECTA, ET DIGESTA ANNO MDLIX.

LVENDORVM scelerum causa homines nasci.

Non nasci longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ. proximum autem, si natus sis, quamprimum mori, & tamquam ex incendio efugere violentiam fortunæ.

Sed nescio, qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri.

Animorum nulla in terris origo inueniri potest. Nihil enim in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur; nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prævideat, & complecti possit præsentia. quæ sola diuina sunt. nec inuenietur vnquam, unde ad hominem venire possint, nisi à Deo. singularis est igitur quadam natura, atque vis animi, seiuncta ab his vñtatis notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste & diuinum est, ob eamque rem æternum sit, necesse est. nec vero Deus ipse, qui intelligitur à nobis,

G

alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno.

Nec enim omnibus ijdem illi sapientes arbitrati sunt, eundem cursum in cælum patere. nam vitij & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in cæno iacere docuerunt: castos autem, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, leni quodam ac facili lapsu ad Deos, id est ad naturam sui similem, peruolare.

Cum vero mares & feminas complures ex hominibus in Deorum numero esse videamus, & eorum in urbibus atque agris augustissima templa veneremur, assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenij & inuentis omnem vitam legibus & institutis excultam constitutamque habemus. Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit, illud profecto fuit. si Cadmi aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit, huic idem honos certe dicandus est. Quod quidem faciam, teque omnium optimam doctissimamque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum cætu locatam ad opinionem omnium mortalium consecrabo.

Cedo, eni manum tollo.

EIVS-

EIVSDEM SIGONII
EXPOSITIO.

CVM Cicero incundissimam filiam amisisset, incredibile auditu est, quanto propterea dolore exarsit. Vt autem sapiens, cum alia remedia multa ad mitigandam animi acerbicatem sui quaesivit, tum vero librum etiam scripsit, in quo, ut philosophus, semetipsum, quantum potuit, consolatus est. quem librum Consolationem, vel De luctu minuendo inscripsit. Huius autem rei testem ipsum habemus in Tusculanis ita loquentem: Aegritudinis sedatio & hesternæ disputatione explicata est, & in Consolationis libro, quem in medio (non enim sapientes eramus) mœrore & dolore conscripsimus. quodque vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæque vim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Item alio loco: Sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorando miseriores? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. Item in epistolis ad Atticum: Quod si me ipse per litteras consolatus sum, non pariter me, quantum profecerim, mœrotem minui, dolorem nec potui, nec, si possem, vellē. Et in secundo De diuinatione: Quid ego de Consolatione dicā, quæ mihi quidem ipsi sane aliquantulum medetur. ceteris item multum illam profuturam puto. Aug. l. 19, c. 4, de ciuit. Vita huius

G ij

miserias lamentatus est Cicero in Consolatione de morte filiae, sicut potuit. *Huius autem libri, quantum ego assequi iudicio & coniectura possum, tale fuit argumentum, atq; adeo etiam artificium. Primum miserias hominum mihi videtur deplorasse, qui quasi luendorum scelerum causa in hanc vitam prodierint; sed tamen, lenissime omnia esse ferenda, adieciisse, cum his nos calamitatibus uno mortis subsidio facile perfungamur; deinde casum suum acerbissimum multorum clarissimorum virorum, quos collegerit, exemplo mitigasse; tum vero, de aternitate animorum, & de filia inter Deos ad immortalitatis famam consecranda, quo modo multi homines sunt consecrati, disputasse. Crantorem autem philosophum in primis est sequutus. Quas res sigillatim, fragmentis ipsis explicandis, non erit fortasse inutile demonstrare.*

Luendorum scelerum causa] *Hec ex principio Consolationis fuisse docet Lactantius his verbis, lib. III, cap. XIIIX: Quid Ciceroni faciemus? qui cum in principio Consolationis suae dixisset, luendorum scelerum causa nasci homines, iteravit id ipsum postea; quasi obiurgans eum, qui vitam non esse malis plenam putet.*

Non nasci longe optimum] *Hec ad leniendam miseriam, in quam homines nascendo incidere dixerat, subiecta sunt, de quibus eodem loco Lactantius, ita: Ita primum bonum esse non nasci, secundum citius mori. Quae sententia ut maioris sit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in Consolatione, Non nasci, inquit, longe optimum, nec in hos scopu-*

scopulos incidere vitae; proximum autem, si natus sis, quam primum mori.

Expressit autem hos versus Euripidis:

Ἀρχὴ μὴ μὴ φῶμαι ὁππότε θανάσιον ἄρσεν

Φῶμαι δ' ὅπως ὠκιστα πύλας αἰδέομαι πύλας.

cuius sententia meminit quoque Sophocles in Coloneo.

Sed nescio, qui nos] *Lactantius lib. III, cap. XIII, contra Ciceronem loquens sic ait: Idem in Consolatione, id est opere non ioculari, hanc de philosophia sententiam tulisti: Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. Vbi ergo est philosophiae magisterium? aut quid te docuit illa vitae patens, si verum miserabiliter ignoras?*

Quod autem ad eam partem attinet, in qua exempla clarissimorum virorum collegisse dixi, qui acerbissimos casus amissorum filiorum aequissimo animo tolerarunt, haec afferro satis gravia, ut arbitror, testimonio. Ipse in tertia Tusculana sic ait. Quid? qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium consularē; qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amissis filiis; qualis M. Cato, praetore designato, mortuo filio; quales reliqui, quos in Consolatione collegimus. & in 1 de divin. ita: Clarissimorum hominum nostrae civitatis gravissimos exitus in Consolatione collegimus. Unde illa sunt etiam eiusdem scripta ad Atticum, tum cum hunc librum in manibus haberet: Velim me facias certiore, Cn. Cyprio Serviliae Claudij pater viuo ne patre suo naufragio perierit, an mortuo, item Rutilia viuo ne C. Cotta filio suo mor-

tua sit. pertinet ad eū librum, quem De luctu minuendo scripsimus. *Item*: Velim me certiolem facias, Vinulix filius, viuone P. Crasso, consulari patre suo, mortuus, an post. item quæro de Regillo Lepidi filio, recte ne meminerim, patre viuo mortuum. *Neque vero solum ipse Cicero, sed D. etiam Hieronymus, Ciceronis maxime studiosus, quid in eo libro spectauerit, quemque sit sequutus, expressit. hoc enim pacto scripsit in Epitaphio Nepotiani*: Legimus Crantorem, cuius volumen ad confouendum dolorem suum sequutus est Cicero. Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Possidonij ad sedandos luctus opuscula percurrimus, qui diuersis ætatibus diuersorum luctum vel libris vel epistolis minuere sunt conati, vt etiam si nostrum aret ingenium, de illorum posset fontibus irrigari. Proponunt innumerabiles viros, & maxime Periclem, & Xenophontem Socraticum, quorum alter, amissis duobus filiis, coronatus in concione disseruit, alter cum sacrificans filium audisset occisum, deposuisse coronam dicitur, & eandem capiti reposuisse, postquam fortiter in acie dimicantem repperit concidisse. Quid memorem Romanos duces, quorum virtutibus quasi quibusdam stellis Latinæ micant historiæ? Puluillus Capitolium dedicans, mortuum, vt nunciabatur, subito filium, se iussit absente sepeliri. L. Paullus septem diebus inter duorum exequias filiorum triumphans urbem ingressus est. Prætermitto Maximos, Catones, Gal-

Gallos, Pisones, Brutos, Scæuolas, Metellos, Marcios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios, quorum non minor in luctu, quam in bellis virtus fuit; & quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicauit, ne videar potius aliena quam nostra quæsisse. *Quibus ex verbis satis intelligi potest, idem fere fuisse Consolationis argumentum, atque eius epistole, qua rescripsit ad Ser. Sulpicii consolationem, in qua ita egit*: Sed opprimor interdum, & vix resisto dolori; quod ea me solatia deficiunt, quæ ceteris quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum, amisit; & L. Paullus, qui duos septem diebus; & vester Gallus; & M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute, filium perdidit: ijs temporibus fuerunt, vt eorum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex rep. consequebantur.

Animorum nulla in terris origo] *Iam de immortalitate agit animorum. hac autē posuit in prima Tusculana, his verbis*: Sin autē est quinta quædam natura ab Aristotele inducta, primum hæc & deorum est, & animorum. hanc enim nos sententiam sequuti, his ipsis verbis in Consolatione hæc expressimus: Animorum nulla in terris origo, &c. *Lactantius etiam libro primo, cap. v, postrema huius loci verba ex Ciceronis Consolatione profert.*

Nec enim omnibus ijdem illi] *Adeandem disputationem de immortalitate animorum hic locus*

pertinet. in quo non easdem sedes ab impijs atq; à pijs post mortem incolit ait. Siquidem Lactantius lib. III, cap. XIX, scribit ita: Non est fas, eum qui sceleratus in vita feliciter fuerit, effugere quod meretur, aut eum qui ob iustitiam miserrimus fuerit, sua mercede fraudari. Quod adeo verum est, ut idem Tullius in Consolatione non easdem sedes incolere iustos atque impios prædicauerit. Nec enim omnibus, inquit, ijdem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cœlum, &c.

Cum vero & mares] *Iam de consecranda filia ad immortalitatem disserit. cuius loci sententiam Lactantio, ut alia multa, debemus, qui libro I, cap. xv, sic agit:* M. Tullius in eo libro quo seipsum de morte filia conlatus est, non dubitavit dicere, deos qui publice colerentur, homines fuisse. quod ipsius testimonium eò debet gravissimum iudicari, quod & augurale habuit sacerdotium, & eisdem se colere venerarique testatur. Itaque intra paucos versiculos duas res nobis dedit. Nā dum imaginem filia eodem se modo consecraturum esse profitetur, quo illi à veteribus sunt consecrati, & illos mortuos esse docuit, originem vanæ superstitionis ostendit. Cum vero, inquit, & mares & feminas &c. *Quibus verbis recitatis, subdit:* Fortasse dicat aliquis præ nimio luctu eum delirasse. atqui omnis illa oratio, & doctrina & exemplis & ipso loquendi genere perfecta, non ægri, sed constantis animi ac iudicij fuit. neque enim puto illum tam varie, tam copiose, tam or-

nate

nate scribere potuisse, nisi luctum eius & ratio ipsa & consolatio amicorum & temporis longitudo mitigasset. De consecranda autem filia sæpe item Cicero Atticum in epistolis consuluit, ut tum cum dixit: Insula Arpinas habere potest germanam *ἑταίραν*. & alibi: Fanum fieri volo. neq; hoc mihi erui potest. Sepulcri similitudinem effugere non tam propter pœnam legis studeo, quam ut maxime assequar *ἑταίραν*; quod poteram, si in ipsa villa facerem. Sed, ut sæpe locuti sumus, commutationes dominorum reformido. in agro ubicunque fecero, mihi videor assequi posse, ut posteritas habeat religionem. hæc meæ ineptiæ (fatebor enim) ferendæ sunt. nō habeo ne me quidem ipsum, qui cum tam audacter communicē, quàm te. Si tibi res, si locus, si institutum placet, lege quæso legem, mihi que eam mitte.

Cedo, en manum tollo] *Lactantius lib. IIII, cap. xxviii:* Iam quicumque alios consolati sunt ob interitum amissionemque carorum, Fortunæ nomen acerrimis accusationibus proscederūt. nec omnino vlla eorum disputatio de virtute est, in qua non fortuna vexetur. M. Tullius in sua Consolatione pugnasse se semper contra fortunam loquitur, eamque à se esse superatam, cum fortiter inimicorum impetus retudisset, nec tum quidem se ab ea fractum, cum domo pulsus patria caruit: tum autem cum amiserit carissimam filiam, victum se à fortuna turpiter confitetur. Cedo, inquit, en manum tollo. Quid hoc homine miserius, qui sic iaceat?

ANDRÆ PATRITII
STRICECONIS
IN EADEM FRAGMENTA
EXPOSITIO, ANNO
MDLXV.

DE hoc libro, ultra eos locos quos accuratissime adnotat Sigonius, meminit præterea Cicero libro 1 *Tusc. quest.* Hæc quidem vita mors est, inquit, quam lamentari possem, si liberet. A. Satis tu quidē in Consolatione es lamentatus, & quæ sequuntur. Item lib. XII. *Attic.* Quod hoc mœrore recreari vis, facis ut omnia, sed me mihi non defuisse tu testis es: nihil enim de mœrore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuæ legerim: sed omnem Consolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, ut ipse me per literas cōsolarer. quem librum ad te mit- tam, si descripserint librarij. Affirmo tibi nullam Consolationem esse talem. Nimirum cum mors Tullie filia acerbiter ei attulisset incredibilem, hoc libro se ipsum esse consolatus. Consolari autem fu- erunt eum alij quoque: ut Seruius Sulpicius libro 1111 ad Famil; ut M. Brutus lib. epistolarum ad Brutū; ut Caesar ipse, & fortassis Hirtius. Quod autem Attico scribit, Consolationem talē esse nul- lam, nimirum ad illud, mea quidem sententia, respi- cit, quod ita expressit lib. 1111 *Tusc.* Sunt qui vnum officium consolantis putent, malum illud omni-
no

no non esse, ut Cleanthi placet: sunt qui non ma- gnum malum, ut Peripatetici: sunt qui abducunt a malis ad bona, ut Epicurus: sunt qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil mali. Chrysippus autem caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionē mœrenti, si se offi- cio fungi putet iusto atq; debito. Sunt etiam qui hæc omnia genera cōsolandi colligūt. alius enim alio modo mouetur, ut fere nos omnia in Cōso- lationē vnā coniecimus. Erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. Hocq; adeo illud est quod eidem Attico deinceps ita scribit, libro eodem. Omnia scripta doctissimorū homi- num quæcunq; sunt in eam sententiam, non legi solū, quod ipsum erat fortis ægroti accipere me- dicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certe afflicti & fracti animi non fuit.

Crantorē sequor] Ex Plinij præfatione hoc de- sumptum est, quo quidē fragmento M. Cicero profi- teri videtur, se in libris De Repub. Platonem, in De officijs Panætium, sic in hoc libro Crantorem imi- tari, sicut ibidem ait Plinius, & admonet Sigonius ex Hieronymo in epitaphio Nepotiani. Intelligit autem Crantoris illum De luctu librum: quem inter ipsius libros maxime laudari scribit Dioge- nes Laertius. De quo etiam ipse Cicero in Lucul- lo ita habet. Legimus omnes Crantoris vete- ris Academici De luctu. est enim non ma- gnus, verum aureolus, &, ut Panætius Tuber- oni præcipit, ad verbum ediscendus libellus. Eundem librum, in extremo Tusculana prima

Consolationem Crantoris vocat, ex eog, nonnulla adfert. Et certe non Crantoris modo, quamquam huius quidem precipue, sed & omnium virorum doctorum, quæ essent in eam sententiam, omnia in hunc se librum contulisse proficitur, lib. XII Att. epistola longissima. Quantum autem hoc genere medicina profecerit, scribit Attico paullo post, non se panitere.

Idcirco nati sumus] Ex Lactantio lib. III, cap. XVIII. Sed cum his illic ea sententia recitetur, priorem locum in conformando Fragmento sequi malimus. Sic enim ibi Lactantius. Quæ ignorantia, inquit, effecit, ut quosdam dicere non puderet, idcirco nos esse natos, ut scelorum pœnas luere-mus? Infra autem declarans, veluti quem his dictis significaret, ait: Quid Ciceroni faciemus? qui cum in principio Consolationis suæ dixisset, luendo-rum scelorum causa nasci homines, &c. Ean-dem sententiam alijs etiam verbis ita extulisse vi-detur Augustinus, lib. XXII Civit. cap. XXII. Si paucis, inquit ille, diuinitus datum est veræ philo-sophiæ contra miseras huius vitæ vnicum auxi-lium, satis & hinc apparet humanum genus ad luendas miseriarum pœnas esse damnatum. Præ-fertim si pro Damnatum, Natum legatur.

Quamprimum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ] Vetus libri Lactantij, quos aut ego viderim, aut Fr. Petrarcha lib. I, epist. re-rum senilium vidisse se significat, legunt. Quamprimum tanquam ex incendio effugere fortunæ. Recentiores, Quamprimum mori, tanquam ex in-cendio

condio effugere violentiam fortunæ. Sigonius recentiorum lectionem sequi videtur. Addit solum, mori, & tanquam &c. Ego: Quamprimum, mo-ri, & tanquam ex incendio effugere fortunæ. Retineo videlicet verbum Mori, cum particula Et, ex libris posterioribus, tollo autem verbum Violent-ia, quod etsi Plinius lib. VII, cap. XL. natur. histor. tribuat fortuna, tamen hoc quidem in loco abest à vetustioribus exemplaribus. Adducor ad omnia verbis ipsius Lactantij, quæ ibi sequuntur, dum si-gnificat Ciceronem integram ipsam Sileni senten-tiam quam ibidem refert, usurpasse, de suo autem præterea nonnihil adiecisse, ut ornaret. Neg, enim sine verbo Mori, integra esset Sileni sententia, & ornatus, detracto verbo Violentia, magis est eµφα-nος, minusq, affectatus. Sic supra in or. in Clodium, & Curionem, Quo ex iudicio, velut ex incendio, nudus effugit. Eandem Sileni sententiam expres-sit Plin. lib. VII, in præfatione.

Animorum nulla in terris] Totus locus desum-ptus ex Tusculana prima, ut indicat ipse Sigonius. Eius Fragmenti etiam principium vide apud La-ctantium, libro de ira dei, cap. x; extremum lib. I, cap. v diuinarum institutionum. Sed Cicero & Lactantius variant in quibusdam. Nam quod a-pud Ciceronem est, Ex terra natum atque fictum, Lactantius legit, Atque factum. Quod illic, Nihil ne aut humidum quidem, aut flebile: hic, Nihilq; humidum, aut flabile. Quod illic, His enim in na-turis nihil inest: hic, His enim innatum nihil in-est. Ibi, Quod etiam plura, hic, Quo & plura. Ibi,

Nec inuenietur vnquam. *hic*, Nec enim inuenientur vnquam. *Ibi*, Omnia sentiens & mouens, *hic*, Omnia sentiens & omnia mouens.

Et eorū in vrbibus] *Sic lego ex meo Lactantio, Nā alij legunt, In eorū vrbibus. sententia ipsa prorsus non solum verbis commutatis. Neq, enim Eorū ad Vrbes quod proximū est, sed ad, Templā, quod est paullo remotius, referendū est. Ex eodē quoq, meo Lactantio, infra, pro Assentiam, lego assentiamur.*

Illud profecto fuit] *Suspicio de mēdo. Neq, enim satis intelligi potest, quā de re loquatur. Nam si de Tullia, in eo quidē nec genus seruauit femina cōueniens, cum neutro vteretur, nec tempus aut personā, cum illo tempore aut persona congruentē, quam infra usurpat de eadē Tullia verba faciens. Huic idē honos, inquit, certe dicendus est. Neq, enim aut ibi dicit, Illi dicendus fuit; aut hic, Hoc profecto est: sed ibi quidē, Huic dicendus est: hic aut, Illud profecto fuit. Itaq, cū de hoc vniuerso loco attentius cogitauit, sic indico, aut abundare totū hoc, Illud profecto fuit; aut legendū esse, Sicut profecto fuit; aut verò ab auctore ipso ita fuisse repositū, vt tribus propositis periodi membris, a particulā Si incipientibus, & in Fuit desinētibus, quarto ipso membro periodus per verbum Est clauderetur, ad hunc aliquem cōsimilem modum: Quod si vllum vnquam animal consecrandū fuit, si cui etiam diuinitatis opinio tribuenda homini ex homine profecto fuit, si Cadmi aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælū tollenda fama fuit; huic idem honos certe dicendus est. Præterea ante cum de Cadmi,*

& Amphitryonis, & Tyndari progenie meū considero, deducor sensim cogitatione ad illum locum, huic, vt mihi quidem videtur, persimilem, quem idem lib. 1. questionum scriptum reliquit, vbi ita loquitur. Vnum illud insitum erat priscis illis quos Calcos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessū vitæ sic deleri hominem, vt funditus interirer. Idque cum multis alijs rebus, tum è pontificio iure & cæremonijs sepulchrorū intelligi licet: quas maximis ingenijs præditi, nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpiable religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemque vitæ, quæ in claris viris & feminis dux in cælum soleret esse, in ceteris humi retineretur, & permaneret tamen. Ex hoc & nostrarum opinione,

Romulus in calo cum dijs genitalibus anum

Degit, vt famæ assentiēs dixit Ennius. & apud Græcos, indeque perlapsus ad nos & vsque ad Oceanum, Hercules, tantus & tam præsens habetur Deus. Hinc Liber Semele natus: eademq; famæ celebritate Tyndaridæ fratres, qui nō modo adiutores in prælijs victoriæ populi Rom. sed etiā nuntij fuisse perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia nōne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? quid? totū propè cælū, ne plures persequar, nōne humano genere completū est?

Ad opinionem omnium mortalium consecrabo] De ea re plenus lib. xii epistolarum ad Atticum,

cuius libri locos omnes referre hoc tempore non est
neceſſe. *Unus ſuffecerit.* Habeo, inquit ille, nonnul-
los ex ijs quos nunc lectito, auctores, qui dicunt
id fieri oportere quod ſape tecum egi, & quod à
te approbari volo; de Fano illo dico, de quo quā-
tum me amas, velim cogites. Equidem neque de
genere dubito. Placet enim mihi Cluatij: neque
dere, ſtatutum eſt enim: de loco nonnunquam.
Velim igitur cogites. Ego quantum his tempo-
ribus eruditus fieri poterit, profecto illam confe-
crabo omni genere monumentorum ab omniū
ingenijs ſcriptorum & Græcorū & Latinorum:
quæ res forſitan ſit refricatura vulnus meum, ſed
iam quaſi voto quodam & promiſſo me teneri
puto, longumque illud tempus cum non ero,
magis me mouet, quàm hoc exiguum, quod mi-
hi tamen nimium longum videtur. *Hæc ibi. Ce-
tera de Fano vide alibi libro eodem, hoc iſto xii.*
Unum ex verbis recitatis adnotandum eſt. Cum
inquit Cicero, quantum his temporibus eruditus
fieri poterit; *manifeſte reſpicit ad illud iii de re-
pub. ubi de Romuli conſecratione diſputans, inquit,*
*Doctis iam hominibus, ac temporibus iſtis eru-
ditis, ad fingendum vix quidquam fuiſſe loci.*

Eundem curſum in cœlū patere] *Ita meus La-
ctantius. Prius erat.* Inde curſum.

Nam vitijs & ſcleribus contaminatos] *Ad
eandem hanc ſententiam idem iſte Lactantius, qui
Fragmenti eſt auctor, reſpicit lib. vii, cap. x, in fi-
ne. Atq; adeo reſpicit etiam ipſe Cicero i Tuſc. ſcri-
bens. Socrates diſſeruit duas eſſe vias, duplicemque
curſus*

curſus animorum è corpore excedentium. nam
qui ſe humanis vitijs contaminaveſſent, & ſe totos
libidinibus dediſſent, quibus cæcati, velut dome-
ſtici vitijs atque flagitijs, ſe inquinaveſſent, vel in
repub. violanda fraudes inexpiabiles concep-
ſent, ijs devium quoddam iter eſſe ſecluſum à
concilio deorum: qui autem ſe integros caſtoſ-
que ſervaveſſent, quibuſque fuiſſet minima
cum corporibus contagio, ſequæ ab his ſem-
per ſeuocaveſſent, eſſentque in corporibus hu-
manis vitam imitati deorum, his ad illos, à qui-
bus eſſent profecti, reditum facilem patere. *Cum
igitur in hoc fragmento dicit, ſapientis non vnum
omnibus curſum propoſitum eſſe arbitrari, Socra-
tem hunc iſtum intelligit, cuius illa ſunt in Tuſcula-
na ex Phedone Platonis translata. Quo quidem
in loco lego etiam pro Velut domeſticiſ vitijs, Vel
domeſticiſ vitijs.*

Caſtos autem animos] *Sic Lactantius lib. iiii,
cap. xix.*

Facili lapſu] *Sic Vergilius iiii Aneid. Et labe-
re pennis. Sic ipſe in Mario, Prepetibus pennis la-
pſuque volantem.*

Ad naturam ſui ſimilem.] *Reſpicit eo idem La-
ctantius lib. vii, cap. viii, in fine.*

Cedo, en manuſ tollo.] *Quid? ſi, Et manuſ
tollo, Immo ſic legiſſe videtur Petrarcha, ut eſt lib.
viii ſenilium rerum, epiſt. i.*

DE CONSOLATIONIS

libro, edito sub Ciceronis nomine,

Antonij Riccoboni

iudicium

Ad Hieronymum Mercurialem, Medicum
clarissimum, & Comitem
perillustrem.

PETISTI à me, Hieronyme Mercurialis, vir
præcellentissime, ut de edito Consolationis libro
sub nomine Ciceronis meâ tibi sententiâ aperirem:
cumq; respondissem, suspicari me, eum Ciceronis nō
esse; egisti mecū, ut causas scribere suspicionis meæ,
de quibus colloqui cum domi tuæ cœpissimus, inter-
pellantibus ægrorū nuntijs, qui ad te, tamquā ad A-
pollinē, concurrūt statuere nihil potueramus. Quā-
obrem feci non inuius, ut aliquot meas eâ de re conie-
cturas his litteris consignarem: non solum quia tan-
tum tibi debeo, ut omnia quæ te velle intelligo, omni-
no mihi præstanda sint: verum etiā quia, pro eâ quæ
in te est, ingenij ac doctrinæ præstantia, eorū omniū
quæ scripsero, tu optimus esse index poteris; & tuâ
quæ in præclaris litterarum studiis maxima est,
auctoritate decernere, verus ne, an adulterinus
habendus sit hic ipse De Consolatione libellus.
Quemadmodum enim non desunt quidam im-
probi homines, qui quasi artem quandam facitiant
supponendi falsa testamenta pro veris, testamento-
rum subiectores, & testamentarij nuncupati: ita
nonnulli reperiuntur, qui lucelli sui causâ, ut lecto-
rem inducant hiantem, libris quandoque etiam in-
eptissi-

eptissimis veterum scriptorum nomina præponere
non verentur, quos ad exemplum testamentario-
rum fortasse eleganter librorum subiectores pos-
sumus appellare. ex qua improba subiectione libri
Anaximenis Lampsaceni de ratione dicendi ad
Alexandrum Aristotelis nomine ornati sunt;
pro Cornificio ad Herennium Cicero nominatus
est; duæ inter se contraria orationes Salustio & Ci-
ceroni tributa sunt, alioquin ab ignaro quodam de-
clamatore compositæ; alia non pauca recentiorum
opera, quæ longum esset omnia commemorare, cla-
rissimis veterum nominibus illustrata sunt; in
quibus fortasse est hæc sub Ciceronis nomine divul-
gata Consolatio. Et, quemadmodum quidam quæ
sunt aliorum, sibi assumunt, & pro suis impuden-
ter audent venditare, ac quandoque etiam sub
duobus nominibus eadem vendere non erubescunt:
sic alij quæ sunt sua, aliorum signant nomine, quod
sunt vendibilia. Id quod fortasse enenit huic li-
bro, qui Ciceronis Consolatio inscriptus est. Ac
nemini quidem est dubitandum, Ciceronem, cum
auno Urbis septingentesimo octauo, post victum
Pompeium, gerente bellum in Hispania Cæsa-
re contra Pompeij liberos, Tullia eius filia ex
partu obiisset, iam à Publio Cornelio Dolabella
dimissa, cui post Pisonem, & Furium Crassi-
pedem nupta fuerat, semetipsum, ut philoso-
phum, quantum potuit, consolatum esse eo libro,
quem Consolationem, vel De luctu minuendo
inscripsit; cuius fragmenta collegit vir nostri or-
dinis clarissimus, Carolus Sigonius: sed, cum

huiusmodi libro propter iniuriam temporum care-
remus; dici non potest, quantum superiori proximo
anno à gravissimis quibusdam viris mihi gaudij al-
latum sit, cum affirmatum est, eum Venetias dela-
tum esse, ut in lucem atque aspectum hominum pro-
ferretur; usque adeo, ut etiam meis in hoc clarissi-
mo gymnasio auditoribus ea de re publice sim gratu-
latus, maximamque de præclaro opere concitaue-
rim expectationem, ac nihil antiquius habuerim,
quam ut impetratis quæ procurabantur, privilegijs
ipsum de quo sæpe quærebam, divulgaretur, & ad
manus meas perveniret. Hac autem quæ edita est,
Consolatione quamprimum perlecta, ut verum fa-
tear, tanta suspitione commotus sum, ut non potue-
rim apud eosdem auditores meos non profiteri, tan-
tum abesse, ut existimem eam Ciceronis esse, ut nec
Ciceroni quidem congruenter, tum rerum tum ver-
borum habitatione fictam, arbitrer. Quamobrem
non solum ut tuæ, vir clarissime, obtemperem
voluntati, verum etiam, ut auditorum meorum
quibus id pollicitus sum, serviam utilitati, coniectu-
ras meas primum de rebus, deinde de verbis decla-
rabo, atq; hinc Deo bene iuvante aggrediar. Verba
Ciceronis sunt libro quarto Tusculanarum disputa-
tionū; Aegritudinis sedatio & hesternæ disputa-
tione explicata est, & in Cōsolationis libro, quem
in medio (non enim sapientes eramus) mœrore
& dolore conscripsimus: quodque vetat Chry-
sippus ad recentes quasi tumores animi remedi-
um adhibere, id nos fecimus, naturæque vim at-
tulimus, ut magnitudini medicinæ doloris ma-
gnitudo concederet.

Hic locus à Sigonio citatus
in Fragmentorum explicatione occasionem dedit
auctori Consolationis huiusmodi principium faci-
endi; Quanquam recentibus morbis medicinam
adhibere vetant Sapientes. Quod principium si
fecisset Cicero, verisimile est eum in Tusculana dis-
putatione fuisse id significaturum, ut solet, ac scri-
pturum in hunc fere modum; Quodque vetat
Chrysippus, ut in eius libri principio scripsimus,
ad recentes quasi tumores animi remedium ad-
hibere. Quare, quod est illius disputationis pro-
prium, non videtur fuisse Consolationis libro tribu-
endum. Accedit, quod quemadmodum Cic. non-
nullam rationem Chrysippeæ sententia significavit,
dicens, se naturæ vim attulisse, atq; innuere id Chry-
sippum vetasse, quia natura id refugeret; sic in hoc
principio huiusmodi sententia cum esset cōtra illud,
quod ore omnium contritum ac per vulgatum est,
Principijs obsta; sero medicina paratur, videba-
tur esse aliqua probatione munienda, iuxta illud
Aristotelis, libro secundo artis Rhetoricæ: Nam de
controuersis, aut de ijs quæ sunt præter opinionem,
non sine epilogo uti sententia oportet: sed aut præpo-
nendo epilogum loco conclusionis, ut si quis diceret;
Ego quidem, quoniam neque inuidiæ subijci, ne-
que ignauum esse oportet, nego eruditioni ope-
ram dandā esse: aut dicendo prius hoc priora sub-
ijcere. De ijs autem quæ præter opinionem non sunt,
sed obscura, adiiciendo Quamobrem, concinne.
Idem tradit, cum aliqua probatione sententias dici
etiam contra ea quæ in ore multitudinis sunt posita,

ut, Non oportere, ut aiunt, amare tamquā osurū, sed tamquam semper amaturū: *insidiatoris enim alterum est*; & Non placet mihi quod dicitur, Nequid nimis: oportet enim malos nimio odio habere. *Melius igitur fecit Plinius, qui in epistolis sententiam suam similitudine declarauit in hunc modum*: Ut crudum vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit: sic recens animi dolor consolationes reijcit ac refugit, mox desiderat, & vehementer admotis acquiescit. *Melius Ouidius, qui in sententia suarationem inclusit sic*:

Quis matrē, nisi mentis inops, in funere nati
Flere vetet? non hoc illa monenda loco est.

Iam huius Consolationis auctor pro recentibus quasi tumoribus animi nominauit simpliciter recentes morbos, pro remedio medicinam, pro Chrysippo sapientes: satis eleganter: sed, quod scriptū est in Tusculana sine vlla mentione libri de Consolatione, in suum videtur librum transtulisse: quem admodum etiam accepit modum nominandi librum Crantoris ex Ciceronis Lucullo. Cum enim vidisset hac ipsius Ciceronis verba: Legimus omnes Crantoris veteris Academici De luctu: est enim non magnus, verum aureolus, &, ut Panætius Tuberoni præcipit, ad verbum ediscendus libellus: cumque illud inseruisset Fragmentum, quod Sigonius omisit, Patritius, post Sigonium fragmentorum inuestigator & explicator, ex Plinij præfatione collegit, id est, Crantorem sequor: addidit in hunc modum, Cuius legi breuem illum quidem, sed

sed vere aureū, &, ut Panætio placuit, ad verbum ediscendum De luctu librum. *Præterea non nihil adiecit in inferendo altero Fragmento, quod Lactantius bis citat lib. 3, c. 18; primum sic*: Quæ ignorātia effecit, ut quosdā dicere non puderet, idcirco nos esse natos, ut scelerū pœnas lueremus; *deinde sic*: Quid Ciceroni faciemus? qui cum in principio Consolationis suæ dixisset, luendorum scelerum causa nasci homines, iterauit id ipsum postea, quasi obiurgans eum, qui vitā non esse malis plenā putet. *Hic vero nouus auctor agens de Crantore sic inquit*: Humanæ vitæ incōmoda ita diligenter & accurate expressit, ut quasi luendorum scelerū causa nasci homines, & in hanc lucē ingredi, possis agnoscere. *Addidit ergo vocē Quasi, quam non videtur Lactantius fuisse omisurus, si in verbis Ciceronis fuisset; quāq, ipse creditur à Sigonio accepisse sic scribente*: Miserias hominū mihi videtur deplorasse, qui quasi luendorū scelerū causa in hac vitam prodierint; atq, addidit illud, Et in hanc lucem ingredi, tamquam glossēma illius vocis Nasci.

Cum vero ageret de conditionibus ætatum, mire senectutem vituperauit. quod si fecisset Cicero, de eare in libro De senectute, quem paullo post scripsit, se excusasset, ubi ipsam senectutem magnis laudibus extulit, & à quatuor illis accusationibus defendit; quod auocet à rebus gerendis; quod corpus faciat infirmum; quod priuet omnibus fere voluptatibus quod haud procul absit à morte. Solet enim Cicero diligenter cauere, ne sibi ipse quodammodo aduersari videatur. Itaque in libro De ami-

citia, cū Scipionem Africanū in eo felicem celebra-
ret, quod senectutis molestiam minime expertus es-
set (mortuus enim est, cum eius ætas septenos octies
solis anfractus reditusque conuertisset; id est sex &
quingenta annos confecisset) de ipsa senectute
moderate egit in hunc modum: Senectus quamuis
non sit grauis, vt memini Catonem vno anno
antequam mortuus est, mecum & cum Scipione
differere, tamen aufert eam viriditatem, in qua
etiam nunc erat Scipio. *Iam apparet, quanta cau-
tione Cicero progrediatur; quam sine dubio non ad-
hibuisset, si quam senectutem maximopere vitupe-
rasset, paullo post sine vlla excusatione laudasset.*
Observari autem potest, Ciceronem fere semper in
posterioribus libris, cum quedam repeteret qua in
prioribus commemorasset, id aliquo modo significa-
re solitum esse, vt præter alios multos libros, quos à se
conscriptos varijs de rebus ipse citauit, etiam in pri-
ma Tusculana testatus est, se egisse de animorum
natura in Consolatione; & se vitam hominum de-
plorasse in eo libro, in quo se ipsum, quantum potuit,
consolatus est; & in tertia Tusculana, se in Consola-
tione collegisse Maximum, Paullum, Catonem, a-
lios; & fere se omnia genera consolandi in Consolati-
onem vnā coniecisse. Quod cum de multis, que
sunt in hoc libro, in prima Tusculana postea scripta,
ubi eadem leguntur, factum non sit: videtur fieri
posse coniecturam, potius illa ex Tusculana in hanc
nouam Consolationem, quam ex veteri Consolatio-
ne in Tusculanam tralata esse.

Sed si id aliquem non mouet, quod potuerit Cice-
ro de

ro de eadem re in duobus vel pluribus libris agere,
etiam sine vlla mentione repetitionis: at saltem mo-
nere debuit locorum cum parua mutatione & ma-
gna plerunque deprauatione multitudo; quorum
multa libet conferre, vt ingenii in efficiendo Cice-
rone se exercentis magis appareat imitatio.

In Tusculana sic legitur: Sacerdos aduecta in
fanū precata à dea dicitur, vt filijs præmium da-
ret, quod maximum homini dari posset à Deo;
post mane inuentos esse mortuos. In Consolatio-
ne sic: Argia sacerdos, quod optimum filijs esset à
dea precata, eos reperit mortuos.

In Tusculana Trophonius & Agamedes, cum Apol-
lini Delphis templum exadificassent, petierunt
quod esset optimum homini; post eius diei diem
tertium mortui sunt reperti. iudicauisse De-
um dicunt, & eum quidem Deum, cui reliqui dii
concessissent, vt præter ceteros diuinaret, mor-
tem esse optimum homini. In Conf. Credamus
fane Apollini Delphico, qui exoratus à Tropho-
nio & Agamede, à quibus templum magnifice
Apollini exadificatum Delphis erat, vt quod ef-
fet optimi hominū, tribueret, post diem tertium
exanimis sunt inuēti. quo munere iudicauit De-
us, & Deus is, cui diuinitatis partes à reliquis dijs
sunt relictæ, mortem homini omnium rerum
esse optimam. Vbi obiter illud notari potest, Apol-
lini exadificatum, pro ipsi exadificatum.

In Tusculana Fertur etiam de Sileno fabella quæ-
dā; qui cū à Mida captus esset, hoc ei muneri pro
sua missione dedisse scribitur; docuisse regē, Non

nasci hominem longe optimum esse; proximum autem quam primum mori. *In Conf.* Ex quo intelligi licet, non nasci longe optimum esse, nec in hos scopulos incidere vitæ: proximum autem, si natus sis, quam primum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ. Sileni quæ fertur fabula, si grauioribus ludicra interdum admiscere liceat, idem certe confirmat, qui captus à Mida, missionem doctrina redemit. docuit autem regem, nunquam nasci optimum esse, sed celeritatem mortis proxime accedere. *Lactantii verba sunt, libri tertii capite decimo octauo:* Hinc nata est inepta illa sententia, hanc esse mortem quam nos vitam putamus, illam vitam quam nos pro morte timeamus; ita primum bonum esse, non nasci; secundum citius mori. quæ ut maioris sit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in consolatione: Non nasci, inquit, longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ. proximū autem, si natus sis, quamprimum mori, tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ. *Sigonius addidit dictionem Et, ut legendum sit,* Et tamquam ex incendio effugere violentiam fortunæ. *Patritius ex vetustis libris Lactantii delenuit vocem Violentiam, corrigens sic:* Et tamquam ex incendio effugere fortunæ. *Ut correxit Patritius, eodem modo legitur in hoc libro. cumq; ex Lactantio apud Ciceronem in Consolatione legeretur,* Non nasci longe optimum: *in Tuscul. vero,* Non nasci hominē longe optimū esse: *in hac noua Consolatione vox* Esse *quæ in veteri non erat, ex Tusculana tralata est.*

In

In Tuscul. Qua est sententia in Cresphonte vsus Euripides:

Nam nos decebat, cætus celebrantes domū,
Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At qui labores morte finisset graues,
Omnes amicos laude & lætitia exequi.

In Conf. Idemque Euripidis testimonio Poetæ sapientissimi comprobatur. *Vitata est recitatio versuum, ut imitatio magis occultaretur.*

In Tuscul. Simile quiddam est in Consolatione Crantoris. ait enim Terinæum quendam Elysiū, cum grauius filij mortē mœreret, venisse in Psychomantiū, quærētē, quæ fuisset tātæ calamitatis causa; huic in tabellis tres huiusmodi versiculos datos: Ignaris homines in vita mentibus errāt: Euthymus potitur fatorū munere læto.

Sic fuit vtilius finiri ipsiq; tibiq;

In Conf. Sed Crantor noster patri, filij mortem ægerrime ferenti, responsum ait datū esse in Psychomantio, filio suo bene beateq; esse, vtiliusq; futurū fuisse, si etiam pater pari ratione fatis cōcessisset. *Vbi obiter noto illud,* Filio suo, *pro filio eius. quod quā Latine, facile est iudicare.* Si enim legatur filio suo, id videtur referendū ad Crantorem, ut filius Crantoris intelligatur non eius, de quo loquebatur Crantor. Sed in huiusmodi libro alia sunt fortasse minus Latina, de quibus inferius.

In Tuscul. Cato autem sic abiit vitæ, ut causam moriēdi naclū se esse gauderet. *In Conf.* Itaq; Cato sic vitæ discessit, ut letaretur, causam se naclū

esse moriendi. *In Tusc.* Theramenes cum coniectus in carcerem triginta iussu tyrannorum venenum ut sitiens obbibisset, reliquum sic è poculo eiecit, ut id resonaret: quo sonitu reddito, ridens, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. *In Conf.* Theramenes veneno epoto, maxima æquitate animi, ludens in morte, quod erat in poculo reliquum, Critiæ propinavit. *In Tusc.* Priamus si viuis filijs, incolumi regno, occidisset,

Astante ope barbarica,

Tectis cælatis, laqueatis;

Vtrum tandem à bonis, an à malis discessisset? *In Conf.* Nec amplius liceat homini, qui è vita discedat, suis opibus, bonis, diuitijs perfrui,

Astante ope barbarica,

Tectis cælatis, laqueatis.

In Tusc. Metellus ille honoratus quatuor filijs: at quinquaginta Priamus, è quibus decem & septem iusta vxore nati. in vtroque eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est: Metellum enim multi filij, filia, nepotes, neptes in rogum imposuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. *In Conf.* Metelli sibi fortunam sperant omnes: Priami sobolem ac regnum exoptant alij; quasi non & Metellus tam multos nactus filios ac nepotes, cum maxime beatus esse posset, inuitus obierit; & Priamum non omni orbatum progenie, summoque dolore confectum hostilis manus interemerit.

In Tusc.

In Tusc. Nec tam flebiliter illa canerentur,

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam euitari,

Iouis aram sanguine turpari,

In Conf. Hinc illa miserabiliter decantata;

Hæc omnia vidi inflammari

Priami vi vitam auferri.

Iouis aram sanguine turpari.

Mutata est vox Euitari in vocem Auferri.

In Tusc. Mors quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum quem ipse expulerat, in prælio concidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostium telis obieciisset: non vno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, Paullum Æmylium Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. *In Conf.* An non optimam, beatamque mortem iudicabat L. Brutus, cum Tyrannum arcens quem expulerat, vitam pro nihilo ducebat? Item Decij, quo tempore cum Latinis pro patria dimicantes sese hostium telis obieciiebant? Præterea Scipio, Paullus, Marcellus, Albinus, quos vitam in acie iuuandæ patriæ causa fortissime profudisse memoriæ proditum legimus? *Errat imitator, dum scribit Decios, cum Latinis pro patria dimicantes, sese hostium telis obieciisse, cum vnus tantum Decius pater pugnans contra Latinos se deuouerit, filius autem contra Etruscos, at nepos contra Pyrrhum; quos idem Cicero commemorat libro secundo De finibus, scribens eorum primum se deuo-*

nisse, & equo admissio in mediam aciem Latinorum irruiſſe; alterum patris factum imitatum esse quarto consulatu suo, cum aduersus Etruscos pugnavit; tertium illius nepotem, & huius filium, cum Pyrrho bellum gerentem, consulem cecidiſſe in praelio, ſequē è continentigenere tertiam victimam Reipub. præbuiſſe. Errat præterea, dum unum Scipionem nominat, cum duo à Cicerone ſignificentur, quosidem libro tertio Officiorum appellat fortes viros, & in Catone Maiore dicit, iter Pænis vel corporibus ſuis obſtrudere voluiſſe. Anno enim ab U. C. quingentiſimo quadreſimo primo, P. & Cn. Scipiones, cum adhuc Aſdrubalem, ne in Italiã tenderet, retinuiſſent, iam de finiēdo bello agitantes, à mercenariis Celtiberis deſerti, caſi ſunt, de quibus legipotest epitoma Liviij vigefima quinta. De illis autem quos nominavit Cicero, prætermiſit imitator Gracchum, fortasse propter historia ignorationem, ob quam cauſſam poterat etiã omittere Albinum. Nam alia exempla ſunt notiſſima. (nera fletu

In Tuſc. Nemo me lachrymis decoret, nec faxit: cur? volito viuis per ora virũ.

In Conſ. Nemo me lachrymis decoret, ait Ennius. cur? quia volito viuis per ora virũ.

In Tuſc. Ex hoc, & noſtrorum opinione Romulus in cœlo cum dijs agit æuum, vt famæ aſſentiens dixit Ennius. *In Coſ.* Quod de Romulo urbis noſtræ conditore memoriæ proditũ accepimus; quem ſingulare in genus hominũ collatũ munus tam præclare urbis condendæ in deorũ numero collocauit. *In Tuſc.* Et apud Græcos, indeq;

indeq; prolapsus ad nos & vſq; ad Oceanũ Hercules, tantus & tã præſens habetur Deus; hinc Liber Semele natus: eadēq; famæ celebritate Tyndaridæ fratres, qui non modo adiutores in prælijs victoriæ populi Rom; ſed etiã nũtij fuiſſe perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia nonne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à noſtris? Quid? totũ prope cœlũ, ne plures perſequar, nonne humano genere completũ eſt? Si vero ſcrutari vetera, & ex his ea quæ ſcriptores Græciæ prodiderũt, eruere coner; ipſiilli maiorum gentium dij qui habentur, hinc à nobis proſecti in cœlum reperiuntur. *In Conſ.* Quod & apud Græcos prius contigit, & inde fortasse ad noſtros permanavit. Nã & Hercules, & Liber, fratres Tyndaridæ, & femina plurimæ, quibus nunc inter deos locus eſſe præcipuus creditur, & hominibus natj & homines fuerunt. Sed, quod virtute præſtiterunt &, vt ceteris ad recte viuendum beneq; merendũ prælucere, laborauerũt: ideo eos hominum fama, beneficiorũ memor, in conſeſſũ concilioq; cœleſtium collocauit. atq; ipſos quos vocamus maiorum gentiũ deos, alioſq; quamplurimos quos in deorũ numerũ retulimus, hinc à nobis egreſſos, & in cœlũ proſectos facillimũ erit agnoscere. Quid quod nō ſolum ex prima Tuſc. ſed etiã ex alijs vndiq; locis egregius imitator nō nulla ſumpſit? vt ex tertia Tuſc. & ex vltima epistoſa libri noni familiarũ illud, quamvis paullisper immutatum: Cicero ille? Quem adſpectabant? cuius ob os Graij ora obuertebant ſua? & ex primo libro Officiorum

illud; Vos etenim iuuenes animum geritis muliebre, Illaque virgo viri. & ex oratione pro Archia Poeta, illud aliquantulum itidem commutatū: Cum ad eum, veluti ad agrum optimum cultura, ratio etiam accesserit confirmatioque doctrina. & ex somnio Scipionis illud in suum usum conuersum; In cœlestes ignes sempiternaeque domos, vnde exierat, reuertit. Quae leui immutatione usus nonnullos etiam recentiores imitatus est, atque inter ceteros M. Antonium Muretum, virum admirabili ingenio atque eloquentia praeditum, & earum artium quae ad humanitatem pertinent, lumen fulgentissimum, cuius verba sunt in praefatione, quae habuit in quartam Catilinariam: Quid iam illos turbines, illas procellas, illas tempestates ciuiliū dissensionum commemorem? quibus non vnus aut alter praclarus & salutaris Reip. ciuis percussus est, sed ipsi acerui, ipsa millia immortalitate dignorum hominum nefariis consccleratissimorum manibus trucidata iacuerunt. ô acerbum illud, & vel Romani nominis hostibus miserabile spectaculum, cum passim per vias immanium gladiatorum in principes ciuitatis debachabatur furor: cum qui aliquando Reip. praesidio fuerant, eis nullum in ciuitate praesidium reperiebatur: cum quorum eloquentia ipsis glorie, aliis admirationi, Reip. saluti fuerat, eorum ex illis ipsis Rostris, è quibus tam sepe concionati erant, capita sanguinolenta pendebant. Nihil potest dici elegantius; nihil oratorie magis, quem clarissimi viri locum ante oculos habebat, cum sic praclarus

clarus imitator, quamuis loci amplitudinem minime attingens, scripsit: Quid fugam Marij, quid cetera quae in illius discessu acciderunt, maxime luctuosa summeque miserranda commemorem? quid reditum illum sanguinarium, cuius ex recordatione nemo est, qui non intimis sensibus exhorrescat? Tenemus enim memoria, aut saltem ex patrū scriptis accepimus, crudelissimam omnium eadem illo tempore esse factam, trucidatos bonos viros & ciues, incisas eorum ceruices, in Rostrisque positas, qui multorum ciuium salutem & dignitatem eloquentia peperissent. Quam multos ex illa Reip. tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines atque optimos, vt acerbissimam calamitatem effugerent, libertatem morte quaesisse. ô acerbum, ac nemini non paenitendum Reip. statum conditionemque viuendi; cum eos ipsos qui Remp. suo labore suoque sanguine auxerint, iuuerint, seruaerint, (hoc ex somnio Scipionis, ordine praeposito, ubi legitur: Qui patriam cōseruaerint, adiuuerint, auxerint) nusquam tutos, nihilque magis, quam propinquorum manus ac gladios, timentes horrescentesque videas: illorum autem quorum ope atque auxilio seruatus sis, cum horribiles miserisque casus spectes, nulla tamen ratione opitulari, nihilque afferre adiumenti, queas. In qua imitatione noto etiam illud, quod in verbis Mureti est immutatum, nemini non paenitendū Reip. statum, quod fortasse minus latine dictū est. Nam iametsi in epistola tertia lib. septimi ad Att. sic legi-

tur: Tantum abest, ut meam ille sententiam moueat, ut valde ego ipsi, quod de sua sententia decesserit, pœnitendum putem: *ob quem locum videtur dici posse*, Puto nemini non pœnitendum esse status Reip. *vel*, quod talis sit status Reip. *scilicet ut Grammatici loquuntur per Gerundium*: tamen dicere pœnitendum statum, ut Græci dicunt *αἰμαμένην*, an congruat, aliorum sit iudicium, & idem Muretus in eadem præfatione: Illæ omnium laudandarum artium, ipsiusq; adeo humanitatis parentes Athenæ. *Imitator*: Illæ omnis plane doctrinæ omnisque sapientiæ parentes Athenæ. *Muretus quoq; in ea oratione, quā habuit in libros Ethicorum*: Non singulos modo perdiderunt homines, sed integras funditus afflixerunt & euerterunt ciuitates. *Imitator quoq;*: Non modo singulos homines, sed totas familias & vniuersas funditus euerfas ciuitates videmus. *Haftenus de ijs, quæ hic excellens imitator in suam transtulisse Consolationem videtur. Quæ in re tantum abest, ut eum reprehendamus, ut magna potius laude effe- rendum existimemus, dum modo nobis concedatur, legitimam esse nostram de edita Consolatione suspitionem; etiamsi in eam ad fallendum magis inserta sint omnia quæ ex Ciceronis Consolatione citantur fragmenta, alioquin suspensionem arguentia ex eo, quod eodem ordine quo a fragmentorum inuestigatoribus edita sunt, inserta sint, & ex præscripto eruditissimi Sigonij, qui ex paucis fragmentis iudicio ac coniectura assequi, quantum potuit, conatus est, quale fuerit argumentum atque adeo etiam artifi-*
cium

ciū totius libri; adornata, ac multis connexis redintegrata & confirmata; id est præter illa tria, quæ superius notauimus, etiam quartum, quod citat Lactantius libri tertii capite decimo quarto: Sed nescio, quis nos teneat error aut miserabilis ignoratio veri. *& quintum omnium pulcherrimum & maximum, quod legitur in prima Tusculana*: Animorū nulla in terris origo, *& quæ sequuntur. & sextum, quod est apud Lactantium libri tertii capite decimo octauo, quis sic scribit*: Quod adeo verum est, ut idem Tullius in Consolatione non easdem sedes incolere iustos atque impios prædicauerit. Nec enim omnibus, inquit, ijdem illi sapientes arbitrati sunt, *& reliqua. Quæ Lactantii verba Ciceronis sententiam explicantia ipse imitator in suam recepit Consolationem, paulisper, ut est eius institutum, immutata ad hunc modum*: Non easdem improbis sedes, quas bonis atque integris, post mortem esse propositas. *Et septimum, quod nonnullam etiam mihi suspensionem affert. Etenim Lactantius libri primi capite decimo quinto ita totum coniunctim recitat*: Cum vero & mares & feminas complures ex hominibus in deorum numero esse videamus, & eorum in vrbib. atq; agris augustissima delabra veneremur; assentiamur eorū sapientiæ, quorū ingenijs & inuentis omnē vitā legib. & institutis excultā cōstitutāq; habemus. Quod si vllū vinqū animal cōsecrādū fuit; illud profecto fuit. Si Cadmi aut Amphitr. progenies, aut Tyndari in cœlū tollēda fama fuit, huic idē honor certe dicādus est, quod

quidem faciam. Teq; omnino optimam doctissimamq; approbantibus dijs immortalibus ipsis in eorum cœtu locatâ ad opinionem omnium mortalium consecrabo. *Hæc Lactantius. Imitator vero multa interiecit, & ad illud, Omnem vitam legibus & institutis exultam constitutâq; habemus, multa adiunxit, sic scribens: Tantis enim dubiis aberrare non possumus, & quæ sequuntur omnia usq; ad illud: Quod si vllum vnquâ animal. Quæ interpositio significat, hoc opus non esse Ciceronis, cum in opere ipsius Ciceronis nulla verba essent interiecta, si Lactantio credimus, & qui sequuti sunt Lactantium, optimis fragmentorum investigatoribus & explicatoribus, Sigonio ac Patritio. Vltimum fragmentum citat quoq; Lactantius libri tertij capite vigesimo octauo, scribens in hunc modum: Iam quicumq; alios cōsolati sunt ob interitum amissionemq; charorum, fortunæ nomen acerrimis accusationibus profciderūt: nec omnino vlla eorum disputatio de virtute est, in qua nō fortuna vexetur. M. Tullius in sua Consolatione pugnasse se semper contra fortunam loquitur, eamque à se esse superatam, cum fortiter inimicorum impetus retudisset; nec tum quidem se ab ea fractum, cum domo pulsus patria caruit: tum autem, cum amiserit charissimam filiam, victum se à fortuna confitetur. Cedo, inquit, en manum tollo. quid hoc homine miserius, qui sic iaceat? Ex quibus Lactantij verbis satis apparet, cum Cicero se consolatus esset, eum tamen fortuna cessisse, & aperte confessum esse, se à fortuna superatum fuisse.*

fuisse. Quod si verum est, ut tam verum esse, quàm quod verissimum existimo, videat imitator, quomodo illud scripserit de Cicerone: Exultare plane videor, victorque de fortuna ac de omni prorsus dolore triumpho. Iam omnibus Ciceronis fragmentis, quæ ex eius Consolatione citata sunt, diligenter consideratis, alia quadam perpendamus.

Illud in primis faciebat Cicero in Consolationis libro, ut multorum clarissimorum virorum exempla recenseret ad mitigandum aterbissimum casum suum. Quod ipse testatur in quarta Tusculana ad hunc modum: Quid, qui non putant lugendum viris? Qualis fuit Q. Maximus, efferens filium Consulare: qualis L. Paullus, duobus, paucis diebus, amissis filiis: qualis M. Cato, Prætor designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in Consolatione collegimus, Apparet quoque ex D. Hieronymo in Epitaphio Nepotiani, quæ Cicero exempla collegerit; cuius sanctissimi viri verba etiam a Sigonio citata placet hic adscribere, quia ad propositum nostrum pertinere maxime videantur. Legimus, inquit, Crantorem, cuius volumen ad confouendum dolorem suum sequutus est Cicero. Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Possidonij ad sedandos luctus opuscula percurrimus; qui diuersis ætatibus diuersorum luctum vel libris vel epistolis minuere sunt conati, ut etiam si nostrum aret ingenium, de illorum posset fontibus irrigari. Proponunt innumerabiles viros, & maxime Periclem, & Xenophontem Socraticum; quo-

rum alter, amissis duobus filiis, coronatus in concione disseruit; alter cum sacrificans filium audisset occisum, deposuisse coronam dicitur & eandem capiti reposuisse, postquam fortiter in acie dimicantem reperit concidisse. Quid memorem Romanos duces, quorum virtutibus quasi quibusdam stellis Latine micant historia? Pulvillus Capitolium dedicans, mortuum, ut nunciabatur, subito filium, se iussit absente sepeliri. Lucius Paullus septem diebus inter duorum exequias filiorum triumphans urbem ingressus est. Prætermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scauolas, Metellos, Marcios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios; quorum non minor in luctu, quam in bellis virtus fuit; & quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicavit; ne videar potius aliena, quam nostra quæsisse. Cum igitur testetur Divus Hieronymus, in operibus ad sedandos luctus compositis viros innumerabiles proponi quos imitemur; affirmat tamen, Periclem maxime & Xenophontem commemorari; ac verisimile est ordine temporum primum Periclem, deinde Xenophontem laudatum fuisse; quo ipso ordine Divus quoque Hieronymus nominavit. Nam prior fuit Pericles, qui etiam prior mortuus est, anno quarto Olympiadis octogesimæ septimæ; posterior Xenophon, qui obiit anno primo Olympiadis centesimæ quintæ. Tamen hic novus auctor ordine præpostero prius egit de Xenophonte, quam de Pericle. cumque simul egerit de Anaxagora, obser-

van-

uandum est, Ciceronem de eodem facere mentionem in tertio Tusculana, his verbis: Euripides fuerat auditor Anaxagoræ, quem ferunt, nuntiata morte filij, dixisse: Sciebam me genuisse mortalem. Nihil tamen ipsum Ciceronem dicere, quo ostendat, de eo se egisse quoque in Consolatione, ut de Romanis fecit in quarta Tusculana. Præterea ex viro sanctissimo intelligitur, Romana exempla quæ collegerat Cicero, fuisse Pulvillum, Paullum, Maximum, Catonem, Gallum qui in libro De amicitia nominatur Caius, cum fuerit C. Sulpicius Gallus, Pisonem, Brutum, Scauolam, Metellum, Marcium, Crassum, Marcelum, atque Aufidium: nec plura collecta esse, quia ille non addiderit & alios; cuiusmodi verba additurus fuisse sine dubio videtur, si non omnes, quos legisset vir Ciceronis studiosissimus, enumerasset. Tamen hic novus scriptor non solum inter externa exempla celebravit Harpagum, Dionem, Prexaspem, quorum primum & tertium, apud hunc auctorem corrupte Trahespam appellatum, Herodotus nominat; quæ exempla mihi non est certum à Cicerone fuisse tractata: verum etiam de Romanis, relicto temporum ordine in exornando Quinto Fabio ante Pulvillum, præter eos qui ab illo enumerati sunt, meminit Cæpionis, & Lepidi, & Caij Cottæ, de quibus se dubitare Cicero scripsit ad Atticum. Sic enim legitur in epistola vigesima prima libri duodecimi epistolarum ad ipsum Atticum: Velim me facias certiore proximis litteris, Cn. Cæpio Serviliæ Claudij Pater,

I iiij

uiu ne patre suo naufragio perierit, an mortuo; item Rutilia uiuo ne C. Cotta filio suo mortua sit, an mortuo. Pertinet ad eum librū quem De luctu minuēdo scripsimus. *Et in epistola* xxiii. Quæro de Regillo Lepidi filio, recte ne meminerim, patre uiuo mortuum. Cum igitur ipse Cicero de illis dubitaret; incertum est, quid de ipsis statuerit. at putem ipsos omisos esse, cum à D. Hieronymo non fuerint nominati. Ceterum ut mittamus has nostras de rebus coniecturas, si nihil aliud haberetur quod de hoc libro suspicionem faceret; eloquentio ipsa, nostra quidem sententia, satis indicaret, eū Ciceronis non esse, in quo quedā verba sunt minus Ciceroniana; quadam minus proprie dicta; quadam etiam fortasse minus latina. Cum autem duabus quasi notis veteres libri dignoscantur, ipsa rerum obseruatione, *Et* eloquentionis ratione; posteaquam res ipsas perpendimus, de elocutione aliquid conscribamus. Quod igitur attinet ad huius scriptoris verba, ut præterea illa quæ Typographi negligentia tribui possunt, quemadmodum, ubi legitur, quod supra quoque notauimus, Traheaspas pro Prexalpes: *Et* Tantumque potest impietatis odium, ut tyrannum extinctum ac sæuissime excruciatum nemo miseratur, pro miseretur, à verbo Miserari: *Et* iuuarint pro iuuerint: *Et* alia huiusmodi; illud mihi nequaquam Ciceronianum videtur; Nec vnquam viuit animus, nisi compage solutus corporis. Compagibus dixisset Cicero, ut De senectute: Dum sumus in his inclusi compagibus corporis. Nec illud: Immerentes dixerit aliquis pro Non merētes, Nec

Nec illud; Misere ipsis, & infelicititer, pro Non feliciter. Nec illud; Vagitus, lacrymæ, imbecillitas. *Et*, primus ille nascentium infantium vagitus, pro actu vagiendi, etiamsi sit Virgilianum. Nec illud: Despondeat animum; etiamsi sit Liuianum. Nec illud: Quanto indecentius est, *Et*, Ne quid impium, aut indecens audeant. Dixisset Cicero, Magis indecorum *Et* Indecorum. Nec illud; Ofor, detractor; pro eo qui odit, & qui detrahit. Nec illud; Captiuitati, inopiæ, luctui. *Et* pene captiuitatem & quidem miserrimam censuerim pro captiuorum conditione. Nec illud; Lætambundas funus ducere pro ijs quæ abunde lætarentur. Nec illud: Numerare Lacedæmones pro Numerare Lacedæmonios. Nec illud: Incredibilis est eorum absurditas, ut nulla esse possit aut pertinacia aut imperitia tanta, quæ non ista aspernetur, atque refugiat. Dicere enim, absurditatem *Et* imperitiā eum qui Ciceroniane se loqui profiteatur, mirastultitia atque inscitia est. Nec alia vocabula multa, quæ recensere omnia iam piget. Nec illa verborum coniunctio, quæ post dictionem Cum, ponitur dictio quæ à litera N incipiat. De qua sic Cicero in Oratore ad Brutum; Quid illud? non olet unde sit quod dicitur, cum illis. cum autem nobis non dicitur, sed nobiscum? quia si ita diceretur, obscænius cōcurrerent litteræ, ut etiam modo, nisi autem interposuissē, concurrissent. Ex eo est mecum, & tecum; non cum me, & cum te; ut esset simile illis vobiscum, atque nobiscum. Quod respiciens idem Cicero libro nono familiarium ad Papyri-

um Patumita scribit: Quid? quod vulgo dicitur, cum nos te volumus convenire, non obscenum est? Memini in Senatu disertum Consulare ita eloqui. Hanc culpam maiorem, an illam dicam? potuit obscenius? Non, inquis, non enim ita sensit. & paullo post sic: Socratem fidelibus docuit nobilissimus fidicen. Is Connus vocatus est, num id obscenum putas? Servius quoque in librum primum Aeneidos notavit cacophoniam in illis verbis: Numerum cum nauibus æquat. Ut igitur vitaretur vocis turpitude, quæ huiusmodi coniunctione representatur propter turpissimam feminarum partem, ut cum præfatione honoris loquar, Cunnū appellatam, Cicero raro admodum in eam coniunctionem incurrit, & id vitium maxime vitavit in operibus illis quæ scripsit circiter ea tempora, cum tale tradidit præceptum, ut in Consolatione, in Tusculanis, in libro De senectute, in libro De amicitia & aliis similiter. Itaque, in ipso libro De amicitia Ciceronianus Lælius, cum probaret à natura oriri amicitiam, fugit earum litterarum concursum in hunc modum: Si aliquem nacti simus, cuius cum moribus & natura congruamus, interposuit enim illas duas voces, Morib. Et; quæ poterant omitti, nisi ille turpis concursus vitandus fuisset. Et inferius sic: Tarquinium dixisse ferunt tum cum exul esset, se intellexisse quos fidos amicos habuisset, quosque infidos, cum iam neutris gratiam referre posset, interiecit dictionem Iam. Idem fecit aliis in locis, quæ studiosus lector poterit observare. Auctor tamen huius Consolationis ostendit, se huiusmodi

inmodi præceptum ignorasse, cum sæpe in hoc vitium incurrit, & novies cum dictione Cum, dictionem à littera N incipientem coniunxerit, ut ad eam turpissimam partem, quam tam sæpe elocutione sua representavit, maximè aptus & natus esse videretur. Scripsit enim; Vel cum nullo, vel certe cum modico dolore. & Magnaque potius cum nominis sui gloria. & Cum nostro vulnere medeamur. & Cum nullo vel certe minimo doloris sensu. & Cum neminem ipsa morte magnopere commoueri debere probatum sit. & Cum nec ipsi quidquam acciderit mali. & Quæ tanto pere cum natura congruat. & cum nihil, nisi rectum honestumque cogitaret. & Cum nihil, nisi quod rectum & æquum est, laudabile arbitramur. Quæ igitur minime Ciceroniana videntur, ex eo quod alijs in locis Cicero illis usus non sit; illorum si unum aut alterum tantum in hoc libro reperiretur, dici fortasse posset, non esse absurdum, ut aliquam vocem in uno tantum libro, & non in alijs, ipse usurpaverit. sed cum tam multa in tantulo libello reperiantur; nescio, quis sana mentis eum esse Ciceronis possit existimare. nunquam Cicero occasionem habuerit vitendi huiusmodi vocibus, nisi in hac Consolatione? vel sibi existimavit licere magis in hoc opusculo, quàm in alijs, adhibere verborum sordes & ut vocabulo utar imitatoris, loquendi absurditates. Illud vero mihi videtur minus proprie dictum: Ad futuram vitam, tamquam ad patriam, euolare. Nam si dixisset in cælum, tamquam in patriam, magis ferendum esset. Accedit,

quod tamen si Cicero libro sexto de Rep. scribit, animis bene de Rep. meritis certum esse in cælo ac definitum locum, ubi beati a quo sempiterno perfruantur, & ciuitatum rectores & conseruatores ex cælo profectos, in cælum reuersuros, & in prima Tusculana. posse animos, cum è corporibus excesserint, in cælum quasi in domicilium suum peruenire; & alibi similiter: tamē hac cœlestis patria appellatio, qua significatur homines in hac vita peregrinari, est magis propria Christianorum Theologorum, quam Ciceronis, qui nunquam eam vitam, que post mortem habetur, appellauit Patriam. Quemadmodū loqui de die ac termino, omnibus hominibus constituto, & dicere præfinitum esse vite terminum à Deo, quem præterire, aut ex quo egredi nemini liceat, iuxta illud quod legitur apud Prophetam Iob, Deum constituisse terminos homini, qui præteriri non possunt; ac affirmare vite terminum voluntarium, & in hominis arbitrio positum esse, scilicet ut breuior reddatur; magis Christianis, quam Ciceroni conuenire, cum de hac Consolatione mecum colloqueretur, obseruauit magnificus & generosus iuuenis, Ioannes à Bronchorst & Bateburch, Liber Baro in Rymperg & Gronsfelt, Dominus in Alpen, non solum nobilitate & generis claritate, sed etiam summi ingenij laude, ac flagranti optimarum artium studio, in quo facit, me quidem teste, admirabilem cursum, ac progressionem ad excellentiam, ornatissimus, qui cum præstantis sue erga me voluntatis egregia & minime dubia dederit argumenta; ita à me amatur & obseruatur inter nobilissimos audito-

auditores meos, ut omnia me eius amplitudini officia debere profitear. Illud præterea est maxime improprium & improprie dictum: Non enim is ego sum, qui animū simul cum homine interire putem, pro eo, simul cum corpore. Quod nunquam dixisset Cicero, qui secutus Platonis sententiam, putauit hominem esse animum, ut interire animum cum homine, sit interire animum cum animo, quo quid absurdius? Sic enim ex Platonis doctrina in Alcibiade primo libro sexto de Rep. scripsit: Sic habeto te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim is es quem forma ista declarat: sed mens cuiusq; is est quisq;, non ea figura quæ digito demonstrari potest. & in prima Tusculana; Est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptū Apollinis, quo monet, ut se quisq; noscat. nō enim, credo, id præcipit, ut membra nostra, aut structurā, figuram venoscamus. neq; nos corpora sumus: neq; ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. Cū igitur, Nosce te, dicit, hoc dicit, Nosce animum tuum: nam corpus quidē quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum. ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. Quædā autem dubito, an sint satis congruenter dicta, ut præter illa, quæ superius notata sunt, Filio suo pro Filio eius, & Nemini non penitendū Reip. statum: etiam illud; se hominē esse meminere; nihil autem humanius esse morte; ut, si nō ab ipso diuelli atq; auferri posset, dijs propior habendus esset, quam hominibus. nec omni ex parte hominis nomē ipsi congrueret, quia commu-

ni & præcipua hominis conditione non uteretur. *Ego dicerem*: Auferri possit, habendus sit, congruat, utatur. *Vel*, Nihil humanius esse morte, quæ si ab ipso diuelli atque auferri posset, & reliqua: quemadmodum dicitur infra: Lacrymis nihil profici, quæ si quid adiumenti auferre possent, & quæ sequuntur. *Tametsi enim illud congruit*: Homo curare deberet, ut dijs propior haberetur: non video tamen, quomodo illud possit congruere: Is se hominem esse meminerit, ut si mors ab eo abesset, dijs propior haberetur, *vel*, habendus esset. *Quod Latinitatis studiosis iudicandum relinquo*; quemadmodum etiam illud: De quo est apud Herodotum illum Xerxi respondisse. *pro*, Quem est apud Herodotum Xerxi respondisse. & illud: De quo traditum est, nihil eum putauisse. *Et illud*: Lacænas matronas traditum est consueuisse ac solitas esse; contra vero curabant, nec statuebant, *pro* curasse nec statuuisse. & illud, quod iurare non esse Latinum: Erepti vel amici vel affinis vel filij cogitatio adeo nobis grata est, quod illum pene ante oculos constituere videatur. *pro*, Adeo grata est, ut illum, & quæ sequuntur. Nunquam enim nec Cicero, nec alii Latini huiusmodi elocutione vsi sunt, quæ ab iis tantum qui barbare loquuntur, usurpatur, & indigna est quæ tanto scriptori tribuatur.

Hæc ego habui, quæ de Consolatione nuper edita raptim scriberem. Tu, cuius momenti sint, pro tua sapientia indicabis, meq; ut soles, amabis. Patavi quarto Cal. Maias. MDLXXXIII.

FRAN-

FRANCISCVS VIANELLVS
CAR. SIGONIO S. P. D.

EX litteris, quas proximis hisce diebus Paullus Taurellus ad Petrum Bonsum misit, intellexi iudicium, quod de lib. M. Tullij in Consolatione filie nuper edito, fecisti. Et quoniã ea litteræ verbum iniiciunt de alijs libris, qui post modum edendi sunt, ne quisquam suspensio animo editionem expectet, hoc tibi significandum censui, non esse eos M. Tullij, sed aliquorum veterum scriptorum, quos tamen si promissis fides habenda est, speramus in nostras manus esse peruenturos. qui si edentur, ad te statim mittentur. Quod autem ad librum iam editum attinet, ob eam rationem sine vlla præfatione vel epistola editus est, ut unicuique liberum iudicium relinqueretur censendi de eo, quidquid visum fuisset. hoc autem iudicium fieri optauimus nõ ab omnibus promiscue, sed a doctissimis viris, & à te in primis, cuius iudicio omnia quæ in litteris obscuriora videntur, iure optimo demandanda sunt. Itaque rem gratissimam feceris, si ad me rescriperis, ut quæ ex alienis litteris angustè cognoui, à te ipso latius intelligam. non enim cuiquam concedo, qui tui amantior & obseruantior sit, aut omnium commodorum & ornamentorum tuorum cupidior. Vale doctissime Sigoni, præcipuum omnium litterarum & litteratorum decus. Venetiis Non. Maij, MDLXXXIII.

CAR. SIGONIVS FRANCI-
SCO VIANELLO S.

QUOD meum de Consolatione Ciceronis modo editarequis indicium, res in eū locum adducta est, ut mihi ab ea, quam primum dixi, sententia recedere non sit integrum. Nam ut librum legi, ac singularem eloquentiae ac doctrinae copiam elegantiamque cognoui, ilico ipsum aut Ciceronis, aut certe praestantissimi alterius videri esse ingenii, protuli. neque aliquem exiis, qui rem perspexerint, ac iudicium ferre possint, aliter sentire postea reperiri. Quod autem, ubi inuentus ē a quo editus sit, non adiectum sit, multi, haudquaquam rudes ē imperiti fucum propterea factum esse verentur. Quare ad eorum auertendum errorem eleganter admodum feceris, si ipse totam huiusce rei historiam comiter hominibus exposueris. quo facto, spero me facillimē assecuturum, ut incredulorum istorum impetum, non solum sustineam, sed etiam felicissime comprimam. cuiuscunque autem opus sit, quod meum est, magnas tibi ē ago ē habeo gratias, quod illud edideris, nec diutius cecis latere in tenebris vetustatis permiseris. Gratissimum autem mihi feceris, si nomina eorum quoque scriptorum ad me miseris, quos te ex ipso antiquitatis promptuario prodituros propediem profiteris. Vale, ē me, ut facere videris, dilige, pro certo habens, me tibi mutuā benevolentiam voluntatemque praestare. Bononia. Idib. Maij. M D LXXIII.

CARO-

CAROLI SIGONII
PRO CONSOLATIO-
NE CICERONIS

ORATIO PRIMA.

TRICESIMVS iam prope agitur annus, cum ego Tullianorum fragmenta librariis, tanquam dispersas aliquot ex sauo naufragio colligens tabulas, incredibili flagrare desiderio cœpi Consolationis ab eo scriptae legendae, ac praecipuo quodam studio cognoscendae. monuit autem me cum graue atq; honorificum veterum qui illam legerant, testimonium, tum ipsius qui scripserat, longe omnibus antefrendum iudicium. quem saepe admonentem animaduertentē, omnia se philosophorum dicta, omnia vetustatis exempla, conquisuisse, quae idonea visa fuissent, in eam diligentissime contulisse, ita ut omnes ante se in eiusmodi scriptionis officio superasset. Verum, ut ingenue fatear, nunquam euenturum putavi, ut me viuo hic liber in lucem prodiret, quod omnes iam bibliothecarum arculas satis a doctis hominibus exploratas, omnesq; angulos excussos existimarem, in quibus eiusmodi latere ac contineri thesaurus posset. Ecce autē prioribus mensibus ex improviso liber hoc indice insignitus Venetijs ad me praclari muneris loco deferretur. Quo accepto, primum obstupui, atq; alienum esse aliquid, ut est nostra suspiciosa natura, duxi. deinde ut legere multis audientibus cœpi, ac sententia-

K

rum gravitatem, verborum splendorem, ac singularem totius compositionis lenitatem, sine ulla negociorum repugnantia sensi, illico ad contrariam sententiam inclinavi. atque in ea post firmitus perstiti, postquam rem per ocium, ut sedatiore, sic intentiore mente ac cogitatione, lustravi. Dum autem tacitus certiores aliorum opiniones exploro, litteris ad me multorum affertur, plerosque fucum ab aliquo temere factum esse censere. Quod ut audini, suspicatus continuosum, aliquid eos vidisse, quod ingenij mei acies intueri non potuisset, atque eorum perspicere consilia & rationes optavi. Interim vero rogatus à multis, quorum aduersari voluntati non potui, ut quae me potissimum ad huius approbationem operis impulissent, expromerem, haud gravate feci, ut quae mihi pro illo dici posse viderentur, litteris consignarem, ne praclarum atque utile forte opus, indicta causa damnatum, temere à nostris bibliothecis & scholis ablegaretur. Atque hoc quidem officium meum spero me aequis iudiciis omnibus facillime probaturum. certe, quantum consequi vetererenuocanda harum litterarum industria potero, haudquaquam susceptam causam incommoda aliquorum opinione affligi ac labefactari permisero: ita tamen ut facile de proposito decessurus sim, si quae posthac aut veriora aut probabiliora vel sensisse vel protulisse comperero. Quae autem res in controuersiam veniat, quamquam neminem paullo humaniorem esse puto qui nesciat, tamen imperitiorum gratia declarabo. Cesare quartum consule, in Hispania contra Pompeii filios dimicante, Cicero Tulliam si-

liam,

lian, quam caritate eximia diligebat, amisit. cuius cum ingentem ferre dolorem non posset, ut sapiens, remedium à philosophia petiuit. ac contractis in unum omnium qui de luctu minuendo scripserant, commentarijs, Consolationem confecit, quae se ac simul omnes alios in eiusmodi casu disertissime confirmavit. Inde eversa plane Caesariano dominatu rep. philosophia tractationem aggressus, Hortensium, Academicam, De finibus, Tusculanas, De Dijs, De diuinatione, De senectute, ac De officijs edidit. Haec deinde Consolatio, in manibus hominum diu magna approbatione versata, demum in illa teterrima litterarum omnium tempestate sic obruta est, ut post eum ceteris eius libris haudquaquam emerferit. Quare magna nobis adhuc omnibus opinio fuit, eam una cum Hortensio & alijs quibusdam profuse euannisse. Tandem superioribus, ut dixi, mensibus liber huius argumenti nomine Ciceronis exiit, is qui nunc in quaestione adducitur. Ceterum cum de incerta alicuius auctoritate voluminis disceptatur, illa praecipue docti exquirere consueverunt, num librum ab auctore eiusmodi tituli scriptum esse constaret, num quid in eo haberet, quod insignem aliquam personarum ac temporum cum negocijs ipsis dissensionem haberet; num qui veteres huiusce memoria usurparent, ex quorum ore, ipsis aut sententijs aut verbis, aliquid affulgere luminis posset. Vbi vero hac inter se congruere copererunt, tum de ipsius sinceritate iure posse ambigi negauerunt. Atqui M. T. librum conscripisse, in quo semetipsum de morte filiae consolatus sit, omnes fatentur. hanc vero eiusmodi esse, ut nihil personis, nihil

K ij

temporibus alienum includat, ipsi quoque, ut video, aduersarij asserunt. testimonia vero sui fide digna multa habere, ne illi quidem, credo, audebunt inficiari. in quo igitur est controuersia? Falsum opus esse, atque ab aliquo nostri temporis homine M. Tullij nomine fictum aiunt, perinde ac priscis temporibus dua inter se contraria Sallustij ac Ciceronis orationes, & altera, antequam iret in exilium, simulata sunt. Quo de genere meam ego hoc loco sic sententiam interponam, ut non de tota re aliquid assuerantius statuam, sed quibus potissimum rationibus liber hic Ciceronis asseri possit, ostendam: neque ut aliquot erroris tenebras eis obijciam qui adulterinum, sed ut faciem veritatis eis aliquam preferam qui germanum esse existimant. Quod si forte contigerit, ut opinione atque consilio labar, non ego cupidus, aut mendax, sed humana coniectura lubrica ac fallaces erunt habenda. Siquidem sit sapissime, ut maiorem vim habeant probabilitatis quae minorem praesferunt speciem veritatis. quam quidem nos aut his vestigijs, aut nullis alijs, in hoc rerum genere assequemur.

Quid igitur isti potissimum dicunt qui ab hac ratione dissentiunt? negant, verisimile esse, monumentum eiusmodi aliquod, diuturna ac caca adeo caligine vetustatis oppressum, demum post tot annorum curricula, iam omnibus perlustratis latebris, erupisse. Verum quo tandem saeculo hoc homines acutissimi differunt? nempe illo, quo multa eius generis alia felici doctorum hominum diligentia exierunt. Quid enim? non ne Liuij, ac Paterculi historia, &

ria, & Ciceronis Orator, ac Brutus, atque ipse ad Atticum, & aliquot ad Brutum epistole, memoria patrum nostrorum & nostra inuenta, eam hodie apud omnes obtinent auctoritatem, quae veris incorruptisq; veterum monumentis scriptisq; debetur? Verum illud omitto. ecquando alias nostris proximisve temporibus homo tam acri instructus ingenio aut tanta praeditus industria fuit, qui Ciceronem perire atq; artificiose adeo simularit, ut indicia eruditorum intelligentiumq; praestrinxerit? at veteribus aliquot existerunt. fateor. verum in alio se verum genere exercuerunt. quippe finxerunt orationes, id est actiones eas complexi sunt, quas neq; Cicero attigerat, & ipsi facile conijcere ex propinquitate saeculi poterant. atq; omnino acta illa inseruerunt, in quibus etiam fallentes, nulla vnquam, si sibi confutissent, refelli hominum memoria valuissent. deniq; ea persequuti sunt, de quibus nemo ante loquutus erat, & quae, cum omnino nulla fuissent, liberam ad fingendum sine mendacij suspitione potestatem omnibus tribuebant. At vero qui Consolationem Ciceronis effingendam hoc tempore sumpserit: na ille non solum difficile cum eo certamen instituet, qui in hoc genere admirabili excelluisse ingenij gloria fertur, sed etiam ea tractabit, quae longe a sua memoria notitiaq; remota sunt; & solida doctrina monumenta restituet, in quibus nullam, ut ibi, res ipsa materiam ad comminiscendum suppeditabit, quod tota in veterum varietate dictorum factorumq; posita sint, quae ex solis philosophorum atq; historicorum scriptis possunt hauriri. quae quidem Cicero cognos-

scere facile potuit; huic vero ne in quiete quidem videre iam prorsus amissa licebit. demum ea persequetur, quorum multa veterum testimonia extant, non solum eorum qui ipsa studiose legerunt, sed ipsius etiam qui prodidit Ciceronis. quorum unum si forte omiserit, continuo falsi reus agetur, ac facile siue stultitia siue impudentia convincetur. Quod si illi, solis ingenii atque eloquentia viribus vsi, constantiam tamen retinere non potuerunt, ac convicti demum explosique ab omnibus abierunt, quid huic, si sanus erit, tumultus obiicietur, cui tantus rerum, tantus sententiarum, tantus exemplorum, tantus verborum delectus atque apparatus, erit instruendus ac congerendus? aut cuius laudis ac premij spe incitatus, in tantas se adduci scriptionis angustias patietur? Age vero, si veritatem huius operis, in disceptationem iudiciumque adductam, certissimis ac locupletissimis hominum testimonijs comprobare ac confirmare velimus, qua tandem aut graviora aut veriora alia producemus, quam vel eius qui hoc texuit, vel eorum qui pertractarunt? Atqui si Cicero ipse longe animo prouidisset, fore aliquando, ut liber hic in lucem editus parum apud homines fidei atque auctoritatis haberet; nec liquidius, nec certius voluntatis sua testimonium atque argumentum edere potuisset, quam quod pluribus in locis quasi de industria consignatum testatumque reliquit. quid autem inquit? Librum scripsi, in quo memet de morte filiae consolatus sum. audio. num quid amplius? in quo pluribus verbis humanæ vitæ miseria deploravi, omnes sententias philosophorum

rum

rum collegi, qui mortem bonis omnibus præditam, malis omnibus vacuam ostenderunt, itemque omnia clarissimorum nostræ ciuitatis viro- rum exempla, qui aut obitum suorum constantissime pertulerunt, aut ipsi mortem fortissime oppetierunt. Num hoc fuit contentus? nequaquam. addidit enim, in quo animorum immortalitatem, atque eorum qui se in vita iuste, caste, atque integre præstitissent, beatitudinem demonstrauit. quare merito eos à Græcis, tanquam Deos consecratos cultosque, ostendi, ac propterea eorum exemplo filiam meam optimam consecraui. & quam omnium Græcorum ac Latinorum ingenijs ad immortalitatem nominis celebraram, eandem dedicato etiam fano posteris colendam venerandamque proposui. Num plenum adhuc edidisse veritatis huius existimatis iudicium? minime. adiunxit enim: Hæc autem omnia adeo varie, copiose ac diserte perstrinxi, ut nulla à quoquam adhuc conscripta sit Consolatio huiusmodi. Nonne cum hæc tam diligenter atque accurate posteris tradidit, eos tacite visus est admonere: Si quando liber, his virtutibus præditus, ex latebris vetustatis eruperit, nolito dubitare, ne meus sit? Quid? nonne idem prope testari videtur Lactantius, homo non minore fidei quam doctrina laude ornatus? cum in hanc sententiā inquit: Legi diligenter librum hunc, atque eius sententias, & verba longis ambitibus, circumscripseram in meos commentarios pro meo comodo retuli. in quo hæc cohererent: hunc pro germano Ciceronis habeto. nonne idem ceteri, quorum

K iij

fides, ut antiqua, sic integra atque incorrupta, debet existimari? His ergo, & nullis aliis in hoc iudicio standum esse censeo. Audiamus autem singulos, suum, ut cuiusque rei probatio inciderit, testimonium pure ac sincere dicentes. Et, quod in eiusmodi causis adhuc semper valuit, ut antiquissimis testibus fides veritatis assereretur, faciamus, ut in hac etiam vel maxime valeat: in qua suspiciones ac coniectura nihil aut parum habere firmamenti videntur. quæ tamen in ceteris causis cum adsunt, lenissima plerunque reperiuntur. ac sententias, fragmenta, exempla, & verba huius libri diligenter adeo excutiamus, ut nihil quod ad rem pertineat, omittamus. QUÆRIMUS igitur de sententiis? dico, quæcunque Cicero se in Consolatione tractasse, aut alij ipsum egisse testati sunt, omnia in hoc libro tanta expressa diligentia apparere, ut vel ex hoc uno fidem haud dubiam possimus germana huius compositionis haurire. Audiamus Ciceronem. Is libro XII ad Att. sic prodidit: Quod me ab hoc mœrore recreari vis, facis, ut omnia; sed me mihi non defuisse, tute testis es, nihil enim de mœrore minuendo scriptum ab ullo est, quod ego non domi tuæ legerim. Sed omnem consolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, ut ipse me per literas consolaretur, quem librū ad te mittam, affirmo tibi, nullam Consolationē esse talem. Item: Omnia scripta doctissimorum hominum, quæcunque sunt in eam sententiā, non legi solum, quod ipsum erat fortis ægroti accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod

quod certe afflictī & fracti animi non fuit. Quod Cicero se fecisse in Consolatione sua inquit, id in hac disertissime factum videmus. quippe omnium philosophorum, qui de morte luctuq; scripserunt, sententias intextas ac digestas animaduertimus. Philosophi autē illi præcipue, præter Platonem, fuerunt Crantor, Theophrastus, & Xenocrates. ex quibus Crantor scripsit Consolationem ad Hippoclem, cui mors liberos eripuerat, Theophrastus Callisthenem, siue De luctu, Xenocrates De morte, ut Plutarchus & Diogenes prodiderunt. qui quamquam omnino hodie nulli sunt, de his tamen sic noster hic scriptum reliquit, ut eorum se libros diligenter euoluisse ac cognouisse ostenderit. Etenim hoc modo inquit: Quāobrem prudenter à doctis & sapientibus viris & cogitatum & factū est, qui de luctu minuendo ante nos scripserunt. quorum exstant satis multa sane sapiēter litteris madata, in primisq; à Theophrasto, Xenocrate, & Crantore. quorum libros cum sæpe animi causā sumpserimus in manus, admirati eorum saluberrimis præceptis refertam & conditā eloquentiam, tum proxime legimus necessario. casus enim ereptæ nobis filiæ, quam in oculis ferebamus, eximij & virtutis & prudētiæ laudibus præstantem, ita nos vel perculit vel afflixit, ut ab ijs opem ad leniendum & mitigandum dolorem petere coacti simus, quorum maxime doctrina atque auctoritate antea mouebamur. Itaq; multa, quæ ab illis vel acute cogitata, vel eleganter enunciata sunt, ad dolorem nostrū abstergendum colligemus. Hoc autē loco querere

ab istis hominibus libet, ubi sint prudentes hi de luctu minuendo commentarij, ex quibus imitator iste se praecepta collegisse ad leniendam doloris suae acerbicatem ostendit: & si nusquam existunt, quomodo haec ab illo ad veritatem conformata contendunt? Mox: Atque hic locus à Theophrasto egregie tractatus & perpolitus est, itemque à Xenocrate, quorum uterque eos qui communes casus recusant, imprudentiae atq; iniustitiae condemnat, alter etiam dijs ipsis aduersos non dubitat appellare. Item: Sed ego Crantorem sequor, cuius legi breuem De luctu librū. Inde post multa. Quamuis multos philosophorum libros vel de luctu vel de morte satis accurate legissemus, ut Theophrasti, Xenocratis, aliorum, quos commemorare nihil attinet: tamen hoc ideo non feceramus, quod euenturum putaremus, ut ijs ipsis in nostro mœnore vteremur. itaque neque lectionem, quantum oportuisset, accuratam, nec memoriam satis intentam adhibuimus. casu autem repentino oppressi, non prius ad libros confugere potuimus, quin ante acerbicatis vi prosterneremur. Simul etiam volo, ut iidem mihi respondeant, ubi terrarum lateant veteres isti vel de luctu vel de morte scriptores, a quibus ad imitatore hunc monita haec tam praecleara manarint, Xenocratem dico, Theophrastum, & Crantorem, quos quidem constat, multis iam saeculis ex hominum memoria temporis iniuria prorsus euulsos. Nec multo post: Nam si verum est, quod à Theophrasto alicubi proditum memoriae mandauimus, orbem

orbem terrarum theatrum quoddam esse, diuina mente repletum, & caelestis indicandae sapientiae gratia tam multis vndique collucentibus ornamentis illustratum ac depictum; in eo autē medio collocatos esse homines à Deo, ut cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusque permultis assidue luctentur, Deum vero ipsum, quantum quisque pugnando valeat, quamq; viriliter fortitudine diuinitus accepta utatur, desuper asperare. Quin etiam illud tertium scire cupio, unde hunc demum Theophrasti librum nouus hic imitator eruerit, aut à quo tandem hanc illo tam praeclearam eius sententiam sumpserit? Quod si his monumentis iam pridem deletis nemo nostrum vere has eorum adhibere sententias potuit, quid est, cur Ciceronem semetipsum aperte prodentem hac gloria spoliemus, ac simul illo repudiando hoc damni studijs nostrorum hominum afferamus?

In Tusculana inde quarta sic scriptum reliquit: Sunt, qui vnū officium consolantis putent, malū illud omnino nō esse, ut Cleanthi placet. sunt qui nō magnum malū, ut Peripatetici. sunt, qui abducunt à malis ad bona, ut Epicurus. sunt, qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil mali. Chrysippus autē caput esse censet in cōsolādo, detrudere illā opinionē mœrenti, si se officio fungi putet iusto atq; debito. Sunt etiā, qui hanc omnia genera cōsolādi colligant. alius. n. alio modo mouetur, ut fere nos omnia in Cōsolationē coniecimus. erat. n. in tumore animus, & omnis in eo tētabatur curatio. Urgeo adhuc vehemētius. si omnia

consolandi genera hac quæ Cicero se ferme in Consolationem coniecisse denunciavit, hic quoque aperte adhibita atque expressa esse videmus, cur non certum atque exploratum hunc illius esse commentarium asseremus? usurpata vero omnes intelligent, qui ea sibi sigillatim conqurenda suscipient.

Quod si imitator hic ea, quæ Cicero à veteribus sumpsit, eruere hoc tempore, amissis præsertim ac iam prorsus extinctis eorum monumentis, nequirit: num quæ ille primus prodidit, expiscari sedulitate aliqua valuit? multo minus. Quo modo ergo dicere illud potuit? Neque ego auderem hoc villo pacto primus prodere. non enim tam studiose quæ laudari possunt, appeto, quàm reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid vel leuioris culpe redundare. Quod à Cicerone factum Lactantius nunt tantum obscurissimo denotavit. Singulari nimirum vel diuino potius homine nobis opus est, qui tam lōge respiciat, ut quæ facta sunt, omnia præstanti quadam animi vi atque virtute conspiciat. Qui si fuit aliquis unquam, Cres ille Epimenides, si fabulis credimus, exiit. Non nostrorum temporum, non nostrorum morum, non huius occupata vite, non huius imbecille ætatis est tanta ad præterita subodoranda sagacitas. clamet, quantum velit, qui aliquem etiam existere posse Aristotele meliorem contendit. ego præclare mecum, & cum omnibus actum iri putabo, si obscurissima ipsius assequi consilia decretaque potuero.

Iam vero, ut longius orationem meam disputando producam, quemadmodum, si quis mihi libros Cice-

Ciceronis de rep. amissos offerret, statim ad explorandam veritatem præcipue partem illam inquirerem, in qua naturalium tractatio rerum haberet, de qua Atticum apud eum in Bruto sic loquentem viderem: Tuis de rep. libris nosmetipsi ad rerum naturalium memoriam comprehendendam impulsi atque incensi sumus. et si non inuenirem, eos statim Ciceronis esse abnuerem: sic contra hac Consolatione oblata, illico deplorationem illam rerum humanarum insignem requisivi, pro maximo veritatis argumento eam ducens, quod multis testimoniis compertam & confirmatam haberem. Etenim in prima Tusculana dixit: Hæc quidem vita mors est, quam lamentari possem, si luberet. A. Satis tu quidē in Consolatione es lamētatus, quā cum lego, nihil malo, quā has res relinquere. & in quarta: Quid necesse est vitā efficere deplorando miseriolem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos quantum potuimus, consolati sumus. Item S. August. lib. xix, cap. iiii de Ciuitate: Vita huius miseras lamentatus est Cicero de morte filia, sicut potuit. Vbi vero sumpto in manus libro comperi scriptorem hunc in ipso statim disputationis exordio omnium ætatum, sexuum, & conditionum arumnas copiose adeo ac diserte complecti, ut facile possit summum omnibus vita huius fastidium excitare, atque, ut Cicero dixit, mirificum has res relinquendi desiderium commovere: qui eni, atque omnem omnibus de eo dubitationem abiciendam existimant. Quæ doctrina laus si recentis huius imitatoris ingenio facultatique tribui-

tur, quid aliud, quam Platoni & Crantori, ac ceteris qui hoc argumentum antiquitus persequuti sunt, præstantissimis viris, homo obscurissima ac nobis adhuc incognita industria adequatur?

Possum minora quedam alia, & quidem non pauca commemorare, quæ Cicero se in Consolatione scripsisse testatus est, hic vero scripta licet animaduertere. ut illud xii ad Att. Quod si me ipsum per litteras consolatus sum, non me penitet quantum profecerim. mœrorem minui, dolorem nec potui, nec si possem, vellem. Etenim in hoc libro idem præcepit: Nec verò credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, ideo dolore omni ex parte improbare, omnesque illius ex animo fibras euellendas existimare. & illud in secundo De diuinatione: Quid ego de Consolatione dicam, quæ mihi quidē ipsi sane aliquantum medetur, cæteris item multum profuturam, puto: in hoc enim: Neminem puto fore, quem non rationes, à nobis tam studiose è sapientum libris collectæ, iuuent & delectent. Eodem modo in Tusculana quarta: Aegritudinis sedatio explicata est in Consolationis libro. quodque vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæque vim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. At in hac: Quanquam recentibus morbis medicinam adhibere vetant sapientes, conemur tamen consulere nobis ipsis. & post: Hoc autem dolore afflicti consolationem à nobis petētes, nosmetipsos in dolore vincemus,

cemus, ac naturæ quandam quasi vim afferemus. Et libro xii ad Att. Omnem consolationem vincit dolor. Hic: Sed vincat dolorem consolatio. Item ibi: Omnia scripta doctissimorum hominum, quæcunque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis ægroti accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli. quod certe afflicti & fracti animi non fuit. Hic vero: Hoc nos in mœrore nostro, quod certe fortis est ægroti, non solum accipere, sed etiam exquirere medicinam. Quibus in singulis ad veritatem excutiendam tantum momenti quisque constituat, quantum proprium iudicium & res ipsa prescribit.

Iam vero cum integra rerum à se in Consolatione tractatarum capita alijs in commentarijs indicata in hac ipsa inueniuntur, quid aliud, quam hoc germanum opus eius, esse testantur? In prima enim Tusculana scripsit, se in Consolatione de animarum immortalitate disseruisse. quod hic cumulatissime per multas paginas expletum esse videmus. In xii vero ad Atticū de consecranda filia egit, idque ipsum in Consolatione fecisse, Lactantius affirmavit; hic vero multis adeo verbis est factum, ut magnam extremi operis quasi regionem obsideat. Eodem in loco se filia fanum consecrare velle ostendit his verbis: Hoc mihi debere videor, neque leuari posse, nisi solvero, aut videro me posse soluere, id est locum qualem volo, inuenero. Et alio loco: Fanum fieri volo. neque hoc mihi erui potest. At in hoc libro Tulliam alloquens dixit: Tibi nunquam

debitum me perfoluisse officium putabo, nisi supremo honore decorauero. Id autem facile consequar, cum is locus quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. *Ad extremum ut ibi se filiam scriptis Latinis Græcisq. celebraturum pollicetur; inquit: Ego, quantum his temporibus eruditis fieri poterit, profecto illam consecrabo omni genere monumentorū ab omnium ingenijs scriptorum, & Græcorū & Latinorum; sic in hoc libro se id fecisse testatus est, ad eā loquens: Vigebis autem memoria, quādiu monumenta extabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excellæ laudis testimonia, quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, plane confidere debemus. Atq. hæc quidem ipse Cicero de se. cui in signe profecto iniuriam faciamus, si aperte pro laude sua testanti fidem non habeamus. Etenim si M. Scauro, quondam vno verbo obiectum sibi maiestatis crimen inficianti, credidit populus Rom. cur M. Tullio, causam possessionis pluribus asserenti, auctoritatem non tribuamus?*

Nunc prodeant ceteri. Lactantius libro primo, cap. 15, inquit: Tullius in eo libro, in quo seipsum de morte filiæ consolatus est, non dubitauit dicere, Deos qui publice colerentur, homines esse, & ipse eosdem se colere venerariq. testatur. Animaduertant quæso diligenter hunc locum omnes. duas ille res in hoc libro suscepisse Ciceronem affirmat, & Deos homines esse asseruisse, & se illos venerari ac colere. quarum hic utraq. intra paucos versus obiit. Siquidem primum dixit: Græcia mul-

tos

tos habet factos ex hominibus Deos. *deinde addidit: Neque vero hæc à me ideo copiosius disputantur, quod eos temere, neque satis considerate tam multos consecratos velim, cum eos ipse quoque venerer, Deorumque loco habendos putem. Quid hoc testimonio potest esse diuini, nisi si à diuino illo, cui omnia perspecta fuerunt, imitatore expressum fuisse, subijciamus?*

Cum autem idem libro tertio, cap. XIII, Consolationem opus non ioculari vocauit, sane ad id quod hic scriptum est, mentem intendit: Si grauioribus ludicra interdum admiscere liceat. & cum D. Hieronymus in Epitaphio Nepotiani dixit: Cratoris volumen ad confouendum dolorem suum sequutus est Cicero, sine dubio verba illa huius libri expressit: Sed ego Crantotem sequor, cuius legi breuem illum quidem, sed vere aureum, & ut Panætio placuit, ad verbum ediscendum Delectu librum.

An igitur hunc tantum sententiarum dictorumue contextum, tanquam aut temere initum, aut fuco se nuper ab imitatore confictum, repudiabimus, & locupletiora veritatis testimonia, quam cum aliorum, tum ipsius qui scripsit Ciceronis, desiderabimus? aut ipsum, ab inferis exploratum ac solidius voluntatis suæ monumentum missurum, expectabimus? ubi enim in his posterius priori, ut ille dixit, non conuenit? quod sequitur non respondet superiori? ubi non sic aliud ex alio nequitur, ut non, si ullam litteram moueris, labent omnia? cum ferme imitatorum huiusmodi esse monumenta deprehen-

L

dantur, ut prius à sua oratione, quam à nostra suspitione damnentur. Videte, quantum inter nos ac veteres illos interpretes Græcos interfit, & quantum consuetudo de spatio maiorum curriculoq; deflexerit. illi librum Aristotelis amplexi tenuerunt, licet auctoritatem ibi prolatam in ijs quos nominauit, libris diserte expressam non inuenerunt: nos eum repellimus, in quo plurima, alibi testata ac denunciata, diserte ac sine vlla dubitatione clauduntur. illi libello vno repudiando se deteriorem Peripateticorum disciplinam effecturos existimarunt: nos vno admittendo Latina lingua præstantiam polluturos esse veremur.

NEQUE vero solum sententia, ab ipso aut ab alijs significata, hic verbis suis insigniter exornata reperiuntur, sed verba etiam ipsa qua usurpata feruntur, membris aut ambitibus suis apte deuincta leguntur, qua Fragmenta vocamus. Vultis autem, ut rem iterum testimonijs affirmemus? procedat primus Cicero, ne forte multitudine aliorum dictorum sic postea obruatur, ut non appareat. Quid ais M. Tulli? Quod facitare Demosthenem obseruauit, ut eademmet verba, quoties apte caderent, adhiberet, id nunquam in animum induxi ut facerem; quòd ea res miram ingenij tenuitatem & nimiam verborum inopiam indicaret: quibus ego sic abundaui, ut C. Cæsar me copiam inuentorem ac principem, bene de nomine ac dignitate populi Rom. meritum, appellaret. Quanquam autem de industria ab hoc instituto refugi: ramen cum in Consolatione per-

bel-

bellam quandam sententiam de animis non, vnde cetera, genitis intulissem, vsque adeo illam probaui, ut de eadem re post in prima Tusculana disceptans, iisdem verbis repetiuerim: quòd elegantius ac rotundius dici non posse censuerim, meque è Consolatione ipsa sumpsisse testatus sim. Age igitur, quomodo loquutus es in Consolatione? Animis æterna cæli fedes quærenda, eaque propria illorum patria. Siquidem animorū nulla in terris origo inueniri potest. nihil est enim in animis mixtum atq; concretū. & quæ sequuntur. Quomodo vero in Tusculana? Vt illa natura cælestis & terra vacat & humore, sic vtriusq; harum rerum humanus animus est expers. Sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta, primum hæc & Deorum est, & animorum. Hanc nos sententiam sequuti, his ipsis verbis in Consolatione hæc expressimus. Animorum nulla in terris origo inueniri potest. nihil est enim in animis mixtum atq; concretum. & cetera ad verbum. Quid vultis amplius? Si Cicero in hoc iudicio adesset, & librum hunc suum esse conceptis verbis iuraret, num certius hoc dicere testimonium posset? Quid ergo isti contra dicunt? Hoc ipsum, opinor, non Ciceronem, sed imitatore illum suum diligentem atq; industrium effecisse. O rem indignam & prope intolerabile! cum de libro ~~æ~~ *æ* pulueris ambigeretur, virum ne Demetrii esset, ut ferebatur, an alterius: vni Theophylacto nescio quid hesitanter de illo proferenti assensimus: Ciceroni fidei de Consolatione sua testificati fidem habere nolemus? atq; acriter

L ij

omnia infirmasse testimonia existimabimus, si, ut tragici argumentum explicare fabula nescientes, ad Deum sic nos ad nouam imitatoris nescio cuius sagacitatē solertiamq; confugiemus? Introducamus ceteros, quando Cicero, ut video, non solum instabilis, sed etiam detestabilis factus est.

Plinius sic scriptum in sua Praefatione reliquit: Cicero in Consolatione filiae, Crantorem, inquit, sequor. S. Hieronymus in Epitaphio: Crantoris volumen ad confouendum dolorem suum sequutus est Cicero. Hic vero quemadmodum hac expressit? Hæc autem perite, ut dixi, à multis tractata sunt. Sed ego Crantorem sequor; cuius legi breuem, sed ad verbum ediscendū De luctu librum. Quid fingi potest aptius? quid in hoc vel ipse reprehenderet Aristarchus, homo à iudicio instructissimus, atq; huiusmodi artificij apud veteres peritissimus habitus? qui notis appositis malos falsove poetæ versus dispunxit, non uno verbo vniuersum, ut nostri, opus exterminauit.

Citate rursus Lactantium, qui quasi indignatus, quòd superioribus dictis suis habita fides non sit, noua prolaturus accedit. is lib. 3, cap. 19, inquit: Cum Cicero in principio Consolationis dixisset, luendorum scelerum causa nasci homines, iterauit id ipsum postea, quasi obiurgans eum, qui vitam nō esse malis plenam putet. Negabitis, hæc ab hoc libro abesse? non potestis. Nam in principio hæc posita sunt: Ut quasi luendorum scelerum causa nasci homines, & in hanc lucē ingredi, possis agnoscere. Inde post deplorationem miseriarū iterata cum

prædi-

prædicta obiurgatione, hoc modo: Redeo ad illud quod initio dixi, neminē esse, qui spiritum ducat, non miserum; neminem verē felicem; parumq; sapiunt ij, qui hominem luendorū scelerum causa natum, felicem aut beatum audent nominare. Quid ergo dicunt, cum se vrgeri hoc tam manifesto dicto conspiciunt? nempe ad suā, opinor, arcem perfugiumq; recurrunt: Quod tu à Cicerone factū, nos ab imitatore fictū esse asserimus. Bone Deus, quis vnquam aut facilius aut felicius omnia contrariorum argumentorum impedimenta remouit ac dissipauit? Ergo quod Cicero scripsit, id quilibet homo representabit? credo. Siquidē ut Herculi exprimendo satis est, si quis clauam effingat: sic Tullio effingendo, si in clausula Esse videatur, adiungat.

Transeamus ad alia. Idem eodem in loco scribit: Hinc nata est inepta illa sententia, hanc esse mortem, quam nos vitam putamus, illam vitā, quam nos pro morte timeamus. ita primum bonum esse non nasci, secundum citius mori, quā, ut maioris sit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in Consolatione, Non nasci, inquit, longe optimū, nec in hos scopulos incidere vitā; proximum autem, si natus sis, quam primum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunā. An vero hæc ipsa in hoc libro desiderantur? non, sed ab imitatore illo nostro inserta sunt. Diuinum hominem, qui tam acute intexere, tam perite contexere, immo vero tam prouidenter omnia retexere didicit. Et hic, cum eiusmodi sit, usq; adeo tamen præclara bona ista sua adhuc aut ignorauit aut neglexit, ut terris se ostendere,

L iij

ac tantā virtutis indolem hominibus patefacere, recusavit? Videamus autem, quomodo hac interiecerit: Nasci vero non intelligo, quibus expediat. nā in ærumnas miseriaq; ingredientes, quid gratū, quid hilare aspicimus? qua repotius non offendimur? quod primus ille nascentium infantium vagitus & eiulatus satis declarat. tributus est enim ab optima parente natura, quæ nihil inane solet efferre, ac potius ijs rebus quas efficit, admiranda semper edit vel pietatis vel iustitiæ vel prudentiæ documenta. Ex quo intelligi licet, nō nasci longe optimum esse, nec in hos scopulos incidere vitæ; proximū autem, si natus sis, quamprimū mori, & tanquā ex incendio effugere fortunæ. Sileni quæ fertur fabula, idem certe confirmat, qui captus à Mida missionem doctrina redemit. docuit autē regem, nunquam nasci optimū esse; sed celeritatē mortis proxime accedere. idemq; Euripidis testimonio poetæ sapientissimi cōprobatur. Num potuit elegantius? non, equidē arbitror, Quare Plut. & Seneca cum hunc locum legissent, uterq; in suā Consolationem coniecit. Ceterū hac Sileni fabula ab Arist. in lib. De animo, quem Eudemum vocavit, exposita, pluribus verbis à Plut. relata est.

Quin etiam cap. 13, reprehendens Ciceronē, qui philosophiā virtutis magistrā & vitæ parentē vocarat, insert demum sermone ad illum conuerso. Idē in Consolatione hanc de philosophia sententiā tulisti. Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. Hoc vero pariter in hoc libro apte interpositū est ad hunc modum. Nam cum de philo-

philosophia dicere instituisset: Sed nos philosophia aduersus omnes vel temporū vel fortune vel naturæ insidias munivit, quæ ita fortis est, ut nullius iniuriæ impetū extimescat; ita lenis & suavis, ut omnes acerbitates facile mitiget & molliat; ita demū utilis & fructuosa, ut totam se ad humanas utilitates liberalissime porrigat atq; explicet. *denig. insert:* Nihil accidere valde graue potest ijs, qui spe iam propinqua futuri boni recreantur & aluntur. Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. non enim tantopere bonis delectamur, quā malis affligimur. *Quid est in his, quod ab officio discrepare cernatur? quid est, quod suam vim & dignitatem non tueatur?*

Rursus lib. 3, c. 19, inquit: Quod adeo verum est, videm Tullius in Consolatione non easdem sedes incolere iustos atq; impios prædicauerit. Nec enim omnibus, inquit, idem illi sapiētes arbitratī sunt, etndem cursum in cælum patere, nam virijs & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in cœno iacere docuerunt; castos autē animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studijs atque artibus expolitos, leni quodam ac facili lapsu ad Deos, id est ad naturam sui similem, peruolare. *Hac vero non solum prudenter intexta, sed etiam prætexta ita sunt, ut admiratione intelligentes afficiant:* Nam si quid in hominum animis pietatis, si quid religionis inerit, certe ob hanc potissimum causam se à flagitijs & facinoribus abstinebunt, quod impios ac nefarios homines à Deorum

concilio ac societate arceri iudicabunt. Nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitrati sunt, eundem cursum in cælum patere. nam vitijs, &c.

Idem lib. 1. c. 15, ait: Cicero in eo libro, quo se ipsum de morte filiae consolatus est, dixit, Deos qui publice colerentur, homines fuisse. Itaque intra paucos versiculos duas res nobis dedit. Nam dum imaginem filiae eodem modo se consecraturum esse profitetur, quo illi à veteribus sunt consecrati; & illos mortuos esse docuit, & originem vanæ superstitionis ostendit. Cum verò, inquit, & mares & feminas complures ex hominibus in Deorum numero esse videamus, & eorum in urbibus atque agris augustissima templa veneremur; assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenijs, & inuentis omnem vitam, legibus & institutis excultam constitutamque habemus. Num vero hæc præterijt? nequaquam. immo vero apposite admodum attulit. Nam postquam homines & virtutes merito consecratas, bestias vero atque Amores consecrandos non fuisse ostendit, meritam filiae consecrationem illaturus inquit: Qui ergo ad hominum vitam, vel adiuvandam vel excolendam atque exornandam, aliquid attulerunt, quique virtutibus rerumque gestarum gloria præstiterunt, eos nemo dubitet iure Deos habitos, diuinoque cultu affectos esse. Neque ego villo pacto auderem hæc primus prodere: non enim tam studiosè quæ laudari possunt, appeto, quam reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid vel leuioris culpæ redundare. Cum vero & mares & feminas complures
in

in Deorum numero esse videamus. *Et quæ sequuntur. Num inferere commodius potuit? ne ipsi quidem aduersarij, credo, dicent secus.*

Age vero sint hæc omnia imitatoris, quod Lactantij nihil præterijt: an vero illa non erunt auctoris, quod hæc à Lactantio prætermissa adiunxit? Tantis enim ducibus aberrare non possumus, nec à nobis, sed ab illis ipsis quos sequimur, rei tam iustæ ac debitæ ratio reposcetur. iure enim fecisse putandi sunt, qui ne quem virum aut feminam præclare meritam debito honore spoliarent, eorum memoriam sanctam venerandamque esse voverunt. nos autem iniuste ageremus, si, quos pari cultu venerationeque dignos cognouimus, eos pateremur silentio præteriri. Neque hoc de te vna, mea Tullia, dictum volumus, cuius extabunt virtutis, prudentiæ, doctrinæ, continentiae ad omnem æternitatem impressa vestigia, sed de ijs omnibus, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus, aut futuro tempore posteritas intuebitur. Nunc autem de te loquar, quam non ego amissam, aut mihi penitus ademptam, velim dicere, cum illucescat menti meæ quotidie magis præclarissima nominis tui tuarumque virtutum gloria. vigebis autem memoria, quandiu monumenta extabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excelssæ laudis testimonia. quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, plane confidere debemus. Tibi igitur nunquam me debitum persoluisse officium putabo, nisi de me optime meritam, quem eximie coluisti, ac de patria quam semper ornasti,

supremo honore decorauero. Id autem facile consequar, cum is locus quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra verò, si qua erit ex ea te consolatio, quæ magna certe erit, aut si qualaus ex paterna pietate, mihi certe iucundissima acciderit. nihil enim aliud vel audire vel memoria repetere libentius possum, quam me in eam quam summe dilexerim, summeq; diligendam merito suo censuerim, quam maxime primum gratumque esse: cum præsertim in alienos, quia de se optime erant meriti, tam prolixos liberalesque sese, & maiores nostri & exteri præbuerint. *Hec, ut dixi, à Lactantio, dum duo fragmenta continuaret, quia causa sua non seruiabant, omissa, imitator sine dubio non finxisset, sed Lactantio credidisset. quæ tamen huic loco aptissima, ac prope necessaria sunt. rationem enim reddit, cur ipse veterum exemplo filiam consecrare statuerit. Unde sermone ad illam conuerso: Neque hoc de te vna, mea Tullia, dictum volumus, ita post pergit in fragmento à Firmiano citato: Teq; omnium optimam consecrabo. quod ineptissime fecisset, nisi appellatorem illam Tullia præmisisset.*

Fragmentum inde alterum Lactantius cum superiore connectit, sed vulgo imperfectum atq; mendosum, hoc modo: Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit, sicut profecto fuit, si Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit, huic idem honos certe dicandus est. quod quidem faciam: teq; omnium optimam doctissimamq; approbantibus dijs im-

mor-

mortalibus ipsis, in eorū catu locatā, ad opinionem omniū mortalium cōsecrabo. *Quod hic noster Cum & perfectius & emendatius adhibuerit, certe se auctorem non imitatore ostendit. sic enim inquit: Quod si vllū vnquam animal cōsecrandum fuit, qualia multa cōsecrauerunt Egyptij: quod nullum profecto fuit. sic vero legendum esse, perpetuus ipse disputationis contextus docet. Quare hunc locum præcipue censeo esse notandum, ut ad detrahendam omnem imitatori huic auctoritatem aptissimum.*

Item libro tertio, cap. xxviii, inquit: M. Tullius in sua Consolatione pugnasse se semper contra fortunam loquitur, eamque à se esse superatam, cum fortiter inimicorū impetus retulisset, nec tum quidem se ab ea fractum, cum domo pulsus patria caruit. Tum autem, cum amiserit carissimam filiam, victum se à fortuna turpiter confitetur, Cedo, inquit, eni manum tollo. Hic duo tantum verba ex oratione Ciceronis allata sunt, reliqua sententia significata est, non expressa: & tamen eam in hoc libro ijs verbis exornatam videmus, ut à nemine, nisi ab ipso rerum auctore, atque eloquentia parente, editā ac perpolitam esse, suspicari possumus. inquit enim, Tullia alloquens: Nosti, quam semper alacri fortiq; animo cunctis casibus restiterim, ut ne me quidē pulsum patria, omniq; plane dignitate spoliatum, tam acri impetu frangere ac deicere fortuna potuerit. Cum inimicis autē quantā cōtentione decertauerim, quæq; mea fuerit in ijs refutandis frangendisq; virtus & constantia;

norunt omnes, qui varios ciuitatis nostræ casus curiose notauerūt. Cum vero, Tullia, te mihi extremo loco fortuna ademisset; tum equidem intellexi, quantum illa in rebus posset humanis, quantaque aduersus me ipsum vi ac potestate niteretur. itaque nihil habui quod dicerem, nisi Cedo, & manum tollo, cum tam graui accepto vulnere plane dolore perculsus atq; afflicus essem. *Matte virtute Cicero, qui magis nobiscum loqui posses, si esses versarerisq; nobiscum? quis enim tanta ingenij excellentia existeret, qui hanc sententiam vix, ut dixi, indicatam tam acute concipere, tam apte disponere, ac tã ornate exprimere, præter te, potuisset? scilicet nos indocti, & propè barbari, qui vocè sape vnā, in præclaris tuis desideratam ad perficiendam sententiam scriptis, adhuc fingere animo non potuimus, quam doctorum iudicio probaremus, tam præclaros verborum ambitus ad hanc absoluendam aut animo assequuti aut oratione complexi fuissetus.* An vero quisquam orationis facienda tam rudis, ac doctrina conformanda tam imperitus artifex esse potest, qui hæc ipsa componi ac simulari, sine vlla aut rerum aut verborum repugnantia, à quocunque ingenio posse existimet? & quæ ipse se assequi non posse, neque à quouis præstari potuisse, intelligat, non continuo admiretur & obstupescat?

VENIO ad exempla. Seneca in Consolatione ad Marciam scripsit, omnes qui monere aliquem volunt, à præceptis incipere, & in exemplis desinere. neque dubitandum est, quin inter hos præcipue Cice-

Ciceronem significarit, cuius illustris extabat tum Cōsolatio, in qua primum rationibus, deinde exemplis contra luctum pugnavit. Quod item Lactantius lib. primo, cap. x v, notauit, cum dixit: Fortasse præ nimio luctu dicat aliquis delirasse Ciceronem. Atqui omnis illa oratio, & doctrina & exēplis & ipso loquendi genere perfecta, non ægri, sed constantis animi & iudicij fuit. In primis autem Cicero, se exemplis vsū esse in Tusculana tertia demonstrauit. Quid? qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium Cōsulare, qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amissis filiis, qualis M. Caro, prætor de signato filio mortuo, quales reliqui, quos in Consolatione collegimus. & in secundo de Diuinatione: Clarissimorum hominum nostræ ciuitatis grauissimos exitus in Cōsolatione collegimus. & D. Hieronymus in Epithaphio Nepotiani: Prætermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scæuolas, Metellos, Marcios, Crassos, Marcellos, atq; Aufidios. quorū non minor in luctu, quàm in bellis virtus fuit, & quorū orbitates in Consolationis libro Tullius explicauit. At hic liber cum aliis Græcorū & barbarorū exemplis multis, tum potissimū etiam Romanorū, abundat, atq; eorum potissimum, quos D. Hieronymus à Cicerone commemoratos fuisse asseruit, vsque adeo ut ipse scribere ausus sit: In tanta vel argumentorum, vel exemplorum copia, quibus se legentes pene obrui sentient, ecquis se immobilem aut in dolore inexorabilem præbeat? Neque vero hoc, credo, ab-

nuunt, qui à nobis dissentiunt, verum ea ab imitatore studiose collecta digestaq; subiiciunt. Fateor, hoc fieri potuisse. Est enim multo facilius prisca exempla eruere, atq; ornare, quam aut fragmēta supplere, aut sentētiās expolire. Verum multis adeo indicijis ostendere possumus, hac non ab imitatore, sed à Cicerone conscripta fuisse, vt plane futurus pertinax videatur, qui huic sententiæ refragetur. Primum Valerius, qui librum suum ex aliorum libris ita concinnauit, vt prima verba ex oratione de Arruspiciū responsis intulerit, historiam Puluilli iisdem prope verbis narrauit, quibus in hoc libro refertur: Puluillus, inquit, cum in Capitolio Ioui Opt. Max. eodem pontifex dedicaret, interq; nuncupationem solemnium verborum postem tenens, mortuum esse filium suum audisset, neque manum à poste remouit, ne tanti templi dedicationem interromperet, neque vultum à publica religione ad priuatum dolorem deflexit, ne patris magis quam pontificis partes egisse videretur. *Hic vero:* Puluillus pontifex inter solemnium verborum nuncupationem postem tenens, vt filium mortuum audiuit; neque manum à poste remouit, ne sacra dirimeret, nec vultum à populo auertit, ne suum potius dolorem, quam populi vtilitatem ac salutem cogitare videretur. *Deinde Seneca in Consolatione ad Albinam idem fecit:* Rutilia, inquit, Cottam filium sequuta est in exilium, nec ante in patriam, quam cum filio, redijt. eundē iam reducem, & in rep. florentē tam fortiter amisit, quam sequuta est. nec quisquā lacrymas

mas eius post elatū filium notauit. *Hic vero:* Rutilia C. Cottam filiū in exilium sequuta, cū postea euersum in patriā amisisset, nemo eam lacrymatem post elatū funus vidit. *Neg; vero negari potest, quin Seneca à Ciceronis Consolatione hac hauferit, cum Cicero Rutilia historiam primus inuestigauit. Siquidem sic de ea ad Att. lib. 12 scripsit:* Velim me facias certiore, Rutilia viuone C. Cottæ filio suo mortua sit. pertinet ad eum librum, cum De luctu minuendo scripsimus. *Atq; hoc idem dico de exemplo Cornelia, quod Seneca iisdem proē verbis in eandem Consolationem suam traduxit. Quin etiam P. Crassi, Cn. Cæpionis, Lepidi, & Clodia exempla vt primus Cicero indagauit, sic primū in hoc commentario prodidit. indagauit consul Att. his verbis:* Velim me facias certiorē, Cn. Cæpio Seruiliij Clodiæ pater viuone patre suo naufragio perierit, an mortuo. & Vinulix filius viuone P. Crasso Consulari patre suo mortuus, an post. *Itē:* Quæro de Regillo Lepidi filio, recte ne neminerim, patre viuo mortuū. *Itē:* De Rutilia, quoniā videris dubitare, scribes ad me, cū scies. Sed quam primū num Clodia, D. Bruto consulari filio suo mortuo, vixerit. *Prodidit his verbis:* Sed antiquior P. Crassus, vir clarus & consularis, P. Crassi filij mortē & vidit, & moderatissime tulit. Nec ab eius laude abfuit, ac fortasse Crasso præstitit Cn. Cæpio, qui Cæpionē filiū naufragio absumptū ita non doluit, vt eum ne leuiter quidē, è vultu aut vlla corporis parte, commotū ē familiaribus quisquā vilo pacto senserit. *Itē:* Nihil iam

Rutiliam miremur? quæ C. Cottam filium in exilium sequuta cum postea, reuersum in patriam amisisset, nemo eam lacrymantem post elatum funus vidit. Parique fato Clodia uia est, quæ D. Brutum filium consularem mortuum superstes vidit, neque tamen eius obitum non fortiter & patienti animo tulit. *Quid dicam, quod loquens de Q. Fabio in primis laudatione eius extulit, quæ in foro filio mortuo dixit, non singularem solum oratoris constantiam, sed eximias etiam virtutes orationis exponens? Quod quis assequi potuit, nisi qui eam orationem legit, quæ iam pridem prorsus euaniuit? Neque solum non doluit, inquit, quod fortissimi animi fuit, sed etiam mortuo laudationem in foro dixit, quo nihil fortius aut laudabilius, ne ex omni quidē antiquitate, recenferi potest. cuius orationem quis non admiretur, insignē ingenij, iudicij, ordinis præstantia? quo modo ille vel ea quæ dixit, sine luctu dicere; aut quæ scripsit, sine dolore cogitare potuit, cum præsertim hoc in illa laudatione & admirari & obstupescere soleamus, quod non, ut alij, de ceterorum fortitudine disputat, ut suum ipse dolorem aliorum exemplo minuat, sed in filio hærens, illius maxime virtutes, propriasque laudes, quæ vel acerbiorum efficere doloris sensum poterant, longissimo sermone persequitur. Quis, quis, inquam, imitator huius orationis opes tantas explicuisset, quas non nouisset? nosse autem qui posset, quas non legisset? Ipsum Ciceronem accepimus, cum ad dicendum inuitaretur, respondere sæpe consueuisse, se parum idoneum*

neum esse, quia pridie non legisset. nunc meliorem Tullio aliquem nacti sumus, qui non solum dicere, sed etiam scribere nulla precedente lectione aptissime, causa etiam ipsa prorsus incognita, possit.

AT SENTENTIAS graues ex amissis sapientium commentarijs seposuerit, ambitus Ciceronianos peritissime intexuerit, infinitā ignotorū exemplorū copiam ex tota antiquitate collegerit: nū vero tātis vel ingenij vel studij instructus præsidij erit, ut hoc totū corpus sustinere sine firmis eloquentie viribus possit? Et si exempli gratia vestem nactus oratoriā erit, nū propterea etiam nervos oratore dignos habuerit? Præclare enim Iulianus Caesar cuidam, inimicum suum de affectato imperio deferenti, ac pro iudicio purpureum sibi indumentum ex serico pallio comparare dicenti, respondit: Purpurea quoque pedum ad illum tegmina deserto, ut sciat, sine maximis viribus pannulos leues nihil proficere. Præcipuum igitur verborū delectū, copiam, ornatū, lenitatem, numerum, atque aptam illam, & quasi rotundam constructionem necesse est afferat, qui Ciceronē ipsum sibi tractandum suscipiat. Etenim, ut Pythia illa quondam malos versus, ac minime Homericis aut Hesiodis pares, effundens satis aperte eos suos esse, non Apollinis Musarum principis, ostendebat: sic hic, si suum, non diuini oratoris ornatum attulerit, semet versiculo primo prodiderit, ita ut facile quilibet audiens dicere possit: Non hæc vox Dei est, non sonus, non dictio, non numerus, sed mulieris longo intervallo Dei maiestatem similitudine conlectantis. Hunc vero magnificum ac

splendidum orationis apparatus, à Tullio in Consolatione sua fuisse adhibuit, docet Lactantius libro primo, cap. xv: Non puto, illum tam varie, tam copiose, tam ornate scribere potuisse, nisi luctum eius & ratio ipsa & consolatio amicorum & temporis longitudo mitigasset. eundem vero etiam in hac qua reprehenditur, enitere, omnes profecto probabunt, qui singulas comprehensiones orationis huius notabunt: qua adeo inter se apta atque ornata sunt, ut illud pro meo iure ausim asserere, ipsum semet interdum videri superauisse. Quod contentione insignium duorum locorum inter se facta lubet ostendere. In Tusculana prima cum doceret, Cn. Pompeium, si mature extinctus esset, multa mala qua postea contigerunt, effugere potuisse. sic scripsit: Pompeio familiari nostro, cum grauius agrotaret Neapoli, melius est factum. coronati Neapolitani fuerunt. nimirum etiam Puteolani vulgo ex oppidis publice gratulabantur. ineptum sane negotium, & Græculum, sed tamen fortunatum. vtrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? certe à miseris. non enim cum focero bellum gessisset, non imparatus arma sumpisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in seruorum ferrum & manus incidisset, non liberi defleti, non fortunæ omnes à victoribus possiderentur. qui si tum mortem obiisset, in amplissimis fortunis occidisset. is propagatione vitæ quot, quantas, quam incredibiles hausit calamitates? Belle atque ornate.

ornate. quis negat? at in hoc libro, quanto omnia verberius, splendidius, ac prope magnificentius? Pompeij nostri familiaris casu quid in ciuitate notius, quid illustrius, aut quid omnium oculis ac mentibus perspectius & clarius? hūc, si mature extinctus esset, nihil doloris, nihil inuasisset mali. quod tam diu in vita mansit, iccirco factū est, ut singularis calamitatis exemplū omnibus præbuerit. cui eo luctuosior fortunæ acerbitas visa est, quo feliciore ac secundiore fortuna in omni vita usus erat. quis enim vniuersis ciuibus aliquādo carior? quis in toga, vel rebus gestis, vel honoribus extra ordinē delatis, clarior? quis opibus, propinquitatibus, amicitijs florētior? cui nihil potius ad summam absolutamque felicitatem, præter honestum ac iucundum vitæ exitum, deesset. Sed videamus, quantum in rebus humanis fortunæ possit iniuria, nisi malimus ad propriā mortalis vitæ nimis asperam miseramque conditionē omnia mala reuocare. qui enim amplissimis fortunis usus erat, qui nihil, nisi sublime ac beatū nec cogitare nec optare cōsueuerat, cui omnia vel ad vsum vel ad voluptatē supererant; bellum cum focero suscepit, deseruit domū, profugit ex Italia, & cum antea nihil in ceteris bellis, nisi summo cōsilio prudentiaque gessisset, cum vel maxime ingenio iudicioque excellere debuisset, sui pene oblitus est. Itaque imbelles & infirmas copias, tirones, collectiōisq; milites, cū robustissimis legionibus cōferre non dubitauit, & amisso exercitu, ereptisq; castris, turpissime victus in seruorū manus, vir sum-

mus & clarissimus, incidit. vita vero vt miserabiliter priuatus sit, commemorare nihil est necesse: cum eo ipso, quod in tam miseram fortunam delapsus, vitam cito amiserit, minus fortasse miser censerī possit. beatissimus autem obiisset, si cum in rep. florebat, cum valebat auctoritate & gratia, cum copijs opibusq; affluebat, è vita decessisset. cuius propagatio quantum illi mœroris ac luctus attulerit, non modo scribendo, sed vix etiam cogitando consequi quisquam possit. *Hoc mihi vere video esse dicturus, Ciceronem nullo in loco vberius flumen eloquentia profudisse, quam in proœmijs librorum De oratore; & tamen cum ibi & hic argumentum idem tractauit, hic videri omnia maiore ornatu ac copia explicuisse, ac nescio quo modo insigniorem verborum florem, ac lumen orationis, adhibuisse. Etenim sic ibi: Vt mihi non erepta L. Crasso à Dijs immortalibus vita, sed donata mors videatur. non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem inuidia senatum, non sceleris nefarij principes ciuitatis reos, non luctū filiar, non exilium generi, non acerbissimam C. Marij fugam, non illam post reditum eius eadem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam ciuitatem, in qua ipse florentissima multum omnibus gloria præstitisset. Hic vero: L. Crassum, ex nostra ciuitate clarissimum & eloquentissimum virum, matura mors quantis è molestijs quantisque incommodis eripuit? nam qua in patriam pietate fuit, ex ijs malis quæ mortem eius consequuta sunt, incre-*
dibi-

dibilem, si vixisset, dolorem accepisset. flagrauit enim bello Italia, exarsit senatus inuidia. nihil deniq; in ciuitate fuit, quod non eius temporis calamitatem luctumq; persenserit. Nam quid fugam Marij, quid cetera, quæ in illius discessu acciderūt, maxime luctuosa, summeq; miseranda commorem? quid reditum illum sanguinariū, cuius recordatione nemo est qui non intimis sensibus exhorrescat? tenemus enim memoria, aut saltem ex patrum scriptis accepimus, crudelissimam omnium eadem illo tempore esse factam, trucidatos bonos viros & ciues, incisas eorum ceruices, in Rostrisq; positas, qui multorū ciuium salutem ac dignitatē eloquentia peperissent. quàm multos ex illa reip. tempestate cōmemorare possumus, innocentissimos homines atq; optimos, vt acerbissimā calamitatem effugerent, libertatē morte quæfisse. O acerbum, ac nemini nō pænitiendū reip. statum conditionemq; viuendi! cum eos ipsos, qui temp. suo labore suoq; sanguine auxerint, iuuerint, seruarint, nusquam tutos, nihilq; magis, quàm propinquorū manus ac gladios, timentes horrescentesq; videas; illorū autem, quorum ope atq; auxilio seruatus sis, cum horribiles miserosq; casus spectes, nulla tamen ratione opitulari, nihilq; afferre adiumenti, queas. quis neger, ijs ipsis qui hac intueri cogantur, mortē esse nō modo detrectandam, sed etiam optandā? qui autē ne in horum temporum flammam incidat, mortis beneficio consequuti sint; eos vero beatissimos iure omnes existimabunt, qualem fuisse

L. Crassum, nisi res ipsa probauisset, nihil esset, cur oratione persuadendum videretur. *An vero credimus, aut verisimile existimamus, sine maiore quadam ingenij vi tantam fluere eloquentiam potuisse abundantem, ut Ciceronis vocibus utar, sonantibus verbis, vberibusq; sententiis? aut quengquam tantam copiam & facultatem in dicendo cōsequi prater Ciceronem alium potuisse? cuius ingenij vix satis Quintilianus admirans habuit, si diuinum ac caeleste vocauit. nisi forte acriora apud nos hoc tempore, quam olim apud Gracos, exoriantur ingenia. apud quos Isocrates non solum orator bonus, sed etiam orandi magister praestantissimus, cum extrema etate ad eam orationem scribendam se cōtulisset, quam Panathenaicam appellauit, duodecim annorum spatium ab omni publico munere liberū depoposcit. Quod eo fuit admirabilius, quod is omne etatis sua tempus contraria opponendo, paria paribus referendo, ac similiter cadentia & similiter desinentia cōsecrando, consumpserat: vsque adeo, ut in nostrum hunc intuentes, illud dicere de Isocrate vere possimus, quod, teste Platone, sculptores olim de Dedalo usurparunt, ipsum, si ab inferis excitatus eiusmodi opera perfecisset, qualia fuerant ea vnde sibi tantam gloriam peperisset, risus esse maximos allaturum. Sed stulti sumus, qui in re tam clara ac manifesta longiore argumentatione contendimus. Equidem si libri De officiis omnium praestantissimi, nuper inuenti, in eandem disquisitionem adducerentur, vix me tam multa testimonia comparare posse, ad eos confirmandos idonea, ducerem, qui-*

quibus hac Consolatio comprobatur. neque enim aliud est opus, de quo plura fortasse, aut aliorum aut ipsius auctoris, monumenta loquatur. Quare cum ita cōfecta sit, ut non, quem admodum orationes illae declamatoriae, nota omnibus de contemptu mortis argumenta complexa sit, sed nullum veterum, quos nos non nouimus, philosophorum huc pertinentens praeceptum omiserit, nullum antiquitatis, quam nos non perspeximus, opportunū exemplum reliquum fecerit: cum porro hic omnia, quae Cicero de se, aut alij de ipso tradiderunt, accurate ac diligenter effinxerit, ac cuncta ea ratione ordineq; eaq; ingenij vbertate & copia comprehenderit, ut facile appareat, à nemine alio, quam à Tullio, eodem modo scribi dicique potuisse; nemo adeo à vero auersus, aut publico bono, ne dicam secunda Ciceronis ipsius infestus esse fortuna debet, quin ipsam, tanquam vere Tullianum factum, accipiat, atq; assiduo & summo studio foveat, haudquaquam temere eorum orationi opinionive consenties, qui monumentum huiusmodi ab imitatore industrius confirmari ac confici potuisse contendunt. neque enim aliqua tam accurata suscipi veritatis imitatio potest, quae numeros omnes expleat veritatis. nec si locus vnus apte ac congruenter intextus, aut scite & prudenter expressus fuisset, propterea cuncti componi & tractare eadem arte ac solertia potuissent. & si non operosum nec difficile fuit, fingere quae nulla omnino existabant; multo procliuus atque expeditius extitit, cum alijs multis inuenire quae facta erant. Ac quibus quidem rationibus defendi edita Ciceronis

Consolatio possit, nobis, quatenus rogati sumus, ut nostram sententiam ederemus, est demonstratum. quibus suadeo tandiu unusquisque assentiat, donec in contrariam partem probabiliora, ut dixi, atque ad veritatem propensiora inueniat. Hoc si euenerit, tum Arbitrium vestrum, vestra existimatio valebit.

EIVSDEM PRO EADEM

ORATIO SECUNDA.

QUAE pro asserenda Consolationis auctoritate, aduersus eos qui illam simulatam esse dicebant, indicia edi, et dari testimonia potuerunt, ea superiore oratione satis multa à nobis et satis firma, credo, prolata sunt. Reliquum est, ut eorum rationibus occurramus, qui imitationis vitia colligentes, eandem temere ac parum scite confictam esse contendunt. neque enim istis stantibus superior nostra stare defensio potest. Hoc autem eo libentius faciemus, quod hanc unam viam ad verum eliciendum idoneam arbitramur. neque enim, si quis ex nostris extitit, qui hac tam praeciosa ac tam magnifica peperit, ipse posthac sese occultare voluerit, ubi opus suum non omni solum crimine liberari, sed summe quoque probari, laudari, ornarique persenserit. Utinam autem qui ingenium doctrinamque suam, ad huius reprehendendam industriam, contulerunt, uno mecum ad

ad eam collaudandam animo conspirassent. nam aut imitatore iam ex latebris, mira optata laudis dulcedine delinitum, eduxissemus, aut certe populo librum Ciceronis esse persuasissemus, ac praeciaro hoc quoque Latinam linguam monumento cumulassemus. Quod quia factum non est, quae secunda nauigatio est, argumenta, ut dixi, dissentientium expendamus, eo animo, ut si grauius et vera esse deprehenderimus, ultro illorum nos partibus aggregemus; sin minus, in nostrae quasi stationis praesidio maneamus. ceteris vero, qui quasi spectatores liberalis huiusce contentionis astuerint, causam certioris ac syncerioris de re tota iudicij praebeamus. neque enim verum elucere, nisi causarum utriusque facta contentione, potest.

Quid igitur isti aiunt? nempe quacumque de Consolatione à veteribus scripta sunt, ea tanta ab imitatore solertia esse expressa, ut plane lux ipsa veritatis nobis sit imprudentibus infuscata. Quod quidem, ut nouum, etiam atque etiam arbitror attendendum. Neque enim huiusmodi nunc questio de huius libri veritate in disceptationem vocatur, qualis priscis temporibus de multis alijs est adducta. siquidem non cuius hic commentarius sit, quaeritur, sed, verus ne an simulatus sit, disputatur. neque opere probato ipse ad laudem opifex indagatur, sed ars inuenta una cum ipso ad ignominiam artificis condemnatur. Olim illa controuersia praeciosa doctorum hominum ingenia vehementer exercuit, utrum dialogi quidam Platonis essent, an Aeschynis, quorum utrumque operam Socrati diligentif-

sime dedisse constabat; aut utrum nonnulla scripta Aristoteli, an Theodecti essent attribuenda, qui discipulus eius fuisse studiosissimus ferebatur. Nimirum sic tum de auctoribus querebatur, ut de laude operum nihil omnino detraberetur. nunc vero noua atq; ante hunc diem inaudita questio instituitur, num emersa è tenebris Ciceronis nomine Consolatio vere à Cicerone conscripta, an per ludum temere ab erudito aliquo ocio abundante conficta sit. in quo non modo fucatum opus, sed etiam opifex ipse adulterinus arguitur. Quod qui faciunt, sane scribendi rationem, plurimus ac maximis angustiis & salebris impeditam, inducunt. Etenim qui imitationem istam ipsorum sibi iudicio depoposcit, non solum uniuersam questionem de morte & luctu necesse habuit explicare, sed ipsius etiam Ciceronis mores, atq; animi perturbationes, factorum & consiliorum rationes, temporum casuumq; varietates, exprimere; atq; ut hac summa inter se consensione congruerent, enixe operam adhibere. Quam laudem assequi, lubricum ac difficile adeo est, ut etiam Cicero, si quando ab ipso vigilantis atq; accurati scriptoris defecit officio, tum maxime sui dissimilis visus sit, cum ad eiusmodi imitationem se contulit. Quare, quoniam qui Ciceroni huius libri auctoritatem eripiunt, non solum imitationem adhibitam esse aiunt, sed vitia etiam imitationis quadam adducunt, contemnamus cetera, & pro nihilo ducamus, atque instituto sententiarum, fragmentorum, exemplorum, ac verborum ordine conseruato, ad ea perpendenda, qua a pluribus, prout accepimus, aduer-

aduersus singulas huius libelli partes allata sunt, accedamus.

NEGANT quidam, ut exordiamur à primis, eiusmodi à Cicerone suscipi principium potuisse: Quanquam recentibus morbis medicinam adhibere, vetant sapientes. & aiunt: Si Cicero principium hoc fecisset, verisimile est, eum in Tusculana disputatione fuisse id significaturum, ut solet, ac scripturum in hunc fere modum: Quodque vetat Chrysippus, ut in eius libri principio scripsimus. Quare quod est illius disputationis proprium, non videtur Consolationis libro fuisse tribuendum. Ego vero, etsi inuitus facio, ut ab amicorum, & quidem doctissimorum hominum, opinione discedam: tamen veritatis causa, qua omnibus est gratius preferenda, dico, primum illam sententia Chrysippea in Consolatione usurpata repetitionem haudquaquam consuetudini, ut aiunt, Ciceronis accommodatam futuram. neque enim, quoties ille alicuius scriptoris auctoritatem repetit, eam se alibi quoq; adhibuisse significauit: sed quoties aut totum libri argumentum, aut insignem aliquem eius locum attigit, ea se alibi tractasse ostendit, ut se presenti longioris de ea re disputationis onere liberaret. exempli gratia contigit, ut in libris De officiis mentionem eloquentia, amicitia, & gloria faceret: de ijs se in Hortensio, Lelio, & in libris De gloria copiose scripsisse significauit. fuit eidem etiā Agricultura, Probabiliū, & Sumptuum publicorum commemoratio inserenda: ea se loca perpurgasse

antea in Catone, in Academicis, & in libris De rep. monuit. at sententiis scriptorum alibi se usum. ferme neque dixit unquam, neque id facere opus habuit. quod ex his cognosci locis potest. In secundo enim De finibus scripsit: Vt ad Architam scripsit Plato, non solum sibi natum esse meminerit, sed patriæ, sed suis. at in primo De officiis: Vt præclare scriptum est à Platone, Non nobis solum nati sumus, sed ortus nostri partem patriæ, partem parentes vindicant. *Ibidem*: Oculorum, inquit Plato, est in nobis sensus acerrimus, quibus sapientiam non cernimus. quàm illa ardentis amoris excitaret sui, si videretur? *Hic vero*: Formam, & tanquã faciem honesti vides. quæ si oculis cerneretur, mirabiles, vt ait Plato, amoris sui excitaret. *Ibidem in quinto*: Iubet nos Pythius Apollo noscere nosmetipsos. at in prima Tusculana: Monet Apollo, vt se quisque noscat. *Item in Bruto*: Hesiodum illud laudatur à doctis, quod eadem mensura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cumulatione, si possis. at in primo De officiis: Ea quæ acceperis vtenda, maiore mēsurā, si possis, iubet reddere Hesiodus. In his certe locis nusquam elucet ista familiaris Ciceroni, quæ dicitur, repetita auctoritatis significatio. deinde addo, Ciceronem non potuisse scribere: Quod vetat Chrysippus, vt in Cōsolationis principio scripsimus, quia hic non nominarat Chrysippum, sed sapientes. quæ vox cadere in alios etiam poterat, quam Chrysippum. Hæc vero Chrysippi sententiam, ab illo in hoc commentario usurpatam, ex eo liquere, quod post dixit in Tusculana:

Tusculana: Quod vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus. *ubi enim fecit, nisi in Consolatione?* Sapientes autem hic dixit pro Chrysippo, quo modo postea quoque sapientes pro Socrate. Non omnibus, inquit, arbitrati sunt ijdem illi sapientes, eundem cursum in cælum patere. in Tusculana vero: Socrates differuit, duas esse vias, duplicesq; cursus animorum à corporibus excedentium. & quæ sequuntur.

Quod autem ipsam quoque sententiam: Non esse medicinam morbis recentibus adhibendam, probabilem esse negant, quia repugnet illi alteri: Principijs obsta, sero medicina paratur, ac propterea ex præceptis Aristotelis ratione muniendâ fuisse aiunt; vereor, vt illis possim concedere. Etenim si Probabile, auctore Aristotele, dicitur illud, quod ab omnibus, aut plerisque, aut certe à sapientibus approbatur, certe & hæc quoque summam probabilitatem habeat, necesse est, quæ summorum virorum Hippocratis, Platonis, & Chrysippi auctoritate firmatur. Quid dixit Hippocrates? Concocta medicari, & mouere, non cruda, neque in principiis, modo non turgeant. plurima vero non turgent, Quid Plato in Timeo: Morbi, nisi periculosissimi sint, medicamentis non sunt irritandi. nec difficile malum pharmacis instigandum. Quid Chrysippus? Recentibus tumoribus non sunt admouenda remedia. Quod deinde disertius explicuit Plinius: Crudum vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit.

Itaque neque Plutarchus, neque Seneca in Consolationibus suis hanc culpam exhorruerunt, verum ambo in exordiis eandem sententiam nulla ratione fultam adhibuerunt. Plutarchus: Quando peritissimi medici confertim ingruentibus vitiosorum humorum fluxionibus, non statim medicamenta applicant, sed tumorem inde ortum patiuntur foris illitis remediis ipsum vltro concoctione quadam emolliiri. Seneca: In morbis quoque nihil est magis periculosum, nec perniciosum, quam immatura medicina. Ex quibus intelligi licet, & hanc sententiam huius loci esse maxime propriam: & quia illi aperte eam quoque Consolationis suae in exordio posuerunt, librum hunc vel ex hoc Ciceronis esse, concludi posse, à quo illi multa etiam alia mutuati sunt; nec Ciceronem tantum, ut medicum, de veritate huius propositionis, quam ut oratorem, de probabilitate elaborasse.

Quod vero addunt: Cum ageret de conditionibus ætatum, mire senectutem vituperavit: quod si fecisset Cicero, de eare in libro De senectute, quem paullo post scripsit, se excusasset, ubi ipsam senectutem magnis laudibus extulit, & à quatuor illis accusationibus defendit. Solet enim Cicero diligenter cauere, ne sibi ipse aduersari quodammodo videatur. Itaque in libro De amicitia, cum Scipionem in eo felicem celebraret, quod senectutis molestiam minime expertus esset, de ipsa senectute moderate egit in hunc modum: Senectus, quamuis non sit grauis, ut memini Catonem anno vno, antequam mortuus est,

est, mecum, & cum Scipione differere: tamen aufert eam viriditatem, in qua etiam nunc erat Scipio. Iam apparet, quanta cautione Cicero progrediatur, quam sine dubio non adhibuisset, si quam senectutē maximopere vituperasset, paullo post sine ulla excusatione laudasset; aperte confiteor, me huius argumenti vim non perspicere: Si Cicero in Consolatione senectuti maledixisset, post in Catone eam laudans excusationē adhibuisset. quippe non video, quomodo Cato, qui apud Ciceronem senectutem ab illis quattuor criminibus vindicauit, se excusare potuerit, quod Cicero eam in Consolatione vituperasset. Hac enim dixisse Cato inducitur multis annis ante, quam Cicero nasceretur, centum amplius, quam Consolationem aggredieretur. simul etiam non reperio, quando alias hoc Cicero fecerit, ut per antiquas personas rationem suorum factorū consiliorumve reddiderit. fecerit? immo qua ratione potuerit. siquidem Paterculus in primo scripsit: Tragicis non concedendum, ut loca vetera nouis nominibus appellēt. nihil enim ex persona poetæ, sed omnia sub illorum, qui illo tempore vixerunt, dixerunt. Quod præceptum item ad eos, qui dialogos veterum personarum inducunt, est transferendum. Nam quod in Lelio inquit Lælius: Senectus quamuis non sit grauis, ut memini, Catonem anno, antequam mortuus est, mecum, & cum Scipione differere, nihil ad hanc sententiam pertinet. Etenim vterque sermo cum ab eodem Lelio, tum ante ortum Ciceronis, est celebratus, ita ut nulla ibi partes ipsius esse potuerint.

Consolationem autem ipse per se tradidit, non per alios attulit. Alqui Ciceronem miseras humana vite in Consolatione deplorauiſſe, & ipse, ut diximus, & veteres alij prodiderunt. inter calamitates vero eius incommoda etiam eſſe ingraueſcentis etatis, liquet ex Axiocho, quem non Platonis, sed Eſchিনি Socratici, Diogenes eſſe oſtendit. Quare ut dubitandum non eſt, quin Cicero in Consolationem ſenectutis accusationem intulerit, ex auctoritate ipsius quem imitatus eſt Crantoris; ſic pro exploratio habendum eſt, non potuiſſe Catonem excusationem eiſmodi afferre deſenſionis. Nam ſi ita eſſet, etiam L. Crassus in primo De oratore rationem expoſuiſſet, cur tantopere iuris ciuilis professionem ac ſcientiam collaudaret, quam Cicero conſul in oratione pro Murena facere admodum irriſiſſet. Quid? ſi ne fuit quidem vlla purgatio neceſſaria, quia deſenſio Catonis accusationi Ciceronis non repugnauit? Cicero enim lamentatus eſt miseras ſenium, quod propter imbecillitatem ea gerere non poſſent, quæ intelligeret. Cato vero excuſauit eos, quod quæquam viribus corporis carent, tamen ne eas quidem deſiderant, quia res ſuas non viribus corporis, ſed animi, adminiſtrant. Verum faciamus, ipſum contraria ſtatuiſſe, nec culpam deprecatum eſſe, quoties id ipſe tempori ſeruientiſ fecit? Quod Peditanus, & alij meliores interpretes obſeruauerunt. quæ vero in eiſmodi occaſione dicta ſunt, quis vnquam iudicij, & auctoritatis, non autem cauſſa iudicauit, & temporis?

Verum quid ad ea dicā, quæ à nonnullis alijs contra

tra

tra illam ſententiam afferuntur? Quia communi & præcipua hominis conditione non vteretur. ſic enim illam reprehendunt, quaſi communis, & præcipua conditio ſimul herere, atque in eodem domicilio habitare non poſſint. quid? rationem atque auctoritatem opponam: quibus allatis amplius quarere nihil ſolemus. Rationem hoc modo: Si mors diuelli ab homine poſſet, diis propior habendus eſſet, quàm hominibus, nec ex omni parte hominis nomen ei congrueret, quia communi & præcipua hominis conditione non vteretur. id eſt, ſi mortalitas eſt deſinitione ſeu natura hominis eximi poſſet, homo non eſſet homo, qui dicitur eſſe animal rationis mortisq; particeps. quæ deſinitio eſt adeo propria ſpeciei humane, ut in nullam aliam conueniat; communis adeo ſingulis hominibus, ut cunctos amplectatur qui ipſa ſpecie concluduntur. Auctorem vero adhibebo Cæſarem, qui ſic loquutus ad verbum eſt, teſte Prisciāno, lib. 17: Cum dico, quid eſt animal rationale, mortale, ſpeciem mihi volo manifeſtari, id eſt hominem: quæ quamuis videatur eſſe communis omnium hominum, tamen eſt propria ſpeciei incorporalis.

Lis inde gravis de repetitione hitoriarum, fabularum, verſuum, & ſententiarum inferitur, quæ in explicanda, quoniam iſti magnam orationis ſue partem conſumpſerunt, non erit mirandum, ſi & nos multa de ea verba faciemus, cum illuſtranda veritatis gratia neceſſario faciamus. Obijcitur ergo, & magni cuiusdam quaſi criminis loco ponitur, quod multa hic fabula atque hitorie ſint expoſita

N

que in prima quoque Tusculana legantur, atque ex eo inane imitationis studium elucere, concluditur. Quod vis factum confitemur, sic rectissime factum esse defendimus. Etenim Cicero Consolationem primum, deinde Tusculanam conscripsit, atque utroque in loco questionem de contemptu mortis explicuit. cum autem in Consolationem omnia eo pertinentia intulisset, tum vero in Tusculana multa repetere opus habuit. neque enim nonnulla pratermittere sine summo questionis eius detrimento, neque noua omnia excogitare sine maximo ingenii periculo potuit. Quam vero rationem adhibuit? nempe quaedam ex Consolatione decerpfit, sed eorum ordinem immutauit. Nam ibi primum mortem nihil habere mali ostendit, si animi cum corporibus interirent; deinde plurimum boni, si post eorum interitum remanerent, atque ita animorum eternitate firmata, apte ad filiae consecrationem accessit. in Tusculana vero contra, prius animorum immortalitate, quam mortalitatem induxit, ac iudicia Deorum de morte ibi in principio exposita epilogo reseruaui, atque ita pro arbitrio suo fecit in ceteris: ibi quidem, tanquam orator in foro causam cum insigni aliqua orationis amplitudine agens: hic vero, tanquam magister in schola, omnia spiritu aliquando summiflore complectens. Quod si iustam habet rerum repetitio criminationem, certe non Consolationi, in qua memoria est usurpata, sed Tusculana, in qua est renouata, debetur. Bene enim Lysias, cum quidam orationem ab illo scriptam ad se referret, atque eam sibi primum legenti admirabilem, deinde relegenti

genti languidam, mollemque, visam esse assereret, ridens dixit: Quid? nonne ea semel tantum apud iudices eras vsurus? quasi vero significare vellet, si quid in re vitij resideret, id non in usurpatione, sed in repetitione locatum esse.

Ceterum historia fuerunt illustria quadam Graecorum & Romanorum exempla, qui aut vitam suam contempserunt, aut suorum obitum equissimo animo tolerarunt, Deciorum nempe, Scipionum, Puluilli, Fabij, Catonis, Socratis, & Theramenis qua temporibus illis sic claritate sua lucebant omnibus, ut nemo qui illis vteretur, mutuatus esse ab alio iure posse argui videretur. Quod si repetita in Tusculana Catonis fortitudo Consolationem propterea commentitiam esse conuinceret, etiam insignis illa Themistoclis memoria semel in Lucullo, iterum in secundo De finibus usurpata, fictum esse secundum De oratore probaret, in quo ita scriptum est: Ad Themistoclem quidam doctus homo accessisse dicitur, ei que artem memoriae, quae tum primum proferebatur, pollicitum esse se traditurum. cum ille quae fisset, quidnam illa ars efficere posset, dixisse illum doctorem, ut omnia meminisset, & ei Themistoclem respondisse, gratius sibi illum esse facturum, si se obliuisci quae vellet, quam si meminisse, docuisset. Etenim sic postea in Lucullo iterauit: Themistocles pollicenti cuidam se artem ei memoriae, quae tum primum proferebatur, traditurum, respondisse dicitur, obliuisci se malle discere. & secundo De finibus: Themistocles, cum ei Simonides, aut quis alius artem

memoriæ polliceretur; obliuionis, inquit, mallem. Eadem ratione ductus, cum de consecratione hominum ageret, Herculem, Liberum, Castorem, & Pollucem, Leucotheam, & Romulum, Deos ex hominibus consecratos, in Consolatione, & Tusculana commemorauit. quod idem ante quoque, in Legibus fecerat, cum eandem consecrationis materiam de industria perpoliret, neque disputationem suam ad exitum sine his commodè perducere posset. sunt enim hæc probationes artis expertes, quas oratores dicuntur non inuenire, sed usurpare ac varie pro caussa commodo atque animi sui iudicio pertractare.

Fabula autem trita quadam ac prope decantata iudicia Deorum de morte fuere, quam ipsi præclari muneris loco hominibus impertissent. in quibus Argia sacerdotis filij Trophonius & Agamedes, Elysus ac Silenus præcipue prædicantur ab Herodoto, Æschine, & ceteris, qui in huius argumenti tractatione versati sunt. Quas cum ille contulisset in Consolationem, repetiturus in Tusculana semet quodammodo excusauit, inquiens: Num etiâ rhetorum epilogum desideramus? Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte, nec vero ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, alijsque pluribus, primum Argiæ sacerdotis filij prædicantur. nota fabula est. Quare neque Plutarchus eas in Consolatione sua præterit.

Hactenus historiarum fabularumque repetitionem reprehensione carere, docuimus. Nunc quoniam imitatione expressas eas esse, obiectum est, num

imi-

imitator auctore fuerit inferior, videamus. In Tusculana dixit: Fertur etiam de Sileno fabella quedam, qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur; docuisse regem, non nasci homini longe optimū esse, proximum autem quā primum mori. An vero quisquam deteriora illa putabit, quæ sunt in Consolatione per scripta? Sileni quæ fertur fabula, idem certe confirmat: qui captus à Mida missionem doctrina redemit. docuit autem regem, nūquam nasci optimum esse, sed celeritatem mortis proxime accedere. Item ibi scriptum est: Simile est quiddam in Consolatione Crantoris. ait enim, Terinæum quendam Elysium, cum grauitè filij mortem mæreret, venisse in Psychomantium, quærentem, quæ fuisset tantæ calamitatis caussa; huic in tabellis treis eiusmodi versiculos datos.

Ignaris homines in vita mentibus errant:

Euthynous poritur fatorum munere læto.

Sic fuit vtilius finiri ipsique tibi que.

In Consolatione vero, ut breuius, sic quodammodo etiam elegantius: Sed Crantor noster patri, filij mortem ægerrime ferenti, responsum ait datum esse in Psychomantio, filio suo bene beateque esse, vtiliusque futurum fuisse, si etiam pater pari ratione fati concessisset. Totam autem rem Plutarchus pluribus verbis in Consolatione sua est persequutus. Eadem ratio reliquorum existimatur, in quibus Consolatio certe à Tusculana non superatur.

Versus porro quosdam veterum poetarum ex alijs libris hic repetitos obijciunt, mirum. Quid enim?

N iij

nonne alios etiam Cicero alibi sine discrimine reperit? Etenim Egregie cordatus homo nonne in primo De oratore, & prima Tusculana perlegitur? & Versus, quos olim Fauni, nonne in Bruto, & primo De diuinatione? & Quem aiunt populi primum fuisse virum nonne in Finibus, & Catone? Quare si Nemo me lacrymis decoret in Tusculana opportuno tempore & loco adhibuit, cur non in Consolatione quoque oblata occasione potuerat usurpasse? At aliter hic protulit, quam in Tusculana. nam ibi dixit: Priamo vi vitam euitari; hic vero: Priamo vi vitam auferri. Quid? non ne idem alias hoc quoque fecit, & quidem ita, ut dubitari de vitio haud possit? Nam in secundo De finibus versus Sophoclis recitauit: Quod eiulatu, questu, gemitu, referens ad saxum; in Tusc. vero secunda: Qui eiulatu, questu, gemitu referens ad Philoctetam. Neque vero solum hac libertate usus est in alienis, sed etiam in suis. Siquidem in Pisonem dixit: Concedat laurea laudi; at De officiis: Concedat laurea linguæ. neque tamen quisquam adhuc fuit, qui propterea ab officiis, ut commentitiis, abstinendum esse monuerit.

Iam vero illud etiam vitio vertunt, quod sententias aliquot verbis paullulum immutatis huc ex aliis Ciceronis fontibus deriuarit. ut illud ex oratione pro Archia: Cum adeum, veluti ad agrum optimum cultura, ratio etiam accesserit, conformatioque doctrinæ. & illud ex Somnio Scipionis: Incaelestes ignes, sempiternasque domos, vnde exierat, reuertit. Vere, poterant autem multo etiam plura & multo illustriora proferre, quæ hic
alijs

alijs item in libris adhibita celebravit. Verum ipsum iure hoc quodam suo fecisse, si consideretur attentius, apparebit. Etenim si aliena ad nos traducere nobis licet, cur non multo iustius nostra identidem usurpare? Quæro enim, num scriptor possit pro re nata sua dicta consiliaque repetere? si negabunt, auctorem opponam Platonem, qui lepidum sane prouerbum in Philebo, & Gorgia celebravit: Bis & ter, ea quæ pulchra sunt, dicere, pulchrum est; & Symmachum, qui dixit: Præstat aures iterando obtundere, quam reticendo fraudare; testem autem Homerum, & Demosthenem, qui prope putide illud nulla ferme coacti necessitate fecerunt. Si dabunt, rogabo, num isdem id plane verbis complectatur, an alijs? Si isdem, orationis inopiam arguam, retentum tamen arbitrium non reprehendam; si diuersis, quid laboramus, ac tantopere angimur?

Verum nemine huius litis disceptatore alio vti, nisi ipsomet Tullio, libet. Velim ergo ipse rogetur, cur in alijs libris non compulsus hoc frequentarit. neque enim abnuere potest. loci sunt in promptu omnibus. profecto se id fecisse respondebit, quia secum agere non potuerit; neque enim fieri posse, ut in eiusdem causa & rei tractatione noua semper argumenta, noua exempla, noua verba, noua ornamenta, & quidem idonea omnia suppetant, cumque semel sub mentis styliq. acumen subierint, præstantissima & maxime illustria sint. Itaq. se dixisse in primo Academicorum: Socrates mihi videtur primus à rebus occultis, & ab ipsa natura inuo-

lutis, auocasse philosophiam, & ad vitam communem adduxisse, vt de virtutibus & vitijs, omninoque de rebus bonis & malis quæreretur. *at Tusculana quinta*: Socrates primus philosophiā deuocauit e cælo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & cœpit de vita & moribus rebusque bonis & malis quærere. *Item in secundo de finibus*: Natura cupiditatem ingenuit homini veri inueniendi. quod facillime apparet, cum vacui curis etiam quid in cælo fiat, scire auemus. *verum in prima Tusculana*: Quodque nunc facimus, cum laxati curis sumus, vt spectare aliquid velimus, & discere. *& primo De off.* In primis hominis est propria veri inquisitio. Itaque cum sumus necessarijs negocijs curisque vacui, tum auemus aliquid videre, scire, addiscere. *Item pro Archia*: Illi ipsi philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt. *Tusculana vero prima*: Philosophi nonne in ijs ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? *Eodem modo in oratione post reditum ad Quirites*: In officio persoluen-do dissimilis est ratio, & pecunia debita, propterea quod pecuniam qui retinet, nō dissoluit, qui reddidit, non habet, gratiam & qui rettulit, habet, & qui habet, dissoluit. *at vero pro Plancio*: Dissimilis est pecuniæ debitis, & gratiæ. nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id quod reddidit, qui autem debet, is retinet alienū, gratiam autem & qui refert, habet, & qui habet, in eo ipso quod habet, refert. *Quam iterationem*
si aut

si aut criminosa esse, aut suspecta eius libri, in quo celebrata esset, fidem facere posse indicauisset; nunquam profecto in animum induxisset, vt in secundum De officijs librum traduceret: Commode quicumque dixit, pecuniam qui habeat, non reddidisse, & qui reddiderit, non habere, gratiam autem & qui reddiderit, habere, & qui habeat, rettulisse. *Si ergo sententiarum suarum repetitio culpam non habet, cur demum huic Consolationi aliquam infamie notam inuret?*

Accedit, quod quæ in hoc libro allata sunt, aut paribus aut clarioribus orationis luminibus illustrata sunt. Quod & ipsum demonstrare conemur, ne quæ in parte huic defuisse causæ videamur. Latentius lib. 1, cap. 20, dixit: Magnum Cicero audaxque consilium suscepisse Græciam dicit, quod Cupidinum & Amorum simulacra in gymnasijs cōsecrasset. adulatus est videlicet Attico. *at quanto idem hic vberius, quantoq, splendidius est complexus?* Græciam vero, quam paullo ante laudibus ornauimus, hoc loco laudare nō possumus, quæ Cupidines & Amores satis audacter & temere in Gymnasijs ædibusq; publicis cōsecrarit. quid enim Cupidini aut Amoribus cum gymnasijs? aut quid ea consecratio vel ad considerandū vel ad imitandum afferre potuit honestatis aut boni? nihil enim temerarium, nihil insipiens in Deorum consecratione esse debet, nec quod vllam velleuissimam aut turpitudinis aut vllius omnino impudentiæ suspicionem afferat. quales videri possunt eorum consecrationes, quorum

in rebus, probitati pudorique contrarijs, numen esse potentiaque creditur. *Item in primo De natura dixit*: Atqui in plerisque ciuitatibus intelligi potest, acuendæ virtutis gratia, aut quo libentius reip. causâ periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore Deorum immortalium consecratam. *Quid? num in Consolatione expressum hoc putamus esse deterius?* Atque haud scio, an recte senserint viri doctissimi, quorum ea fuit opinio, viros claros & fortes iccirco Deorum immortalium honore consecratos, ut incitaretur virtus acrius, & acuerentur vehementius ad obeunda pericula, qui patriæ amore studioque tenebantur. vera enim virtutis merces gloria est. nec quidquam est aliud, quo magis ad recte honesteque agendum præstantis animi homines incenduntur. *Eodem modo in Tusculana prima scriptum est*: Natura dedit vsuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. quid est igitur, quod querare, si repetit, cum vult? ea enim conditione acceperas. *Quis est, qui negare possit, quin hac in Consolatione dicta sint, ut copiosius, sic ornatijs?* Natura vsuram nobis vitæ dedit, tanquam pecuniæ, nulla præfinita die. quod si cum libet, sua repetit, ea conditione commodata, ut restituenta sint, cur accusatur? aut cur non potius naturæ gratias agis, quod, cum citius potuisset, tardius repetierit, quàm, cum aliquando repetierit, iniusta querela insequeris? *Hac autem sententia, teste Plutarcho, fuit Euripidis*:

Res

Res procuramus à Dijs nobis creditas,
Arbitrio reposcunt illi quas suo.

Vnde subiicit, sed ieiunius aliquanto, Plutarchus: Vita nobis contingit, Dijs eam apud nos fatali necessitate deponentibus. neque certus est definitus terminus, ad quem reddendum illud sit depositum. *Item in primo De legibus*: An corporis prauitates, si erunt per insignes, habebunt aliquid offensionis, animi deformitas non habebit? *Et in tertio De officijs*: Turpitudine, si in deformitate corporis habet aliquid offensionis, quanta illa turpitudine & sceditas turpificati animi debet videri? *Hic vero*: Si corporis prauitatibus vituperatio proposita est, vitij ipsi quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiæ? *Num potuit luculentius?* *Rursus in Tusculana*: Sensus adlit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore. nam istuc nihil dolere, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore. *Nec vero in Consolatione incommodius*: Est, quatenus homo doleat, & quod prudenter à Crantore dictum est, siue secetur pars aliqua corporis, siue auellatur, sensus tamen adesse debet. istuc enim non dolere fieri non potest, quin quemadmodum feritatem corporis quandam, sic animi stuporem maximum indicet. *Neutro vero in loco sententiam Crantoris ad verbum expressit. nam Græca verba quæ sunt apud Plutarchum, hoc valent*: Efferari enim par est, ibi quidem corpus eiusmodi, hic vero animum. *Pariter in Lucullo illud Homericum*: Non enim est ex fa-

xo sculptus, aut è robore dolatus; habet corpus; habet animum; mouetur mente; mouetur sensibus, ut ei multa vera videantur. *Quid? num in Consolatione ad animos afficiendos non aptius?* Certe enim non è marmore sculpti, aut è robore dolati sumus, est in nobis quiddam, quod pietate misericordiarum; moueatur. *Item in sexto De rep.* Illa diuina virtus non statuas plumbo inhaerentes, nec triumphos arescentibus laureis, sed stabiliora quaedam & viridiora præmiorum genera desiderat. *at quanto uberius atq; ornatus in Consolatione?* Itaque tam egregijs eximijque factis non infixas plumbo statuas, non arescentes triumphorum coronas, satis diuturna perfoluere posse præmia iudicatum est, sed florentiora stabilioraque munera quæ sita sunt, quibus ornarentur ij qui virtutem, honestatem, gloriam ocio, libidini, voluptati, vitæ denique prætulissent. *Item in Tusculana prima dixit ex Apologia Platonis:* Necesse est autem sit alterum de duobus, ut aut sensus penitus omnes mors auferat; aut in alium quandam locum ex his locis morte migretur. Quamobrem siue sensus extinguitur, quid lucri est mori? sin verum est, migrationem esse mortem. & quæ sequuntur. *Hic vero eadem ad verbum omnia. sed illud ut dissimilius, sic ad Latine lingue consuetudinem aptius.* Quod si morte sensus extinguitur. *Quor sum enim illud, siue? quis Latinorum vnquam dixit, siue, sin. Que cum ita sint, quid est, quod huic commentario tam acriter oblatremus, ac tantas propterea tragædias excitemus, quia nonnullas sententias*

tias paullulum immutatas habeat, quas Tusculana quoque contineat? cum idem utriusque voluminis argumentum, eadem doctrina, eadem institutio, eadem imitatio sit, nec Cicero secus facere potuerit, atque ita se quoque, in alijs sapientie commentarijs gesserit.

Iam quod ex eo falsi argumentum eliciunt, quod sententias aliquot attulerit cum Christiana disciplina conuenientes, veluti, Animum ad futuram vitam, tanquam ad patriam, euolare, & Præfinitum à Deo vitæ terminum esse, id multis, ut video, refelli, aut certe infirmari rationibus potest. Etenim siue Ciceronem ut philosophum, siue ut Platonem accipiamus, profecto absurdi nihil faciemus, siquid ipsum Christiane theologie congruenter protulisse dicemus. Etenim ut Deus legem Hebræis dedit, sic philosophia Græcis ad Christum impertijt, ut Clemens lib. 1. Stromatū prodidit: Philosophia, inquit, principaliter Græcis data fuit, priusquam Dominus Græcos quoque vocasset: nam ipsa quoque Græcos paedagogi more docebat, sicut lex Hebræos ad Christum. præparat ergo philosophia ei viam muniens, qui à Christo perficitur. Platonem porro consensisse cum Mose idem indicat, cum addit: Quid est Plato, nisi Moses qui loquitur Attice? & lib. 5: Dicit Plato in Epinomide: Non dico fieri posse, ut omnes homines sint beati & felices, præterquam pauci. donec vixero, hoc definio. bona autem spes est, fore, ut postquam excessero, omnia consequar. Eadem sibi volunt, quæ dicuntur apud Moysen: Nemo videbit faciem meam, & viuere. clarum est enim, neminem vnquam vitæ

tempore posse Deum euidenter comprehendere. qui sunt autem mundi corde, Deum videbunt, postquam ad extremam peruenerint perfectionem. *Hac Clemens. Quin etiam Platonicos in eadem qua Christiani, peregrinationis similitudine permanentes, presentem, ut nos, vitam hospitium ac diuersorium; futuram vero domicilium ac patriam appellasse, ex multis locis Platonis ac Ciceronis, est manifestum. unde etiam Aeschines in Axiocho: Num tecum reputabis verbum illud, quod dici solet, Peregrinationem esse vitam? ut merito hic scripserit: Animis eterna celi sedes querenda, & propria illorum patria. De fatali vero vite termino sic ille in Timæo: Sane animalium compositio ab ipso generationis exordio certis temporum curriculis terminatur: idque & genus vniuersum patitur, & animal vnumquodque ab ortu fatale viuendi spatium in seipso, exceptis necessariis passionibus, continet. Etenim trianguli ab ipso initio singulorum vim possidentes, usque ad certum tempus sufficienter ad usum vitæ coherent: ultra id vita nemini prorogatur. Unde post dictum est à Poeta: Stat sua cuique dies. Qua cum legisset Cicero, atque ea in suos & ipse commentarios cum multis eiusmodi aliis transtulisset, causam attulit, teste Arnobio, ut eos multi quondam per Senatum Rom. censuerint abolendos, ut quibus religio Christiana comprobaretur, & auctoritas vetustatis opprimeretur. Quibus positus non video, quamobrem eiusmodi sententiis in hoc libro permoueamur, atque ipsum à Christiano scriptum*

ptum esse propterea censeamus? Ac de sententiarum quidem defensione hac haecenus.

DEINCEPS sequitur, ut causam fragmentorum agamus. de quibus eo acrior nobis erit cum nostris necessariis concertatio, quod grauiore videantur à nobis in his, quam in aliis, dissidere dissidio. Etenim qua nos tanquam firmissima causa huius fundamenta statuimus, eadem ipsi ad eam radicitus euertenda opponunt. eamque diligentiam hoc vno nomine labefactant, quod imitator hac à Sigonio & Patritio sumpserit, quorum labore industriæ, collecta, digesta, atque expositionibus illustrata sint. Quod mihi auditu usque adeo mirabile accidit, ut adhuc huius reprehensionis vim & rationem excutere atque explicare nequiuierim. Vt enim qui mare nesciunt, amnes influentes duces sequuntur: sic nos Tullium ignorantes, ijs qui ipsum perspexerunt veteribus assentimur. Itaque quem admodum si fragmenta Ciceroniana Consolationis, qua apud priscos istos dissipata leguntur, ab hoc libro abessent, omnino hæc Ciceronis esse reclamaremus: sic, cum omnia adsint, qua à diligentissimis, ut aiunt, indagatoribus diuturna erui opera potuerunt, nullum pro eo maius afferri posse argumentum existimamus. Etenim si hac ratio ad veritatem inuestigandam & comprobandam parum neruorum ac virium habet, quo tandem modo verum opus, si quando in apertum euaserit, internoscemus à falso? Quippe si fragmenta hæc intexta non erunt, ego ipsum germanum esse negabo; si erunt, hi ab imitatore studiose concinnatum ac perpolitum esse pugnabunt. Ita fiet, ut nostra culpa iactura indigna operis pul-

cherrimi faciamus. Quare eorum officium fuit, non fragmenta, quia hic intexta sint, condemnare, sed ea aut alieno loco aut incommoda ratione inclusa ostendere. cum autem apte adeo interiecta sint, ut, quemadmodum dixi, sedem suam videantur ac propriam obtinere, ita ut ibi nata, non agnata aut insita possimus agnoscere; certum est, ea non imitationi, sed veritati testimonium perhibere. neque enim in facto, sed in ratione facti debet herere suspicio. de qua illi ne verbum quidem ullum omnino fecerunt. Atque hac quidem in vniuersum de toto ipso Fragmentorum genere dicta sint, de quibus latius in superiore oratione est disputatum.

Nunc ad singula crimina veniamus, eaque ipsa quam sint iusta, dispiciamus. Vitio dant, quod cum Cicero scripisset, homines luendorum scelerum causa nasci, hic de suo addiderit: Quasi sic enim aiunt: Hic de Crantore sic inquit: Crantor humane vitæ incommoda ita diligenter & accurate expressit, ut quasi luendorum scelerum causa nasci homines, & in hanc lucem ingredi, possis agnoscere. addidit ergo vocem *Quasi*, quam non videtur Lactantius fuisse omisurus, si in verbis Ciceronis fuisset: quanquam ipse creditur à Sigonio accepisse sic scribente: Miseras hominum mihi videtur deplorasce, qui quasi luendorum scelerum causa in hanc lucem prodierint. Quod totum moneo, ut iterum ad rationem accuratius reuocent. Sic enim credo efficient, ut liquidior ipius scriptoris sensum ac certius consilium assequantur. Sententia nimirum Crantoris fuit hæc, his apud Plutarchum expressa

ver-

verbis: Multi, iique sapientes viri non nunc primum, sed pridem deplorauerunt res humanas, supplicium iudicantes vitam hanc esse, & summæ calamitatis loco ducentes, hominem nasci. Dixit ergo Cicero, Crantorem accurate adeo humane vitæ incommoda docuisse, non, ut possis agnoscere, hominem quasi luendorum scelerum causa nasci, sed ut quasi possis agnoscere, hominem luendorum scelerum causa nasci, quod est: adeo aperte humane nature calamitates explicuit, ut quodammodo pro vero habere possis, quod à nonnullis ante, tanquam admirabile, traditum fuerat, homines luendarum poenarum gratia esse natos. Atque hunc quidem sensum clare expressit idem in Hortensio, teste S. Aug. contra Donatum Pelagianum, lib. 4. Ex quibus humanis vitæ erroribus & ærumnis fit, ut interdum veteres illi, siue vates, siue in sacris initiisque tradendis diuinæ mentis interpretes, qui nos ob aliqua scelera, suscepta in vita superiore poenarum luendarum causa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur, verumque sit illud quod est apud Aristotelem, &c. Itaque idem ipse post repetens, dixit: Redeo ad illud, quod initio dixi, hominem luendorum scelerum causa nasci. neque enim dixit: quasi luendorum, facturus nimirum sit tantum in ea voce momenti constituisse. Dices: Si ergo ille Quasi non adiecit, cur Sigonius addidit, cum dixit? Miseras hominum mihi videtur deplorasce, qui quasi luendorum scelerum causa in hanc vitam prodierint: quaris, quamobrem? nempe ut doceret, se migrationem illam animorum

○

ex corporibus in corpora non probare, quam illi constituerunt, qui homines luendorum scelerum causa nasci dixerunt. neque enim cum fide Christiana consentit, ut pluribus Lactantius in eodem loco differuit. Quod si Sigonius huic sententiae adiunxisse Quasi, deforme est, cur non Ciceroni probro tribuatur, quod in Lelio peruerse Empedoclis sententiam recitauit? cum dixit: Agrigentinum quidem doctum quendam virum carminibus Græcis vaticinatum ferunt, quæ in rerum natura totoque mundo constarent, quæque mouerentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam, cum dicere debuisset, ea contrahere discordiam, dissipare amicitiam. Etenim, ut tradit Aristoteles in primo De ortu & interitu, & Græci eius confirmant interpretes, dissoluto per discordiam ipso elementorum sphæro, omnia quæ natura constant, generari, reductis omnibus per concordiam in spherum elementis, eadem dissipari atque interire putauit. Quod si hic in Consolatione dixisset, quis ferre eruditos istos homines posset, qui non solum falsas, sed etiam improbables propositiones ad hanc infirmandam valere oportere existimant?

Iam quod addunt, eundem quoque de suo adiecisse, & in hanc lucem ingredi, tanquam glossema eius vocis Nasci, ac propterea Ciceronem hunc non esse contendunt, non est, quod ego refellam. hanc curam ipsi Lactantio, à quo illa sunt sumpta, relinquam. Is scribit libro tertio, cap. 19, hoc modo: Cicero in Consolatione, Non nasci, inquit, longe optimum, nec in hos scopulos incidere vita, proximum autem,

si na-

si natus sis, quamprimū mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ. credidisse illi vanissimo dicto exinde apparet, quod adiecit aliquid de suo, ut ornaret. Cum. n. ita scribit, satis perspicue docet, ut Cicero ornandi causa adiunxit de suo, Non nasci, nec in hos scopulos incidere vite, sic postea illi Nasci ornandi gratia adiecisse, & in hanc lucem ingredi. Quod si ita est, quis recusare possit, hunc locum à Cicerone, vel ipsorum dissentientium iudicio, esse compositum?

Sequuntur inde illustria fragmenta tria, superiore quoque à nobis oratione commemorata. quorum primum positum est à Lactantio: Cum vero mares & feminas complures in Deorum numero esse videamus. alterum, quod huic annectitur, ab hoc est allatum: Tatis. n. ducib. aberrare non possumus. tertium à Lactantio cum primo, secundo omnino prætermisso, conglutinatum: Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, secundum autem ipsi sic excipiunt, ut totum ab imitatore fluxisse dicant, quia neque, à Lactantio sit allatum, neque, à Sigonio, Patritioque, ne minima quidem suspicione quasi. Quarum rerum facilis sane est atque expedita defensio. nimirum enim prætermisit Lactantius, quia causam suam non adiuuabat, neque integrā paginam explicare sine aliquo disputationis emolumento volebat. deesse Sigonius Patritiusque, non sensit, quia vterque, expertus vaticinii fuit, atque ipsi Lactantio credidit. auctor vero adhibuit, ut ratione redderet eius quod dicere cœperat, se velle exemplum veterum in consecranda filia consecrari, & ut illa sermonis ad Tullii conuersionem inferret: Neque de te vna, mea Tullia, dictum volumus, cui deinde intertio respondere

O ij

posset: Teque omnium optimam consecrabo. & ut quod Attico se facturum ostenderat, solueret. promiserat autem, se Tulliam Græcis litteris Latinisque celebraturum: hic vero se celebrasse inquit: Vigebis autem memoria, quandiu monumenta extabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excellæ laudis testimonia, quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, plane confidere debemus. An vero, si imitator esset, aliquid Lactantio addidisset, aut præscriptum eius vlla ratione peruertere ausus esset: nunquam, opinor.

Tertium vero fragmentum apud Lactantium vulgo sic legitur: Quod si vllum animal consecrandum fuit, sicut profecto fuit. in Consolatione vero cum illustri accessione & emendatione hoc modo: Quod si vllum animal consecrandum fuit, qualia multa consecrauerunt Egyptij, quod nulum profecto fuit. Atque hæc quidem & recte addita, & rectius emendata esse, ex superioribus liquet, in quibus Egyptij reprehensi sunt, quod bestias in Deorum numero collocarint. Itaque cum vulgata lectio contrariam menti scriptoris sententiam reddat, nostri tamen sic accipiunt, ut certum inde specimen stulti imitatoris eliciant, quod à vulgata Lactantij lectione discesserit, ac longius aliquanto, quam Patritius, viderit, quem inter multas hæc correctio fugit. Quæ omnia quam idonea sint, res ipsa per se etiam me tacente declarat. Etenim cū hic & vacantiæ explevit, & depranata correxit, sane in eo se auctorem vel maxime demonstravit. Si enim imitator esset, nec mederi tam desperatis vul-

vulneribus potuisset, neque à Lactantio, neq; à Patritio recessisset. qui vir quam valde, licet ingenio, doctrina, & iudicio præstantissimus, in eis verbis Sicut profecto fuit basitavit? quanto opere in elicienda sententia elaboravit? quam multum in corrigendis supplendisq; verbis, quæ desiderari credidit, desudavit? quam longe à sinceritate vera lectionis abscessit? ex quo apparet, si unum supplere verbum nequimus, quæ felicitate volumina, ut isti volunt, integra suffecerimus? Si autem, quia melius hic aliquid attulit, quàm quod excogitare Patritius potuit, ea re imitorem esse volunt, angustum sane locum nobis defensionis relinquunt. Si enim hic Lactantium cum Sigonio Patritiove representavit, ineptæ imitationis insimulant, quod nullam mutationem attulerit: si eos reliquit, atque agro necessariam quasi curationem admouit, ne ita quidem laudem germani auctoris concedunt, quia se ab eorum auctoritate remouit.

Iam illud quantifaciendum est, quod adiungunt. Hic fragmenta Ciceronis omnia illo ordine intexit, quo digessit Sigonius; argumentum libri eo modo explicuit, quo coniecit Sigonius. ergo Cicero esse non potest. Sit ita sane, quoniam ita volunt. Non sit Cicero, quia Sigonij auctoritatem iudiciūq; sequutus est, ergo Cicero erit, si quod fragmentum Ciceronis expresserit, quod non præmonstravit Sigonius. At si hoc fatentur, prout fateri necessario debent, habemus quod volumus. Extat fragmentum hoc apud Senecam De tranquillitate vitæ: Gladiatores, ait Cicero, inuisos habemus, si

vitam omni modo impetrare cupiunt; fauemus, si contemptum eius præferunt. *Hoc, suppresso à Seneca Ciceronis libro, ubi esset, neque Sigonius neque Patritius potuit expiscari. neque id sine causa. quis enim diuinare potuisset, ipsum in Consolatione existere, quæ tum nusquam extabat? Audiamus nunc eam:* Hoc si verum est, dubitari non potest, quin quemadmodum populus Rom. in muneribus publicis inuisos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, fauet ijs, qui contemptum eius præferunt, itidem Dij immortales &c. *Quam autem apte hanc similitudinem intexuerit, cognoscere opera pretium est, ut simul huius operis veritas & præstantia cognoscatur.* Si verum est, inquit, quod à Theophrasto alicui proditum memoriæ mandauimus, orbem terrarum theatrum quoddam esse magnum, diuina mente repletum, & ceteris indicandæ sapientiæ gratia tam multis vndique colucentibus ornamentis illustratum ac depictum; in eo autem medio collocatos esse homines à Deo, ut cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusque permultis assidue luctentur; Deum vero ipsum, quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine diuinitus accepta utatur, desuper aspectare; hoc, inquam, si verum est, dubitari profecto non potest, quin quemadmodum populus Rom. in muneribus publicis inuisos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, fauet ijs qui contemptum eius præferunt; itidem dij immortales, si quos

ex ho-

ex hominib. nimis anxie de vita sollicitos, eiusq; exitū detrectātes, aspiciant, ijs aliquo modo succenseāt, eos vero & caros habeant & muneribus prosequantur, qui si è vita reuocētur ipsi, vel suos reuocari videāt, alacres latiq; Deo pareāt, nihilq; propterea mali sibi accidisse iudicēt. *Quid his verbis polutius & ornatius, quid hac sententia cōmodius & argutius, quid hac auctoritate grauius & reconditius esse potest? an insulsi huius imitatoris potius, quàm ipsius Ciceronis esse dicemus? Scilicet hoc suo labore profecit Sigonius, ut si quando Cic. lib. De philosophia aut De rep. amissi reperiat, atq; aliquas habeāt laudes ex ijs, quib. ipse illos floruisse cōiecit, cōtinuò in quā subditus ijs partus abiiciātur? Nō sunt hoc loco cōtenti. dabo alterū, quem neq. Sig. neq. Patritius aut attulit, aut vidit. Inquit hic: Nemo suorum funera experitur, cui nō aduersa multa antea cōtigerint. cur igitur grauiora, vel certe eque graua fortiter passus, cū maxime occalluisse, & ad dolorem nouū obduruisse deberet, despondeat animū, seq; mœrori tradat? Hæc sententiā trāstulit Petrarca in lib. 10. Seniliū. atq; illa verba Occalluisse atq; Obduruisse se à Cicerone sumpsisse significauit, inquit: Me tenuit mea respectus ætatis. nā cū virū, tū præcipue senē flere mortalia turpe est, quæ tempore, & casuū obseruatione similiū, cōtra omnes insultus obduruisse (vtar peculiarib. Tullij verbis) atq; occalluisse cōueniat. Si igitur hac sententiā, qua docetur, mœrorē cum viro, tū senī minime cōuenire, his duob. verbis obduruisse atq; occalluisse à Cicerone comprehensa, in alijs libris Ciceronis*

O iij

non reperitur, cur non in quo inuenitur, is esse Ciceronis asseritur? At Petrarcha Consolationem non habuit. quis pro certo affirmare hoc potest? praesertim cum eam iuuenis indagavit; hac vero iam maturus etate prodiderit, ac libro quarto de rebus familiaribus scripserit: Fecit hoc primus in mortem dilectissimæ filiae M. Cicero diuino & inaccessibili stylo.

Atq. pro fragmentis quidem hæc diximus. quæ tantum hucusq. secum ponderis attulerunt, ut germanam librorum sinceritatem ostenderint, etiam sola cum affuerunt. Quid enim aliud Rhetorica ad Alexandrum ab Aristotele ad Anaximenem traduxit, nisi fragmentum unum, nempe septuplex causarum diuissio, quam Quintilianus Anaximeni attribuit? quid aliud Rhetorica ad Herennium Cornificio tradidit, quam figura Transductio, cuius idem auctorem Cornificium fecit? Ergo Anaximenes & Cornificius uno fragmento, aut una sententia tantum a Quintiliano prolata, iniustam fortasse laboris alieni possessionem acquireret; Cicero, multis à Lactantio alijq. prolatis, in industria sua vetus amitteret?

TRANSEO ad exempla. neq. enim dubium esse arbitror, quin omnes intelligant, quantum in superioribus inest firmitatis ac roboris. Huiusmodi exempla & Romanorum, & Grecorum, & barbarorum sic amici Tullij persequuntur, ut, paucis tantummodo lenissime tactis, ipsam propterea ab imitatione dimanasse concludant. Quod quam iuste faciāt, demus operam ut demonstremus.

Decios scriptum est cum Latinis pugnares se deuo.

deuouisse. hoc factum esse perperam, inquit, quia in prima Tusculana proditum sit, Decium patrem cum Latinis decertasse; filium vero cum Etruscis. magnum & inexpiabile crimen. Quid vero, si probem, recte hic; in Tusculana vero perperam esse factum? Etenim quo modo hic scripsit, eodem etiam in secundo De finibus fecit, ut Latinos nominaret, Etruscos omiserit: P. Decius cum se deuoueret, in mediam aciem Latinorum irruebat, quod factum imitatus est quarto consulatu filius. & primo De diuinatione: P. Decius deuouit se, & in aciem Latinorum irrupit armatus: cuius mors ita gloriosa fuit, ut eam concupisceret filius, & Valerius lib. 5 ipsum, ut solet, sequutus: Decius Latino bello corpus suum pro salute populi Rom. deuouit. filius in quarto consulatu patris exemplum sequutus. Decius autem filius in Etruria quidem pugnavit, sed cum Gallis, non cum Etruscis, ut aperte scribit libro decimo Linius. Ex quo apparet, Ciceronem in Tusculana memoria lapsum. quo vitio ipsum saepe numero laborasse, docti viri iuste notarunt. Quare caueant queso, ne hanc rationem argumentationis inducant. Hic liber mendosam ex aliqua parte habet historiam, ergo non est Ciceronis, ne fortasse mox confiteri cogantur, paucos libros existere Ciceronis, quod in plerisq. eiusmodi resideat aliquid, quod eo modo reprehendi possit. quod ne cui mirum accidat, legat, quid Vopiscus in Aureliano de principibus historicorum memoria tradat, Linius, Salustius, Tacitus, & Trogus. Accedit, quod si imitator tantum in hanc descriptionem studij ac diligentia con-

tulit, ut duo etiam illorum iudicio ex Plinio verba Ciceronis expresserit, non videtur verisimile, eundem mox tanta incuria extinxisse, ut locum insignem Tusculana de Latinis atque Etruscis omiserit. Verum auctor, & non imitator hic fuit, qui fortasse, ut Scipionem, non Scipiones dixit, & Gracchum prateriit, quem alio loco commemoravit. sic Decium quoque, non Decios scripsit, ac demum in sua oratione addidit, dempsit, & mutavit, prout animus tulit, quemadmodum etiam cum in Divinatione duos Decios, in Tusculana tres semet pro patria demonisse, scriptum reliquit. merito. neque enim scriptor aliquis unquam extitit, qui arctis istis se regularum vinculis in referendis antiquitatis exemplis obstrinxerit. verum varia in scribendo consilia, rationesque nobis occultas, spectavit. Quod eis facile concedimus, modo nihil eos edere falsi cõperiamus. quale dixisse ipse in libro De senectute, & in Oratione pro Murena videtur. duo enim duces cum Antiocho rege Syria depugnarunt; Acilius Glabrio, qui, Catone viro cõsulari legato ascito, ipsum è Gracia depulsi; & L. Scipio, qui cum fratre Africano in Asia debellavit, teste Livio, & ceteris sine ulla controversia omnibus. Hic vero in libro De senectute Catonem tribunum militarem cum Glabrione fuisse; pro Murena vero in Asia cum L. Scipione versatum esse prodidit, nimirum eo deceptus, quod Scipio Glabrionem exceperit. Et tamen cum hac ita sint, nemo ea tanti esse ponderis unquam putavit, ut propterea scripta illa Ciceronis esse abnuerit.

Arguunt inde, quod Xenophontis ante memin-

rit,

rit, quàm Periclis, cum tamen Pericles natu grandior fuerit, & S. Hieronymus exempla Ciceronis hac referens, Periclem omnibus praposuerit. Quod cum faciunt, ne illi se plumbeum plane pugionem inferre non sentiunt. Neque enim Cicero hoc loco temporis ordinem, sed disputationis seriem nexumque respexit, ut qui non historiam, sed Consolationem scribere; nec facta, sed praecepta litteris prodere, instituerit. Nec S. Hieronymus exempla Ciceronis exacte sibi recitanda, sed rem tantum indicandam constituit. siquidem neque omnia neque eodem ordine protulit. Neque idem cum Periclem proposuit, eum se à Cicerone sumpsisse, sed à Gracis ostendit. sic enim scripsit: Legimus Crantorem; Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Possidonij ad sedandos luctus opuscula percurrimus. proponunt innumerabiles viros, & maxime Periclem & Xenophontem. Quod si ferrum dederimus, tum eos amice monebimus, ut videant, quo modo utantur, ne eodem ictu Catonem & quintam Tusculanam conficiant, quo Consolationem hanc perculerunt. Etenim sic dixit in Catone: Num Hesiodum, Simonidem, Stesichorum? num quos ante dixi, Ilocratem, Gorgiam? num Homerum? in Tusculana vero: Xenocrates, Crantor, Arcefilas, Lacydes, Aristoteles. Quis est autem prisca adeo memoria rudis, qui non videat, Homerum, ut natu maximū, omnibus anteponendum fuisse, ac S. Hieron. ut debuit, eundem epist. 2. praposuisse? & Aristotelem Crantore & Arcefila esse antiquiorem? & si hac ratio valeat,

neccessario effici, eos libros Ciceronis non esse?

Cum autem instant: Hic nominat Harpagum, Dionem, & Prexaspem, quos nemo à Cicerone commemoratos esse testatus est. ergo Cicero esse non potest. video quid agant, cui rei studeant, quò consilia referant, quippe ancipitem iam mucronem intentant, ut celerius imitatore conficiant, si duplices evadere non posse iectus suos intelligant. Nā si hos ab alijs nominatos dixerimus, ipsum arguent furti; si abnuerimus, impudentia. hoc autem quid est aliud facere, quàm omnibus Ciceronis operibus auctoritatem una argumentatione detrabere?

Item Meminit, inquiunt, Capionis, Lepidi, & C. Cotte, de quibus se dubitare Cicero significavit, cum Atticum consuluit. Ego, quid mirum? dubitavit, re incognita; affirmavit, perspecta; consuluit, cum harebat; scripsit, cum exploratum habebat. illud quidem mirabile accidisset, si C. Cottam filium mortuum pro exemplo fortitudinis attulisset, & non Rutiliam matrem, qua filium sibi ereptum a quissimo animo pertulit. quod video observatores eius egisse, cum animadvertere potuissent, eiusmodi exemplum ab hoc & à Seneca inter feminas esse relatum. cur autem non eodem modo auctoritatem libris De finibus abrogamus, quòd exemplum L. Tubuli afferant, de quo ipse ita dubitavit, ut pariter Atticum consuluerit? Quo in loco repetere volo, ne dissentientium aures fortasse præteruolet, Senecam in sua Consolatione Rutilia factum iisdem verbis quibus hic, prædidisse, ut firmissimum argumentum ad ostendendum, hunc librum Ciceronis esse ger-

germanum; cum constet, ipsum in eruenda Rutilia primum elaborasse, neq, res sit adeo memorabilis, ut aut à grauioribus scriptoribus memoria proditam, aut à Seneca aliunde, quàm è Ciceronis arca depromptam, verisimile sit.

Atq, hoc quidem modo illi aduersus opportunam exemplorum prolationem inuecti sunt, contra qua nemo unquam paullulum ingenij sui aciem incitauit, quin stragem ingentem ediderit. Nam cum omnis facti est per obscura cognitio, tum nulla difficilior suscipitur, quàm certa de antiquitate & re pridem gesta oratio. Equidem ubi eruditissimos viros questionem exemplorum aggredi sensi, statim falsum eos aliquod, aut contrarium, aut repugnans, aut alienum, aut inane, aut ridiculum, aut superuacaneum prolaturus esse pertimui. Verum, quod bene sit, in maxima eorum frequentia nullum crimen huiusmodi obieciarunt, nullum omnino finxerunt. quod præcipue potest huius operis integritatem arguere. Quin etiam eandem partem usque adeo titubanter ac timide tetigerunt, ut, quo iudicio præditi sunt, ne ipsi quidem sibi satis considerare, aut plurimum in ea momenti ad victoriam constituere videantur.

EXTREMVS elocutionis est locus, quam iidem præcipue sibi oppugnandam, tanquam summam huius controuersie arcem, existimarunt. neq, id iniuria. Etenim, si verum est, quod dixit Cicero, mandare litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere nec illustrare possit, hominis esse turpiter ocio abutēis & litteris, profecto si hunc, aut neutrum horum

fecisse, aut alieno loco fecisse, docebunt, merito auctoritate Tulliana nudabunt. At tantum abest, ut aliquid horum quæ grauissima essent, & omni ipsum prorsus laude eloquentia spoliarent, obijciant, ut omnes in verborum tantummodo aucupijs ac notationibus animaduersionis suæ vires conatusque consumant. Cuius rei non minimo illud sit argumento, quod quidam hoc dicendi genus, ut parum Ciceronianum accusent: Castos animos & puros leni quodam & facili lapsu ad Deos, id est, ad naturam sui similem, peruolare. alij vero illa à Mureto sumpta esse obijciant: Cupiditates insatiabiles exoriuntur, quibus non modo singulos homines, sed totas familias, & vniuersas funditus ciuitates euerfas videmus, quod ille aliquando scripserit: Non singulos modo perdiderunt homines, sed integras funditus affligerunt ac euerterunt ciuitates. Quod cum dicunt, nonne statim contrario ipsius Ciceronis testimonio, ne dicam infesto conuitio, renunciantur? quem modo ridentem, modo stomachantem mihi videre, modo magna voce inclamantem audire videor: Desinite mihi maledicere, & quæ mea sunt mihi detrachere, quæ vos pro alienis damnastis. pro certo mea sunt, priora ex libro meo de Consolatione, amici mei Laetantij auctoritate firmata, atque omnium adhuc assensione probata; posteriora ad verbum ex secundo meo De finibus: Cupiditates insatiabiles non modo singulos homines, sed vniuersas familias evertunt. nonne meam consuetudinem perspexistis, ut, si res postulet, eadem sententias, atque eadem

dem dicendi genera repetam, neque id luminibus eloquentiæ meæ officere posse ducam: Quod vos in primis homo quidam Hispanus, sed mei in primis obseruatissimus, potuit docere Quintilianus. Verum Ciceronem ipsum quiescere patiamur, atque omnino ex hac disputatione mittamus. vereor enim ne, si longius orationem suam prouexerit, instar acundia incitatus, durius atque acrius eiusmodi obseruatores suos excipiat, quam eos à nobis accipiamus esse censemus, qui paucis quibusdam verbis reprehendendis ipsum tanquam non Ciceronianum ausi sunt postulare. Quid autem arguunt? nolite existimare, eiusmodi aliquid eos obijcere, quale optimus dicendi magister Libanius orationi De Haloneso vitio vertit: Si modo vos cerebrum in temporibus, & non in calcaneis geritis. neque enim ille cerebrum aut calcaneum reprehendit, sed meras sententia inde fluentis ineptias, Demosthene ipso grauissimo viro indignas, ac contumeliosam non orationis libertatem, sed linguæ procacitatem damnauit. Verum singulas voces sic ponderant, ut ad calcem usque perueniant. Hac autem indicabo, si prius, ut debeo, gratulatus huic maxime saculo superbum istud, aurium ne an animi, iudiciū fuero. Nondum enim centum fortasse anni sunt, cum ipse ad Atticū epistola in Italia sunt inuenta ita lacera ac deformata. ut non solum cerebrū, sed ne calcem quidem Latinitatis haberent. Hoc tanto inuento thesauro, nemo tum extitit, qui multorum verborū, non dicam nouitate, sed sordiditate offensus, simularas eas esse insimularit: immo vero raptim, inquit

Blondus, libros eos latabundi descripsimus, atque omnibus exempla per Italiam distribuimus. nostri vero, multo, quam illi, studio ac doctrina praestantes, Consolatione reperia, usque adeo pauca quadam verba fastidiunt, ut totum volumen, licet omnibus luminibus ingenij, industria, iudicij, & eruditionis insignis repudient, repudiant? immo vero arcessunt, accusant, ac sine crimine, sine teste, sine patrono, sine iudice incognita causa condemnant: nec Roma solus, sed vniuersa etiam Italia ac scholis & gymnasiis omnibus pellunt, eijciunt, ablegant, atque usque ad barbarorum oras amandant. Etenim ne quis me temere ita dixisse opinetur, hic ea adhibuisse genera verborum arguitur, qua neque Cicero unquam, neque Latinus aliquis usurparit. graue profecto crimen, si verum sit. etenim delectus ipse verborum, ut fontem, sic laudem omnem eloquentiae continet, neque orator aliare magis, quam verborum splendore ac copia, commendatur. Sed tamen multo grauius, si temere simulatum sit: quod me facillime demonstraturum esse, polliceor; ita tamen, ut si quibus minus haec mea placuerint, cum eis nullum mihi esse certamen velim, ac libenter eorum staturus iudicio sim, qui plus in hac observatione aut opera aut industria consumpserunt. Ac de Latinis quidem postea, de Cicerone in praesenti.

Equidem, si Ciceroniana non sunt, quae non in omnibus Ciceronis libris impressa sunt, male actum iri cum ipso Cicerone opinor, quod singuli eius libri nouum aliquod verbum afferant, quod non contineatur in alijs. cuius rei documento est, quod, teste

Cari-

Carisio, Statilius Maximus commentarium olim texuit de singularibus apud Ciceronem quaequa positis, & Nonius Marcellus caput de iis, quae noue à Cicerone alijsque Latinis dicta sunt, edidit. Inter quae Statilius rettulit Repentino, Rarenter, Stomachose, Salutariter, Stirpitus, Ostiatim: Nonius vero Condocefacere, diloricare, exantlare, fortunare, eluuiionem, colluuiionem, excandescenciam, fallaciloquentiam, magniloquentiam, superbiloquentiam, infinitatem, infulsitatem, mulierositate, surditatem, excelsitatem, purpurascere, putiscere, repuerascere, vastescere, & veterascere. Quod illi nunquam fecissent, nisi Ciceronianam eloquentiam ex uno etiam tantum hauriri posse fonte indicauissent. Quin etiam Seneca notauit, ipsum Reapse, suauiloquentem, breuiloquentem, & alia quaedam noua verba in libris De rep. adhibuisse; & Quintilianus, eundem primum Beatitatem, ac Beatitudinem; Sidonius vero Indoloriam, atque Essentiam, intulisse. In fragmentis certe librorum eius cum alia singularia multa leguntur, tum adiutorium, consitura, quotidiano, anxitudo, impigritas, opprobrium, captiuitas, & sanctitudo. in oratione vero pro domo ignitus, pro Plancio debitio, pro Sextio Mulionicus, pro Cluentio Materiatus, in Rhetoricis, teste Prisciano, Mensurus, pro menstruis.

Quid quod nisi librum ille de Fato scripsisset, vox principalis ab eius monumentis abesset? & si libros De oratore & Tusculanas haud nacti essemus, Animi confisionem & verba anhelata, non habe-

P

remus, si Oratore & Officijs careremus, Adipatē dictionis, & Turpificati animi, desiderio astuaremus. Quare quamquā in hoc lib. nonnulla vocabula sunt, quae fortasse nō extant in alijs: non tamē efficitur necessario, illa non esse Ciceronis. Etenim fieri potest, ut alia ab ipso tum primū factitata, alia tum primū facta, alia vero cū alijs monumentis extincta sint. Tā-tum autē abest, ut hac animaduersione libri huius infringi aut ladi auctoritas possit, ut nullum firmitus argumentū afferri posse ad eam constituendā existimē. Nam si quis esset, qui luculenta imitatione nobis imponere voluisset, nullū nisi notū Ciceronis vocabulū attulisset; nisi plane totius huius artificij expertus atq; ignarus fuisset. Quid autē si doceo, eorū aliquot etiā Ciceronis esse, quae respuantur: proferā, sed permiste atq; confuse, ne quis hoc huius, illud illius esse possit arguere. Etenim captiuitatem, dixit in illa nobili pro Corn. teste Asconio: Atq; omnibus gentibus finē diuturnae captiuitatis, turpitudinis, & seruitutis afferret. Confectricē, alio loco, auctore Laetantio lib. 7, c. 2: Nihil est, quod non ad interitū redigatur, vel iniuria hominū, vel ipsa confectrice omnium vetustate. Filium perdidit Epist. lib. 4: Cato summa virtute filium perdidit: Turpitude peior est dolore, VII in Ant. Turpis fuga mortis omni est morte peior. Suus pro Eius à Cicerone usurpatum esse, multis exemplis prolatis Budaus, decreta Valla infirmans, demonstrauit.

Adeo quod ab hoc dictum qui arguunt, immerito sane faciūt, quia adeo ut, dixit, verba eius sunt: Erepti filij cogitatio adeo nobis grata est, quod illum

illum pene ante oculos constituere videatur, ut etiam si dolorem refricet, & lacrymas eliciat, tamen eam deponere nolumus. Filij cogitatio, inquit, grata est, quod illum ante oculos constituat, grata adeo, ut eam deponere nolumus.

Qui vero, Metellus, ne in legem perniciosam iuraret, in exilium abire coactus est, monent, dici debuisse, quod in legem perniciosam iuraret, plane se neq; historiam intelligere, neq; Ciceronis consilium assequi, docent. neq; enim Metellus in exilium ire coactus est, quia iuravit, sed quia iurare noluerit. pro Sextio: Vnus in legem per vim latam iurare noluerat, cessit.

Qui vero: Dolorē cruciatum animi perpetuū eo nomine damnant, quod dolorē cruciatū aeternum fecerit, sane nō attendunt, Perpetuū hic nō esse aeternū, sed assiduū, continentē, non interruptū, nō intermissum. ut perpetua oratio, perpetui montes, febris perpetua, & quinto Epistolarum: Qui à perpetuis suis historijs ea bella separauerunt.

Cum vero vitio vertunt, quod dixerit: Animum simul cum homine interire, interpretantes animū simul cum animo mori, quod homo ipse sit animus, argutius loquuntur aliquanto, quam verius. Etenim cum dicimus hominem mori, nonne intelligimus, mori partem eius mortalem, nempe corpus? nimirū, ergo qui dicit, animū interire cum homine, inquit animū interire cū corpore. Siquidē dixit in prima Tuscul. Neq; excessu vitae sic deleri hominē, ut funditus interiret. & Plato in Phaedone: Nū eodē die animus deletur, quo homo moritur? Hic quis

est tam agrestis indoctive ingenij, qui animum cum animo extingui interpretetur?

Quod autem iniiciunt, se Latinitatis studiosis illud indicandum relinquere: Lacenas mulieres traditum est, occisis filijs vulnera inspicere consueuisse, ac si aduersos vulneratos esse comperissent, letabundas funus ducere, eosq; in auita sepulchra inferre solitas esse: contra vero quos auersis vulneribus concisos agnoscebant, ab ijs refugientes clam sepeliendos curabant, ac curasse dici oportuisse significant, quid aliud admonent, nisi, ut iudicemus, an Cicero in primo De oratore Latine dixerit: Dici memini ludorum Romanorum diebus, L. Crassum quasi colligendi sui causâ se in Tusculanum contulisse. venisse eodẽ Q. Mucius dicebatur, & M. Ant. exierant autẽ cum ipso Crasso adolescentes C. Cotta, & P. Sulpicius. id est exisse autẽ. & in tertio: Namq; latus tum ei condoluisset, sudoremq; multum consequutum esse, audiebamus. ex quo cum cohorruisset, cum febris domũ redijt, id est rediisse. Demetrii autẽ Phalerei praeceptum est, afferre amplitudinẽ in figuris, si non in eodẽ casu maneatur. idq; probat exemplo Thucydidis.

Eodem modo cum hortantur, ut ab eo dicendi genere, tanquam impuro, abstineamus: De quo est apud Herodotum, illum Xerxi respondisse, quid aliud hortantur, quã, ut Ciceronem in Bruto impure loquutum esse, arbitremur? qui sic dixit: De quo sit memoriã proditum, eloquentem fuisse, & ita habitum esse, primus est Cethegus.

Iam vero cum illud alterum, ut Cicerone indi-

gnum

gnum notant, quòd duobus versibus Apollinem repetierit, simul illud alterum notant, quod in principio Or. pro domo vno atq; eodem bis temp. usurparit: Ut amplissimi ciues temp. bene gerendo, religiones sapienter interpretando temp. conseruarent. & pro Cluentio: Locũ à maioribus traditum fictuetur, ut maiorũ constantiã assequatur. & in prima epist. 6, quòd intra octo versus quater etli, & tamẽ posuerit. & quinta in eadẽ periodo bis virtutẽ.

Ad extremum pro insigni quadam fœdioris eloquentiæ labe afferunt, ipsum Cum natura, & Cum nullo dixisse, idq; ipso inuito ac repugnante Cicerone, in Oratore ita scribente: Quid illud nõ olet, unde sit, quod dicitur Cum illis, Cum autem nobis non dicitur, sed nobiscũ: quia si ira diceretur, obsœcarius concurrerent littere, ut etiam modo, nisi Autem, interposuissẽ, concurrissent. ex eo est Mecum, & Tecũ, non cum me, & cum te, ut esset simile illis, Vobiscum, atq; Nobiscum. Probe. non nego. at ego idoneus ad nullam causam sim, si huic tam graui impressioni tam multas ac tam magnas obijcere moles, ac quasi machinas, nesciam, ut ipsam aliquaratione auertam. Primum igitur dico, Ciceronem hoc praecepto id videri tantummodo monuisse, ne præpositionem Cum iungeremus cum vocibus inchoantibus à No, ne forte videremur obsœcane dicere Cunno. atq; hoc, quod dico, Quintiliano interprete dico, qui sic præcepit: lunctura deformiter sonat, ut si Cum hominibus notis loqui nos dicimus, nisi hoc ipsum Hominibus, medium sit, in præfata videmur incidere, quia vltima prioris syl-

labæ littera, quæ exprimi nisi labijs coeuntibus nõ potest, aut interfistere nos indecentissime cogit, aut continuata cū insequente in natura eius corrūpitur. *Et Prisciano. qui lib. 12 ita scriptū reliquit:* Antiquissimi in plurali primæ personæ cacephati causā solebant per anastrophē dicere, Nobiscū pro Cū nobis; itaq; propter hoc reliquarū quoq; personarū ablatiuos similiter præpostere proferre cœperūt, teste Plinio, qui hoc in secūdo sermonis dubij ostēdit. Noluimus Cū me, & Cum te dicere, ne eidē computationi adiungendū esset, Cū nobis, sed potius Mecū, & Tecū, & Secū, & Nobiscū diximus cū præpositione, quæ facit obscenū, postposita. Antiqui tamē absq; obseruatione naturali ordine hæc protulisse inueniuntur. *Quod si ita est, sequitur, vt recte Cum natura dicamus. Quod si vitiosum adeo Virg. censuisset, profecto nūquam Numerū cum nauibus æquet, dixisset. nec solū Cum natura, sed etiā Cum nullo, quia si ex his Cunna, & Cunnul fecerimus, nihil turpe dicturi sumus. Quare quod addunt, eodem modo peccatū esse, cum dictū est, Cū nostro vulnere medeamur. Cū neminē ipsa morte cōmoueri debere, proditū sit. Cū nec ipsi quidquā acciderit mali. Cū nihil nisi rectū cogitaret, id totū, vt apparet, vt longe dissimile, sic propterea ad explicandū expeditissimū est. Et enim, si vsum querimus, Cicero sic interdū loquutus est in ijs etiam libris, quos isti huius prorsus expertes esse prauitatis affirmant, vt in Lælio: Cū ne id quidē adolescentes effugere possint. Et in secūdo De off. in veteribus Aldinis: Præsertim cū nec ne-*
cessi-

cessitati subueniatur, nec dignitas augeatur. *Et in tertio De legibus:* Cū nullo magistratu iuuante diē tolli, vtile est. *Quid quod poeta quoq; qui multo diligentius aurīū iudicio student, quaq; offensionē asferre possint, euitant, hoc vitii non senserūt, aut certe non declinarunt? Etenim Pomp. apud Gel. lib. 10, c. 24 dixit:* Dies hic sextus, cū nihil egi. *Et Plaut. Captiuis:* Hic est ille dies, cum nulla vitæ meæ salus sperabilis est. *Et in Menachmis:* Vidi astare, cū negabas mihi esse sanū synciput. *Et in Stichō:* Cū nihil quam obrē faciam, meruisse arbitrer. *Et Terent. in Andria:* Cum nihil obsint doli. *Et Horat. in Sermonibus:* Cum nil procedere lintrem sentimus. Sin autē auctoritatem Grammaticorū veterum hoc præceptū interpretantium intuemur, alienam prorsus esse notationem illā intelligemus. *Qui vero sunt isti? Victorinus, Vindex, & Valerian. qui constantissime in hunc modū scripserunt:* Cū, quando præpositio erit, per C scribi debet, vt est illud: Diuisum imperiū cum Ioue Cæsar habet: quando autē aduerbium est, per Q scribendū. veteres enim Quum scribebant. vt est: Quū nauis ex Asia venerit. Ex quibus perspicui potest, Quū na, Quum ne, Quum ni, & Quū no, nihil offensionis habere, si hanc vocem ita, vt oportet, & scripseris & edideris. *Quod si quis index acrior his spretis hunc eiusmodi errato vsq; adeo se irretisse pugnarit, vt omnino se explicare non possit, tum eo descendam, vt dicam, ipsum, cum hac scribebat, nondum eam partem Oratoris composuisse, in qua hac tam subtilia præcepta dabat, quia eodem anno, licet non ijsdem for-*

tasse consulibus, utrumq; opus in manibus habuit. Quod si illum adhuc ab absolute auersum inueniam, demum ad excusationem confugiam, atq; ipsum præ doloris magnitudine suorum præceptorum memoriam abiicisse, subijciam. Si hæc idonea non videbuntur, ad extremum rogabo omnes, quorum ingenium studio aliquo atq; doctrina ex cultum est, ut si qua in hoc corpore eiusmodi vulnera cernant, eandem huic opem adhibeant, quam ceteris Ciceronis monumentis docti viri iam pridem adhibuerunt, in quibus addendo, detrahendo, ac mutando, & hæc & eiusmodi alia vitia sanauerunt.

Transgo nunc ad ea, quæ tanquam parum Latine dicta insimulant. quo loco videndum etiam atq; etiam censeo, quibus terminis ipsius Latinitatis limites circumscribant, ne dum Latinitatem tueri ac constituere volunt, prorsus exterminent. num enim Latinus Sallustius, num Linus, Tranquillus, & Tacitus, aut his antiquiores Plautus, Terentius, Lucretius, & Varro? Atqui horum illi verborum, quæ reprehenduntur, auctores sunt. Improbant enim quod de Pulvillo loquens, dixit: Inter solemne verborum nuncupationem, & Ne sacra dirimeret, non attendentes, virumq; dixisse Valerium lib. 5 à Cicerone, ut dixi, ex hoc libro desumptum. Linum autem l. 8: Sicut verbis nuncupavi pro populo Rom. Quiritium, & ut Cicero vota nuncupare, sic Tacitum votorum nuncupationem usurpasse. Valerius autem ratur, Sacra dirimere, quod legebat in Consolatione, obscurius accidere mentibus nostris posse, id declaravit, inquiens: Ne tanti templi dedicationem inter-

interrumperet, quod sciebat, Dirimere, esse interrumpere. quomodo dixit Caesar, & Linus: Noctæ prælium diremissee. Vituperat etiam: Duodecimo factu pro duodecim liberis. quod Ciceronis esse apparet ex eo, quia Seneca in Consolatione eiusdem Corn. exemplum à Cicerone suscipiens dixit, duodecim foetus.

Fastidiunt porro Vagitum, licet à Lucretio, & Virgilio usurpatum, cum hic inquit: In ærumnas miserasq; ingredientibus quid gratum, quid hilare aspicimus? quare potius non offendimur? quod primus ille nascentium infantium vagitus & ciulatus declarat. Sed iniuria. Etenim si vocem respuunt, respuunt quoq; Plinium ita loquentem: Natura hominem nudum, & in nuda humo natali die objicit ad vagitum statim & ploratum. si sententiam, etiam Eschinem in Axioco sic scribentem: Quæ vitæ pars non est plena molestiarum? nonne à primo ortu infans plorat, & à molestiis vitam auspicatur? Quamquam illud mihi quidem absurdum videtur, Ciceronem grunnitum suis dixisse, vagitum pueri dicere nequiusse, aut nos eundem vagientem puerum in secundo De finibus dicentem audire, vagitum pueri in Consolatione prodeuntem ferre non posse. Ergo si vagitus à nobis abesse debent, quia à Tullio absunt, simul etiam secratus, & tussis, ut dixit Terentius, nobis non aderunt.

Pœnitendum porro cum reiiciunt, quid aliud faciunt, quam Linum, Tranquillumq; reiiciunt? quorum ille dixit in primo: Sub haud pœnitendo magistro. hic in Vespasiano: Flavia gēs reip. haudquam pœnitenda.

Iam DetraCTORē Tacitus dixit l. 11: Nā ipse haudquaquā sui detractor. Lacedæmones Vegetius l. 3: Athen. Laced. & Macedonas rerū potitos. Imperitiā Sallustius in Iugurthino: Iugurtha cognita vanitate & imperitia legati. Immerentem Terent. in Hecyra: Inscitū offerre iniuriā tibi, immerenti iniquū est. & Suet. in Tuto: Eripi vitam sibi immerenti. Reliqua à quibus usurpata sint, Basilus & Robertus docebunt, quorū observationes huc transferre nostri nō fuit consilij. Ex ijs Compago est Linij & Taciti, Infelicitate Terentij & Linij, itaq; ut Cicero alias dixit Miser, & infelix, sic hoc loco Misere & infelicitate. Despōdere animū Plauti, Varronis & Linij. Indecens Martialis, Ofor Plauti. Si porro Cicero Latabundū alibi nō dixit, at huius generis alia dixit, ut in 2 Derep: Cupido autē, & expetenti, & libidinoso, & volutabūdo in voluptatibus. & Sallustius Historiarū tertio apud Noniū: Vitabundus classem hostiū ad oppidū peruenit. Vitabundus, inquit Nonius, id est vitans, ut hic Letabundus, id est Letans. & Linius saepe Populabundus, id est populans, ut inquit Gellius. Ab absurdo autem absurditatem, ut a furdo furditatem, ab insulso insulfitatem, ab infano insanitatem deflexit, ut autem hic absurdam opinionem, & absurditatem Aegyptiorum bestias consecrantium dixit, sic S. August. de eadem re loquens, lib. 7, cap. 33 De ciuitate Dei, huius fortasse imitatione adhibuit. Ex quibus efficitur, puram illam, ac candidam Latinorum quam querunt, orationem ab hoc haudquaquam abesse.

Qua-

Quarant alia argumenta, si qua possunt. neg. enim his, hoc opus Ciceronis non esse, aliquando poterunt extorquere. Quod si ne his quidem rationibus moti omnino, ut cœperunt, imitatore hunc esse, & quidem nostri temporis aliquem, insistent asserere; quarum primū de isto tam prestantis ingenij viro, ubi tandiu hominibus ignotus latuerit? cur tantam industria laudē, tantam virtutis indolē tandiu nobis inuiderit? num semet perpetuo occultaturus, an aliquando tandē indicaturus sit? Etenim si nomen suū aeterno obrui silentio volet, ingentem sperata ex labore suo gloria fructum ac voluptatem amittet: si in tempore prodet, na ille in magnum existimationis discrimen incurret. Nam hi continuo tanquam victores incumbunt, atq; ipsum vniuersa premonstrati argumenti gloria exuent; ego vero audior Crantorem, etiam Xenocratem, Theophrastum, aliosque ab eo prolato philosophos repetam, ac multorum simul exemplorum dictorumq; rationem repositam. quorum si locupletissima testimonia non ediderit, non dubitabo, ipsum iudicio surrepta Ciceroni Consolationis arcessere, atque ad eam in publicum edendam impense urgere. Inde, ipso stultitia simul atque impudentia condemnato, ad istos qui sic loqui ac scribere posse quemlibet hominem iactant, iterum me conuertam, eosque orabo, primum ut ipsi, quibus expedita adeo ac facilis tota hæc scribendi ratio fingendique videtur, vires aliquando suas experiantur, ingenium periclitentur, studium adhibeant, bene de nobis mereri ne ulterius parcant. si tantum animi suppetit;

Ciceronis nobis Hortensium representent, cuius argumentum, sententias, ordinem, ac fragmenta, eodem modo Sigonij opera exposita & illustrata, habent. Si totum restituere abnuunt, partem moliantur; si operis confectionem defugiunt, saltem aggrediantur; si negotium operosum nimis atque arduum ducunt, quod erit explicatius, tam multas labores, quibus adhuc scripta Tulliana commaculata sunt, deleant, loca vacantia suppleant; quam laudem adhuc assequi tot viri ingenio atque eruditione florentes non potuerunt, ipsi sibi vindicent. tum demum periculo sui facto intelligent, quanto proclivius sit praestantia aliorum monumenta notare, quam mediocria fingere. Si vero ab his refugerint, quod hoc sit vaticinari, non scribere, ad extremum maioribus eos precibus fatigabo, ut aut aliò ingenij sui vim atque industria conferant, aut saltem paulisper animum ad divinas huius libelli virtutes mecum recognoscendas sine prauidicio referant. Etenim si partes singulas nulla iam seiffusi malevolentia intuebuntur, tum denique summa atque admirabilia bona, quibus ille est refertus, agnoscent: primum quidem singularem veterum philosophorum de luctu deponendo & morte negligenda doctrinam, quae a nullo, ut dixi, huius aetatis homine potuisset excogitari, deinde infinitam priscorum exemplorum in eam sententiam copiam, quae ne Cicero quidem tum quivuit sine alieno, & quidem diligentis historici, praesidio perscrutari, tum quaestionem de immortalitate ac divinitate animarum, hic multo ab ipso uberius ac splendidius, quam vlllo in loco alio, per-

tra-

tractatam. Nam quae de hominibus & virtutibus diuino honore afficiendis scripta sunt, ac magnificam illam & prope diuinam Tulliae laudationem ac consecrationem, nemo certe tam varie, tam erudite, ac tam diserte complecti potuisset, nisi par ingenium, simile studium, atque eundem doloris atque acerbitalis in filia morte sensum adhibuisset. Quod si ab illis obtinero, postremo eos qui horum auctoritate adducti ab huius adhuc libri lectione se auerterunt, monebo ne incommodis aliorum sermonibus incitati, salubrem huius libri eloquentiam doctrinamque fastidiant, mulierum illarum exemplo, quae fecunditatis odio sterilitatem praebunt, ac fortum ante necant, quam in vtero conceperunt; neque in hoc genere viatorum, sed agricolarum studium sibi adimitandum constituent. quorum illi quaecunque à terra summa varietate feruntur, insipientes insignes praecipue arborum magnitudines, umbras, ac stirpium omnium flores coloresque mirantur, hi saniore iudicio nullare alia, nisi ipsorum ubertate ac pulchritudine fructuum capiuntur; illud in memoriam reuocantes, quibus hic liber hodie doctorum virorum criminationibus agitur, iisdem nonnullos quoque eorum, quos ante dixi, ab eruditio hominibus fuisse concisos, atque in odium & contemptum adductos; verum demum comperita veritate, reiectis illorum opinionibus ab omnibus pro sinceris & puris esse receptos, ac summo, ut nunc quoque, in pretio habitos; neque in hunc usque diem deesse, qui Commentarios Caesaris non solum belli civilis, sed etiam, quod mirabilis est, Gallici Iulij

Caesaris esse reclamant, ac Iulio cuidam Cello attribuant. Quae cum ita sint, sequitur, ut interim dū melius aliud afferatur, magnis gratis eorum humanitati atque industriae actis, qui tantum nobis Consolationis his, quibus minime sperabamus, temporibus attulerunt, hic liber ab omnibus ultro in sinu oculisq. feratur, id est, ut magnus ille Imp. dixit, laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

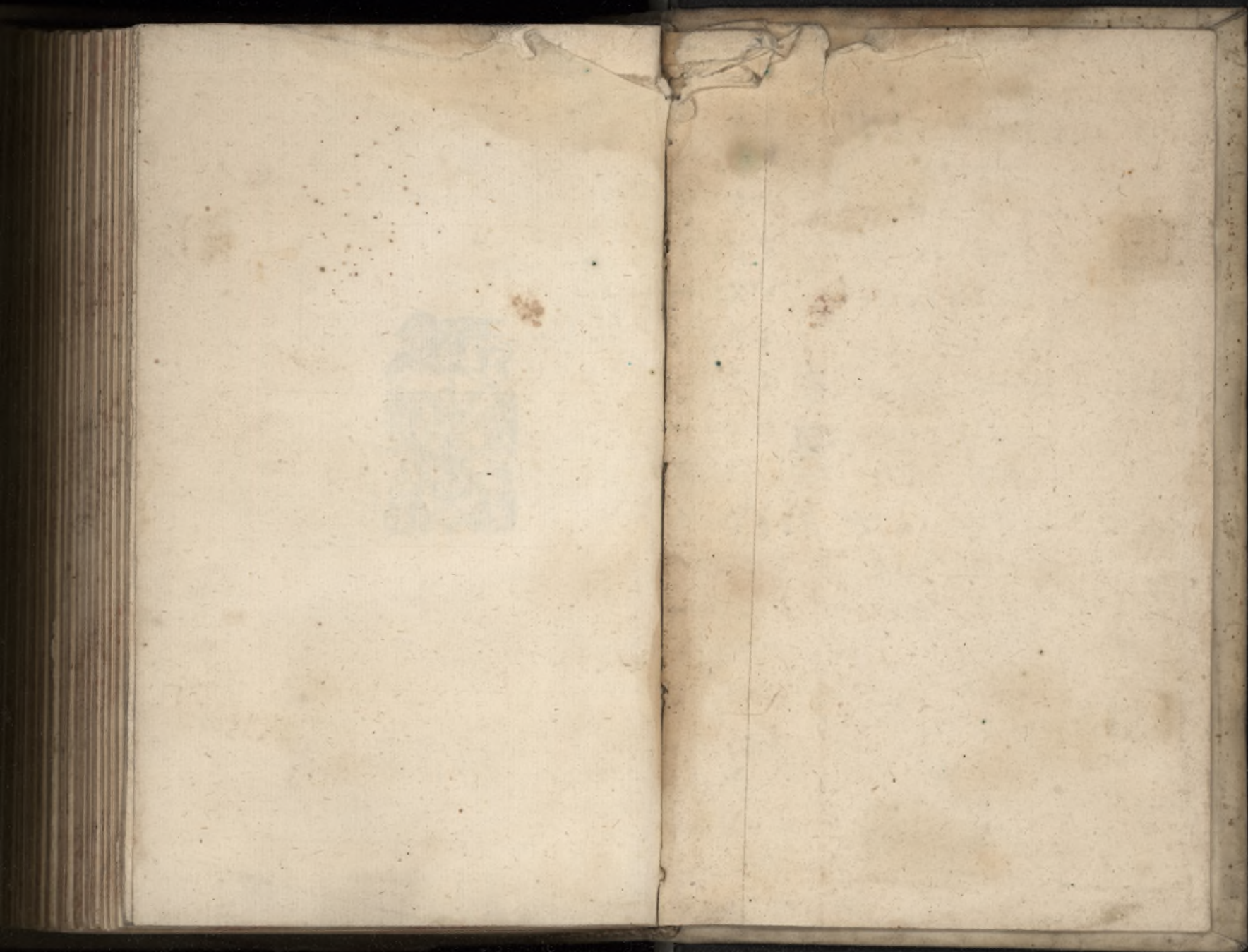
CARO-

CAROLVS SIGONIVS
FRANCISCO
VIANELLO
S.

QVOD à me petisti, ut iudicium meum de libro Consolationis edito ferrem, id, ut arbitror, cumulatissime prestiti. neq. enim solum exposui, quae me potissimum ad eam approbandā impulerint, sed etiā, quae me ab aliena non probanda sententia deterruerint. reliquū est, ut & tu mihi persolvas, quod litteris ad me vernacula lingua scriptis promisisti, te unde hic liber erutus sit, prolaturum, aut eum à quo haec accepisti, causam suam quam indignè oppugnari cōqueritur, suscepturum, ac iustae meae omniumque cupiditati satisfacturum.

Quod si euenerit, ne ille maximam ab omnibus gratiam, quantum assequi coniectura possum, inhibet. Vale.

isana auf den 150m

— — — 151:

— — — 152:

— — — 152:

— — — 152:

— — — 152:

auiduz — — 152:

— — — 152:

— — — 152:

— — — 152:

— — — 152:

— — — 152:

— — — 152:

— — — 153:

— — — 153:

— — — 153:

— — — 153:

— — — 153:

— — — 153:

— — — 153:

32:

14:

4:

80:

92:

40:

22:

30:

4:

100:

100:

25:

34:

30:

100:

68:

7:

30:

80:

80:

... 0 ...
... 2 ...

... 2 ...

... 9 ...

... 0 ...

... 0 ...

... 0 ...

... 1 ...

... 0 ...

... 0 ...

... 0 ...

... 1 ...

... 0 ...

... 0 ...

... 1 ...

... 1 ...

... 1 ...

